

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**KARAR BİRİMLERİNİN ROL ALGILARI PERSPEKTİFİNDEN
TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ:
2011 SURİYE KRİZİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

MURAT ÇAĞRI TUNA

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SONER KARAGÜL**

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**KARAR BİRİMLERİNİN ROL ALGILARI PERSPEKTİFİNDEN TÜRK DIŞ
POLİTİKASININ ANALİZİ: 2011 SURIYE KRİZİ ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Murat Çağrı TUNA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Soner KARAGÜL

Çanakkale – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Murat Çağrı TUNA tarafından Prof. Dr. Soner KARAGÜL yönetiminde hazırlanan ve 31/08/2023 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Karar Birimlerinin Rol Algıları Perspektifinden Türk Dış Politikasının Analizi: 2011 Suriye Krizi Örneği**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**’nda **DOKTORA TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Soner KARAGÜL

.....

(Danışman)

Prof. Dr. M. Bülent ULUDAĞ

.....

Prof. Dr. Sezai ÖZÇELİK

.....

Doç. Dr. M. Turgut DEMİRTEPE

.....

Doç. Dr. Cemre PEKCAN

.....

Tez No : 10584880

Tez Savunma Tarihi : 31/08/2023

.....
Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Murat Çağrı TUNA

31/08/2023

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Soner KARAGÜL'e; çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen eŐim Elif Sümeyye TUNA'ya; hayatıma anlam, ölçü ve sevgi katan biricik kızım Merve TUNA ve biricik oğlum Ahmet TUNA'ya; tez çalışma sürecimde ve hayatımın her evresinde bana destek olan ailemden babam Güngör Azim TUNA, annem Pervin TUNA, kız kardeşim Yasemin Esra ÖZKARCI ve kardeŐimden öte İsmail ÖZKARCI'ya; arkadaşlarım İbrahim Tanju AKYOL, Muhammet Fatih ÖZKAN, Nahit BEK'e; nihayetinde özel olarak bahtlarımın daima açık olacağını temenni ettiğim kıymetli kardeŐlerim Ali Kemal GENÇ ve Mustafa EDEMEN'e sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Murat ağrı TUNA
anakkale, Ağustos 2023

ÖZET

KARAR BİRİMLERİNİN ROL ALGILARI PERSPEKTİFİNDEN TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ: 2011 SURIYE KRİZİ ÖRNEĞİ

Murat Çağrı TUNA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Soner KARAGÜL

31/08/2023, 216

Bu çalışma, Türkiye'deki karar birimlerinin dış politika rol algılarını 2011 Suriye Krizi örnek olayında karşılaştırarak, karar birimleri arasında bir rol çatışmasının olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, “Türkiye'nin Suriye politikası konusunda etkili olduğu belirlenen dış politika karar birimlerinin oluşturduğu Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset (Hükümet) üçlüsünün dış politika rol algılarındaki farklılıklar, Arap Baharı'nın ardından 2011 Suriye Krizi sırasında Türkiye'nin yanlış bir dış politika yolu izlemesine yol açmış olabilir mi?” sorusuna yanıt aramaktadır.

Araştırmada tek ögeli örnek olay araştırması nitel veri analizi metodolojisi kullanılmıştır. Çalışma, karar birimlerinin Suriye meselesini farklı açılardan ele aldıkları ve karar birimlerinin rol algılarındaki farklılıklara dayanan bir rol çatışması durumunun gerçekleştiği sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Rol Teorisi, Karar Birim Kuramı, 2011 Suriye Krizi, Rol Çatışması, Arap Baharı

ABSTRACT

ANALYSING TURKISH FOREIGN POLICY FROM THE PERSPECTIVE OF ROLE PERCEPTIONS OF DECISION UNITS: THE CASE OF 2011 SYRIA CRISIS

Murat Çağrı TUNA

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Doctoral Dissertation in International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Soner KARAGÜL

31/08/2023, 216

This study aims to uncover whether there is a role conflict among decision-making units in Turkey by comparing their foreign policy role perceptions in the case of the 2011 Syria Crisis. The research seeks to answer the question, “Could the differences in foreign policy role perceptions among the decision-making units of National Security, Foreign Affairs, and Politics (Government) in Turkey, identified as influential in Turkey's Syria policy, have led to Turkey pursuing a wrong foreign policy path during the 2011 Syria Crisis following the Arab Spring?”

A single-case study qualitative data analysis methodology is employed in the research. The study concludes that decision-making units approached the Syrian issue from different angles, and a role conflict situation occurred based on the differences in role perceptions among decision-making units.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Role Theory, Decision Unit Theory, 2011 Syria Crisis, Role Conflict, Arab Spring

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Dış Politika Üzerine Kavramsal ve Kuramsal Açıklamalar.....	4
1.2. Dış Politika.....	5
1.3. Dış Politika Analizi.....	7
1.3.1. Dış Politika Analizi.....	8
1.3.2. Analiz Düzeyleri.....	11
1.3.3. Dış Politika Analizinde Birinci, İkinci ve Üçüncü Nesil Çalışmalar.....	14
1.4. Dış Politikaya Etki Eden Faktörler ve Dış Politika Analizi Metodolojisi	15
1.5. Dış Politika Analizi Çalışmalarında Teoriler.....	21
1.5.1. Realizm ve Dış Politika.....	22
1.5.2. Neoklasik Realizm ve Dış Politika.....	26
1.6. Dış Politika ve Rol Teorisi.....	29
1.6.1. Rol Teorisi.....	29
1.6.2. Rol Algıları.....	34
1.6.3. Rol Türleri.....	35
1.7. Karar Birim Kuramı.....	36
1.7.1. Baskın Lider.....	41

1.7.2. Tek Grup.....	43
1.7.3. Özerk (Otonom) Aktörlerin Koalisyonu.....	44
1.8. Karar Alma Sürecini Belirleyen Unsurlar.....	46
1.8.1. Dışsal Çevre.....	46
1.8.2. İçsel Çevre.....	51
Askeri Güç.....	51
Ekonomik Güç.....	52
Kamuoyu.....	52
Bürokrasi.....	53
Hükümet Yapısı.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI, SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

2.1. AK Parti Döneminde Arap Baharı Öncesi Türkiye'nin Dış Politikası.....	56
2.1.1. Çok Boyutlu Dış Politika.....	57
2.1.2. Aktif ve Barışçıl Dış Politika.....	58
2.1.3. Ekonomik İlişkilere Odaklı Dış Politika.....	59
2.1.4. AB Üyeliğini Hedefleyen Dış Politika.....	60
2.1.5. İslam Coğrafyasıyla Yoğun İlişki İçerisinde Bir Dış Politika.....	61
2.1.6. ABD ile İlişkiler.....	62
2.2. Arap Baharı Öncesi Türkiye-Suriye İlişkileri.....	63
2.2.1. AK Parti Dönemi Politikalarında Erken Dönemde Suriye ile İlişkiler....	64
2.2.2. Arap Baharı Öncesi Politikalar.....	73
2.3. Arap Baharı Süreci.....	75
2.3.1. Arap Baharı ve Etkileri.....	78
2.3.2. Arap Baharı'nda Suriye.....	80
2.3.3. Suriye'deki Çatışma Ortamı ve Temel Etkileri.....	84
2.4. Suriye'deki Hareketler.....	85
2.4.1. Bölgesel Aktörler.....	86
2.4.2. Küresel Aktörler.....	90
2.5. Suriye'de Esad Rejiminin Girişimleri ve Halkın Desteği.....	94
2.6. Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'deki Etkileri.....	99
2.7. Türkiye'nin Esad Rejimine Bakışı.....	102

2.8. Arap Baharı Sürecinde ve Sonrasında Suriye ile İlişkilerde Türk Dış Politikasının Dönüşümü.....	104
2.9. Dış ve İç Etkenler Bağlamında Türkiye'nin Suriye Politikasının Değerlendirilmesi.....	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ROLLERİ, KARAR BİRİMLERİ VE AK PARTİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKASINDA SURİYE

3.1. Rol Teorisi Perspektifinden Türk Dış Politikasına Atfedilen Dış Politika Rollerii..	116
3.1.1. Türkiye'de Rol Teorisine İlişkin Literatür.....	118
3.1.2. Türk Dış Politikası Rollerinin Ortaya Çıkışı ve Kaynakları.....	121
3.1.3. Türk Dış Politikasında En Sık Kullanılan Dış Politika Rollerii.....	123
Küresel Sistem Ortağı.....	123
Barış ve İstikrar Savunucusu.....	123
Bölgesel Ortak.....	124
Sadık Müttefik.....	124
Dış Ticaret Odaklı Ülke/ Tacir Ülke.....	124
Model Ülke.....	125
Kalkındırıcı.....	125
Enerji Koridoru.....	125
Mazlum Halkların Koruyucusu.....	125
Merkez Ülke.....	126
Batılı Ülke.....	126
Doğulu Ülke.....	126
Köprü Ülke.....	127
Arabulucu.....	127
Barış Destekçisi/ Sorun Çözücü.....	128
Tam Bağımsız.....	128
Aktif Bağımsız.....	128
Bölgesel Koruyucu (Hâmi).....	129
Yükselen Güç.....	129
İzolasyoncu-İzole.....	129
Dünya Devleti.....	129
Avrasya Ülkesi.....	130
İyi Komşu.....	130

Bölgesel Lider.....	130
Bölgesel Güç.....	130
3.2. AK Parti Dönemi Türk Dış Politika Karar Birimleri.....	130
3.2.1. Karar Birim Kuramına Göre Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi.....	131
3.2.2. Parlamenter Sistemin Yapısı Göre Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi.....	134
3.2.3. Devletin Örgütlenme Biçimine Göre Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi.....	136
3.3. Suriye Politikası Açısından Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi	138

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASININ TÜRKİYE’DEKİ KARAR BİRİMLERİNİN ROL ALGISI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Araştırma Yöntemi ve Analiz Tekniği.....	143
4.1.1. Araştırma Problemi	144
4.1.2. Amaç ve Araştırma Soruları.....	145
4.1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	146
4.1.4. Araştırmanın Deseni.....	146
4.1.5. Veri Toplama Yöntemi, Güvenilirlik ve Tutarlılık.....	147
4.1.6. Veri Toplamada Kullanılan Sorular ve Araçlar.....	149
4.2. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi.....	151
4.3. Derinlemesine Mülakat Bulgularının Değerlendirilmesi.....	157
4.3.1. Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler.....	160
4.3.2. Rollerin Kaynakları.....	163
4.3.3. Arap Baharı Öncesi Dış Politika.....	165
4.3.4. Karar Alma Mekanizması.....	166
4.3.5. Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar.....	168
4.3.6. Rol Çatışmaları.....	171
4.4. Ahmet Davutoğlu ile Yapılan Mülakat.....	179
4.4.1. Ahmet Davutoğlu’nun Dış Politika Rollerine İlişkin Değerlendirmesi.....	180
4.4.2. Davutoğlu’nun Yetkili Karar Birimine İlişkin Değerlendirmesi.....	181
4.4.3. Davutoğlu’nun Türkiye’nin Suriye’deki Rejime Bakışının Değerlendirmesi.....	186

4.4.4. Davutoğlu'nun Esad'a ve Rejime İlişkin Değerlendirmesi.....	187
4.4.5. Ahmet Davutoğlu'nun Uluslararası Kuruluşların ve ABD'nin Türkiye'nin Suriye Politikasına Etkisini Değerlendirmesi.....	189
4.5. Derinlemesine Bulguları ve Ahmet Davutoğlu ile Yapılan Mülakatın Karşılaştırılması.....	190

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER	195
-------------------	-----

KAYNAKÇA	198
EKLER	I
EK 1. MÜLAKAT VE ANALİZ DÜZEYİNE İLİŞKİN BİLGİ NOTU.....	I
EK 2. TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA EN SIK KULLANILAN 25 DIŞ POLİTİKA ROLÜ.....	II
EK 3. DIŞ POLİTİKA ROLLERİNİN AÇIKLAMALARI.....	III
EK 4. MÜLAKAT SORU ŞABLONU LİKERT SKALASI.....	VIII
EK 5. MÜLAKAT.....	X
EK 6. BİLİMSEL ARAŞTIRMA ETİK KURULU RAPORU.....	XIV

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
AİGK	Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
DAEŞ	Irak ve Şam İslam Devleti
DPA	Dış Politika Analizi
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
PYD	Demokratik Birlik Partisi
SDG	Suriye Demokratik Güçleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDP	Türk Dış Politikası
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNHCR	BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
WFP	Dünya Gıda Programı
YDSİK	Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi
YPG	Kürt Halk Savunma Birlikleri

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Elit Mülakatları Veri tabanı	150
Tablo 2	Türk Dış Politika Roller ve Kodları	150
Tablo 3	Mülakat Soruları ve Cevaplarının Kodları	151
Tablo 4	Kabul Edilen Rollerin Karar Birimlerine Dağılımı	154
Tablo 5	Reddedilen Rollerin Karar Birimlerine Dağılımı	156
Tablo 6	Temalar ve İçerikleri	158
Tablo 7	Kod Sistemi	159
Tablo 8	Rollerin Kaynakları	164
Tablo 9	Arap Baharı Öncesi Dış Politika Göstergeleri	165
Tablo 10	Karar Alma Mekanizması	166
Tablo 11	Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar	168
Tablo 12	İç-Dış Rollerde Çatışma (Uluslararası)	179

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Likert Skala Sonuçları-Tüm Seçkinler	152
Şekil 2	Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler (Tek Vaka Modeli-Tüm Seçkinler)	160
Şekil 3	Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler (İki Vaka Modeli-Dışişleri/Siyaset)	161
Şekil 4	Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler (İki Vaka Modeli-Siyaset/Milli Güvenlik)	162
Şekil 5	Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler (İki Vaka Modeli-Dışişleri/Milli Güvenlik)	163
Şekil 6	Karar Birimleri Arasında Rol Çatışması Durumu (Tek-Vaka Modeli)	171
Şekil 7	Rol Çatışmasının Sebepleri (Tek-Vaka Modeli-Tüm Seçkinler)	172
Şekil 8	Karar Birimleri Bakışında Rol Çatışması Unsurları (İki-Vaka Modeli- Milli Güvenlik/Siyaset)	177
Şekil 9	Karar Birimleri Bakışında Rol Çatışması Unsurları (İki-Vaka Modeli- Dışişleri/Siyaset)	177
Şekil 10	Karar Birimleri Bakışında Rol Çatışması Unsurları (İki-Vaka Modeli- Milli Güvenlik/Dışişleri)	178

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

21. yüzyılın başlarında, dünya siyaseti bir dizi önemli değişiklik ve krizle karşılaşmıştır. Bu dönemde, özellikle Orta Doğu coğrafyası uluslararası politikanın en karmaşık ve dinamik bölgelerinden biri haline gelmiştir. Askeri müdahaleler, iç savaşlar ve rejim değişiklikleriyle karşı karşıya kalan bölgede Arap Baharı'nın patlak vermesi ve ardından bu sürecin bir parçası olarak 2011 yılında Suriye Krizinin meydana gelmesi, bölgesel ve küresel anlamda dış politika dinamiklerini etkilerken Türkiye'nin Orta Doğu'daki ilişkilerini ve politikalarını da derinden etkilemiştir. Türkiye'nin bölgedeki etkinliği hem jeopolitik konumu hem de tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle dikkat çekmektedir. Sınır komşusu olan Suriye'de meydana gelen ayaklanmalar ve iç çatışma ortamıyla ortaya çıkan kriz durumu, iki ülke arasındaki ilişkileri derinden etkilemiş ve yeniden inşası kolay kolay mümkün olmayacak bir noktaya getirmiştir.

2011 Suriye krizi öncesinde Türkiye ile Suriye arasındaki diplomatik ilişkiler, AK Parti Hükümeti'nin iktidara gelmesiyle başlayan dönemde önemli bir ivme kazanmıştı. Bu dönemde, iki ülke arasında ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarda derinleşen bir iş birliği ve entegrasyon süreci gözlemlenmekteydi. Ancak, 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç savaş, bu olumlu gelişmeleri gölgede bıraktı. Krizin patlak vermesiyle birlikte, Türkiye ve Suriye arasında yıllar içerisinde kurulan stratejik ortaklık ve iş birliği mekanizmaları ciddi bir erozyona uğramıştır. Bu kontekstte, Türkiye'nin o dönemde benimsediği politikaların, karar birimleri perspektifinden detaylı bir şekilde analiz edilmesi, iki ülke arasında yaşanan bu dramatik dönüşümün nedenlerini ve sonuçlarını aydınlatma potansiyeline sahiptir.

Bu tezde, Türkiye'nin dış politikası, özellikle Suriye ile olan ilişkileri, dış politika analizi (DPA), rol teorisi ve karar birim kuramları gibi kavramlar üzerinden ele alınmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'nin Suriye politikasının, Türkiye'deki karar birimlerinin rol algısı üzerinden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu değerlendirme, Türkiye'nin dış politika stratejilerinin nasıl oluşturulduğu, hangi aktörlerin bu süreçte etkili olduğu ve bu aktörlerin uluslararası ilişkilerde nasıl bir rol oynadığı konularında derinlemesine bir analiz sunmaktadır.

DPA bağlamında, rol teorisi ve karar birim kuramı, Türk dış politikasının göstergelerini daha derinlemesine anlamak için kritik öneme sahiptir. Rol teorisi, 1960'lı yılların sonlarından itibaren hem DPA hem de uluslararası ilişkiler literatüründe sıklıkla kullanılan bir kuram haline gelmiştir. Bu teori, özellikle devletlerin uluslararası alanda nasıl faaliyet gösterdiğini, nasıl algılandığını ve bu algılamaların dış politika stratejilerine nasıl yansıtıldığını incelemeye odaklanmaktadır. Bu bağlamda, rol teorisi, devletlerin uluslararası alandaki davranışlarını ve stratejilerini daha kapsamlı bir şekilde anlamak için çok önemli bir araç niteliği taşımaktadır.

Öte yandan, karar birim kuramı, politikanın ortaya çıktığı karar mekanizmasını çözümlmek için elverişli bir yaklaşım sunar. Bu kuram, nihai karar alıcıların kimler olduğunu, nasıl bir süreçte kararlar alındığını ve bu kararların nasıl şekillendiğini incelemeye odaklanır. Bu iki teorinin bir araya getirilmesi, dış politika göstergeleri üzerinden dış politika rollerinin belirlenmesi ve karar birimlerinin bu roller hakkındaki tutumlarının ortaya koyulması açısından dış politika analizi için son derece faydalı bir yaklaşım sunmaktadır.

Rol teorisi ve karar birim kuramının DPA'da birlikte kullanılması, Türk dış politikasının göstergelerini daha derinlemesine anlamak ve bu göstergelerin altında yatan dinamikleri çözümlmek için kritik bir öneme sahiptir. Bu yaklaşım, Türk dış politikasının karmaşık dinamiklerini ve bu dinamiklerin nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, dış politika karar birimlerinin rol algıları gibi karmaşık faktörlerin önemi ortaya koyulmaktadır. Bu tez çalışması, Türkiye'deki karar birimlerinin dış politika rol algılarının 2011 Suriye Krizi örnek olayında karşılaştırılmasını incelemektedir.

Tezin ilk bölümünde, dış politika kavramı geniş bir perspektiften ele alınarak, devletlerin uluslararası ilişkilerde nasıl bir konumda olduklarını, hangi stratejik amaçlara yönelik politikalar geliştirdiklerini ve bu politikaların nasıl bir etki yarattığını anlamak için kritik bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu kavramsal çerçeve, tezin diğer bölümlerinde yapılan analizlerin ve değerlendirmelerin temelini oluşturmaktadır. Dış politika analizi, dış politikayı etkileyen faktörler ve dış politika yaklaşımları gibi konuların yanı sıra, rol teorisi ve karar birim kuramları üzerinde de detaylı bir şekilde durulmuştur. Rol teorisi, devletlerin uluslararası alanda nasıl faaliyet gösterdiğini, nasıl algılandığını ve bu

algılamaların dış politika stratejilerine nasıl yansıdığını incelemeye odaklanırken; karar birim kuramı, politikanın ortaya çıktığı karar mekanizmasını, nihai karar alıcıların kimler olduğunu ve nasıl bir süreçte kararlar alındığını çözümlenmeye yöneliktir. Bu iki kuramın kavramsal açıklamaları, dış politika analizinde kullanılan yöntemlerin ve yaklaşımların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, ilk bölüm, tezin genel yapısını ve analitik yaklaşımını belirleyen bir temel niteliğindedir.

İkinci bölümde ise öncelikle Arap Baharı öncesi dönemde Türkiye'nin dış politika yaklaşımlarını ve bu dönemde Türkiye-Suriye ilişkilerinin nasıl bir seyir izlediğini ele alınmıştır. Bu dönemde, iki ülke arasında ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarda derinleşen bir iş birliği ve entegrasyon süreci gözlemlenmektedir. Ancak, Arap Baharı'nın patlak vermesiyle birlikte, bölgedeki siyasi dengelerde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Suriye'de, halkın demokratik talepleri doğrultusunda gerçekleşen hareketlilik, Esad rejiminin sert müdahaleleriyle karşılaşmıştır. Bu süreçte, Suriye halkının demokratik taleplerine verdiği destek ve Esad rejiminin buna karşı baskıcı tutumu, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikalarında önemli bir dönüşüme neden olmuştur. Arap Baharı'nın bölge üzerindeki etkileri, Türkiye'nin dış politika stratejilerini nasıl etkilediği ve bu etkilerin Türkiye-Suriye ilişkilerine nasıl yansıdığı konularında detaylı bir analiz sunulmuştur. Özellikle Suriye iç savaşının Türkiye'ye olan etkileri, sınır güvenliği, mülteci krizi ve terör tehdidi gibi konularda Türkiye'nin dış politika stratejilerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu bağlamda, Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemlerde Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikalarının nasıl bir dönüşüm geçirdiği, bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm, Türkiye'nin dış politikasında oynadığı rolleri, karar alma süreçlerini ve AK Parti döneminde Suriye'ye yönelik benimsenen yaklaşımları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu bölümde, Türkiye'nin uluslararası arenada nasıl bir konumda olduğunu, hangi stratejik amaçlara yönelik politikalar geliştirdiğini ve bu politikaların nasıl bir etki yarattığını anlamak için dış politika rollerinin kavramsal çerçevesi üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin dış politika rolleri hem bölgesel hem de küresel düzeyde, liderlik, arabuluculuk, bölgesel güç gibi çeşitli boyutlarda tanımlanabilir. Bu roller, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki konumunu, stratejik hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için benimsediği yöntemleri belirlemektedir. Ayrıca, dış politika karar birimleri, Türkiye'nin dış politika süreçlerinin nasıl ve ne şekilde belirlendiğini gösteren bir başka önemli konudur. Bu süreçte, Dışişleri

Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi bürokratik organların yanı sıra, hükümet, parlamento ve diğer ilgili kurumlar da etkili bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin Suriye politikasının temel dinamikleri ise, tarihsel, kültürel ve jeopolitik faktörlerin yanı sıra iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin dönüşümüyle de yakından ilgilidir. Bu bölüm, bu dinamikleri ve bu dinamiklerin Türkiye-Suriye ilişkilerine nasıl yansıdığını kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir.

Dördüncü bölüm, Türkiye'nin Suriye politikasının karar birimlerinin rol algısı perspektifinden kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Bu bölümde, Türkiye'nin dış politika karar süreçlerinde kritik bir öneme sahip olan Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset mekanizmalarının 2011 Suriye Krizi bağlamında nasıl bir rol algılaması içerisinde olduğu detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu analiz, söz konusu karar birimlerinin rol algılamalarındaki benzerlikleri ve farklılıkları, bu algılamaların dış politika kararları üzerindeki potansiyel etkilerini ve olası rol çatışmalarını ele almaktadır. Bu çerçevede, dönemin Suriye politikasının konfigürasyonunda etkin olan Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset karar birimlerinde faaliyet gösteren temsilcilerle yapılan derinlemesine mülakatlar, bu analizin temelini oluşturmaktadır. Özellikle, o dönemde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış olan Ahmet Davutoğlu'nun bu süreçteki perspektifi, Türkiye'nin dış politika dinamiklerinin kavranmasında önemli bir rol oynamaktadır. Davutoğlu ile gerçekleştirilen mülakat, bu analizin zenginliğine katkıda bulunmuş ve literatüre önemli bir perspektif kazandırmıştır.

Sonuç olarak, bu tez, Türkiye'nin Suriye politikasını kapsamlı bir şekilde ele alarak, bu politikanın nasıl şekillendiğini, hangi faktörlerin bu politikayı etkilediğini ve bu politikanın bölgesel ve uluslararası düzeyde ne gibi sonuçlar doğurduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Türkiye'nin dış politika stratejilerinin nasıl oluşturulduğu, hangi aktörlerin bu süreçte etkili olduğu ve bu aktörlerin uluslararası ilişkilerde nasıl bir rol oynadığı konularında derinlemesine bir analiz sunmaktadır.

1.1. Dış Politika Üzerine Kavramsal ve Kuramsal Açıklamalar

Araştırmanın bu bölümünde, konunun daha iyi anlaşılması ve daha sonra ortaya koyulacak kavramlara açıklık kazandırmak adına dış politika, DPA, dış politikaya etki eden

faktörler, bu konu üzerinde geliştirilmiş yaklaşımlar ile çalışılan konunun analizinin temel noktasında yer alan rol teorisi ve karar birim kuramları üzerinde durulmaktadır.

Dış politika kavramına yönelik olarak öne sürülmesi mümkün ve birbirinin alternatifi olarak değerlendirilebilecek farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Bunlardan önemli bir tanesi de dış politikayı bir amaç bakış açısıyla ele alınmaktadır. Amaçlar, dış politikanın temel direği olarak kabul edilir ve ulusal çıkarların sağlanması, devletin güvenliği, refah ve uluslararası alanda itibarın artırılması gibi stratejik hedeflere ulaşmak için gereken adımları şekillendirir. Diğer bir ifade ile dış politika stratejik ve tutarlı bir şekilde formüle edilen amaçlar dizisi şeklinde değerlendirilmektedir. Belirlenen amaçlar çerçevesinde politikacılar kararlar almakta ve direktifleri formüle etmektedir. Bu durumda dış politika, amaçlara paralel bir şekilde formüle edilen aksiyonlardan oluşmaktadır. Belirtilen bağlamda dış politikaya yönelik farklı yaklaşımlara ve değerlendirmelere aşağıda yer verilmektedir.

1.2. Dış Politika

Dış politika kavramının göreceliliği ve tanımlamasında sınırlarının çok belirgin olmaması nedeniyle pek çok yazar farklı açıklamalar ve değerlendirmeler getirmiştir. Bu tanımlamalarda ortaya çıkan ortak unsur ise “devlet” kavramı olmuştur. Devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü kabul eden realizm ile özdeşleştirilen geleneksel yaklaşıma göre dış politika; uluslararası ilişkiler bağlamında ortaya konulan politikaları, devletler arasındaki mücadele süreçleri olarak değerlendirmektedir (Carr, 1972: 27-31). Bir diğer değerlendirmede ise; dış politika tanımı yaparken, “devletler ne istiyor?” sorusu üzerinde durulmalıdır. Bu sorudan hareketle devletlerin, insan davranışlarında olduğu gibi çıkarları doğrultusunda hareket eden organizmalar olduğu, devletlerin diğer uluslararası aktörler karşısında realist yaklaşımdaki insan doğası kadar olumsuz olmasa da tüm faktörleri göz önüne alarak dış politika belirledikleri ifade edilmektedir (Knutsen, 1992: 235).

Diğer dış politika tanımlamalarına bakıldığında ise Kürkçüoğlu (1980)’na göre dış politika, devletin diğer devlet veya devletler ya da daha geniş perspektifte uluslararası düzlemin tamamı karşısında ortaya koyduğu politikalar bütünüdür. Benzer bir tanımlama ortaya koyan Frankel (1963: 1)’a göre ise dış politika, devletlerin, diğer devletlerle ilişkilerinde ortaya koyduğu çabalarıdır.

McGowan ve Gottwald (1975) ise dış politikayı daha farklı bir bakış açısıyla, devletlerin kendi egemenliklerinin dışında kalan aktörlerle ilişkileri ve davranışları olarak değerlendirmiştir. Bu anlamda Holsti (1970)'de yukarıdaki tanımlamalara benzer şekilde dış politikanın; devletlerin dış dünya ile olan bağları ve tutumları olduğunu belirtmiştir. White (1989)'a göre dış politika da iç politika gibi devletin kendisi ve gelenekleri ile birlikte formülize edilmekte, devletin genetiğini ortaya koymaktadır. Hill (2003), uluslararası alanda bağımsız bir aktörün yürüttüğü resmi ilişkilerin tamamının dış politika olduğunu belirtmiş, dış politikanın çoğunlukla iç politika ile entegre bir şekilde belirlendiğini ve tutarlılık içermesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Hill (2003), dış politikaya farklı bir yorum getirmiş, "Interdomestic Policy" (Uluslararası Politika) ifadesini kullanmıştır. Burada Hill'in yorumunda küreselleşmeye vurgu olduğu gibi, dış politikayı etkileyen en önemli faktörlerin yine iç politika enstrümanları olduğu akla gelmektedir.

Hill ile benzer faktörler üzerinde durmuş olan Wallace (1974)'a göre ise dış politikada iki farklı sınırlılık bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre dış politika; devletlerin iç meseleleri ve ulus-devlet yapıları ile uluslararası çevre arasında bir köprüdür. İkinci sınırlılığa göre ise dış politika; siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplininin bir dansıdır. Bu danstaki ahenk ve uyum, devlet geleneğinin bir sonucudur. Bu anlamda iç politika ve hükümet davranışları ile diplomasi ve uluslararası politikalar iyi tasarlanmış olmalıdır. Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi disiplinlerinin ortak ve kompleks bir yapıda bir birikim halini alması ile dış politika yönelimleri, planlamaları ve faaliyetleri doğru şekilde ortaya konulabilir ve devletlerin resmi aktör ve yöneticileri tarafından uygulamaya alınabilir.

Morgenthau (1970)'ya göre devletlerin yönetim ya da var olma biçimleri ne olursa olsun, dış politikayı etkileyen husus güce odaklanmalarıdır. Devletler kendi çıkarları doğrultusunda davranır ve bu amaçlarına ulaşmak için güce ihtiyaç duyarlar. Morgenthau'nun bu tanımına göre realist dış politika anlayışında devlet merkezde yer almakta ve dış politikada onun iç yapısından ve geleneklerinden soyutlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda devletlerin yönetim şekilleri ne olursa olsun, söz konusu dış politika olduğunda güç dengelerine göre rollerini belirlemektedirler.

Bu tanımlamalar ile birlikte Frankel (1963), Rosenau (1976) ve Modelski (1962)'nin de dış politika tanımlarının odağında devlet bulunmaktadır. Bu yazarlara göre de devletin

uluslararası ilişkilerde tek olmasa da en önemli faktör olduğu, devletlerin kendi egemenlik alanları dışında kalan aktörlere yönelik davranış ve tutumlarının dış politika kavramını açıkladığı görülmüştür.

Bu yazarların ortaya koyduğu diğer bir husus ise dış politikadaki karar mekanizmaları bağlamındadır. Bu doğrultuda üzerinde durulması gereken husus karar birimleri açısından bakıldığında devletlerin, dış politika konusunda tek aktör olmasalar dahi, belirleyici aktörler olmalarıdır. Devletler, siyasi, askeri ve ekonomik bir bütün olarak kabul edildikleri müddetçe uluslararası sistemde ana aktör olmayı sürdürecektir. Bununla birlikte dış politikada karar birimlerinde devlet dışı aktörler de görece güçsüz devletlerin dış politikalarında belirleyici rol üstlenmektedir. Waltz (1979), dış politika karar birimleri bağlamında, bu devlet dışı aktörlerin büyük güçler üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığını savunmaktadır.

Bu tanımlar neticesinde bakıldığında dış politikanın oldukça dinamik bir süreç olduğu görülmektedir. Dış politikada karar mekanizmaları ile birlikte tüm stratejiler, amaçlar, eylemler, geribildirimler, roller, özel beklentiler ve amaçlar ulusal çıkarlar halini almaktadır.

Özetlemek gerekirse; bu araştırmanın kapsamına uygun olarak, rol teorisi ve karar birimi kuramları çerçevesinde değerlendirildiğinde; dış politika, karar alma mekanizmaları tarafından belirlenmekte ve bölgesel ya da küresel roller bağlamında devletlerin ulusal çıkarlarını koruma amacını taşımaktadır. Devletler, bu çıkarları koruma ve ilerletme gayesiyle uluslararası arenada belirli roller üstlenmekte ve bu roller doğrultusunda çeşitli planlamalar yapmakta, stratejiler geliştirmekte ve eylemler gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda dış politikanın, bu planlamaların, stratejilerin ve davranışların bütünü olduğu ifade edilebilir.

1.3. Dış Politika Analizi

Dış politika ve uluslararası ilişkiler devletlerin içinde bulunduğu iç ve dış koşulların karmaşık bir ortamında şekillenmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Uluslararası İlişkiler kavramının dinamiklerinde birtakım değişimler meydana gelmiş, iç ve dış ortamların politika üzerinde yaratmış olduğu etkiler ile ilgili kesin bir ayırım yapılması

zorlaşmıştır (White, 1989: 6). Bu bağlamda, dış politika kararlarının hem ulusal hem de uluslararası etmenleri gözeten geniş bir skalada alındığı ifade edilmektedir (Aydın, 1996: 97).

Görüldüğü gibi, dış politika ve uluslararası ilişkilerin karmaşık bir yapıya sahip olması, bu alanların analizini karmaşık hale getirmektedir. Ayrıca, iç ve dış koşulların iç içe geçmiş olması, politika belirleme süreçlerinde her iki alanın etkileşimini daha da önemli kılmaktadır. Dış politika, yalnızca uluslararası dinamiklerle şekillenmez; aynı zamanda ulusal düzeydeki iç dinamikler de dış politika üzerinde belirleyici olabilmektedir. Bu yüzden, dış politika kararlarının alınmasında, ulusal düzeydeki iç dinamikler ile uluslararası düzeydeki dış dinamikler arasındaki etkileşimi göz önünde bulundurmak gerekmektedir. İşte bu noktada, dış politikanın karmaşıklığını anlamak ve yorumlamak adına, değişkenleri ve etkileşimlerini detaylı bir şekilde incelemek büyük önem taşır.

Devletlerin dış politikada sergilediği stratejiler bağımlı değişken olarak ele alındığında, bu stratejilere etki eden tüm unsurlar da bağımsız değişken olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durumu göz önünde bulundurarak, değişken koşullarda bir devletin dış politika yaklaşımlarını tahmin etmek için, bu faktörlerin hem etki potansiyelleri hem de etkileri doğru bir şekilde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda da DPA'ya ihtiyaç duyulmaktadır. DPA ve ilişkili açıklamalara aşağıdaki başlıklarda yer verilmektedir.

1.3.1. Dış Politika Analizi

DPA, dış politika yapımında karar mekanizmalarına odaklanmaktadır. DPA'da liderlerin özellikleri, bilişsel kapasiteleri, kişilikleri, öncelikleri, beklentileri, algılama biçimleri ve karar verme süreçlerine ilişkin sorular sorulmakta; dış politikanın rasyonelitesi üzerinde durulmaktadır (Breuning, 2007). DPA'da pek çok faktör hesaplanmakta, dış politikada karar alma noktasında hangi koşulların etkin olduğu değerlendirilmektedir. Bu durum da disiplinler arası ortak bir çalışma yapmayı zorunlu kılmaktadır. Yalnızca diplomatik ilişkiler bağlamında yapılan bir dış politikayı analiz etmenin anlamsız olacağı gibi, yalnızca güç ilişkileri ya da jeopolitik üzerinden yapılacak bir DPA da başarıya ulaşamayacaktır.

Dış politikayı devletler bağlamında “sonuca giden en etkin yolların seçilme çabası” şeklinde ifade eden Efeğil (2018)’e göre DPA’da karar alma süreçleri ve karar birimleri ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda da dış politikanın rasyonalitesine odaklanılmaktadır. Bu doğrultuda karar alıcıların birtakım kararları vardır ve daha önce planlanmış olan davranışları göstermektedirler. Bu açıklamaya bir dayanak oluşturmak adına Rosenau’nun (1976) dış politika davranışları yaklaşımlarına bakılmasında fayda bulunmaktadır. Rosenau, üç temel davranış anlayışı betimlemiştir. Buna göre her bir anlayış da DPA’da aynı sonuca varmaktadır. Bunlar;

1. Yönelimler,
2. Planlar ve taahhütler,
3. Eylemlerdir.

Bu bağlamdan bakıldığında yönelimler anlayışına göre, siyasi iktidarların egemenlik sınırlarının dışındaki ilişkilerin tamamı dış politikanın uzantılarıdır. İkinci olarak planlar ve taahhütler anlayışı ise iktidarın diğer iktidar odaklarıyla aralarındaki ilişkileri nasıl tasarladıklarıdır. Son yaklaşım olan eylem (davranış biçimi) anlayışı ise iktidar sahiplerinin uluslararası düzlemdeki gelişmelere karşı ortaya koyduğu tutumlardır. Hudson (2007) ise dış politikayı “devletlerin dış varlıklarla ilişkilerinde amaçlarına ulaşmak adına uyguladıkları yaklaşım ve stratejiler” olarak betimlemiştir. Rosenau’nun bu dış politika yaklaşımları, Hudson’ın tanımladığı öngörülen ve öngörülmeyen dış politika davranışları kıstasları ile örtüşmektedir. Bu bağlamda Rosenau ve Hudson’ın yaklaşımlarında dış politika; eylem(davranış) anlayışı ile açıklanabilmektedir. Bu doğrultuda davranışlar ile birlikte planlamalar ve taahhütler ya da yönelimler DPA’da önemli enstrümanlardır. Karar alıcılar, dış politika kaynakları, dış politikanın tasarlandığı ve uygulandığı süreçler, DPA’nın çözümlenmesinde önemli etkenlerdir. DPA üzerine yapılan çalışmalar, yalnızca devlet odaklı değil, aynı zamanda birey ve sistem gibi unsurları da göz önüne almaktadır. Sonuç olarak “bütün olarak görülen nesnenin de farklı bir nesnenin parçası olduğu” düşüncesi ile bakıldığında, DPA’da pek çok parçanın çözümlenmesi gerekmekte ve analizde pek çok faktöre odaklanması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Hudson (2007) DPA’nın temelde altı önemli özelliğinin olduğunu ifade etmektedir. Bu özelliklerden ikisi; DPA tarafından karar alma mekanizmalarının “çok faktörlü”

(multifactorial) değerlendirilmesi ile değişkenleri eş zamanlı olarak çok fazla analiz düzeyine tabi tutarak, diğer bir ifade ile “çok-düzeyle” (multilevel) şeklinde kabul etmesidir. Karar mekanizmaları üzerinde etkili oldukları müddetçe analiz düzeylerinin tamamından ulaşılabilecek olan açıklayıcı değişkenler, DPA araştırmacıları tarafından kullanılmakta olan malzemeler içerisinde yer almaktadır.

Bu nedenle sosyoloji, antropoloji, organizasyonel davranış, ekonomi ve daha çok sayıda entelektüel disiplin üzerinden ulaşılabilecek olan veriler, analiz süreçleri için temel girdi olarak kabul edilmektedir. Bu durumda DPA kapsamında ortaya çıkan üçüncü önemli özelliğin ise disiplinlilik/disiplinlerarasılık (multi/interdisciplinarity) olduğu ifade edilebilmektedir.

Çok sayıda analiz düzeyi üzerinden elde edilmiş olan verilerin bütünsel bir şekilde ele alınmasında ve çok sayıda bilimsel disipline bünyesinde yer vermesi nedeni ile DPA için dördüncü önemli özellik Uluslararası İlişkiler alanında var olan alt disiplinler içerisinde en bütünleştirici (integrative) olma özelliğidir. Buna ek olarak uluslararası ilişkiler alanında kararların ve olayların kaynağında insanın temel olarak bulundurulması nedeni ile beşinci önemli özellik ise ajan-merkezli (agent-oriented) bir alt disiplin olmasıdır. Hudson (2007) tarafından devletler soyut kavramlar olarak ele alınmakta ve bu nedenle ajan olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası politikaların kaynağında yer alan ve bu politikanın değişmesinde etkili olan ajanlar ise insanlar olmaktadır.

Son ve altıncı DPA özelliği ise politika odaklı (policy-oriented) olmasıdır. Bu özellik, DPA'nın, politika yapım süreçlerini ve uygulamalarını doğrudan etkileme amacına işaret eder. Bu özellik, analizlerin yalnızca akademik bir çerçevede kalmayıp, aynı zamanda gerçek dünya politikalarının şekillendirilmesine ve uygulanmasına katkıda bulunma potansiyelini vurgular. Politika odaklı bir yaklaşım, mevcut politikaların eleştirel bir değerlendirmesini sağlar ve politika yapımcılar için alternatif stratejiler ve çözümler sunar. Bu, karar alıcıların daha bilinçli ve etkili kararlar almasına yardımcı olabilir ve dolayısıyla devletlerin ulusal çıkarlarını daha etkili bir şekilde korumalarına ve uluslararası ilişkilerde daha etkili olmalarına olanak tanır. Politika odaklı DPA, özellikle karmaşık ve değişken uluslararası ortamlarda, stratejik öngörü sağlayarak kritik öneme sahip olabilir.

1.3.2. Analiz Düzeyleri

Uluslararası ilişkiler disiplini bünyesinde çalışmalarını sürdürmekte olan akademisyenlerin teoriye yönelik ileri düzeyde soruları yanıtlamadan evvel, söz konusu disiplinin hâkim olduğu alanın genişliğinden ötürü, öncelikle kendilerine çalışmaların odak noktasını nerede toplamaları gerektiğini sormalarında fayda bulunmaktadır. Farklı bir ifade ile araştırmacıların analiz süreçlerini oturtmayı planladığı temeller ile analizlerin devam edeceği düzeye yönelik birtakım kararları alması gerekmektedir. Dış politika analiz süreçlerinde bir analiz türü olan karar verme yaklaşımı kapsamında Synder, Sapin ve Bruck (1954: 53) tarafından yapılmış olan çalışmaların ön plana çıktığı görülmektedir. Bahsi geçen yazarlar tarafından devletin sergilemiş olduğu davranışlar, ilgili devletin karar mekanizmalarınca sergilenen davranışlar şeklinde yorumlanmış ve analizlerde önem arz eden unsurun söz konusu karar mekanizmaları tarafından durumların nasıl değerlendirildiğini anlamak olduğu ifade edilmiştir. Yazarların aktarmış olduğu argüman çerçevesinde dış politika analizlerinde bireyler, bireylerin içerisinde yer aldığı gruplar ve nihayetinde söz konusu grupların dış politika kararları meydana getirmek üzere içerisinde yer aldığı örgütsel süreçlerin altı çizilmiştir.

Farklı bir ifade ile öne çıkan temel argüman, dış politika süreçlerinin temel olarak karar vericileri şeklinde ifade edilebilecek belirli bir grup insan tarafından şekillendirilmesidir. Buradan yola çıkarak dış politika kapsamında sergilenmiş olan tutumların çevresel bir uyarıcı olmasının yanı sıra doğal bir gelişimi olmadığı, bundan farklı olarak devlet bünyesinde tanımlanması mümkün olan bir mekanizma aracılığı ile geliştirildiği sonucu elde edilebilmektedir (Aydın, 1996: 96). Bu şekilde bir yaklaşımın benimsenmiş olmasıyla dış politika analiz süreçlerinde bireylerin ya da hangi davranışların tercih edileceğine yönelik karar alan bir grubun varlığının üzerinde durulmaktadır. Bu durumda yürütülen araştırmanın temel amacı, devlet için karar alma tanımına paralel bir şekilde devletin doğrudan kendisi olmaya başlayan bireylerin davranışlarını görebilmek olmaktadır. Netice itibari ile devletler tarafından sergilenen dış politika yaklaşımlarını uluslararası bir ortamda açıklamaktan ziyade Synder ve arkadaşları tarafından öne sürüldüğü üzere en etkili hali ile karar alıcıların algıları üzerinden açıklanmasına ulaşılmaktadır.

Öne sürülen odak noktasından hareketle, geçen süreç içerisinde çalışmanın “analiz düzeyi” sorunsalının açıklanmasının gerekliliği ön plana çıkmıştır. Dış politika kararları; bireylerin aldığı kararlar, grupların aldığı kararlar ve koalisyonların aldığı kararlar olarak tasnif edilebilir (Mintz ve DeRouen, 2011: 18). Yani kararlar üç seviyede analiz edilir. Öncelikle bir dış politika kararının seviyesi belirlenir ve daha sonra bu kararı etkileyen etkenler ortaya çıkarılır. Bundan dolayı analiz seviyesinin tespiti önemli bir husus teşkil etmektedir. Karar alma süreci ve seçimler birey, grup veya koalisyon seviyesinde olan “karar birimi” tarafından şekillendirilmektedir (Mintz ve DeRouen, 2011: 18). Karar birimi, karar alma eyleminin gerçekleştiği yerdir. Karar birimleri şeklinde tasnif yapılması, hükümetlerin dış politika alanında verdikleri kararları daha iyi açıklamamıza yardım etmektedir (Hermann, 2001: 47). Karar alma biriminin boyutu ve bileşimi direkt olarak dış politika kararlarını etkilemektedir. Karar biriminin sınırlarını ise amaç veya misyon belirlemektedir (Courant ve Snyder, 1958: 20). Karar biriminin belirlenmesi, gözlemcinin karar alma evrenini ve sınırlarını çizmesini sağlamaktadır (Courant ve Snyder, 1958: 21). Bundan dolayı yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bir dış politika kararının incelenmesi esnasında öncelikle analiz seviyesinin belirlenmesi yani karar biriminin ortaya çıkarılması gerekmektedir. Karar birimlerinin ne olduğu yönünde benzer bir sınıflandırma da Hermann tarafından yapılmıştır. Buna göre karar birimleri; güçlü liderler, tek grup ve bağımsız aktörlerin koalisyonudur (Hermann, 2001: 48).

Birey seviyesinde karar alma birimi genellikle bir ülkede devletin diğer organlarına göre daha fazla güce ve yetkiye sahip kişilerdir. Birey seviyesi çoğunlukla otokratik devlet yapılarında görülür. Çoğu dış politika kararları ise gruplar tarafından yapılmaktadır (Courant ve Snyder, 1958: 19). Ülkemizde geçmiş anayasaya göre ülkenin genel siyasetini (iç ve dış siyaset) yürütmekle görevli Bakanlar Kurulu’nun aldığı kararlar da grup kararlarına birer örnek teşkil etmektedir. Koalisyon karar alma seviyesi ise, “devlet içindeki bir aktörün tek başına karar alamayacağı (Mintz ve DeRouen, 2011: 20)” düşüncesine dayanmaktadır.

Politika yapıcıların yönetimleri esnasında önemli olduklarına inandıkları ve başarmak istedikleri hedef ve amaçları vardır. Bu amaç ve hedefler doğrultusunda gündemlerini belirlemektedirler. Fakat genellikle bu amaç ve hedefleri gerçekleştirmeleri esnasında, bunları engellemeye yönelik ülke içi ve uluslararası çevrelerden gelen zorluklarla karşılaşılır. Ayrıca politika yapıcıların gündemleri dünya üzerinde olan olaylar tarafından

da şekillenmektedir. Sonuç olarak hükümetler, dış politikada bir problem algıladıklarında harekete geçmektedir. Kararlar ise problemlere çözüm arayışında ortaya çıkmaktadır (Hermann, 2001: 52). Karar biriminin ne olacağı problemin tipine göre değişmektedir. Örneğin, ekonomik, diplomatik, askeri, çevresel, bilimsel konularda hükümetler kendi bünyelerindeki bürokrasilere söz konusu problemi paylaşırabilir (Hermann, 2001: 56).

Devlet seviyesindeki incelemeler, devlet-içi aktörleri mercek altına almaktadır. Bu aktörler, devlet kurumları ve devlet-dışı sosyal organizasyonlar olmak üzere iki ana kategoride ele alınmaktadır. Devlet seviyesindeki analitik yaklaşımlarda, bir ülkenin dış politikasına etki eden iç dinamikler ön plana çıkmaktadır. Bu analizlerde özellikle baskı grupları, medya ve genel kamuoyunun dış politika kararları üzerindeki etkileri ana konu olarak ele alınmaktadır (Sönmezoğlu, 2015: 81-83). Devlet seviyesinde yapılan değerlendirmeler, ulusal politikaların itici güçlerini, vizyonlarını ve amaçlarını aydınlatma potansiyeli bulunmaktadır. Devletlerin kapasiteleri, ülkelerin iç yapılarındaki farklı unsurlarla ilişkilendirilmektedir. Sistem seviyesinde ise, devlet ve devlet-dışı uluslararası aktörlerin yanı sıra uluslararası sistemin genel yapısı ve bu sistemin benimsediği değerler ayrı unsurlar olarak ele alınmaktadır. Devletlerarası ilişkiler ve uluslararası sistemin yapısal etkileri, devlet dışı aktörlerin devletlerin dış politikalarına ve küresel politikaya etkileri, uluslararası hukuk ve devletler topluluğunun genel kabulleri bu bağlamda değerlendirmektedir. Sistem seviyesindeki normlar ve ilkeler de bu incelemenin bir parçası niteliğindedir. Sistem seviyesindeki analizlerde, özellikle yapısal dinamiklere vurgu yapılmaktadır (Arı, 2008: 141; Breuning, 2007: 13).

Her ne kadar farklı analitik ayrımlar veya yaklaşımlar benimsense de bu kategoriler aslında birbirini dışlamaz; aksine birbiriyle iç içedir. Tek bir analiz seviyesini, diğerleriyle ilişkisini göz ardı ederek değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Mutlak sınırların belirlenmesi pratikte zordur ve sıkça karşılaşılan sorun, hangi analiz seviyesinin öncelikli olduğuna dairdir. Bu yüzden, analiz seviyeleri arasında bir tercih yaparken, bu sorunun öne çıktığı görülmektedir (Yurdusev, 2008: 10). Nihayetinde, DPA, uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde karar vericilerin kararlarının etkili olduğunu öne sürmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, karar vericiler ya bireysel ya da grup olarak hareket ederler ve bu yüzden karar vericilerin eylemlerinin ve karar alma mekanizmalarının derinlemesine analizi önemli bir nitelik taşımaktadır.

1.3.3. Dış Politika Analizinde Birinci, İkinci ve Üçüncü Nesil Çalışmalar

DPA'da, tarihsel süreç boyunca çeşitli yöntemler ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu çalışmalar kabaca birinci, ikinci ve üçüncü nesil çalışmalar olarak üç nesilde ifade edilebilir. Tarihsel süreçte DPA'ya ilişkin araştırmaların gelişimlerine bakıldığında birinci ve ikinci nesil çalışmaların ön plana çıktığı görülmektedir (Öztop, 2016).

Birinci nesil DPA yaklaşımı, Soğuk Savaş döneminde gelişmiş ve realizm yaklaşımına dayanmaktadır. Realizm yaklaşımına yönelik öncelikli eleştiriler DPA ile ortaya konulmuştur (Snyder vd., 1954: 65). Devletleri uluslararası sistemin bir parçası olarak ve rasyonel aktörler olarak gören bu çalışmalar, dış politika kararlarının ulusal çıkarlar ve güç dengesi tarafından belirlendiği varsayımına dayanmaktadır.

İkinci nesil DPA ise Soğuk Savaş'ın sonları ve sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, devletlerin karar alma mekanizmalarını ve dış politika yapım süreçlerini daha yakından incelemektedir. İkinci nesil yaklaşım, karar alıcıların dış politikayı sadece dış girdiler doğrultusunda oluşturmadığını, aynı zamanda devletin bünyesindeki karar alma mekanizması tarafından da şekillendirildiğini kabul etmektedir (White, 1989: 12). Bu yaklaşımda, psikolojik ve sosyolojik açıdan karar alıcıların koşullanış biçimi de incelenmeye çalışılmakta ve insan kavramının rasyonel yönünün kısır olduğu kabul edilmektedir (Aydın, 1996: 77). İkinci nesil yaklaşım, DPA'da devleti temsilen faaliyette bulunan karar vericilerin bireysel yapı, ideoloji, güdü ve zihinsel aktivitelerini geniş bir analiz çerçevesi içerisinde önde tutmaktadır.

Üçüncü nesil DPA yaklaşımı ise 21. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Bu yaklaşım, birinci ve ikinci nesil yaklaşımlar çerçevesinde yapılan analizlerin, uluslararası sistemin karmaşık doğası nedeniyle, ancak genel bir analizin girdisi olabileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşımın karmaşıklığı ve çok boyutluluğu, uygulamada analiz yapmayı zorlaştırmaktadır (Hudson, 2013: 220-221). Bu yüzden ikinci nesil çalışmalar hala yaygın olarak kullanılmaktadır. İkinci nesil yaklaşımlar, DPA'da yeterince karmaşık olmasına rağmen, pratikte uygulanabilir ve anlaşılabilir sonuçlar üretebilme avantajına sahiptir. Üçüncü nesil çalışmalar halihazırda bir gelişme içindedir, ancak ikinci nesil çalışmalar hem derinlik hem de uygulanabilirlik açısından ideal bir denge sunmaktadır.

1.4. Dış Politikaya Etki Eden Faktörler ve Dış Politika Analizi Metodolojisi

Dış politika, devletlerin uluslararası ilişkilerde sergilediği tutum ve davranışların bütünüdür. Bu kısımda, dış politikanın temel dinamikleri, etkileyen faktörler ve DPA'da kullanılan metodolojik yaklaşımlar ele alınmakta; dış politikaya, karar alıcı birimlere ve DPA'ya ilişkin metodolojik bağlamda bilgilere yer verilmektedir. Ülkelerin dış politikaları içsel süreçlerden etkilendikleri gibi dış dünyanın içinde buldukları şartlardan ve evrensel sistemlerden de etkilenmekte ve bu sayede belirlenmektedir (Sönmezoğlu, 2015: 807).

Dış politikanın şekillenmesinde karar alıcıların rolü önemlidir, fakat bu kararları etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Günümüzde, küreselleşme süreçlerinin derinleşmesiyle birlikte, dış politika davranışları üzerinde dış dünyanın etkisi daha da belirginleşmiştir. Günümüz şartları hesaba katılacak olduğunda küreselleşmeyle beraber karşılıklı bağımlılık olgularının ortaya çıkardığı nitelik, dış politika davranışları üzerinde dış dünyanın etkisini arttırmaktadır (Sönmezoğlu, 2015: 807). Bu çerçevede, DPA'nın de daha karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Dış politika bağlamında devletlerin üzerindeki etkileri analiz ederken, üç temel boyutun altını çizmek gerekmektedir. İlk boyut, uluslararası sistemin yapısının getirdiği sistemik etkilerdir. Bu, özellikle uzun vadeli etkenlerin temelini oluşturan bir boyuttur. İkinci boyut, uluslararası alanda dönemsel olarak meydana gelen değişikliklerle ilgili etkileri kapsamaktadır. Dönemsel analizlerle, belirli bir zaman dilimindeki küresel ve bölgesel gelişmeler ışığında bu etkiler saptanabilmektedir. Bu etkiler, devletlerin dış politikasındaki davranışlarına, onların kapasite ve göreceli güçleri üzerinden bir yansıma şeklinde görülebilir. Bunlar genellikle kısa vadeli etkenler olarak kabul edilir. Üçüncü boyut, belirli bir ülke ya da ülkelerle olan ilişkilerin kapasite temelli etkilerini vurgulamaktadır. Bunlar, çok kısa vadeli olarak tanımlanabilecek faktörler olarak tanımlanmaktadır (Kegley, 2011: 18-19).

Dış politika sürecinin kavramsallaştırılması ele alınırken, sistem kavramını dikkate almak gerekmektedir. Aynı zamanda, uluslararası sistemin gelişimiyle birlikte tanımlanan etkileşim, yapı ve süreç gibi boyutların ne anlama geldiğinin de üzerinde durulmalıdır.

- Etkileşim bağlamında tanımlanan uluslararası sistem, içerisindeki unsurlar arasında etkileşimin mevcut olduğu bir yapı/bütün olarak ifade edilmektedir,
- Yapısal açıdan ele alınan sistemde, Waltz'ın tanımlamasına göre bütün; parçalar ve yapıdan meydana gelmekte ve bu bütüne sistem olma işlevini kazandıran ise kendini oluşturan parçaların toplamından farklı bir yapı oluşturmaktadır,
- Süreç bağlamında ele alınan sistem kavramında ise, sistemin yapı ile süreç olmak üzere iki belirgin boyutunun olduğu karşımıza çıkmaktadır. Yapı boyutunun, süreç boyutuyla birlikte ve birbirini destekler şekilde ele alınması gerekmektedir. Zira yapı boyutu bize sistem içindeki olanakları ve kısıtlamaları sunarken, aktörler arası etkileşimin nasıl meydana geldiğini anlamamıza ise süreç boyutu yardımcı olmaktadır (Eralp, 2014: 125-126). Bu bağlamda, süreç bağlamında ele alınan sistemin, DPA'daki yeri ve neoklasik realist yaklaşımla olan uyumu dikkate değerdir.

Dış politika ortamına ilişkin ilk olarak sınırların nasıl belirlendiğini ele almak gerekmektedir. Bu açıdan dış politika ortamını anlamada öncelikle yatay ve dikey boyutlara bakmak gerekmektedir. Yatay boyut, aktörler arasındaki etkileşimleri ve kaynak dağılımını içermektedir. Dış politika ortamının sınırları, aktörlerin sahip oldukları kaynaklara, bu kaynakların aktörler açısından taşıdığı değere ve aktörlerin ortamdaki konumlarına göre belirlenmekte ve değişmektedir. Fakat, aktörlerin dış politika değerlendirmelerinde ikinci bir ölçüt daha bulunmaktadır; bu da işlevsel değişimin dikey boyutudur. Dolayısıyla, dış politika ortamının sadece yatay genişlemesiyle değil, aynı zamanda çeşitli katmanların (kültürel, ekonomik, askeri gibi önemli alanlarda) bir araya gelmesiyle şekillendiğini anlamak önemlidir (Brighi ve Hill, 2016: 154).

Klasik literatür incelendiğinde DPA seyri içerisinde “bir devletin dış politikasına dair ana unsurlar” olarak (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 23) sözü edilen dış politikaya ait çıktılar Sönmezoğlu önemli üç başlık altında incelemeye sokmaktadır. Sözü edilen çıktıların;

- İlki, devletlerin “dış politika amaçları”,
- İkincisini, bu amaçlar ulaşmada devletlerin ortaya koyduğu eylemler yani tercih edilen “strateji”ler,

- Son olarak, daha önce belirlenen dış politika stratejilerinin hayata geçirilmesinde kullanılan “araçlar/vasıtalar” oluşturmaktadır (Sönmezoğlu, 2015: 345).

Dış politika süreçlerindeki bu çıktılar hem dış politikanın menşeiyle hem de DPA açısından merkezi bir konuma sahiptir. Çünkü karar birimleri, dış politika bağlamındaki analizlerle ortaya çıkan tehditleri ve olanakları göz önünde bulundurarak, ulusal çıkarların ne olduğunu tanımlamaktadırlar. Ardından ulusal çıkarlar doğrultusunda, aynı zamanda yukarıda dış politika çıktıları olarak yer verilen dış politika amaç, strateji ve araçların tespitini yapmaktadırlar.

Aynı zamanda devletin dış politikasına ait çıktılar, dış politikaya dair davranışlar şeklinde de izah edilmektedir. Devletlerin dış politikasına özgü amaçlar DPA bahsinde en karmaşık konular arasında yer almaktadır. Hükümet temsilcileri; dış politika amaçlarını saptarken, bir taraftan kendi yönetim öncelikleri, diğer taraftan da ulusal menfaatlerle uygun gördüğü "amaçları" temel almaktadırlar. (Viotti ve Kauppi, 2017: 186).

Dış politikadaki amaçlara karar ve uygulama merciinin milli ve siyasi işlevselliği babında yine siyasi ve de milli çıkarları yol göstermektedir. Bu bağlamda, karar ve icra organının ulusal ve siyasi menfaatleri; dış politika amaçlarının tespiti, stratejilerinin şekillendirilmesi ve araçlarının belirlenmesinde kritik bir role sahiptir. Milli çıkarları üç kategoride toplamak mümkündür. Bunlar (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 24-25);

Varoluş ile ilgili çıkarlar: Varoluş ile ilgili çıkarlar genellikle güvenlik meseleleri etrafında ele alınmaktadır. Bu çıkar alanında meydana gelebilecek sorunlar karşısında devletler, güçleri ya da kapasiteleri ne olursa olsun, menfaatlerini savunmak adına önlem almakta ve gereken tüm araçları kullanma konusunda çekimser kalmamaktadırlar.

Stratejik çıkarlar: Stratejik çıkarlar yaygın olarak siyasi ve ekonomik meselelerle ilgili ele alınmaktadır. Varoluşla alakalı çıkarlarla doğrudan ilişkilendirildikleri için büyük öneme sahiptirler. Çıkarın kritikliğine bağlı olarak, alınması gereken tedbirler için tüm araçlar devreye sokulabilmektedir.

Diğer çıkarlar: Son olarak diğer çıkarlar ise, ulusal çıkar tanımında bulunan varoluş ve stratejik çıkarlar dışında kalan, “bir ülke halkı ve vatandaşları için bölünmez fayda”

şeklinde tanımlanan farklı konulardaki çıkarlardır (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 25). Örneğin, toplumun ortak değerleri ve milli birliğin ve kültürün geliştirilmesi gibi çıkarlar bu kategoride yer almaktadır.

Bu çerçevede, devletlerin sonsuzluğu ve egemenliklerini muhafaza etme hususunda sözü edilen çıkarlar varoluş ile ilgili çıkarlar arasında yer almaktadır. Devletlerin refah ve dedinginlik içerisinde hayatlarına devam etmelerine imkân veren olguya; diğer bir tabirle güç olgusuna erişmesini sağlayan çıkarlar stratejik çıkarlardır.

Amaçların tespit edilmesi aşamasında, ulusal çıkarlar göz önünde bulundurularak, “devletlerin özellikleri” ve “güç kapasiteleri” ile fırsat ve tehdit algısı arasındaki ilişkinin ortaya koyulmasının ardından, yukarıda kategorize edilen çıkar türlerinin, hangi dış politika amaçlarına yol gösterebileceğini daha rahat ortaya koyulabilmektedir. Bu doğrultuda;

- Varoluşla ilişkili çıkarlar; en öncelikli amaç olarak algılanan var olma ve varlığını sürdürme doğrultusundaki amaçlarla, güvenlik ve bekâ ile alakalı amaçlara,
- Stratejik çıkarlar; devletlerin varlıklarını huzur ve refah ortamında sürdürmeleri için gerekli olan gücün tesis edilmesi/şekillendirilmesiyle ilgili amaçlara,
- Diğer çıkarlar ise, toplum açısından bölünmez/bütüncül bir fayda oluşturacak, varoluş ve stratejik çıkarlar dışındaki diğer amaçlara rehberlik etmektedirler (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 25).

Çıkarların kapsamı geniştir ve birtakım hedef ve gayelere ışık tutmaktadırlar. Politika yapıcılar, savunma odaklı kaygıların ötesinde pek çok farklı amaç da ortaya koyabilmektedirler. Bu amaçların saptanmasında ulusal çıkarlar çerçevesinde, küresel yapıdan doğan fırsatlar ve tehditler esas alınmaktadır. Amaçları belirlerken lüzumsuz gayret sarfının engellenebilmesi için tehditlerin değerlendirilmesi aşamasında önem sırası gözetilerek daha önem taşıyan ve daha öncül tehditlerin öncelikli tetkikinin yapılması gerekmektedir (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 25-26).

Tehdidin boyutu ve değerlendirmesinde cevap verilmesi gereken temel mesele, “bu tehdidin güvenlik açısından ne kadar tehlike oluşturduğu” hususudur. Bu bağlamda, bazı

araştırmacıların tehdidi değerlendirirken subjektif bir yaklaşım benimsedikleri ve rakiplerin niyetlerini dikkate almadan sadece onların kapasiteleri üzerinde detaylı bir analize girmeye çalıştıkları görölmektedir. Diğerlerinin ise, sadece kapasitelere yoğunlaşmanın diğer ölkeler tarafından oluşturulan tehdidin büyütölmesine sebep olacağı; bu yüzden niyetlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedirler. Bu sebeple araştırmacıların, eldeki en güncel bilgilere dayanarak, rakiplerin hem niyetlerinin hem de kapasitelerinin kapsamlı bir tehdit analizi için bir araya getirdikleri belirtilmektedir. Bu anlamda ulusal güvenlik politikalarının esas tedirginliği, hasma dair hem bir kapasite durumu hem de zarar verme niyetinde olabileceği hallerdir. Bu hususta dikkat çeken bir nokta da tamamıyla tehdit merkezli ulusal güvenlik stratejisinin uzun aralıktta sürdürölemeyeceğine yönelik vurgudur (Viotti ve Kauppi, 2017: 193).

Küresel sistem karar alıcılara yalnızca ulusal çıkarlara karşı tehdit niteliğindeki unsurlar değil, aynı zamanda dış politika amaçlarının tespit edilmesinde olumlu anlamda fırsatlar da sunmaktadır. Tehditlerin belirlenmesinde olduğu gibi nelerin fırsat olarak değerlendirileceğini belirlemek de oldukça subjektif bir konu niteliğindedir. Bir devletin karar alıcılarının fırsat olarak yorumladıkları şey başka karar vericiler tarafından tehdit şeklinde görölebilmektedir. Kısaca bir konunun fırsat ya da tehdit olarak nitelendirilmesi tamamıyla gerçekteştirilecek yorumla ilgilidir (Viotti ve Kauppi, 2017: 194-195).

Dış politika amaçları doğrultusunda bakıldığında, Rosenau'nun dış politikaya dair tanımından ileri gelen yaklaşımlardan, dış politikanın bir eğilim şeklinde algılandığı yaklaşıma daha meyilli olduğunu belirtmek mümkündür. Bu değerlendirmeden yola çıkarak, "yönelim" şeklinde ele alınan dış politika; amaç ve hedefler ile dış ortama nasıl bakıldığına ve uluslararası alanda nasıl bir pozisyon alınması gerektiğine dair görüşler ve yorumlarla tezahür etmektedir. Aynı zamanda bu, dış politikanın temel parametrelerini de belirleyen ana yaklaşımları da göstermektedir. Bu yaklaşımlar genellikle partilerin seçim beyannamelerinde veya dış politika taahhütlerinde karşımıza çıkmaktadır. İlgili beyannamelerin detaylı incelemesi ve analizi, dış politika sonuçlarına dayalı olarak gerçekteştirilecek analizlerin daha bilinçli sonuçlara yönlendireceği sonucuna varmamıza olanak tanımaktadır (Özcan, 2016: 328).

Dış politika amaçları, belirlenen hedeflere ulaşmak için stratejik yollar sunmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, strateji sadece mevcut tehditlere yanıt oluşturmakla kalmamakta, aynı zamanda var olan fırsatları da değerlendirme imkanı sağlamaktadır. Devletler, belirlenen dış politika hedefleri doğrultusunda ve belli durumlara verilen tepkilerle birlikte, politikalarını ve yaklaşımlarını belirli bir dış politika stratejisi içinde tanımlamakta ve hayata geçirmektedirler (Viotti ve Kauppi, 2017: 185; Sönmezoğlu, 2014: 391). Bu stratejik yaklaşımlar;

- Tarafsızlık,
- İzolasyonculuk ve bağlantısızlık,
- İttifak kurma stratejileri şeklinde üç kategoride ele alınmaktadır (Sönmezoğlu, 2015: 391-440).

Dış politika stratejileri, Rosenau'nun dış politika kavramına dair yorumlarına paralel olarak, dış politikayı bir "tasarım/ yükümlülükler seti-eylem planı" şeklinde değerlendiren yaklaşıma daha uygun bir biçimde tezahür etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, dış politika bir tasarım niteliği taşıyarak, bir devletin uluslararası alanda nasıl bir pozisyon alacağını ve bu pozisyonun somut neticelerini işaret etmektedir. Bu neticeleri genellikle devleti idare eden kurumların politika belgelerinde veya kritik meselelerde yaptıkları açıklamalarda görmek mümkündür. Bu bağlamda, dış politika stratejilerinin analizi, hükümetin politika dokümanları ve açıklamaları temel alınarak yapıldığında, önceki tartışmalar ışığında, daha kapsamlı ve bütüncül sonuçlara erişmek daha olası görülmektedir (Özcan, 2016: 328).

Dış politika hedeflerini gerçekleştirmek adına, devletler belirlemiş oldukları stratejilere sadık kalarak ilerlemekte ve bu süreçte dış politika araçlarından istifade etmektedirler (Sönmezoğlu, 2015: 441). Klasik literatürde, bu araçlar genellikle siyasi, ekonomik, askeri ve karma şeklinde dört ana kategori altında değerlendirilmektedir (Sönmezoğlu, 2015: 441). Ancak, son yıllarda yapılan bazı akademik çalışmalarda dış politika araçlarına dair kavramsallaştırmalar biraz daha genişlemekte ve farklılık göstermektedir. Bu bağlamda dış politika araçları, kaynaklar, kapasiteler ve "araçlar" olarak tanımlanmakta; bu araçlar, yumuşak güçten fiziksel müdahaleye kadar geniş bir perspektifte;

diplomasi (diyalog, anlaşma), pozitif ekonomik adımlar (destek, ticaret antlaşmaları), negatif ekonomik tedbirler (ekonomik yaptırımlar, ambargo), siyasi etkinlikler (bilgilendirme, karıştırıcı operasyonlar) ve askeri hareketler (misilleme, işgal) olarak belirlenmektedir (Brighi ve Hill, 2016: 161-165).

Buna karşılık, daha yakın dönemlerde kaleme alınan bazı çalışmalarda dış politika açısından temel araçlar şeklen biraz daha farklı, örneğin kaynaklar, yetenekler ve “araçlar” olarak ele alınmakta, bu araçlar yumuşak güç ile fiziki şiddete dayalı güç uçları arasında; diplomasi (tartışma, müzakere), pozitif ekonomik önlemler (yardım, ticaret anlaşmaları), negatif ekonomik önlemler (boykot, ambargo), siyasi müdahale (propaganda, karıştırıcı faaliyetler) ve askeri eylemler (karşılık verme, işgal) şeklinde sıralanmaktadır (Brighi ve Hill, 2016: 161-165).

1.5. Dış Politika Analizi Çalışmalarında Teoriler

Uluslararası ilişkiler disiplini, küresel sistemin yapısını ve devletlerarası ilişkileri anlamak için birçok teorik çerçeveye sahiptir. Bu teoriler, dünya siyasetindeki temel aktörlerin, yapıların ve süreçlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Uluslararası ilişkiler teorileri, uluslararası sistemin doğası, yapısı, aktörleri ve inceleme alanları hakkında çeşitli perspektifler sunmaktadır. Her teori, kendine has bir uluslararası ilişkiler anlayışını ortaya koymaktadır. (Ağcan, 2016: 77-81). Örneğin, realizm ve liberalizm gibi klasik teoriler, uluslararası ilişkileri devlet merkezli bir perspektiften incelerken, konstrüktivizm gibi daha çağdaş yaklaşımlar sosyal yapıları ve normları vurgulamaktadırlar.

DPA, uluslararası ilişkiler teorilerinden de yararlanarak, belirli bir devletin dış politikasının nasıl şekillendiğini ve bu politikaların uluslararası alandaki etkilerini incelemektedir. DPA çalışmalarında kullanılan teoriler, devletlerin uluslararası ilişkilerde nasıl davrandığını ve karşılıklı etkileşimlerin sonuçlarını tahmin etmeye yardımcı olabilmektedir. DPA, belli teorik çerçeveleri kullanarak, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin dış politika kararlarını anlamak ve analiz etmek için değerli bir araç niteliği taşımaktadır. Bu teoriler, devletlerin uluslararası alanda nasıl hareket edeceği ve kararlarının nasıl şekilleneceği konusunda önemli öngörüler sunmaktadır. DPA çalışmalarında istifade edilen teoriler aşağıdaki başlıklarda açıklanmaktadır.

1.5.1. Realizm ve Dış Politika

Klasik realizm, Hans J. Morgenthau'nun düşünce yapısı ve detaylı çalışmalarında kendini göstermekte ve kendisi bu alanda önde gelenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Morgenthau, realizme ilişkin oluşturduğu altı ilkesi, güç ve çıkar kavramlarına yaptığı şiddetli vurgusuyla kendisinden sonraki bütün realist görüşlerin ana başvuru kaynaklarından birisidir. Hobbes'un ifade ettiği gibi Morgenthau da, insanların doğal anarşik durumundan sıyrılmanın tek yolunun bireylerin yetkilerini merkezi bir otoriteye, yani devlete, devretmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. "Uluslararası Politika" (Politics Among Nations) başlıklı eseri, Morgenthau'nun realizm hakkındaki geniş çaplı görüşlerini sunarken, hem onun kariyerinin zirvesi olarak görülmüş hem de realist düşüncenin yapılandırılmasında önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Ancak bu eser, uluslararası ilişkiler literatüründe sadece en geniş kapsamlı çalışmalardan biri olarak değil, aynı zamanda en çok yanlış anlaşılmış metinlerden biri olarak da anılmaktadır (Cristol, 2008: 340).

Realizm, Morgenthau'nun altı temel ilkesiyle tanımlanmaktadır. İlk ilkeye göre, siyaset, insanoğlunun doğasında yer alan objektif kurallarca belirlenmektedir. Bu kuralların işleyişi kişisel tercihlerin ötesinde olmakla birlikte, bu kurallara aykırı hareket etmek kuvvetler ihtimal yenilgi riskini barındırmaktadır. İkinci ilke, güç kavramıyla ifade edilen çıkarın, siyasal gerçekçiliğin merkezinde olduğunu belirtmektedir. Üçüncü ilke, çıkarın dış politikanın formülasyonunda etkili olan siyasi ve kültürel bağlama göre değişiklik gösterebildiğini savunmaktadır. Dördüncü ve beşinci ilkeler, siyasal gerçekçilikle ahlaki değerler arasındaki dengeyi ve bireylerle devletlerin tutumları arasındaki farkın ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Son ilkeyse, uluslararası politikayı etkileyen siyasi olmayan faktörlerin, siyasi faktörlere kıyasla ikincil önemde olduğunu vurgulamaktadır (Sönmezoğlu, 2015: 103-104).

Morgenthau'nun ilk varsayımı gerçeklik ve rasyonellik kavramları üzerine odaklanmaktadır. Bu bakış açısına göre, realizm, belli bir dış politikanın karakterinin, gerçekleştirilen siyasal aktivitelerin ve potansiyel sonuçlarının analizi yoluyla anlaşılabilir. Bununla birlikte, gerçeklerin ve olguların incelenmesi tek başına yeterli değildir. Dış politikaya belli bir plan ve rasyonel çerçeve içinde yaklaşmak gerekmektedir. Bir başka deyişle, kişinin kendisini belli koşullar ve dış politika sorunları ile karşı karşıya olan bir

devlet adamının pozisyonuna yerleřtirmesi ve bu řartlar altında hangi rasyonel seçeneklere sahip olunduđunu ve hangisinin tercih edileceđi dűřunűlmelidir. Devlet adamının niyetinin iyi olması, politikanın ahlaki ve bařarılı olacađı anlamına gelmemektedir. Devlet adamının niyetlerini inceledikten sonra, bilinçli olarak ahlaki olmayan bir politika benimsemeyeceđi varsayımı olsa da, bu politikanın bařarılı olup olmayacađı konusunda net bir sonuca varmak zordur. Devlet adamının eylemleri, gűdűlerinden daha ۆnemli bir ۆlűttűr, űnkű birçok kez, dűnyayı daha iyi bir yer yapma amacı ile yola çıkan devlet adamları dűnyayı daha kۆtű bir hale getirmiřtir (Sۆnmezođlu, 2015).

Uluslararası politikayı bir gű ve iktidar műcadelesi olarak tanımlayan Morgenthau, uluslararası politikanın esas amacının her zaman gű olduđunu belirtmektedir. Devlet adamları ve sıradan insanlar, ۆzgűrlűk, gűvenlik ve gű arzusu içinde hareket etmektedirler. Bunların yanı sıra, diđer ۆlkeler veya uluslararası kurumlarla iř birliđi yapma eđilimi, bu amaçların gerçekleřtirilmesi için bařvurulan bir yol olarak verilmektedir. Ancak, bu yۆntemin asıl amacı gű ve iktidar elde etmektir. Bu bađlamda, Haçlıların kutsal toprakları geri alma arzusu veya Nazi Almanya'sının Avrupa ve dűnya űzerindeki hākimiyet kurmak istemesi gibi ۆrnekler verilebilir. Bu amaçları gerçekleřtirmek adına gű unsurunu tercih eden bu aktۆrler, uluslararası politika sahnesinde belirleyici birer aktۆr olarak yer almıřlardır (Morgenthau, 1970: 30-31).

Devletler, ulusal çıkarlarına hizmet edecek řekilde dıř politika stratejilerini belirlemektedirler. Bu stratejiler, devletin uluslararası alandaki amaçlarını gerçekleřtirmek űzere tasarlanan temel politiklardır. Genel olarak, devletlerin uluslararası arenada izledikleri temel amaçlar; varlıđını sűrdűrme ve savunma, gűvenliđini temin etme, ideolojik deđerleri koruma ve gűcűnű muhafaza etmedir. Morgenthau'nun gۆre ise devletler, prestij, statűko ve yayılmacılık (emperyalizm) olmak űzere ű ana dıř politika stratejisi benimsemektedirler. Prestij politikası, devletin mevcut gűcűnű uluslararası alanda sergileme çabalarını; statűko politikası, eldeki gűcű muhafaza etme eylemlerini; yayılmacılık politikası ise uluslararası gűcűnű artırma amaçlı giriřimleri ifade etmektedir (Kenar ve ۆrnek, 2008: 153).

Morgenthau'nun yaklařımında, gű ve çıkarın dikkatlice ve ayrıntılı bir biçimde irdelendiđini gۆrűlmektedir. Uluslararası Hukuk, etik bir temele sahip olsa da uluslararası

sistemdeki yetersiz yaptırım gücü, devletlerin etik normlara uygun hareket etmelerini sağlamada eksik kalmaktadır. Morgenthau bu sebeple uluslararası düzeni, etik değerlerden bağımsız bir şekilde incelemenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle barış, güç dengesi kavramıyla ilintili bir şekilde bu yaklaşımın merkezinde yer almaktadır. Özellikle, Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu düzen içerisinde yaşanan nükleer silah yarışı, realist teorideki bu kavramlarla açıklanmasına olanak tanımaktadır. Devletler, amaçları doğrultusunda güç kazanma, koruma, artırma ya da sergilemeyle hedeflerine yaklaşma eğilimindedirler. Bu amaçla ittifaklar oluşturabilmekte, dengeleme politikaları benimseyebilmekte ya da güç kullanabilmektedirler. Bu süreçte, devletler arasında dikey bir güç hiyerarşisi ortaya çıkmakta ve bir devletin gücünü genişletmesi, diğerlerinin güç kaybetmesine yol açabilmektedir (Çaman, 2006: 36-52).

İnsan doğası yaklaşımında çıkar kavramını ön plana çıkaran Morgenthau ulusların da bireyler gibi çıkarlar peşinde koştuğunu ileri sürmüştür. Morgenthau ve realistler idealistlerin uluslararası toplum yaratmaya yönelik fikirlerini ütopyacı ve soyut olarak değerlendirmişlerdir. Var olması gereken yerine, var olanla ilgilenmek gerekmektedir. Var olan ise; uluslararası sistemin temel aktörleri ulus-devletlerden oluşan yapı ve bu devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiğidir. Bu bakış açısından uluslararası sistemi anlamının yolu ulusal çıkar kavramını anlamaktan geçmektedir. Böylece DPA'nın temel kavramı ulusal çıkar haline gelmektedir (Eralp, 1999: 73-74).

Uluslararası politikanın niteliğini eleştirmekle birlikte Morgenthau'nun gelecek hakkında pek de umutsuz görünmediği belirtilmiştir. Devletlerarasındaki iş birliği olasılığı, çıkarların birbirine yaklaşması ile doğru orantılıdır. Devletler, ulusal çıkarlarını korumak için iş birliği yapabilirler. Yani ulusal çıkar, güç ögesine göre tanımlanabilmektedir. Bu durumda devlet ulusal amaçlarını ve hedeflerini uluslararası alandaki güç ölçütüne göre değerlendirmek ve saptamak durumunda kalacaktır. Diplomasinin rolü ise sağlıklı uluslararası politika ilişkilerinin var olabilmesi için ulusal çıkarları akılcıca saptamaktan geçmektedir. Çünkü büyük devlet adamlarına her zaman rastlanmayabilir. Aslında bir sanat olarak tanımlanan diplomasi ise iyi bir biçimde kullanılırsa dengeli bir uluslararası ortamın gerçekleşmesi olasılığı artar; diplomasinin kötüye kullanılması ise uluslararası ilişkileri tehlikeye düşürebilir (Gönlübol, 2000: 6).

Morgenthau'nun ulusal güç ve ulusal çıkar kavramlarına verdiği bu merkezi rol dolayısıyla kuramının temeli olarak da bu iki kavram arasındaki ilişki gösterilmiştir. Buna göre, ulusal çıkar, kısaca uluslararası güç ilişkilerinde tanımlanır. Bu ilişkilerde ulusal çıkar, sabitliği ve devamlılığı belirlerken, güç esnekliği ve değişkenliği sağlamaktadır. Bu yolla idealistlere karşıt olarak ulusal çıkarların ahlaki evrensel temalar çerçevesinde değil, uluslararası var olan gerçeklikler etrafında tanımlanması savunulmaktadır. Morgenthau ulusal çıkarların güç ilişkisine göre tanımlanması gerekliliğini vurgularken bunu sadece soyut bir nokta olarak ortaya koymamakta devlet adamlarının kendi uluslarının çıkarlarını savunurken ülkelerinin güçlerini temel almaları gerektiğini de düşünmektedir. Dolayısıyla Morgenthau'nun kuramında güç, adeta temel ve nesnel bir unsur haline gelmekte ve ulusların ancak güçleri ile uyumlu ulusal çıkarları savunabilecekleri ortaya konulmaktadır (Eralp, 1996: 74).

Morgenthau'nun uluslararası politika üzerine ortaya koyduğu bu görüşleri, literatürdeki katkıları sebebiyle de dikkate değer bir niteliktedir. Bunun başlıca sebebi, uluslararası politika alanına getirdiği sistematik yaklaşım sayesinde, devletlerin uluslararası sistemdeki eylemlerini genel bir çerçevede açıklama girişiminde bulunmasıdır. Başka bir deyişle, kapsamlı bir teorik yapı inşa etme amacına yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Bütün indirgemeciliğine ve insan doğası hakkındaki tüm sabit fikirli yaklaşımlarına rağmen, ele aldığı güç ve güç dengesi teorisinin, devletlerin ve uluslararası sistemin dinamiklerini açıklamada başarılı genel teoriler arasında öne çıktığı söylenebilir (Sönmezoğlu, 2015: 106).

Realizmin uluslararası ilişkilere kattığı belki de en değerli boyut, teorik bir yapı oluşturma amacıdır. Morgenthau, uluslararası ilişkilerin sadece kurumlar ya da olaylar üzerinden değil, kavramsal bir yaklaşımla ele alınmasını savunmaktadır. Bunun yanı sıra siyasi tarih ve mevcut olayların sadece betimlemesine dayanan çalışmaları kabul etmemektedir. Bunun yerine tarih içerisinden, realist düşünürlerin "kanunlar" olarak adlandırdığı genel kalıpları belirlemeye yönelik bir yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşım, olayların sadece nasıl meydana geldiğini değil, neden bu şekilde olduğunu açıklama gayreti içerisindedir. Morgenthau ve diğer realist görüştekiler, bu yaklaşımla uluslararası ilişkileri tarih, hukuk ve felsefe gibi geleneksel disiplinlerden uzaklaştırıp, devletlerin davranışlarının sebeplerini araştırmada sosyoloji, ekonomi ve psikoloji gibi sosyal bilimlere daha yakın bir konuma getirmişlerdir (Aydın, 1996: 94).

1.5.2. Neoklasik Realizm ve Dış Politika

1990'lı yılların sonuna doğru yapısal realizmin, özellikle birim düzeyinde gerçekleştirilen analizlerin yetersiz olduğu eleştirisiyle karşılaştığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bireylerin ve devletlerin analiz süreçlerine dahil edilmesinin önemi vurgulanmaya başlanmıştır. Yeniden doğan ve devlet-merkezli bir yaklaşım olarak adlandırılan neoklasik realizm bu dönemde ön plana çıkmıştır. Gideon Rose, 1998'de World Politics dergisinde yayınlanan "Review: Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy" adlı makalesinde neoklasik realizm terimini ilk kez kullanmıştır (Rose, 1998: 144-172). Makalesinde, Rose, Thomas Christensen, Randall Schweller, William Wohlforth ve Fareed Zakaria'nın çalışmalarını ele almıştır.

Rose'un analizi, özellikle dış politika davranışını açıklayan yeni bir yaklaşımın oluşumunu vurgulamaktadır. Dış politikaya odaklanan realistler; grand strateji, güvenlik politikası, uluslararası ekonomi politik, ittifak ilişkileri ve kriz yönetimi gibi kavramları kullanarak devletlerin "spesifik" dış politika davranışlarını açıklamayı amaçlamışlardır. Rose, neoklasik realizmi, güncellenmiş ve sistematik bir şekilde klasik realizm ile entegre edilmiş, iç ve dış etkenleri kapsayan bir metodoloji olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan, neoklasik realistler neorealizmin sistem düzeyindeki odaklanmasının aşırı olmasının, önemli tarihi olayları ve devletler arası ilişkilerdeki farklılıkları göz ardı etmesine yol açtığını savunmaktadırlar. Bu, neoklasik realizmin ortaya çıkışında ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Rose (1998) tarafından belirtildiği üzere, neoklasik realizm temelde realist bir çerçeveye sahiptir; zira bir devletin dış politikasının kapsamını ve hedeflerini belirleyen ana etken, o devletin uluslararası sistemdeki pozisyonu ve maddi güç kapasitesidir. Fakat neoklasik realizm aynı zamanda neoklasik bir özellik taşır çünkü bu maddi kapasitenin ve uluslararası pozisyonun dış politika üzerindeki etkisi doğrudan değil, dolaylıdır ve bu etki karmaşık bir yapıdadır. Bu, sistem düzeyinde var olan baskıların birim düzeyinde yer alan aracı değişkenler aracılığıyla iletilmesinden kaynaklanmaktadır. Neoklasik realizm, bu bağlamda, dış politikanın şekillenmesinde devletin yapısını ve sistemik baskıları kilit faktörler olarak görür.

Taliaferro vd. bu konsepti daha da açıklığa kavuşturuyor: “Neoklasik realizm, devletlerin iç özelliklerinin (örneğin, politik ve askeri kurumların tepki verme yeteneği, sosyal aktörler ve çıkar gruplarının etkisi, devletin toplumdaki bağımsızlık derecesi, elit veya toplumsal uyum düzeyleri) liderlerin uluslararası tehdit ve fırsatları nasıl değerlendirdiği ve gerçek dış politika, diplomatik ve askeri eylemleri nasıl gerçekleştirdiği arasındaki bağlantıyı nasıl ve hangi şartlar altında etkilediğini incelemeye odaklanır” (Taliaferro vd., 2009: 4). Dolayısıyla, neoklasik realizm, uluslararası sistemin etkisini kabul ederken, devlet düzeyindeki faktörlerin ve algıların da dış politika davranışlarını biçimlendirmede kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Neoklasik realizm, dış politika alanında köprü niteliğinde bir teorik yapı geliştirerek, yapısal motivasyonlar ve kısıtlamalar ile devletlerin uyguladığı diplomatik, askeri ve dış ekonomik politikalar arasında bağlantı kurmuştur. Ripsman vd. (2016: 4-10) tarafından ifade edildiği gibi, bu yaklaşım devletlerin zaman içerisinde nasıl farklı dış politika varyasyonları sergilediğini ve benzer dış kısıtlamalara sahip devletlerin neden farklı davranışlar gösterdiğini incelemektedir. Neoklasik realizm, devletlerin sistemik kısıtlamalara karşı nasıl politik, ekonomik ve askeri tepkiler verdiğini açıklama amacı güderek, bu tepkilerin yapısal sonuçlarını anlamaya yönelik teorik bir gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, neoklasik realizm sadece DPA yapmaktan öte, uluslararası politika teorisine dair iddialar taşımaktadır.

Sperling (2016: 61-92) da bu çerçevede, neoklasik realizmin uluslararası sistemin dış politika üzerindeki etkilerini dikkate alarak, devletlerin dış politika davranışlarının sistemsel tehditler ve teşvikler doğrultusunda şekillendiğini kabul ettiğini vurgulamaktadır. Özellikle süper güçlerin stratejik tercihlerinin, uluslararası sonuçlar ve uluslararası sistemin kendisi üzerinde önemli etkileri olduğu düşüncesinden hareketle, neoklasik realizm dış politika ve uluslararası politikayı birbirine bağlar. Sperling’e göre, bu bağlamda neoklasik realizm, ulusal düzeydeki değişkenlerin dış politika davranışlarını nasıl etkilediği ve uluslararası sistemle nasıl etkileşime girdiği üzerinde üç aşamalı bir teori önermektedir: bağımsız değişken (uluslararası sistemin yapısı), ara değişkenler (ulusal düzeyde yapısal baskıların politikaya dönüşümü ve karar verme süreçleri) ve bağımlı değişken (dış politika davranışı). Bu teorik yapı sayesinde, dış politika kararları ve sistemdeki yapısal değişimler arasındaki ilişki, koşullar ve zaman dilimleri açısından anlaşılabilir hale gelmektedir. Neoklasik

realizm, bu bağlamda uluslararası yapı ve ulusal düzeydeki birimlerin etkileşimini birleştirerek sonuçlar üretmektedir.

Neoklasik realizm, devletlerin yapısal kısıtlamalara tabi olmasına rağmen, liderlerin ve devletlerin, yapısal değişkenlere her zaman rasyonel yanıtlar veremeyebileceğini, kendi bakış açıları ve bilgileri dahilinde hareket ettiklerini savunur. Neorealizmin aksine, neoklasik realizm, devletlerin dengeleme davranışlarının zaman zaman rasyonel olmadığını, örneğin yetersiz ya da aşırı dengeleme şeklinde ortaya çıkabildiğini kabul eder. Bu bağlamda, Tuğtan (2014: 128) neoklasik realizmin, devletlerin ideoloji ve kültür gibi maddi olmayan unsurları da dikkate alarak, dış politika davranışlarının rasyonel olmayan yönlerini açıklamada daha etkili olduğunu belirtir.

Ayrıca, neoklasik realistler, dış politika analizlerinde yalnızca yapısal ve maddi faktörlere değil, aynı zamanda fikri ve iç siyasi unsurlara da önem verirler. Ersoy (2014: 179) bu bağlamda, devlet ve toplum arasındaki dinamik ilişkiler, çıkar gruplarının etkileri, siyasi ve askeri kurumların yetenekleri, elitler arasındaki uyum ve devlet adamlarının tehdit ve fırsat algıları gibi faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini vurgular. Kaarbo (2015: 203) ise, devletlerin dış politika davranışlarının, ulusal siyasi ve karar alma süreçlerinin yanı sıra, motivasyonlar, siyasi gelenekler, kimlikler ve tarihsel algılar gibi bir dizi faktörden etkilendiğini belirtir. Bu nedenle, neoklasik realizm, DPA'da çok boyutlu ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemektedir.

Neoklasik realizmde, devletin uluslararası sistemdeki yapısı ile dış politika eylemleri arasındaki kritik bağı ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, neoklasik realizm, ulusal siyasetin dış politika davranışlarıyla güç dağılımı arasında aracı bir rol oynadığını öne sürer. Klasik realizmin devlet ve toplum arasındaki karmaşık ilişkiyi incelemesiyle ve neorealizmin uluslararası sistemdeki kısıtlamalara odaklanmasıyla entegre bir yaklaşım benimseyerek, neoklasik realizm, farklı güç ve büyüklüğe sahip devletlerin dış politikalarını daha detaylı analiz etmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, klasik realizm ve neorealizmin kuvvetli argümanlarını, daha tutarlı bir dış politika teorisine dönüştürmek için bir araya getirmektedir.

Neoklasik realizm, devletle ilgili önermelerini klasik realizmden alırken, devletin ulusal gerekliliklere daha duyarlı olduğunu ve bu nedenle ulusal faktörlerle daha fazla sınırlandırıldığını vurgulamaktadır. Bu perspektifte, devletin içsel özellikleri önem

kazanmaktadır. Zakaria (1998: 9), devletleri birbirine benzeyen bilardo toplarına benzetirken, her birinin farklı malzemelerden yapıldığını ve bu nedenle hız, dönüş ve hareketlerinin farklı olduğunu ifade eder. Foulon (2015: 647-648) ise, stratejik planlama, politik ekonomi ve karar verme gibi devlet düzeyindeki faktörlerin, dış politikadaki ve büyük stratejilerdeki değişiklikleri etkileyebileceğini belirtir. Bu bağlamda, neoklasik realizm devletlerin iç dinamiklerini ve uluslararası sistemdeki yapısal faktörleri bir arada değerlendirerek DPA'ya derinlik kazandırır.

1.6. Dış Politika ve Rol Teorisi

Dış politika, devletlerin uluslararası düzeyde izledikleri stratejiler ve gerçekleştirdikleri eylemler toplamını ifade eder. Uluslararası alanda etkin olan devletler, kendi çıkarlarını koruma ve artırma amacıyla farklı roller üstlenmektedir. Bu roller, dış politika süreçlerini ve alınan kararları şekillendirmede belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, rol teorisi DPA için değerli bir araç niteliği taşımaktadır, çünkü devletlerin uluslararası alanda nasıl faaliyet gösterdiğini ve nasıl algılandığını incelemeye imkan tanıyabilmektedir.

Bu kısımda rol teorisinin temel kavramlarına odaklanırken, devletlerin dış politika bağlamında nasıl roller üstlendiği ve bu rollerin nasıl algılandığı üzerine yoğunlaşılacaktır. Rol teorisi, kısaca, devletlerin dış politika süreçlerinde nasıl davrandıklarını ve bu davranışların altında yatan dinamikleri anlama amacı taşır. Devletlerin üstlendikleri roller ve bu rollerin nasıl algılandığına odaklanarak, DPA'ya sosyal, psikolojik ve normatif unsurları da dahil etmiş olur. Bu, uluslararası ilişkilerin ve dış politika kararlarının daha kapsayıcı ve detaylı değerlendirilmesine olanak tanıyabilmektedir.

1.6.1. Rol Teorisi

Rol teorisi 1960'lı yılların sonu itibari ile hem DPA hem de uluslararası ilişkiler bağlamında gerçekleştirilen çalışmalarda sıklıkla kullanılan ve sosyoloji literatüründe de oldukça önemli yere sahip olan bir kuramdır. Tarihsel süreçten hareketle rol teorisinin kullanıldığı ilk çalışmanın Holsti (1970) tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Rol teorisi, ilk ortaya çıktığı zamandan itibaren genel olarak insan davranışları üzerine odaklanmıştır. İnsan davranışlarının altında yatan temel faktörler arasında tepkiler, sosyal etkileşimler, kimlik, sosyo-ekonomik durum, sosyal statü ve beklentiler yer almaktadır; bu nedenle rol teorisi bu unsurlarla yakından ilgilenir. Bu bağlamda, rol teorisi insanların sosyal konumlarına ve kimliklerine bağlı olarak öngörülebilir davranışlar sergilemesi ile ilişkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Rol teorisi, bireylerin sosyal çevrelerindeki beklentilere nasıl yanıt verdiklerini ve bu beklentilerin bireylerin davranışlarını nasıl şekillendirdiğini inceleyerek, sosyal dinamikleri anlamamıza katkıda bulunabilecektir.

Adından da anlaşılacağı gibi rol teorisi, davranışsal roller üzerine geliştirilmiş metaforlara dayanmaktadır. Rol teorisi de tıpkı senaryosu belirli bir oyunu oynayan tiyatrocuların, yine senaryo bağlamındaki bazı kısıtlamalarla karşılaşmalarını incelemektedir. Bu doğrultuda da oyuncular, senaryo içinde tahmin edilebilir ve belirgin davranışlar göstermektedirler. Bu anlamda değişen ya da öngörülen şartlar altında oyuncuların farklı senaryolar ya da algılanan anlamlar karşısında ortaya koyacakları davranışlar ve üstelenecekleri roller, dış politika bağlamında rol teorisinin odağını ortaya koymaktadır (Biddle, 1986: 68).

Barnett (1993: 274) ve Mercer (1995: 235)'e göre insanlar gibi ulus devletler de belirli rollere ve kimlik algılamalarına sahiptir. Bu anlamda bu rol ve kimlik algıları, benzer nedenlerle devletlerin davranışlarını da insan davranışlarına benzetmektedir.

Biddle (1986: 68)'a göre rol teorisi pek çok yaklaşıma göre değerlendirildiğinde öncelikle diğer öğelerin beklentilerine göre şekillenen davranışları incelemektedir. Söz konusu beklentiler, deneyimlenen diğer ve önceki süreçler ile öğrenilmektedir. Bununla birlikte oyuncular ve aktörler de bu beklentilerin farkındalığı ile hareket etmektedirler.

Rol teorisi, insan davranışları üzerine yoğunlaşırken, DPA ve uluslararası ilişkiler disiplininde kullanılabilirliği hakkında çeşitli sorular ve eleştiriler gündeme gelmiştir. Bu eleştiriler, genellikle insan davranışları gibi mikro ölçekli kavramların ulus devletler gibi makro ölçekteki yapılarla nasıl ilişkilendirilebileceği üzerinedir. Bu bağlamda, Le Prestre (1997), Backman (1970) ve Barnett (1993) gibi akademisyenlerin çalışmaları, bu ölçekler

arasındaki ilişkiyi sorgulamış ve role dayalı analizlerin ne derece başarılı olduğunu değerlendirmiştir.

Bu çalışmaların ışığında, rol teorisinin dış politika ve uluslararası ilişkiler alanında oldukça değerli katkılarının bulunduğu ifade edilebilir. Eleştirilere rağmen çalışmalar, rol teorisi devletlerin uluslararası alandaki davranışlarını ve stratejilerini daha kapsamlı bir şekilde anlamak için çok önemli bir araç niteliği taşıdığını göstermektedir. Devletlerin uluslararası ilişkilerde benimsedikleri roller, dış politika kararlarını ve uluslararası ilişkiler dinamiklerini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Rol teorisi, devletlerin bu rolleri nasıl seçtiğini, bu rollerin nasıl algılandığını ve bunların devletler arası ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini anlamamız açısından fayda sağlamaktadır. Ayrıca devletlerin hangi rolleri benimsediğini ve bu rollerin dış politika stratejilerine nasıl yansıdığını inceleyerek, DPA'ya derinlik ve zenginlik katmaktadır. Bir de devletlerin diğer aktörlerle ilişkilerini nasıl yönettiği ve bu süreçte hangi normlar, değerler ve beklentilere dayandığı gibi durumları daha iyi anlaşılabilir hale getirebilmektedir.

Le Prestre (1997: 4), yaptığı araştırmada rol teorisinin DPA'ya beklenen karar, davranış ya da konumlanma olarak anlamları açığa çıkarttığını, beklenen ve belirli davranışları incelediğini belirtmiştir.

Holsti (1970)'nin ortaya koyduğu gibi devletlerin benimsemiş olduğu roller ve buna iten kaynaklar devletlerin ve toplumların sosyal özellikleri, kültürleri ve tarihsel süreçleri gibi faktörlerden de etkilenmektedir. Hem inşacılar hem de rol teorisyenleri ortak bir paydada buluşmuş ve uluslararası ilişkiler disiplininde kimlik kavramının önemine değinmişlerdir.

Putnam (1988) ise rol algılarının çoğunluk tarafından benimsenmemesi durumları dahi olsa, temsilinde buldukları devletler adına karar alıcı ve dış politika yapıcısı olan bireylerin devlet sistemine dair düşüncelerinden etkilendiğini ortaya koymuştur. Lakin bu rol algılarının ve davranışlarının başarısı, devletlerin uluslararası alandaki konumunu da etkilemektedir. Bu noktada karar alıcıların fikirleri yol gösterici olsa da direkt başarı getiremeyebilmektedir.

Hollis ve Smith (1990: 164-167)'e göre dış politikadaki karar vericiler, yol gösterici düşünceler ortaya koymakta, ülkeler bu rol algıları bağlamında dış politika stratejileri izlemektedir. Benzer bir çalışmada da Chafetz vd. (1996: 733), rol algılarını sosyal oluşumlar olarak betimlemiş, devletlerin ise sürekli farklı roller üstlenen üst birimler olduğunu belirtmiştir.

Tüm bu açıklamalar bağlamında değerlendirme yapıldığında ise; uluslararası alanda devletlerin üstlendiği rollerin hem tanımlanması hem de diğer devletlerce kabul görmesini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlarla birlikte devletlerin amaçları da bu rollerin diğer devletlerce kabul görmesini sağlamaktır.

Le Prestre (1997: 5)'ye göre ulusal kimliklerin oturması ve uluslararası aktörler tarafından tanınması ve kabul edilmesi, devletlerin rolleri ve rol algıları ile direkt ilişkilidir. Tıpkı insan davranışlarında olduğu gibi farklı ve zorlu şartlarda karar almak ya da yorumlama getirebilmek için düzenli bir kimlik duygusunun oturması gerekmektedir. Chafetz vd. (1996: 733) da bu fikri desteleyen bir çalışma yapmış, devletlerin ulus kimliklerinin rol teorisinin başat etkenlerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmaya göre rol teorisi ile devletlerin kimlik gereksinimlerini üstlenmekte oldukları roller bağlamında giderdikleri vurgulanmaktadır.

Barnett (1993: 272)'a göre sosyal yapılar içerisinde, diğer devletlerin ve aktörlerin içinde bulunduğu beklentiler, rol teorisi bağlamında değerlendirilmelidir. Grossman (2005: 337)'a göre ise bu doğrultuda rol teorisinin uluslararası alanda her devletin kendine özgü niteliklerinin bir araya gelmesiyle devletlerin davranışlarının şekillenmesinde önemli olduğu belirtilmektedir.

Magid (1980) ise yaptığı çalışmada, devletlerin rol üstlenirken farklı şartlar ve faktörlerden etkilenmesinin beklenen rollerden sapmalarına zemin hazırladığını ortaya koymuştur. Buna benzer düşünceler, sosyoloji çalışmalarında da görülmektedir. Bu doğrultuda rollerin, mikro ya da makro boyutta yapısal niteliklerden etkilendiği belirtilmektedir. Bu anlamda hem insanlar hem de sosyal oluşumlar, diğer öğeler tarafından reddedilen ya da kabul gören davranışların yarattığı algılara göre rol seçimi yapmaktadır (Rosenau, 1990; Magid, 1980: 322-323).

Thies (2010: 3-4)'e göre roller, mikro ya da makro oluşumlar içindeki gruplarda aktörlerin amaçları bağlamında kendi beklenti ve diğerlerinin tutumlarının dengesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Rosenau (1990)'ya göre de rollerin tanımlanmasında, rolü icra edenin kendi kavramsallaştırma eğilimi, diğerlerinin icracıya karşı olan tutumsal ve davranışsal beklentileri etkindir. Harnisch (2010: 3-5) ise grupların içindeki aktörlerin mekan ve zamana dair kısıtlamalarla birlikte rollerinin grubun amaçları ve kendi yapısı ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Rol teorisinin uluslararası ilişkiler ve dış politika ile ilişkisini ilk ortaya koyan ve güçlü yaklaşımçılarından biri olan Holsti (1970) de bireyin kendi kavramsallaştırmalarını oluşturduğu süreçte diğerlerinden oldukça etkilendiğini ve bunu dış politikada da gözlemlediğini belirtmiştir. Bununla birlikte Holsti, insan davranışlarından ayırarak ulusal rol algıları kavramını öne çıkartmıştır. Holsti'nin rol teorisi kapsamındaki tanım ve yaklaşımları, pek çok rol teorisyeninin de kabulünü görmüştür. Bunlardan biri olan Krotz (2002: 6), Holsti (1970: 245-246)'nin tanımlamasından yola çıkarak ulusal rol algılarını uluslararası alanda devletin rol ve amaçlarına uygun şekilde paylaştığı fikir ve anlayışlar olarak betimlemiştir.

Benes (2011) de dış politikada karar alıcıların ve politika yapıcıların, devletlerin dış politika rollerinin belirlenmesinde temsil ettikleri devletlere en uygun şekilde eylemler, kurallar, sözler ve kararlar verdiklerini, tanımlamalarını ve devamlılıklarını da ulusal kimlik bağlamında sürdürülebilir kılmak zorunda olduklarını belirtmiştir.

Devletlerin üstlendikleri rollerde politika yapıcıların düşünce ve inançlarına da direkt vurgu yapan Holsti (1970), bunu devletlerin egemenlikleri konusundaki prensipleri ile açıklamaktadır. Devletlerin egemenlikleri konusundaki yargılarının dışında diğer faktörlerin dış politikadaki rolleri direkt etkilemeyeceği yönünde görüşler ortaya koymuştur.

Barnett (1993: 278) ise uluslararası alanda bir devletin tehlikeye girdiği ya da risk aldığı durumların çok nadir görüldüğünü belirterek, devletlerin rollerini tehlike ve riskler karşısında benimsediklerini belirtmiştir. O'na göre devletler rol belirlerken birincil tehditleri gözlemlemekte ve buna yön verecek roller üstlenmektedir. Bu doğrultuda roller, devletlerin alacakları kararları meşru kılacak zeminlerin hazırlanmasına ve meşru kılınmasına imkan tanımaktadır.

Aşağıdaki başlıklarda rol teorisinin kuramsal ve kavramsal yapısı incelenmiş, rol algıları ve türleri ortaya konulmuştur. Tüm bu açıklamalar bağlamında değerlendirildiğinde, dış politikada belirli ve beklenti oluşturulan rolleri üstlenen devletlerin bu süreçleri oldukça interaktif ve çok boyutlu sürdürdükleri görülmektedir. Üstlenilen rollerde ise, hem devletlerin kendi değerleri, hem de diğer devletlerin beklenti, onaylama güdülleri ve algıları, inançları ve fikirlerinin rol oynadığı anlaşılmaktadır. Günümüzdeki rol teorisyenlerinin çalışmalarına bakıldığında dış politika analizlerinde bu teorisinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

1.6.2. Rol Algıları

Önceki başlıkta da betimlendiği gibi, uluslararası alanda devletlerin benimsediği roller, hem devletlerin kendi kimlikleri, varlıkları, gelenekleri, tarihleri ve inançlarından etkilenmekte, hem de diğer devlet ve toplumların beklenti ve amaçları ile dizayn edilmektedir. Bu etkenler daha ayrıntılı biçimde ele alındığında Chafetz vd. (1997)'na göre üç temel faktörle açıklanmaktadır:

- Spesifik sosyal ortamlar,
- Gerçekliğin algılanışı,
- Maddi faktörler.

Harnisch (2010: 4)'e göre bu üç temelden hareket edildiğinde rollerin tanımlanması ile ilgili göz önüne alınması gereken en önemli kavramların başında rol beklentileri gelmektedir. Rollerle ilgili kapsamın belirlenmesi ile role ilişkin davranışlara yönelik öngörülerin hem diğerlerinin beklentileri hem de öze dair inançlardan oluştuğu düşünülmektedir.

Bengtsson ve Elgstrom (2012) ise rol beklentilerinin, roller üzerindeki etkisini incelemiştir. Ona göre diğerlerindeki rol beklentileri, devletlerin gereksinimleri ile beraber kendi özlerinin kimliği ile etkileşime girmektedir ve böylelikle bir sosyal ortam kurulmaktadır. Bu noktadan hareketle hem diğerlerinin beklentileri hem de özün

üstlenmekte olduğu rollerin kapsamı anlaşılır hale gelmektedir. Bu doğrultuda ise öznel arasında oluşan sürecin sonucunda roller üstlenilmekte ve icra edilmektedir.

Wish (1980: 534)'e göre rol algıları, sosyal gruplar içinde özün, diğerlerinin beklentilerinden de etkilenecek kendi yükümlülük, haklar ve sorumlulukları ile ortaya çıkan bir kavramdan ibarettir. Aggestam (1999) ise rol beklentileriyle ilgili açıklamasında Wish (1980)'e yakın bir tanımlama getirmiş, diğerlerinin beklentilerinin rol algılarında önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Lakin öz, diğerlerinin beklentilerinin algılanması biçimleri ile de ilgilenmektedir. Bu noktada hem diğerlerinin beklentileri hem de özün yorumlamaları arasında farklılıklar da rol algılarının dizaynında önemli faktörlerdir.

1.6.3. Rol Türleri

Rollerin icra edilmesinde ve rollere ilişkin beklentilerin değerlendirilmesinde, devletlerin kimlikleri, statüleri, konumları ve rol algıları önemli faktörlerdir. Bu konuda Aggestam (1999)'ın da değindiği gibi uluslararası alanda davranışsal bir çerçeve oluşmakta ve devletler bu çerçeve bağlamında davranış göstermektedirler. Belirli bir konuma yerleşen devletler, önceden belirlenen sorumluluk ve yükümlülükleri de benimsemek ve buna uygun roller üstlenmek durumundadırlar.

Holsti (1970)'nin rol teorisini açıklarken, devletleri bu kısıtlılık halinden daha fazla manevra yapabilir bir perspektife çekmesinin arka planında ise statü kavramı bulunmaktadır. Devletler; finansal ve kültürel prestijleri, yumuşak güçleri, askeri kapasiteleri ve verdikleri taahhütlerle uluslararası alanda bir statüye sahiptirler. Sahip oldukları statüler de benimseyecekleri rolleri etkileyen ve onlara manevra için alan açacak faktörlerden biridir. Bu doğrultuda uluslararası alanda statünün devletlerarası ilişkilerde diplomatik yönden de önemi büyüktür ve benimsenecek roller açısından önemli bir belirleyici olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu anlamda devletlerin statüleri; karar alıcılar ve politika yapıcıların diplomatik etkiler konusunda makul öngörülere sahip olmasını da sağlamaktadır.

Bu açıklamalarla birlikte devletlerin ekonomik ve nüfusa dayalı güçleri de benimseyecekleri rolleri etkilemektedir. Nüfusu az ve ekonomik yönden zayıf olan devletlerin hegemonik davranma durumlarının düşük ihtimal olması ve kalkındırıcı rolü üstlenmelerinin mümkün olmaması örnek olarak verilebilecektir. Bunun yanı sıra güçlü

ekonomiyeye sahip ve nüfus olarak kalabalık ülkelerin de ikinci sınıf rollerde olmalarının beklenmesi güçtür ve bu gibi ülkeler kalkındırıcı rolü üstlenebilmektedir.

Chafetz (1997: 644)'e göre rollerin benimsenmesindeki bu ekonomik etki, aktörlerin rol beklentilerinin ve rol algılarının üzerinde de belirleyici bir etkidir. Devletler, uluslararası alandaki statüleri, kimlikleri ve konumlanma biçimleri ile birlikte ekonomik dengeleri ile de belirli roller üstlenmektedirler.

Rollerin sınıflandırılmasına farklı bir bakış açısı getiren Le Prestre (1997: 7)'ye göre ise kazanılmış ve verilmiş roller olarak iki ayrı katman daha bulunmaktadır. O'na göre uluslararası alanda bir devletin benimseyeceği rolün kaynağı dışsal veya içsel faktörlerden meydana gelmektedir. Devletlerin içsel etkenlerinin kaynağına zemin hazırlayan roller verilmiş rollerdir. Buna örnek olarak toplumun talepleri ve bunun sonucunda dış politikada atılan adımlar verilebilecektir. Üstlenilen rollere ise uluslararası alanda bir topluluğun liderliği alma ya da ittifak oluşturma gibi örnekler verilebilecektir. Hem içsel hem de dışsal kaynaklarla birlikte verilmiş ve üstlenilmiş rollerde ortak amaçlar, ulusal çıkarlar etrafında birleşmektedir.

Barnett (1993)'a göre ise devletler uluslararası alandaki ilişkilerinde üye oldukları topluluklar ve statülerinin getirileri ile belirli konumlara yerleşmişlerdir. Bu konumları ile birlikte gelen kısıtlamalar ile de üstlendikleri rolleri birtakım sınıflamalara tabi hale gelmektedir. Devletlerin rollerinin bu anlamda tanımlanması ve sınıflandırılabilmesi dış politikadaki karar alıcıların durumu algılamalarını daha kolay hale getirmektedir. Bununla birlikte rollerin sınıflandırılması karar alıcıların belirli kalıba sokulabilen davranışlar göstermelerini ve yol gösterici, öngörülü politikalar izleyebilmelerini sağlamaktadır.

1.7. Karar Birim Kuramı

Karar verme süreçlerini ve bu süreçlerin dış politikaya olan etkilerini tam olarak kavrayabilmek için öncelikle karar vermenin ne anlama geldiğini ele almak gerekmektedir. Dış politikadaki karar verme yaklaşımlarının önde gelen isimlerinden Synder, Bruck ve Sapin (1954: 78-85), karar verme kavramını "Devletin resmi organları aracılığıyla ve devletin amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen karar verme, esasında devletin bir yansımasıdır." ifadesiyle açıklamaktadırlar. Karar verme, geniş bir perspektiften

bakıldığında, birden fazla alternatif arasında bir tercih yapma eylemi olarak görülebilmektedir. Basit bir ifadeyle, karar verme en uygun seçeneğin belirlenmesi eylemidir. Bu eylem, belirli bir süreçten geçerek adım adım gerçekleşmektedir. Bu adımlar; konunun saptanması, potansiyel çözüm yollarının incelenmesi, bu çözüm yollarının birbiriyle kıyaslanması ve en yüksek faydayı sağladığı düşünülen alternatifin belirlenmesi şeklindedir (Köni, 2011: 66). Ancak karar verme, yüzeyde basit bir tercih yapma eylemi gibi görünse de gerçekte oldukça karmaşık bir süreç niteliğindedir. Dış politikada sunulan alternatifler sıklıkla belirsizdir, bu da tercih yapma sürecini zorlaştırmakta ve bu konuda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. “En iyi” olarak ifade edilen seçenek subjektif nitelikte bir değerlendirme olabildiğinden, bu terim üzerinde genel bir uzlaşma sağlamak zordur. Aslında, bu tür karar verme tartışmaları, farklı grupların menfaatlerini ve bürokratik etkileri dengede tutma çabasından öteye geçmemektedir. Bu, karar alınması gereken durumlarda, ilgili karar birimleri arasında bir müzakere, rekabet ve bürokratik etkiye sebep olabilir (Aksu, 2004: 9).

Karar verme teorisinde, devletleri oluşturan, bireylerin katkılarının ve etkilerinin önemli bir yer tuttuğu, farklı alt birimlerin olduğu çoğulcu bir yapının varlığı kabul edilmektedir. Krizlerin incelenmesi ve ayrıntılı analizinde çokça kullanılan karar verme teorisinde, bireylerin nasıl politik ve ekonomik kararlar aldığına dair yapılan çalışmalar da bu alanda ön plana çıkan konular arasındadır. Bu yaklaşım, uluslararası sistemde meydana gelen olayların açıklamasında da bireysel eylemlere odaklanmaktadır. Yine de, bir bireyin ne şekilde bir karar vereceğine etki eden çok sayıda değişkenin varlığından söz edilebilmektedir. Özellikle, bireyin içinde bulunduğu çevre (içsel çevre) ve dış etkenler (dışsal çevre), karar verme sürecinde kritik bir rol oynamaktadır (Arı, 2002). Bu bağlamda, Margaret G. Hermann'ın 2001'de yayınladığı “Karar Birimleri Dış Politikayı Nasıl Şekillendirir: Bir Teorik Çerçeve” başlıklı eseri, dış politika karar verme süreçlerini evrenselleştirmeyi amaçlayan bir teorik yaklaşım sunmaktadır (Hermann, 2001: 49). Hermann bu süreci üç temel aşamaya bölmüştür, “girdiler” safhası olarak adlandırdığı bu aşamaların ilkinde bir dış politika sorunu ortaya çıkmaktadır.

Hermann'a göre, dış politika çerçevesinin başlangıcı sadece karşılaşılan problemlerle sınırlı değildir; problemin özellikleri, otoriter karar birimleri ve karar mekanizmalarıyla alakalı göz önünde bulundurulabilecek alternatifler konusunda aydınlatıcı bilgiler

sunabilmektedir. Hermann dış politika problemlerini, sürekli bir karar zincirinin sonucu olarak görmektedir. Bu doğrultuda politika yapıcılar, bir sorunu basit bir karar alma olayı olarak görmek yerine, sorunu ele almanın sürekli bir süreç olduğunu kabul etmektedirler. Bir sorunun ele alınması, hükümetin dış politika yapısının farklı birimlerinin katılımıyla gerçekleşmektedir. Gerçekte, dış politika sorunlarına karşı uygulanan politikalarda, hükümetler genellikle ardışık kararlar alarak hareket etmektedirler. Her bir adımda, belirli dış politika sorunları üzerine eylemde bulunması gereken bir veya birden fazla birey, bu sorunları ele alarak politika yapma sürecini yönlendirmektedir.

Kuramın yapısal özellikleri, literatürün ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)-odaklı olduğunu göstermekte ve bu durumun, araştırma sonuçlarını küresel ölçekte genelleştirmeyi zorlaştırdığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, kuramın ana hedefi, sadece ABD'ye özgü olmayan, farklı coğrafyalarda da uygulanabilirliği olan orta-düzey teoriler geliştirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek adına, kuram daha derinlemesine ve koşullara bağlı olarak, mevcut karar alma süreçlerini de kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Dış politika süreçlerini ve karar alıcıların motivasyonlarını anlamak adına, sıklıkla "kara kutu" olarak nitelendirilen hükümet yapılarının iç yüzünü incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda, önümüzde iki temel soru bulunmaktadır (Hermann, 2011: 45-47):

- Dış politika kararlarını şekillendiren aktörler kimlerdir?
- Bu karar birimlerinin dış politika sonuçları üzerinde ne tür bir etkisi bulunmaktadır?

Karar Birimleri Kuramı, dış politika yapım sürecine ilişkin birkaç önemli noktayı ele alır. İlk olarak, bu kuram hükümet bünyesindeki karar birimlerinin yapılarını ve işleyişlerini inceler ve dış politika kararlarının nasıl alındığını detaylı bir şekilde ele alır. İkinci olarak, kuram, karar birimlerinin ne tür eylemlerde bulunabileceğini sınırlayan bazı kısıtlamalar olduğunu belirtir. Bu bağlamda, Karar Birimleri, dış politika yapım sürecinde etkin bir şekilde rol alır. Ayrıca, kuram farklı yapı ve özelliklere sahip ülkelerdeki karar alma süreçlerini de açıklamaya çalışır. Kuramın altında yatan temel fikir, belirli teorik koşullar altında, daha yüksek gerçekleşme ihtimaline sahip karar alma dinamiklerini tanımlamak ve incelemektir (Hermann, 2011: 49). Kuramda önemle üzerinde durulan bir diğer nokta ise, teorik çerçeve içinde incelenen olguların tanımlanabilir ve ölçülebilir olmasıdır. Bu nedenle,

bu kuram, dış politika yapım sürecinin anlaşılması için çeşitli karar alma modellerinin tümünün gerekliliğini varsayar.

DPA alanında çalışan araştırmacılar, uluslararası ilişkiler bağlamında, hükümetlerin eylemlerini açıklamak için farklı modeller kullanma eğilimindedir. Bu modeller, birbirleri ile rekabet halinde olup, farklı açılardan yaklaşım sağlayarak hükümetlerin eylemlerini daha kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlar (Hermann, 2011: 49).

Dış politika sürecinin nasıl işlediği konusunda yapılan analizlerde sıkça dile getirilen bir husus, politika yapıcılarının ve analistlerin mevcut problemlere yönelik olarak, karar alıcılara nasıl tepki verilmesi gerektiği konusunda önerilerde bulunmalarıdır. Karar alıcıların yönetim süreçlerinde belirli hedeflere ve amaçlara sahip oldukları bilinmektedir. Bu hedef ve amaçlar doğrultusunda dış politika gündemlerini oluştururlar. Ancak, bu amaçlara ulaşmaya çalışırken, iç ve dış faktörlerden kaynaklanan engellerle ve zorluklarla karşılaşabilirler. Ayrıca, kendi öncelikleri dışında kalan bir konuya müdahil olmak durumunda kalabilirler, bu da dış politika gündemlerinde değişikliklere yol açabilir.

Özünde, dış politika süreci, bir problem tespit edildiğinde hükümetlerin eyleme geçmesiyle şekillenir. Bu bağlamda problem, mevcut durum ile arzu edilen sonuçlar arasındaki uyumsuzlukların fark edilmesi olarak tanımlanabilir. Problemlerin algılanması subjektif bir süreçtir ve bir sorunun var olup olmadığı veya nasıl ele alınması gerektiği karar alıcının algısına bağlıdır. Bu nedenle, farklı politika yapıcılar ve hükümetler, aynı devletin dış ilişkilerini inceleyerek farklı sorunlar tespit edebilir veya hiç sorun görmeyebilir. Problemler, karar birimlerinin yapısını anlamak için bir tetikleyici veya gerekçe olarak işlev görür (Hermann, 2011: 52-54). Margaret Hermann, karar alma sürecini bir “film şeridi”ne benzettiğini ifade eder ve süreçte yer alan adımları bir filmdeki karelerle paralel tutar. Her bir adım veya “karar anı”, sürecin akışına katkıda bulunur ve sonuçların tahmin edilebilir olmasını sağlamak için her adımda uygun karar birimlerinin atanması gerekmektedir (Hermann, 2011: 57).

Karar birimleri modeli, “yetkili karar birimi” kavramına yoğun bir şekilde odaklanmaktadır. Yetkili karar birimi, bir devlette, toplumun ve devletin kaynaklarını bağlayarak, dış politika sorunlarını çözmeye yönelik kararlar alabilen aktörlerin bir araya gelmesidir. Burada, yetkili karar birimi, bir birey, grup ya da kurum olabilir. Önemli olan,

alınan kararın diğer gruplar, kişiler veya kurumlar tarafından geri alınamamasıdır (Hermann ve Hermann, 1989: 361-387).

Yetkili karar birimi, belirli bir eylem yolu seçerek kararlar alır. Bu karar alma süreci genellikle karmaşıktır ve mevcut durumlar tarafından sınırlıdır. Alınan kararlar, uygulama aşamasında değişikliklere uğrayabilir. Kararların nasıl alındığını anlamak, hükümet gibi karmaşık yapıların işleyişini çözmek için kritik bir öneme sahiptir (Hermann, 2011: 48). Hükümetlerde ya da iktidardaki partilerde, dış politika kararlarının alınmasında en üst düzeyde etkili bir grup aktör bulunur. Bu aktörler, Dışişleri Bakanlığı'nın kaynaklarını kullanma ve yönlendirme yeteneğine sahiptir. Yetkili karar biriminin sahip olduğu yetki, sorunun özelliğine göre değişkenlik gösterebilir ve süreci şekillendirir (Hermann ve Hermann, 1989: 363).

Bir devlet için hayati öneme sahip konularda, yetkili karar birimleri genellikle devletin en üst düzey yöneticilerinden oluşur. Bu bağlamda, sorunun veya problemin kendisi de kritik öneme sahiptir. Dış politikada bir problemle karşılaştığında, politika yapıcılar genellikle kendi hükümetlerini etkilemeye ve harekete geçirmeye çalışır (Hermann, 2011: 53-54).

Dış politika karar alma süreci karmaşıktır ve bir devlette genellikle çok sayıda bürokratik kurumu içerir. Bu nedenle, bir sorun farklı gruplar tarafından (grup içinde, kurumlar arası veya bu iki kategori arasında) ele alınabilir. Sorun, hükümetin yasal yapısına göre tanımlanan farklı idari birimler arasında dolaşabilir. Hükümet dışı aktörler de, kısmen veya tamamen, karar sürecine dahil olabilir (Hermann ve Hermann, 1989: 363).

Dış politika karar süreçlerini daha iyi anlamak için, yetkili karar birimlerinin yapılarının sınıflandırılması gerekmektedir. Bu konuda Joe Hagan ve Margaret Hermann'ın yaptığı sınıflandırma dikkat çekicidir. Bu sınıflandırmaya göre, yetkili karar birimleri üç ana kategoriye ayrılır (Öztop, 2016)

- Baskın Lider,
- Tek (Baskın) Grup,

- Özerk (Otonom) Aktörler Koalisyonudur.

1.7.1. Baskın Lider

Baskın lider konusunda yapılan literatür incelemeleri çeşitli bulgular ortaya koymaktadır. Bu bulgular, dış politika konusunda önemli bir sorun ortaya çıktığında, liderin kritik kararları alma yeteneğine sahip olmasının önemini vurgulamaktadır. Bir baskın liderin yetkili karar birimi olabilmesi için belirli koşulların sağlanması gereklidir. Bu koşullar arasında, tek bir kişinin baskın lider olarak tanımlanması, toplumun kaynaklarını kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanabilme yeteneği ve liderin, önemli dış politika sorunları karşısında kritik kararlar alabilme kapasitesi bulunmaktadır. Liderin siyasi gücünün boyutunu daha iyi anlamak için, belirlenen özelliklere dayanarak baskın lideri daha detaylı bir şekilde sınıflandırmak gerekmektedir. Bu sınıflandırma, liderin kişisel özellikleri, bilgi düzeyi, danışman grubu, rejimin yapısı ve kaynakları kullanma yeteneği gibi alt başlıklardan oluşmaktadır (Hermann vd., 2001: 118-121). Bir karar durumunda, rejim bir bireyin liderliğindeyse -lider bu otoriteyi anayasal, yasal ya da genel uygulamalar sonucunda elde etmiş olabilir- bu lider, baskın lider olarak adlandırılır ve dış politika sorunlarına yönelik hükümetin kaynaklarını kontrol etme yeteneğine sahiptir.

Hermann'ın değerlendirmelerine göre, monarşi sistemleri genellikle baskın lider modelini temsil ederken, başkanlık sistemlerinde de dış politika konularında başkana tanınan otorite bu modeli yansıtmaktadır. Eğer bir hükümetin dış politika yapım süreci hiyerarşik bir yapıda organize edilmişse ve bu hiyerarşinin zirvesinde, alınan kararlardan doğrudan sorumlu olan bir kişi bulunuyorsa, bu durumda baskın lider modeli geçerli olur. Aynı zamanda, eğer tek bir kişi toplumsal baskıları çeşitli yollarla kontrol altında tutabiliyor ve diğer karar birimleri üzerinde etkili olabiliyorsa, bu kişi baskın lider olarak kabul edilir. Diktatörlük ve otoriter rejimler bu kategoriye girer ve bu tür yönetimlerde genellikle baskın lider dış politika konularını yönetir. Ancak, her otoriter liderin dış politikada baskın bir rol oynadığı anlamına gelmez. Örneğin, 1950-60 döneminde İspanya'da General Franco, baskın lider olmasına rağmen, dış politika yapım yetkisinin büyük bir kısmını dışişleri bakanına devretmiştir (McDermott, 1998: 59-60).

Baskın liderler genellikle “hayati öneme sahip” kararlarla ilgilenir ve bu kararları hiyerarşik yapı aracılığıyla alırlar. Ayrıca, dış politika yapım sürecinde, diğerlerinin

yorumlayabileceği talimatlar yayınlamak aktif rol oynarlar. Örnek olarak, Dwight Eisenhower'ın nükleer silahların kontrolü konusunda atom enerjisinin barışçıl amaçlarla geliştirilmesine özel bir ilgi göstermesi ve Amerikan hükümetinin bu konudaki kararlarında sorumluluk almak istemesi gösterilebilir. Önemle vurgulanması gereken bir nokta, baskın lider modelinin sadece otoriter rejimlere özgü olmadığıdır. Demokratik ülkelerde de liderler, dış politika konularında baskın lider özellikleri sergileyebilir. Tersine, otoriter rejimlerdeki liderler bazen dış politika konularında baskın lider olarak hareket etmeyebilir. Bu, baskın lider modelinin, rejim türünden bağımsız olarak, liderin kişisel özellikleri ve tercihleriyle ilişkili olduğunu gösterir.

Baskın liderlerin kişisel özelliklerinin dış politika karar alma süreçleri üzerindeki etkisi üzerine yapılan araştırmaların sayısının yadsınamaz olduğu literatürde görülmektedir. Bu çalışmalar, liderin kişilik özelliklerine odaklanırken bazıları da bu konuya ek olarak diğer faktörleri incelemektedir. Liderin kişisel özelliklerinin dış politika kararları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını savunan çalışmaların temel bulgusu, baskın liderin kişilik özelliklerinin karar alma sürecini önemli ölçüde etkilediğidir. Bu yaklaşıma göre, dış politika sorunlarının algılanması ve bu sorunlara yönelik eylemlerin belirlenmesi süreci, liderin kişilik özelliklerinden büyük ölçüde etkilenir. Bu, bireyin doğuştan gelen özelliklerini, sosyal ve psikolojik yapısını, inanç sistemini ve değer yargılarını kapsayan çok boyutlu bir kavramdır (Öztop, 2016: 76-77).

Foyle, teknolojik gelişmelerin, dış politikanın planlanması ve uygulanmasında bireylerin daha belirleyici olmasına yol açtığını belirtir. Liderlerin, yürütülen politikaları değiştirme konusunda zaman zaman etkili olduklarını vurgulayan Foyle, iç siyasetin dış politika üzerinde de etkili olabileceğini ve yerel yapı ile toplumun önemini göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtir. Küreselleşen bir dünyada, dış politika konularında liderlerin karşılaştığı yeni kurumsal aktörlerin sayısı artmakta ve bu da liderlerin dikkatini dağıtmaktadır. Foyle, iç siyasi dinamiklerin dış politika tercihlerini etkileyebileceğini kabul etse de, liderlerin iç baskılara benzer tepkiler vereceği varsayımının gerçekçi olmadığını belirtir. Liderlerin kişisel deneyimleri ve bakış açıları, onların karşılaştıkları baskılara nasıl tepki vereceklerini belirler ve bu, her lider için farklı olabilir (Foyle, 2003: 167-170).

Preston, liderlerin dış politika yapım sürecinde güç ve kontrol elementlerine ne kadar ihtiyaç duyduklarını ön plana çıkararak, liderliğin bu süreçteki rolüne odaklanır. Aynı zamanda, liderin bilgi arayışı ve dış çevreye verdiği önemin, bilişsel karmaşıklık olarak anılan bir bağlamda incelenmesi gerektiğini vurgular. Bu perspektif, liderin dış faktörlere olan dikkatini karar alma süreçlerinde kritik bir etken olarak kabul eder. Sadece geniş siyasi bir çerçeve değil, aynı zamanda liderin ve danışma grubunun da dahil olduğu kapsamlı bir kurumsal çerçevenin mevcudiyeti dış politika kararlarının değerlendirilmesinde önemlidir (Hermann ve Preston, 1994: 75-82). Bu, liderlerin danışmanlarından gelen görüşleri ve daha geniş bir kurumsal bakış açısını dikkate alarak daha bilinçli ve etkili kararlar almasına olanak tanır.

Breuning, dış politika kararlarını ve eylemlerini doğru bir biçimde analiz etmek adına liderlerin psikolojisini anlamının önemini vurgulamaktadır. Breuning, liderlerin kişilikleri, algıları ve motivasyonlarının dikkate alınmasının gerekliliğini belirtirken, aynı zamanda liderlerin herkes üzerinde eşit etkiye sahip olmadığını da ekler. Ayrıca, liderlerin kamuoyu önündeki imajı ile özel yaşamlarında sergiledikleri kişilik özellikleri arasında farklılıklar olabileceğini ifade eder ve liderlerin kişiliklerini analiz ederken, operasyonel kodlar, liderlik karakteri ve liderlik özellikleri gibi çeşitli kavramların göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgular (Breuning, 2007: 27-48).

Howard H. Lentner ise liderlerin kişilik özelliklerinin, dış politika kararlarında önemli değişkenler arasında yer aldığını belirtir. Lentner'a göre, liderin inanç sistemi ve politik tarzı, liderin ne yapabileceğinin sınırlarını çizer. Ancak, liderin tarzının her durumda veya siyasi koşulda uygun olmayabileceğini de kabul etmek gerekir (Lentner, 1976: 55-66).

Foyle (2003) ise liderlerin dış politika seçimlerinde çeşitli faktörleri değerlendirdiğini iddia eder. Dış politika yapıcılarının, karşılaştıkları baskıları hesaba katarak bu baskılara nasıl tepki verdikleri önemlidir. Liderin bu baskıları nasıl algıladığı, değerlendirdiği ve nasıl yanıt verdiği, dış politika süreçlerinde kilit bir rol oynar.

1.7.2. Tek Grup

Bireyler, genellikle aynı organizasyonun üyeleri olarak, birlikte istişare ederek eylem yollarını belirleyebilir. Hükümetin yapılanması, tek bir kişinin etrafında değilse, karar alma

sürecinde önemli roller oynayan ve belirli alanlardan sorumlu gruplar oluşturulabilir. Bu tür gruplar, hükümet içindeki konumlarına ve karar almanın temelini oluşturan problemlerin niteliğine bağlı olarak değişken yapıda olabilir. Örneğin, bir grup, karar alma sürecinde yer alırken, belirli bir dizi sorunun doğasına odaklanabilir. Bu durumda, karar alma birimi, bir baskın liderden ziyade, belirli bir görevi yerine getiren bir grup haline gelir (McDermott, 1998: 60).

Eski Sovyetler Birliği'ndeki Politbüro ve Amerikan hükümetindeki Müşterek Kurmay Başkanları, bu tür tek grupların örnekleridir. Her iki grup da kendi hükümetleri içerisinde dış politika sorunlarından sorumluydu, ancak kendi yetki alanlarında farklı roller üstleniyordu. Politbüro, çeşitli dış politika konularında aktif olarak kararlar alırken; Müşterek Kurmay Başkanları daha çok askeri konulara, yani stratejik seçeneklere odaklanıyordu. Özellikle bir sorun, hükümet açısından kritik bir hal aldığı anda, bu tür gruplar karar alma sürecinde merkezi bir role sahip olabilirdi.

Savunma ve dışişleri bakanlıkları gibi kurumlar, krizlere yanıt vermek amacıyla özel gruplar oluşturabilir. Bu gruplar, genellikle “Durum Odası” veya “Harekat Odası” gibi isimlerle anılır ve bu tür yapılar, organizasyonun belirli bir sorunu ele almasını sağlar. Bu grupların personeli, sorunları izlemek ve değerlendirmek için eğitilmiştir ve standart işlem prosedürlerini kullanarak bu tür sorunlarla başa çıkabilirler. Bu tür gruplar, genellikle bir sorun ortaya çıktığında oluşur ve sorun çözüldüğünde varlık nedenleri sona erer (McDermott, 1998: 60).

1.7.3. Özerk (Otonom) Aktörlerin Koalisyonu

Bireyler, gruplar veya grup temsilcileri, çıkarlarının örtüştüğü durumlarda, hükümet adına hareket etmeye bir araya gelebilir. Ancak, bu aktörlerin her biri bağımsız olarak karar alamaz ve diğerlerini kendi kararlarına uymaya mecbur edemez. Ayrıca, bu aktörleri yönetecek merkezi ve otoriter bir yapı da mevcut değildir. Hükümetler, karar almak zorunda oldukları durumlarla karşılaştıklarında, otoriter karar birimi yerine, çok sayıda bağımsız aktörden oluşan bir yapı kullanmaktadır. Bu otonom aktörler koalisyonu, iki veya daha fazla varlığın (örneğin, bireysel liderler, karar alma grupları, bürokratik organlar, çıkar grupları) kaynaklara veya karar alma yetkisine sahip olmasını içerir, ancak hiçbirinin diğerlerinin onayı olmadan bu kaynakları kullanamaz (Hermann, 2001: 61).

Bu otonom aktörler, sadece ulusal düzeyde değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de faaliyet gösterebilir ve yabancı hükümetleri, çok uluslu şirketleri veya Birleşmiş Milletler(BM) gibi uluslararası kuruluşları içerebilir. Esasen, otonom aktörlerin varlığı, karmaşık bir güç dengesi sistemini temsil eder. Bu aktörler, güç dengesi içerisinde, bağımsız bir şekilde karar alıp bu kararları diğerlerine empoze etme yeteneğine sahip değillerdir. Onlar, birlikte çalışarak, kendi çıkarlarını ve hedeflerini gözeterek, ortak kararlar alma sürecine katılırlar. Bu, genellikle, müzakere, uzlaşma ve iş birliği gerektiren bir süreçtir (Hermann, 2001: 62).

Dış politika konusunda karar alırken, hükümetler genellikle üç farklı yapıdan birini benimseyebilir. Hermann'ın gözlemlediğine göre, 21. yüzyılın başlarında, uluslararası alanda gözlemlenen otoriter karar birimlerinin örnekleri bu üç yapı tipini yansıtmaktadır: Baskın lider, basit grup ve otonom aktörler koalisyonu.

Örneğin, Fidel Castro Küba'da ve Saddam Hüseyin Irak'ta otoriter bir lider olarak hükümetlerini yönetmiş ve bu baskın lider yapısına örnek teşkil etmektedirler. Buna karşın, İngiltere Kabinesi ve Çin Komünist Partisi Daimi Komitesi, karar alma süreçlerini bir grup temelinde yürütmekte ve bu da basit grup kategorisine girmektedir.

Otonom aktörler koalisyonu yapısına ise İran bir örnektir. İran'da dış politika kararları, Başkan Hatemi'nin liderlik ettiği reform yanlıları ile Ayetullah Hamaney'in önderliğindeki muhafazakarlar arasındaki etkileşim ve uzlaşma sonucu ortaya çıkmaktadır (Hermann, 2001: 56). Bu durum, çeşitli aktörlerin bir araya gelerek, bağımsızlık içinde fakat ortak kararlar almak üzere iş birliği yapmalarını temsil eder.

Margaret Hermann, dış politika karar alma süreçlerini incelerken, bu süreci 'çıktılar süreci' olarak adlandırmaktadır. Hermann'a göre, bu aşamada dış politika, çıktı süreci ve dış politika eylemi sırasıyla meydana gelir. Çıktılar sürecinde Hermann, altı muhtemel sonucu ayırt eder: “bir grubun pozisyonunun egemen olması”, “fikir birliği”, “karşılıklı uzlaşma/konsensüs”, “orantısız (bir yana eğimli) uzlaşma”, “çıkmaza girme” ve “parçalanmış sembolik eylem”. 'Bir grubun pozisyonunun egemen olması' durumunda, ilgili grubun tercihleri karar sürecinde kabul edilir. 'Fikir birliği' durumunda, katılımcılar arasında yönetme hissiyatı mevcuttur. 'Karşılıklı uzlaşma/konsensüs', tüm grupların kendi

konumlarını kaybetmemek için uyum sağlaması anlamına gelirken; 'orantısız uzlaşma', bir grubun tercihlerinin öne çıktığı ve diğerlerinin yalnızca uzlaşmaya katıldığı bir durumdur.

Öte yandan, 'çıkmaza girme' karar birimlerinin fikir birliğine varamaması durumunu ifade eder ve bu durumda karar birimleri geçici olarak fikir ayrılıkları içinde olmaya razıdırlar. 'Parçalanmış sembolik eylem', karar birimindeki her katılımcının kendi ya da başkalarının davranışlarına yönelik şikayetler üzerine eyleme geçmeye çalıştığı bir çıkmaz durumudur. Bu son durum, uluslararası sistemdeki diğer aktörler için karmaşık ve anlaşılması güç olabilir. Hermann'ın bu çıktı süreci analizi, dış politika karar alma sürecinin karmaşıklığına ve dinamiklerine ışık tutmaktadır (Hermann, 2001: 68-69).

1.8. Karar Alma Sürecini Belirleyen Unsurlar

Karar alma süreci, birçok farklı faktörün etkileşimiyle şekillenen karmaşık ve katmanlı bir yapıdır. Bu süreçte, karar alıcının kişisel özellikleri, deneyimi, değerleri ve önyargıları önemli rol oynamaktadır. Örneğin, karar alıcının önceki tecrübeleri ve değer sistemi, belirli seçenekleri tercih etmesine veya bazı alternatifleri dışlamasına neden olabilir. Ayrıca, karar alıcının risk alma eğilimi ve problem çözme becerileri de kararların niteliği üzerinde belirleyici olabilir.

Ancak, sadece karar alıcının özellikleri değil, dış çevre ve içsel çevre unsurları da karar alma sürecini etkileyen önemli faktörlerdir. Dış çevre; ekonomik koşullar, siyasi baskılar, kültürel etkiler ve teknolojik değişiklikler gibi unsurları içerebilir. Öte yandan, içsel çevre, karar alma sürecinin yer aldığı kurumsal yapı, iç politikalar, kaynakların kullanılabilirliği ve kurumsal kültür gibi öğeleri kapsar. Bu faktörler karar alıcının seçeneklerini sınırlayabilir veya yeni olanaklar açabilir. Sonuç olarak, karar alma sürecinde bireysel, dış ve içsel faktörler arasında dinamik bir etkileşim bulunur ve bu unsurların hiçbiri tek başına kararın yönünü belirlemez, ancak sürecin çeşitli aşamalarında farklı oranlarda katkı sağlarlar. Bu unsurlar aşağıda daha geniş bir şekilde incelenmektedir.

1.8.1. Dışsal Çevre

Dışsal çevre, bir devletin sınırları ötesinde gerçekleşen olayları ve diğer devletlerin veya toplulukların eylemleriyle tepkilerini kapsayan fiziksel bir alan olarak tanımlanır ve bu

alandaki gelişmeler, bir devletin davranışlarını etkileme potansiyeline sahiptir (Arı, 2002: 135). Uluslararası sistem ve içerisindeki güç dinamikleri dış çevrenin temel unsurlarıdır. Karar alıcıların, uluslararası, bölgesel veya küresel ölçekte gerçekleşen geniş sistemlerdeki yapıları dikkate alarak hareket etmeleri gerekmektedir.

Özellikle, uluslararası arenadaki güç dağılımı, karar alıcıların stratejilerini ve tercihlerini belirlemede önemli bir rol oynar. Russett ve Starr'a (1992: 16-17) göre, dünya sahnesinde iki baskın gücün var olması, dört veya beş eşit gücün bulunduğu bir yapıdan farklı bir dinamik oluşturur. İki süper güç, diğer devletler arasındaki gerilim ve düşmanlıklara odaklanırken, eşit güce sahip birçok devlet, sürekli düşmanlıklar oluşturmadan güçlerini dengelemek için koalisyonlar ve ortaklıklar aracılığıyla uyum sağlama eğilimindedir. Soğuk Savaş döneminde, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gibi süper güçler, korku ve düşmanlık üzerine dayalı kararlar alırken, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin hâkim olduğu tek kutuplu sistemden Avrupa Birliği (AB), Çin, Rusya ve İran gibi yeni güçlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, daha çok müzakere ve istikrar arzulayan bir güç dengesi sistemine doğru bir kayma yaşanmaktadır. Bu değişim, karar alıcıları daha rasyonel ve diplomasi odaklı yaklaşımlara yönlendirmektedir.

Dış çevre, devletlerin karar alma süreçlerini şekillendirmede önemli bir rol oynar ve modern egemenlik kavramının sınırlarını belirlemede etkili olur. Günümüzde, egemenlik sadece devletin fiziksel sınırları ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda uluslararası örgütlerle de paylaşılmaktadır. Devletler, egemenliklerinin bir kısmını gönüllü olarak katıldıkları uluslararası kuruluşlara devreder (Köni, 2001: 79). Örneğin, Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği anlaşması yapması sonucu, Türkiye, üçüncü ülkelerle yürütülen ticarete uygulanacak gümrük tarifelerinin belirlenmesinde bir dereceye kadar yetkisini AB'ye devretmiş oldu. Ayrıca, Türkiye'nin Ege Ordusu haricindeki askeri güçleri Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ne bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

Karar alıcıların politika yapım süreçlerini etkileyen kilit dış çevre faktörleri arasında 'jeopolitik ve jeoekonomik' konum, 'askeri kapasite', ve 'ekonomik kalkınma' seviyeleri bulunmaktadır. Bu unsurlar, ulusal ve uluslararası politikaların şekillendirilmesinde kritik öneme sahiptir ve karar alıcıların bu faktörleri dikkate alarak, stratejik ve uyumlu politikalar geliştirmeleri gerekmektedir (Köni, 2001: 79).

Jeopolitik, siyasi aktörler ile coğrafi alanlar arasındaki etkileşimi inceleyerek, mekan ve doğal kaynakların kullanımı ve dağılımı bağlamında devletlerin eylemlerini ve tutumlarını analiz eder (Demir, 1998: 288). Öte yandan, jeoekonomi, ekonomi ve coğrafya arasındaki ilişkileri, özellikle ekonomik etkileşimlerin coğrafi alan üzerindeki rolünü mercek altına alır. Erol Mütercimler, jeopolitiği, coğrafyanın politika üzerindeki etkisini ele alarak, coğrafya ve politika arasındaki etkileşimi temel alan karmaşık bir yapı olarak tanımlar (Mütercimler, 2006: 288). Küresel düzeyde bakıldığında, jeopolitik; coğrafi unsurlara dayalı stratejik düşünceyle, küresel ve yerel güçlerin dış politikalarını belirleyen bir disiplindir.

Mütercimler, jeopolitiğin bileşenlerini değişebilirlik durumuna göre iki kategoriye ayırır. İlk kategori, jeopolitiğin coğrafi unsurlarıdır ve bu değişmez özellikler coğrafi konum, sınırlar ve coğrafi bütünlük, saha genişliği, stratejik kaynaklara sahip olma ve temel coğrafi özellikleri (örneğin, ada devleti veya kıta devleti olma) içerir. İkinci kategori ise jeopolitiğin beşeri unsurlarıdır; bu değişken özellikler arasında sosyal, ekonomik, politik, askeri ve kültürel değerler ile bunlarla ilişkili beşeri unsurlar ve zaman yer alır. Bu unsurların bir arada değerlendirilmesi, jeopolitik analizlerin daha kapsamlı ve derinlemesine yapılmasını sağlar (Mütercimler, 2006: 290).

Jeoekonomi, temelde ekonomik alanların dinamiklerini incelemektedir. Küreselleşme, iletişim teknolojilerinin hızlanması, mal ve hizmetlerin daha hızlı ve geniş çaplı akışı, sermayenin serbest dolaşımı ve bilgi akışının artması sayesinde, geleneksel siyasi coğrafya kavramları yeniden şekillenmektedir. Köni, günümüzde ekonomik faaliyetlerin yeni bir coğrafya yarattığını belirtir. Bu, tüketim ve üretim merkezlerinin oluşumu, devletlerarası ekonomik entegrasyon ve yeni ekonomik güç merkezlerinin ortaya çıkışı şeklinde kendini gösterir (Köni, 2001: 81). Devletlerin karar alıcıları, bu yeni coğrafi alanların dinamiklerini göz önünde bulundurarak kararlarını şekillendirmek durumundadır.

Jeoekonomi, maddi değerler ve ekonomik kaynakların yönetimini merkezine alırken, jeopolitik, devletin toprak üzerindeki egemenliğiyle ilgilidir. Jeopolitik, devletin toprakları üzerindeki hâkimiyetinden kaynaklanan gücü incelemeye odaklanırken, jeoekonomi parasal güç, zenginlik yaratma ve ekonomik hareketlilik üzerinde durur. Üretim sahaları, ekonomik ilişkiler ve ekonomik faaliyetlerin yaygın olduğu bölgeler jeoekonomi kapsamında incelenir. Ulus-devletler, çok sayıda devlet ve uluslararası aktörlerin etkileşimi içinde faaliyet gösterir.

Bazı ulus-devletler coğrafi olarak büyükken, bazıları küçüktür; bazıları askeri ve ekonomik olarak güçlüyken, bazıları değildir ve bazıları zengin doğal kaynaklara sahipken, bazıları kaynak yoksundur.

Devletlerin coğrafi konumları, politik ve ekonomik stratejilerinin şekillenmesinde kritik bir rol oynar. Örneğin, Çin ve eski Sovyetler Birliği geniş bir kara sınırını paylaşırken, ABD'nin böyle bir komşusu yoktur; Fransa ve Almanya kara sınırlarını birçok devletle paylaşırken, İngiltere ve Japonya adalar üzerinde konumlanmıştır. Bazı devletler, örneğin Avustralya, uluslararası etkileşimlerin merkezinden uzakta yer alırken, Mısır, İsrail ve Irak gibi ülkeler tarihi ticaret yolları üzerinde stratejik bir konumdadır. Bu coğrafi düzenlemeler, devletlerin politik ve ekonomik kararlarını derinden etkiler (Köni, 2001: 81).

Dış politika kararlarının belirlenmesinde devletlerin coğrafi konumları kilit rol oynamaktadır. Örneğin, ABD, Atlantik ve Pasifik okyanusları arasında konumlanmış olup, güçlü komşulara sahip olmadığı için, kaynaklarını sanayiye yönlendirerek endüstriyel bir süper güç haline gelmiştir. ABD, bu coğrafi avantaj sayesinde izolasyonist bir politika izleyerek, yaklaşık 150 yıl boyunca kendisine tehdit oluşturacak hiçbir güçle karşı karşıya kalmamıştır (Davutoğlu, 2002: 20). Benzer şekilde, İngiltere, kıta Avrupa'sından denizle ayrılmış bir ada olması nedeniyle daha esnek bir dış politika izleyebilmiştir. İngiltere için aradaki deniz, doğal bir bariyer işlevi görmüş, bu da ülkenin korunmasını kolaylaştırmış ve askeri harcamalarını azaltmasına yardımcı olmuştur.

Almanya ise zıttı bir örneği temsil eder. Avrupa'nın merkezinde bulunan Almanya, tarih boyunca güçlü ordular oluşturmak ve çok yönlü bir diplomasi stratejisi benimsemek zorunda kalmıştır. Küçük ve orta ölçekli devletler, ulusal çıkarları için savaşa girme kararı alırken, karşı tarafı ikna etme konusunda çok daha dikkatli hareket etmelidir. Günümüzde, kıtalararası hareket kabiliyetine sahip füzeler ve nükleer silahlar gibi teknolojilere sahip bir devletle, orta boyutlu bir devletin savaşmasını düşünmek gerçekçi değildir. Bu nedenle, modern dünyada devletler, askeri kapasitelerini güçlendirmeye ve modernize etmeye odaklanmakta, hatta askeri teknolojilerini kendi üretmeye yönelmektedir. Sonuç olarak, dünya devletlerinin milli gelirlerinin önemli bir bölümü askeri harcamalara ayrılmaktadır. Silah sanayisine sahip devletler için bu durum, daha fazla yatırım yapma isteğini artırmakta

ve savaşların ve çatışmaların sona ermesi pek de arzu edilmemektedir (Davutoğlu, 2002: 21).

Bir ülkenin ekonomik ve sanayi kapasitesi de, dış politika kararlarını ve ulusal çıkarlarını belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. Genel bir kural olarak, ekonomik açıdan daha gelişmiş olan bir ülke, uluslararası ekonomi politikalarında daha aktif ve etkili bir rol üstlenir. Endüstri ve ticaret bakımından güçlü devletler genellikle askeri açıdan da güçlü olma eğilimindedir. Ancak, Japonya gibi bazı istisnalar da bulunmaktadır. Japonya, ekonomik ve sanayi anlamda oldukça güçlü olmasına rağmen, II. Dünya Savaşı'nın ardından silahsızlandırma politikaları nedeniyle askeri açıdan kısıtlı kalmıştır. Bu durum, Japonya için yukarıdaki genellemenin geçerli olmadığını göstermektedir. Ancak, güçlü bir askeri yapıya sahip olmanın sağlam bir ekonomi gerektirdiği yaygın bir kabuldür. Askeri yapıların inşası veya alımı, güçlü bir ekonomiyle eş zamanlıdır. Modern zamanlarda, ekonomik ve sanayi açısından güçlü devletler, nükleer silahlar geliştirerek daha da güçlenmektedir. Zengin ülkeler, fakir ülkelere kıyasla uluslararası arenada daha fazla etki yaratmakta ve uluslararası ekonomiyi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirerek küresel düzende pozisyonlarını korumaktadırlar (Köni, 2001: 82-83). Ekonomik gelişme, kendi başına belirleyici olmasa da, dış politika kararları alırken karar vericilerin pozisyonunu güçlendiren önemli faktörlerden biridir.

Ekonomik gelişme ve ulusal ekonomideki ilerlemeler, dış politikanın siyasi liderlerin iktidarda kalmasını etkileme biçimini de belirlemektedir. Yani; siyaset biliminde, seçim yılında kaydedilen ekonomik büyüme oranlarındaki değişim ile iktidara gelecek partinin oy sayısındaki ilişki oldukça güçlüdür. Bu ilişki, Batı Avrupa, Japonya ve İsrail de dahil olmak üzere sanayileşmiş demokratik toplumlar için geçerlidir. Bu dinamiği fark eden liderler, halk desteğini artırmak için ekonomiyi canlandırma çabalarına girmektedir. Ancak, modern ekonomiler karmaşık yapıya sahiptir ve günlük müdahalelerle kontrol edilemezler; hükümetin vergilendirme ve harcama politikaları bazı kesimlere fayda sağlarken, diğerlerine zarar verebilir. Bu nedenle, liderler sadece ekonomik politikalarla geniş kitlelerin desteğini kazanamayabilir. Hükümetler ekonomiyi yöneterek halk desteği sağlayamadıklarında, liderler dış politika alanına odaklanarak desteklerini artırmaya çalışabilirler (Russett ve Starr, 1992: 236). Başka bir deyişle, ekonomik gerileme nedeniyle halk desteğini yitiren

liderler, desteği hızlıca geri kazanabilecekleri bir alan olan dış politikaya yönelmeye eğilimlidir.

1.8.2. İçsel evre

İ dinamikler; devletin ve hükümetin yapılanması, yasal ereve, bürokrasinin işleyişi ve toplumun genel görüşleri gibi öğeleri içine almaktadır. Dış politika konusunda karar alma süreçlerini belirlerken, bu i dinamiklerin çeşitli yollarla etkisi altında kalınmaktadır. Nihai olarak, karar veren kişi veya kurumlar, buldukları toplumun kültürel değerlerinden ve mevcut siyasi yapısından - etkilenirler. Devlet ve hükümetin organizasyonu, bürokrasi, medya, ekonomik durum, askeri kapasite ve halkın görüşleri, bu bağlamda kilit öneme sahip öğelerdir. Bu çalışmada, bu öğelerin her biri daha detaylı bir Şekilde ele alınacaktır. Ayrıca, bir ülkenin coğrafi konumu, ekonomik durumu ve askeri kapasitesi gibi dış faktörler, karar alıcının uluslararası politika konularındaki seçeneklerini kısıtlayabilir veya belirli fırsatlar sunabilir (Arı, 2002: 190). Aşağıda, karar alıcının uluslararası politika seçimlerini etkileyen iç dinamiklere dair ayrıntılı açıklamalar bulunmaktadır.

Askeri Güç

Devletlerin dış politikalarını biçimlendirmede askeri kapasite kayda değer bir rol oynamaktadır. Savunma kabiliyeti, saldırı potansiyeli ve caydırma gücü gibi öğeler bu kapasitenin somut yansımalarıdır. Askeri kapasitenin çeşitli bileşenleri, personel sayısı, askeri disiplin, teknolojik yetenekler ve donanım ile değerlendirilebilir. Ulusal moral, maddi olmasa da manevi açıdan askeri kapasiteyi destekleyebilir. Uluslararası ilişkiler teorileri, özellikle realist yaklaşım, askeri kapasiteye önem verir. Devletlerin dış politika hedeflerini gerçekleştirirken askeri kapasitenin kritik olduğuna işaret ederler. Hans J. Morgenthau'ya göre, askeri kapasite, ulusal gücün diğer unsurlarının değerini artırır (şener, 2013). Özetle, askeri kapasite, dış politika alanında karar alıcılara esneklik sağlar veya kısıtlar. Askeri anlamda güçlü devletler, dış politika kararlarını kendi çıkarları doğrultusunda etkileme kapasitesine sahiptirler.

Ekonomik Güç

Bir ülkenin elinde bulunan ekonomik kaynaklar ve kapasite, dış politika seçeneklerinin ve stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik güç, dış politika alanında liderlere farklı ölçülerde esneklik sağlayabilir. Örneğin, ekonomik anlamda kısıtlı kaynaklara sahip olan bir devlet, dış politika kararlarında daha korumacı ve savunmacı bir tutum benimseyebilir. Buna ek olarak, bu tür devletlerin uluslararası platformda etkili olma şansı azalır çünkü hem ekonomik hem de askeri anlamda yeterli güce sahip değildirler. Ekonomik açıdan zayıf bir devletin, modern askeri güç ve teknolojilere yatırım yapabilmesi oldukça zor olacaktır (Onur, 2010: 29-30).

Bununla karşılaştırıldığında, ekonomisi güçlü olan bir devlet, dış politika konusunda daha proaktif ve girişimci olabilir. Bu tür devletler sadece kendi varlıklarını korumakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik ve siyasi çıkarlarını genişletmek için de çalışır. ABD bunun tipik bir örneğidir; coğrafi olarak Ortadoğu'ya uzak olmasına rağmen, ekonomik gücünün avantajlarını kullanarak bu bölgede çıkarlarını ilerletmek için aktif bir rol oynamaktadır. Oysa ekonomik açıdan daha az güçlü bir ülkenin bu tür bir etki yaratması oldukça zordur.

Ekonomik gücün temel göstergeleri arasında GSYİH, kişi başına gelir, toplam sermaye ve ekonomik yapı yer alır. Bu göstergelerin güçlülüğü, bir ülkenin dış politikada etkili bir şekilde hareket etmesine ve uluslararası politikalara yön vermesine yardımcı olabilir. Ekonomik güç, yalnızca dış politika açısından değil, aynı zamanda iç politika açısından da kritik öneme sahiptir. Siyasi liderlerin, halkın beklentilerini karşılamak ve sorumluluklarını yerine getirmek için ekonomik kaynaklara ihtiyacı vardır. Halkın desteğini kazanmak, liderlerin pozisyonlarını güçlendirir ve alınan kararların uygulanabilirliğini artırır. Bu bağlamda, ekonomik kapasitenin kritik bir rol oynadığı açıkça görülmektedir (Onur, 2010: 29-30).

Kamuoyu

Dış politika analizlerinde kamuoyunun rolünün önemi, tarihsel olarak yeni bir gelişmedir. 20. yüzyılın ortalarından itibaren demokratik sistemlerin yaygınlaşmasıyla birlikte, kamuoyunun fikirleri ve görüşleri daha fazla önemsenmeye başlamıştır (Arı, 2002: 143-144). Demokratik rejimlerde, liderler genellikle seçimler yoluyla iktidara gelir ve bu

nedenle, halkın desteğini korumak ve olası tepkilerden kaçınmak amacıyla, politika ve kararlarında halkın görüşlerini dikkate almaları beklenir. Demokrasi dışı sistemlerde bile, halkın desteğinin, liderlerin karar alma süreçlerinde özgüven ve cesaretle hareket etmelerine yardımcı olduğu ve üzerlerindeki baskıyı hafiflettiği anlaşılmaktadır. Sonuçta, bu kararların ve politikaların çoğunlukla halk üzerinde doğrudan bir etkisi olduğundan, halk desteği bu kararlara meşruiyet kazandırır.

Dış politika ve iç politika konularında karar alıcılar, hem kendi halklarının hem de uluslararası toplumun etkilerine açıktır. Ancak, kamuoyunun bu etkisi her zaman çok güçlü olmayabilir ve duruma bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Kamuoyunun etkisi, genellikle karar alıcıları doğrudan yönlendirmekten ziyade, belirli sınırlar içinde hareket etmelerini sağlayacak şekilde ortaya çıkar. Ancak, bu noktada dikkate alınması gereken bir husus, karar alıcıların zaman zaman yanıltıcı bilgilerle kamuoyunu manipüle etmeye ve kendi politikalarını desteklemek için kamuoyunu kendi lehlerine yönlendirmeye çalışmalarıdır (Aksu, 2003: 39-40).

Bürokrasi

Bürokrasinin, dış politika kararlarına etkisi, devlet yapılarına, konunun kritikliğine ve politik sistemlere bağlı olarak değişiklik gösterir, ancak genellikle önemli bir rol oynar (Sönmezoğlu, 2012: 482-483). Bürokrasinin dış politikadaki temel işlevleri arasında uzmanlık sağlama, veri toplama ve analiz etme ile bu bilgileri doğru ve zamanında karar alıcılara iletmek yer alır. Bu bağlamda, bilgilerin doğruluğu, bütünlüğü ve hızlı bir şekilde iletilmesi kritik öneme sahiptir (Wendzel, 1981: 423). Eğer bürokrasi tarafından toplanan bilgiler yanlış anlaşılırsa veya eksik iletilirse, bu durum karar alıcıların yanıltılmasına ve sonuç olarak hatalı politikaların oluşturulmasına yol açabilir. Bu tür durumlar, devletin dış politika alanında karşılaştığı zorlukları artırabilir.

Bürokrasi, bazen karar alıcılara kısıtlamalar getirerek de etkili olabilir. Örneğin, askeri bir operasyonun veya ekonomik yardımın planlanması sırasında, karar alıcılar bütçe kısıtlamaları gibi bürokratik engellerle karşılaşabilir. Ayrıca, bürokrasinin farklı birimleri arasında çıkar çatışmaları olabilir. Örneğin, savunma bakanlığı, ulusal güvenliği güçlendirmek adına savunma bütçesinin artırılmasını talep edebilirken, ekonomi bakanlığı bu tür bir artışın ekonomiye zarar vereceği endişesiyle karşı çıkabilir (Aksu, 2003: 34). Bu

tür anlaşmazlıklar bazen o kadar şiddetlenebilir ki, bürokratların prestij mücadelelerine dönüşebilir ve istifaları tetikleyebilir.

Bu noktada, dış politika karar süreci, taraflar arasında pazarlık ve uzlaşma arayışına dönüşebilir. Karar alıcılar ve bürokratik birimler, farklı perspektif ve önceliklerle politika oluştururken, bu süreç karmaşık ve çok boyutlu hale gelebilir.

Hükümet Yapısı

Devletlerin yönetim biçimleri (başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem, monarşi, otokrasi gibi) dış politika kararları alınırken ve uygulanırken belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle kriz anlarında, kritik uluslararası meselelerde veya savaş ilan edilmesi gibi durumlarda, karar alma mekanizması ve yetkilerin nasıl dağıtıldığı son derece önemlidir. Bu bağlamda, kararın kolektif bir grup tarafından mı alındığı yoksa tek bir kişi tarafından mı alındığı zaman açısından maliyetleri de etkileyebilir. Bu durum, devletin yönetim şekline bağlı olarak farklılık gösterir (Aksu, 2003: 27).

Ayrıca, devletlerin politik rejimleri, diğer devletler ve toplumlar tarafından nasıl algılandıklarını da etkilemektedir. Örneğin, demokratik bir yapıya sahip olan ülkeler genellikle siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan daha ileri ve istikrarlı olarak görülürken; monarşi veya otokrasi gibi yönetim biçimlerine sahip ülkeler, diğer devletler ve toplumlar tarafından olumsuz bir algıya sahip olabilirler.

Demokratik rejimlere sahip ülkelerde, karar alma süreci genellikle daha şeffaf ve katılımcıdır. Bu, devletlerin uluslararası ilişkilerde daha hesap verebilir ve öngörülebilir olmalarına yardımcı olur. Öte yandan, monarşiler veya otokrasilerde, karar alma süreci sıklıkla daha kapalı ve merkezîyettir. Bu durum, dış politika kararlarının daha az öngörülebilir ve zaman zaman daha otoriter olmasına yol açabilir (Aksu, 2003: 27). Özetle, devletlerin yönetim yapıları, dış politika karar alma süreçlerinin işleyişini ve uluslararası alandaki algılarını önemli ölçüde etkiler.

Bu kısma kadar yazılanlar bağlamından bakıldığında bölümde, dış politika ve ilgili kavramlar üzerine kapsamlı bir inceleme sunulmaktadır. Bu bölümde, dış politika, DPA, dış

politikayı etkileyen faktörler, bu konuda geliştirilmiş yaklaşımlar, rol teorisi ve karar birim kuramları gibi konular üzerinde durulmuştur.

Bölüm, tezin temelini oluşturan dış politika kavramını ve bu kavramın çeşitli boyutlarını derinlemesine inceleyerek okuyucuya konu hakkında sağlam bir temel sunmaktadır. Bu temel, tezin ilerleyen bölümlerinde ele alınan konuların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Dış politika, rol teorisi ve karar bilimlerine ilişkin geniş bir perspektiften yapılan kuramsal açıklamalar, tezin diğer bölümlerinde yapılan analizlerin ve değerlendirmelerin temelini oluşturmaktadır.

Ayrıca, bu bölümde ele alınan dış politika kavramı, tezin genel teması olan Türkiye'nin dış politikası ve Suriye ile olan ilişkileri bağlamında rol teorisi ve karar birim kuramı perspektifinde ele alındığında, Türkiye'nin uluslararası alanda nasıl bir rol üstlendiği, hangi stratejik amaçlara yönelik politikalar geliştirdiği, bu politikaların nasıl bir etki yarattığı, bu politikaları oluştururken hangi nasıl süreç izlendiği konularında önemli bir temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, bölümü tezin genel yapısı içerisinde değerlendirdiğimizde dış politika, rol teorisi ve karar birim kuramına ilişkin bir altyapı oluşturması bakımından merkezi bir rol oynadığı söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI, SURİYE KRİZİ VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde Türkiye'nin dış politika anlayışı, Arap Baharı öncesi ve sonrası dönemlerde belirgin değişikliklere uğramıştır. Bu dönemde Türkiye, "sıfır sorunlu dış politika" ilkesiyle hareket ederek komşu ülkelerle ve diğer devletlerle daha güçlü ve barışçıl ilişkiler oluşturma amacını taşımıştır. Ancak, bu ilkenin pratikte her zaman başarıya ulaştığını söylemek zordur. Özellikle Arap Baharı'nın getirdiği değişiklikler ve bölgesel dinamikler, Türkiye'nin bu ilkeyi sürdürmesini zorlaştırmıştır.

Suriye krizi, Türkiye'nin dış politikasında önemli değişikliklere yol açmıştır. 2000'li yılların başında Türkiye ve Suriye arasında yaşanan yakınlaşma, 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaşla birlikte büyük bir sınavla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin Suriye politikasında belirleyici olan iki temel parametre; sınır güvenliği meselesi ve Suriye iç savaşının yarattığı insani sorunlardır. Bu sorunlar, Türkiye'nin bölgesel politikalarını ve ilişkilerini derinden etkilemiştir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikalarının, bölgesel dinamikler ve uluslararası ilişkiler matrisinde ele alınması gerekmektedir. Suriye krizi, Türkiye'nin dış politika stratejilerini ve bölgesel ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir. Bu nedenle, Türkiye-Suriye ilişkilerinin incelenmesi, bu ilişkinin boyutlarını ve dinamiklerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir.

2.1. AK Parti Döneminde Arap Baharı Öncesi Türkiye'nin Dış Politikası

AK Parti hükümetinin ilk döneminde Türkiye'nin Arap Baharı öncesi dış politika anlayışı, belirgin özelliklerle donatılmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin dış politika stratejisi, çeşitli boyutlarıyla ifade edilen bir dış politika, aktif ve barışçıl bir yönelim, AB ile güçlenen ilişkiler, ekonomik bağların öne çıkarılması ve Müslüman kimliğinin öne çıkarılmasıyla özellikle İslam coğrafyasıyla sosyal ve kültürel bağların yoğunlaştırılması ile tanımlanmaktadır (Kaya, 2015: 83-84). Bu yenilikçi ve entegre yaklaşım, Türkiye'nin küresel sahnede daha aktif bir rol üstlenmesini ve hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha fazla etkinliğe sahip olmasını sağlamıştır.

Türkiye, bu dönemde özellikle "sıfır sorunlu dış politika" ilkesiyle hareket etmiş ve dış politika anlayışını daha barışçıl ve uyumlu bir çizgiye taşımıştır (Akıllı, 2012: 43-44). Bu strateji, komşu ülkeler ve diğer devletlerle daha güçlü ve barışçıl ilişkiler oluşturma amacını taşımıştır. Ancak, bu amacın her zaman başarıya ulaştığını söylemek mümkün olmamıştır. Dahası, Türkiye'nin ABD ve Rusya ile ilişkileri bu dönemde büyük önem taşımıştır. Türkiye, hem ABD ile güçlü bir stratejik ittifak sürdürmüş, hem de Rusya ile pragmatik bir zeminde iş birliği yapmıştır.

Arap Baharı öncesi AK Parti dönemine bakıldığında “çok boyutlu”, “aktif ve barışçıl”, “ekonomik ilişkileri önemseyen”, “AB üyeliğini hedefleyen”, “İslam coğrafyasıyla yoğun ilişki içerisinde” bir dış politika izlendiği görülmektedir. Rusya’yla ilişkiler genellikle ekonomi, enerji ve ticaret konularında iyi bir seyir almakta iken; ABD ile ilişkiler özellikle NATO müttefiki olarak ortak çıkarlar, bölgesel istikrar ve terörle mücadele konuları bakımından olumlu seyretmekle birlikte, Irak ve Afganistan'ın işgali ve 1 Mart Tezkeresi gibi hususlarda ilişkilerde yer yer bir gerginlik yaşanmıştır.

2.1.1. Çok Boyutlu Dış Politika

Arap Baharı öncesi AK Parti hükümetinin ilk döneminde Türkiye'nin dış politika vizyonu önemli bir değişikliğe uğramış ve "çok boyutlu" bir dış politika stratejisi uygulamıştır. Bu özellik, Türkiye'nin hem doğusundaki hem de batısındaki ülkelerle daha güçlü ve daha geniş kapsamlı ilişkiler kurma çabasını ifade etmektedir (Öniş ve Kutlay, 2013: 1411).

Bu dönemde, Türkiye'nin dış politikasında AB ile entegrasyon süreci önemli bir yer tutmuştur. Türkiye, AB'ye üyelik hedefini canlı tutarken, aynı zamanda Kafkasya, Orta Doğu ve Afrika'yla ilişkilerini derinleştirmeye ve genişletmeye çalışmıştır. Örneğin, 2004 yılında Türkiye, AB ile Gümrük Birliği'ni genişleterek Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanımış ve AB ile tam üyelik müzakerelerine başlamıştır (Karluk, 2006: 81). Ayrıca, Türkiye, bu dönemde Sudan ve Somali gibi Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiş ve bu ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerini genişletmiştir.

Ayrıca, bu süreçte, Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Arap ülkeleriyle ilişkileri daha yoğun hale gelmiştir. (Özkan, 2010: 100-101) Türkiye 2004 yılında Suriye ile

bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. Ayrıca, 2009 yılında Türkiye ve Arap Birliği üyesi 5 ülke (Ürdün, Lübnan, Suriye, Mısır ve Filistin), bölgesel iş birliğini güçlendirmek için bir ekonomik iş birliği forumu olan "Levant Quartet"i oluşturmuştur. Bunun yanı sıra, Türkiye, Irak'la 2008'de Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSİK) kurarak, bu ülkeyle olan ilişkilerini stratejik bir boyuta taşımıştır (Bishku, 2012: 36).

Aynı zamanda, Türkiye, bu dönemde Rusya ile ilişkilerini derinleştirmeye ve genişletmeye yönelik çabalar göstermiştir. Türkiye ve Rusya arasındaki enerji projeleri, bu çerçevede önemli bir yer tutmuştur. Örneğin, 2010 yılında Türkiye, Rusya ile Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesi için bir anlaşma imzalamıştır. Bu proje, Türkiye'nin enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve enerji güvenliğini sağlamak açısından önemli olmuştur (İsmayıl ve Aliyev, 2016: 196).

Sonuç olarak, Türkiye'nin Arap Baharı öncesi dönemde izlediği çok boyutlu dış politika, Türkiye'nin hem AB'ye yönelik entegrasyon hedeflerini hem de doğusunda ve güneyindeki ülkelerle daha geniş kapsamlı ilişkiler kurma hedeflerini yansıtmıştır. Bu politika, Türkiye'nin küresel ve bölgesel düzeyde daha aktif bir rol oynamasını sağlamıştır. Bu aktif rol, hem ekonomik hem de siyasi açıdan Türkiye'ye fayda sağlamıştır.

2.1.2. Aktif ve Barışçıl Dış Politika

AK Parti ilk döneminin diğer bir önemli özelliği olan "aktif ve barışçıl dış politika" yaklaşımı, Türkiye'nin dış ilişkilerinde karşılıklı saygı, diyalog ve iş birliği üzerine kurulu bir duruşu sergilemektedir. Bu yaklaşımın kökenleri, Türkiye'nin hem komşu bölgeleri hem de küresel arenada daha etkin ve pozitif bir rol oynamak istemesine dayanmaktadır.

Bu dönemde, Türkiye'nin dış politika yaklaşımı, barış, istikrar ve refahın sağlanması için bölgesel ve küresel iş birliği ve entegrasyon olmuştur.- Bu, hem komşu ülkelerle daha güçlü ilişkiler geliştirme ve çatışmaların çözümüne katkıda bulunma arzusunu hem de uluslararası meselelerde daha aktif bir role sahip olma hedefini yansıtmaktadır. Özellikle 2003-2011 yılları arasında, bu aktif ve barışçıl dış politika anlayışı, Türkiye'nin Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar ve Afrika'daki etkisinin artmasına yardımcı olmuştur. Bu dönemde, Türkiye bir yandan Suriye, Irak, İran, Rusya ve diğer Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini

derinleştirmiş, diğer yandan da Balkanlar, Kafkaslar ve Afrika ülkeleriyle ekonomik ve siyasi bağlarını güçlendirmiştir (Telatar, 2015: 493-495).

Türkiye, aktif ve barışçıl dış politika anlayışını özellikle de Orta Doğu'daki çatışma ve krizlerin çözümünde uygulamıştır. Türkiye, 2003-2011 yılları arasında, İsrail ve Filistin, Suriye ve İsrail, Irak'ın iç çatışmaları ve İran'ın nükleer programı gibi konularda arabuluculuk ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin bu dönemde, Afrika'daki bazı iç çatışmaların çözümünde ve bölgedeki insani krizlerin hafifletilmesinde aktif bir rol oynadığını da görmekteyiz. Örneğin, Türkiye 2005 yılında Sudan'ın Darfur bölgesindeki iç çatışmanın çözümü için arabuluculuk yapmış ve 2011 yılında Somali'deki açlık krizine önemli miktarda yardım sağlamıştır (Çavuş, 2012: 32-33).

2000'li yılların başında dış politikada "komşularla sıfır sorun" hedeflenmekteydi. Bu politika, komşularla olan ilişkilerde çatışmayı önlemek ve karşılıklı çıkarlar temelinde iş birliği yapmayı öngörmekteydi. Bu kapsamda, Türkiye komşularıyla ekonomik, politik ve sosyal bağları güçlendirmiştir. Örneğin, Türkiye ve Yunanistan arasında sık sık yaşanan gerilimler, 1999'da yaşanan depremlerin ardından gelişen yardımlaşma sonucunda azalmış ve iki ülke arasında yeni bir iş birliği dönemi başlamıştır (Yorulmaz, 2014: 27-29).

Sonuç olarak, AK Parti döneminin aktif ve barışçıl dış politika anlayışı, Türkiye'nin dış ilişkilerinde önemli bir değişiklik getirmiş ve ülkenin küresel ve bölgesel arenada daha etkin bir rol oynamasını sağlamıştır.

2.1.3. Ekonomik İlişkilere Odaklı Dış Politika

AK Parti döneminde Türkiye'nin dış politikasında ekonomik ilişkiler önemli bir yer tutmuştur. Ekonomik bağların güçlendirilmesi, hem Türkiye'nin ekonomik büyümesine yardımcı olmuş hem de Türkiye'nin dış politika hedeflerine ulaşmasında etkili olmuştur.

Birincil olarak, Türkiye'nin bölgesel ticaretinin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. 2002 yılında 36 milyar dolar olan ihracat, 2011 yılında 135 milyar dolara yükselmiştir. Bu büyümenin önemli bir kısmı, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Asya ülkeleriyle yapılan ticaretten kaynaklanmıştır. Örneğin, Türkiye ve Irak arasındaki ticaret hacmi, 2003'te 1.1 milyar dolarken, 2011'de 8.4 milyar dolara çıkmıştır (Babacan, 2018: 48-49).

İkincil olarak, ekonomik ilişkiler, Türkiye'nin uluslararası konumunu güçlendirmekte ve dış politika hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye, ticaret ortaklarına karşı ekonomik kaldıraç kullanarak politik hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır. Örneğin, 2008-2009 Gazze Savaşı sonrasında İsrail ile olan ekonomik ilişkilerini askıya alarak, politik tepkisini göstermiştir (Sarıaslan, 2019: 23).

Üçüncü olarak, ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi, Türkiye'nin bölgesel entegrasyonunu teşvik etmiştir. Örneğin, Türkiye, 2010 yılında Suriye, Ürdün ve Lübnan ile bir Serbest Ticaret Bölgesi kurma anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma, bu ülkelerle olan ekonomik bağları güçlendirmiş ve Türkiye'nin bölgesel etkinliğini artırmıştır (Gencer ve Öngel, 2011: 84-91).

Son olarak, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi, Türkiye'nin çeşitli konularda etkin bir rol oynama kabiliyetini de artırmıştır. Türkiye'nin enerji kaynaklarına olan ihtiyacı, Rusya ve İran gibi ülkelerle olan ilişkilerini şekillendirmiştir. Türkiye, bu ülkelerle enerji anlaşmaları yaparak hem enerji güvenliğini sağlamış hem de bu ülkelerle olan ilişkilerini derinleştirmiştir (Nargül, 2020: 1013).

Bu faktörlerin tümü, AK Parti döneminde Türkiye'nin dış politikasının ekonomik boyutunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ekonomik ilişkiler, sadece Türkiye'nin ekonomik büyümesini değil, aynı zamanda Türkiye'nin dış politika hedeflerine ulaşmasını da desteklemiştir.

2.1.4. AB Üyeliğini Hedefleyen Dış Politika

AK Parti'nin iktidara gelmesinin ardından Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri önemli ölçüde şekillenmiştir. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci, AK Parti hükümeti döneminde ciddi bir şekilde ele alınmış ve birçok reform gerçekleştirilmiştir.

2002 yılında iktidara gelen AK Parti, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefini güçlü bir şekilde savunmuştur. Hükümet, AB'nin siyasi, ekonomik ve sosyal normlarına uyum sağlamak ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerine başlamasını sağlamak amacıyla bir dizi reform paketi uygulamıştır. Bu reformlar, yargı bağımsızlığı, insan hakları, demokratikleşme ve yolsuzlukla mücadele gibi alanları kapsamıştır. Bu çabaların

sonucunda, Aralık 2004'te AB, Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlama kararını almıştır (Akın, 2018: 3).

Bu başarıya rağmen, Türkiye'nin AB ile ilişkileri, bazı zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. 2005 yılında iktidara gelen muhafazakâr partilerin etkileriyle süreç “kimlik meselesi” tartışmalarıyla yavaşlayarak Türkiye'nin AB içerisinde bulunması konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Ayrıca, Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin AB üyeliği için önemli bir engel oluşturmuştur (Akın, 2018: 4-6).

Bununla birlikte, bu dönemde AB ile ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir. AB, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmuş ve Türkiye'nin AB'ye olan ihracatı artmıştır. Ayrıca, Türkiye ve AB arasında 1995'te imzalanan Gümrük Birliği, bu dönemde de devam etmiştir (Doğan, 2015: 313-315).

Öte yandan, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecindeki yavaşlama, AK Parti hükümetinin dış politikasında bazı değişikliklere yol açmıştır. Özellikle 2010 yılından itibaren Türkiye, AB'ye olan bağımlılığını azaltmak ve alternatif dış politika seçeneklerini keşfetmek amacıyla "dışa açılım" politikasını benimsemiştir (Keyman ve Aydın-Düzgit, 2013: 278-282).

Sonuç olarak, AK Parti döneminde Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri, önemli ilerlemeler ve zorluklarla dolu bir süreç olmuştur. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci, bu dönemde hem ilerlemiş hem de bazı engellere takılmıştır. Bununla birlikte, AB ile olan ekonomik ilişkiler, bu dönemde önemli bir gelişme kaydetmiştir.

2.1.5. İslam Coğrafyasıyla Yoğun İlişki İçerisinde Bir Dış Politika

AK Parti hükümetinin iktidara gelmesinin ardından, Türkiye'nin İslam coğrafyası ile olan sosyal ve kültürel bağları yoğunlaşmıştır. Hükümet, Türkiye'nin geleneksel Batı merkezli dış politika perspektifinin yanı sıra, İslam dünyasıyla daha güçlü bağlar kurmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Arap Birliği gibi İslam coğrafyasının önemli örgütleriyle ilişkileri artmıştır (Acar, 2019: 60).

2003 yılında, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı kurulmuştur. Bu, Türkiye'nin İslam coğrafyası ile olan sosyal ve kültürel bağlarına önem verdiği bir göstergesi olmuştur. Bu başkanlık, Türk ve akraba topluluklar ile yurtdışındaki Müslüman topluluklar arasında sosyal ve kültürel alışverişi teşvik etmiş, bu toplulukların sosyoekonomik kalkınmalarına yardımcı olmuş ve Türkiye ile bu topluluklar arasındaki tarihi ve kültürel bağları güçlendirmiştir (Ekşi, 2014: 10).

Türkiye, İİT gibi uluslararası kuruluşlarda daha aktif bir rol oynamıştır. Türkiye, 2004-2006 yılları arasında İİT Dönem Başkanlığını yürütmüştür. Bu süre zarfında Türkiye, İİT'nin yapısını ve çalışma şeklini modernize etme girişimlerinde bulunmuştur. Bu, Türkiye'nin İslam dünyasıyla daha derin ve daha etkili bir ilişki kurma arzusunun bir ifadesi olmuştur (Acar, 2019: 60).

Türkiye'nin Yunus Emre Enstitüsü, İslam coğrafyasındaki birçok ülkede Türkçe dil kursları ve Türk kültürüne yönelik etkinlikler düzenlemiştir. Ayrıca, Türkiye, bu ülkelerle yapılan eğitim ve bilim alanındaki iş birliğini artırmıştır. Türkiye, Türkiye Bursları programıyla bu ülkelere gelen öğrencilere burslar sağlamış ve Türk üniversiteleri ile bu ülkelerdeki üniversiteler arasında akademik iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır (Ünalımsı, 2019: 148-152).

AK Parti'nin ilk döneminde Türkiye'nin İslam coğrafyası ile olan sosyal ve kültürel bağları önemli ölçüde yoğunlaşmıştır. Türkiye, bu bağları güçlendirmek için hem politik hem de sosyal ve kültürel alanda bir dizi adım atmıştır. Bu bağlar, Türkiye'nin İslam dünyasıyla daha güçlü ilişkiler kurma stratejisinin önemli bir parçası olmuştur.

2.1.6. ABD ile İlişkiler

2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesi, Türkiye ve - ABD arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemin başlamasını sağlamıştır. Bu dönemde, Türkiye ve ABD'nin ortak çıkarları ve stratejik hedefleri doğrultusunda, özellikle terörizmle mücadele ve bölgesel güvenlik konularında birçok konuda iş birliği yapılmıştır (Larrabee ve Lesser, 2003: 69).

Ekonomik ilişkiler de iki ülke arasındaki ilişkilerin önemli bir parçası olmuştur. AK Parti döneminde, Türkiye ve ABD arasındaki ticaret hacmi büyümüş, her iki ülke arasında

ekonomik iş birliği artmıştır. Bu süre zarfında, savunma sanayiinde de önemli iş birliği ve ortak projeler geliştirilmiştir (Larrabee ve Lesser, 2003: 87).

Ancak, bu dönemde, iki ülke arasındaki ilişkilerde belirli zorluklar ve gerginlikler de yaşanmıştır. 2003 yılında, Türkiye'nin ABD'nin Irak'a yönelik askeri harekâtına karşı çıkması ve "1 Mart Tezkeresi"nin reddedilmesi, Türkiye-ABD ilişkilerinde önemli bir gerilime yol açmıştır. Ancak bu durum, kriz yönetimi ve diplomatik çabalarla kontrol altına alınmıştır (Babacan, 2018: 24-26).

Sonuç olarak, AK Parti'nin Arap Baharı öncesi dış politikasında, Türkiye-ABD ilişkileri, iş birliği ve ortaklıkla beraber zorluklar ve gerilimlerle dolu bir süreç içerisinde ilerlemiştir. Ancak tüm bu gerginliklere rağmen, iki ülke arasındaki ilişkiler genel itibarıyla stratejik ortaklık çerçevesinde devam etmiştir.

2.2. Arap Baharı Öncesi Türkiye-Suriye İlişkileri

Cumhuriyet döneminde Suriye ile ilişkilerde iki ülke arasında, Hatay meselesi, su kaynakları ve terörle mücadele konularında zaman zaman gerilimler yaşanmıştır. Özellikle, 20. yüzyılın sonlarına doğru Suriye'nin PKK'ya destek verdiği iddiaları, ilişkileri oldukça gerginleştirmiştir. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde Suriye'nin PKK lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmesiyle, ilişkilerde bir yumuşama süreci başlamıştır. 2000'li yılların başında, her iki ülke de ekonomik ve politik alanlarda iş birliğini artırmaya yönelik adımlar atmıştır. Bu dönemde, Türkiye ve Suriye arasında yüksek düzeyde siyasi diyalog ve ekonomik iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bu adımlar, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesine ve güçlenmesine katkıda bulunmuştur (Berber, 2009: 314).

AK Parti 2002 yılında iktidara geldiğinde, Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri önceki yıllarda başlayan olumlu seyir üzerine kurulmuştur. AK Parti hükümeti, "komşularla sıfır sorun" politikası çerçevesinde Suriye ile ilişkileri daha da güçlendirmeye yönelik adımlar atmıştır. Bu dönemde, karşılıklı yatırımlar artmış, ticari bağlar ve insan hareketliliği de önemli ölçüde artış göstermiştir (Davutoğlu, 2008: 80). Bu dönem, Türkiye-Suriye ilişkileri açısından önemli bir değişim dönemi olarak kabul edilmektedir. Ancak, 2011 yılında Suriye'de başlayan Arap Baharı süreci, bu olumlu gelişmelerin seyrini değiştirecek ve ilişkilerde yeni bir döneme işaret edecektir.

2.2.1. AK Parti Dönemi Politikalarında Erken Dönemde Suriye ile İlişkiler

AK Parti'nin 2002 yılındaki iktidara gelişi sırasında Türkiye, Suriye ile olan meselelerde önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasının ardından imzalanan "Adana Mutabakatı", iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmeye başladığının sinyalini veriyordu (Altunışık ve Martin, 2011: 577). O döneme kadar, PKK konusu, iki devlet arasındaki ilişkileri baltalayan ana unsurlardan biriydi ve bu anlaşma ile sorun büyük ölçüde çözülmeye başlamıştır. 2000 yılında, Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, Suriye lideri Hafız Esad'ın cenazesine katılmak üzere Suriye'ye yaptığı ziyaret, Türkiye-Suriye ilişkilerinde olumlu bir dönemin başlayabileceğinin işaretiydi (Orhan, 2009: 40). Suriye ile ilişkilerin bu dönemde gelişmesi, Türkiye'nin Ortadoğu stratejisi açısından kritik bir önem taşıyordu. Lübnan meselesi Suriye'den bağımsız olarak ele alınamazken, Suriye'nin bir kısmı İsrail işgali altında olduğu için İsrail-Filistin meselesinde de doğrudan bir rol oynamaktadır (Dinçer ve Coşkun, 2011: 44). Suriye, bu sebeplerle Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisini artırmak ve bölgesel meselelere aktif olarak katılmak için kilit bir partner olarak görülmekteydi.

2002 yılından itibaren, Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesinde, Türkiye ve özellikle Suriye'nin komşu ülkelerinde meydana gelen krizler ve gelişmeler etkili olmuş; uluslararası ve bölgesel dinamikler, bu dönemde iki ülkenin birbirine yakınlaşmasını desteklemiştir (Yeşilyurt, 2013: 413). 11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD'nin terörle mücadele adı altında başlattığı küresel hareket kapsamında Suriye'yi terör destekçisi olarak sınıflandırması ve Bush yönetiminin 2002 yılında Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırımlarla Suriye'yi uluslararası toplumda izole etmeye çalışması, Türkiye-Suriye ilişkilerinin daha derin bir boyuta taşınmasında uluslararası politikalarından kaynaklanan bir etkidir (Altınkaş, 2012: 142).

George W. Bush yönetimi, 12 Aralık 2003'te ABD Temsilciler Meclisi tarafından onaylanan "Suriye Hesap Verebilirlik Yasası" çerçevesinde Suriye'ye ambargo uygulamaya başlamış; gıda ve ilaç hariç Amerikan ürünlerinin Suriye'ye ihracatını yasaklamış ve uçuşları durdurmuştur (Ataman, 2012: 21). 2003 yılında Irak'ın ABD tarafından işgali hem Türkiye hem de Suriye için, Irak'ın parçalanmasının kendi iç istikrarları üzerinde yaratabileceği sonuçlar açısından endişe kaynağı olmuştur. Ayrıca, ABD'nin Irak'taki askeri varlığı, Suriye

için yakın komşusu olan Irak'ta potansiyel bir tehdit unsuru oluşturmuştur. Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasını desteklerken, Suriye ABD'nin Irak'taki operasyonunun başarısız olmasını hedeflemiş ve bu bağlamda iki ülke Irak odaklı bir yakınlaşma sürecine girmiştir (Orhan, 2009: 41).

Irak'taki durumu denetim altına almak için düzenlenen "Irak'a Komşu Ülkeler" toplantıları ve Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinin bağımsızlık elde etme olasılığına karşı ortaya çıkan Türkiye-Suriye-İran iş birliği, bu dönemdeki yakınlaşmanın belirgin işaretlerindedir (Yeşilyurt, 2013: 413). Güvenlik odaklı iş birliğinin yanında, ekonomik iş birliği de AK Parti'nin Ortadoğu politikasını şekillendiren kilit unsurlardan biri olmuştur. Ekonomik bağlar aracılığıyla bölgede karşılıklı bağımlılık yaratma ve bu sayede istikrar sağlama, aynı zamanda güvenlik meselelerini çözme hedeflenmiştir. Türkiye, Suriye üzerinden Ortadoğu pazarına erişim sağlayarak ekonomik büyümesini desteklemeyi amaçlamıştır. Uluslararası arenada izolasyonla yüz yüze kalan Suriye için ise, Irak pazarını kaybetmenin ve Kerkük-Banyas petrol boru hattının kapanmasının etkilerini hafifletmek amacıyla Türkiye ile ekonomik ilişkiler kurmak hem Türkiye pazarına açılmak hem de Avrupa pazarına ulaşmak açısından hayati önem taşımaktaydı (Orhan, 2009: 44).

Beşar Esad, bu dönemde, çeşitli dış politika stratejilerini uygulamaya koymuştur. ABD tarafından dışlanmış olmasının ardından, İran ve Türkiye ile ilişkilerini güçlendirerek ittifak ağını genişletme yoluna gitmiştir. Ayrıca, uluslararası sistemin değişen yapısı ve AK Parti'nin iktidara geldikten sonra benimsediği "komşularla sıfır sorun politikası" arasındaki kesişme, 2000'li yıllarda Suriye ile olan ilişkilerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Salik, 2011: 16). Bu süreçte, Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler ekonomik, güvenlik ve bölgesel dinamiklerle şekillenmiştir. İki ülke, bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasında ortak çıkarlar taşırken, ekonomik fırsatlar da bu ilişkiyi derinleştirmiştir. Beşar Esad'ın yönetimi altında Suriye, bölgesel ittifaklarını çeşitlendirerek uluslararası izolasyondan kaçınma yolunu seçmiştir.

Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin 2005 yılında suikasta uğraması, Suriye üzerindeki uluslararası baskıyı yoğunlaştırmıştır. Suriye'nin bu suikastın arkasında olduğuna dair yaygın bir inanış vardı ve bu, ABD'nin 2003 yılından beri Suriye'ye yönelik uyguladığı yaptırımları genişletmesine neden olmuştur. Ayrıca, bu olay, Suriye'nin AB'yi ABD ile karşı

karşıya getirme çabalarına darbe vurmuştur. 13 Nisan 2005'te, Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ABD'nin karşı çıkmasına rağmen Suriye'yi ziyaret etmesi, Suriye açısından büyük önem taşımıştır. Türkiye, bu ziyaret ile uluslararası arenada izole edilen Suriye'ye desteğini göstermiştir (Tür, 2010: 169). Arap dünyasındaki ülkeler de, özellikle Hariri ailesiyle olan ilişkileri nedeniyle, bu olayın ardından Suriye'yi yalnız bırakmışlardır. Suriye, izolasyondan kurtulma çabasıyla Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmeye odaklanmıştır (Orhan, 2009: 43). İlişkilerin bu şekilde iyileşmesinde uluslararası sistemin etkisi önemli bir faktördür ve bu, Arap Baharı sırasında da belirginleşecektir.

2005 yılının Temmuz ayında, PKK tarafından Bingöl'de gerçekleştirilen terör saldırısı Suriye tarafından kınanmıştır. Bu, Suriye'nin PKK eylemlerinden birini resmen kınadığı ilk olay olmuş ve Suriye'nin PKK konusunda Türkiye ile iş birliği yapmaya daha açık olduğuna dair bir işaret olarak algılanmıştır. Suriye için zorlu geçen 2005 yılının Kasım ayında, o dönemki Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Suriye'yi ziyaret ederek Türkiye'nin Suriye'ye desteğini pekiştirmiş ve Suriye'nin yalnız olmadığını vurgulamıştır (Yeşilyurt, 2013: 415). Bunun yanı sıra, 2004 yılında Suriye ile Türkiye arasında imzalanan "Serbest Ticaret Anlaşması" 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmiş, bu da iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin canlanmasına işaret etmiştir.. Bu gelişmeler, Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin, ekonomik bağların güçlenmesi ve ortak güvenlik kaygıları doğrultusunda daha karmaşık bir yapıya büründüğünü göstermektedir.

2008 yılında bir makale yayınlayan Ahmet Davutoğlu, AK Parti'nin o dönemdeki dış politika uygulamalarını değerlendirirken, komşularla sıfır sorun politikasının etkili bir biçimde hayata geçirildiğini belirtmiş ve Suriye ile olan ilişkileri örnek olarak göstermiştir. Türkiye ve Suriye arasındaki ekonomik entegrasyonun artışını vurgulayan Davutoğlu, bu durumun bölge için bir model teşkil ettiğini ifade etmiştir. Davutoğlu ayrıca, Ortadoğu'da istikrarın, ekonomilerin birbirinden izole olduğu bir ortamda sağlanamayacağına dikkat çekmiştir (Davutoğlu, 2008: 80).

Ekonomik açıdan birbirine yakınlaşan Türkiye ve Suriye, terörle mücadele konusunda da iş birliğine gitmişlerdir. Nisan 2007'de iki ülke, Suriye topraklarında bulunan PKK unsurlarına yönelik ortak bir operasyon düzenlemiş ve bu operasyonda, PKK'nın Suriye'deki liderinin de aralarında bulunduğu yedi kişi tutuklanmıştır. Aynı yılın Ekim

ayında Türkiye'yi ziyaret eden Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Türkiye'ye PKK ile mücadelesinde, sınır ötesi operasyonlar da dahil olmak üzere destek olacaklarını belirtmiştir (Taban, 2014: 63). Bu, Suriye'nin Irak'a yönelik bir operasyonu ilk kez desteklemesi anlamına gelmekteydi.

Öte yandan, Suriye ile İsrail arasında teknik olarak süren bir savaş durumu bulunuyordu. Türkiye, bu dönemde bölgede aktif bir politika izleyerek, Suriye ve İsrail arasındaki sorunlara müdahil olmuş ve her iki ülke ile de sağlam ilişkiler kurarak arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. Türkiye, İsrail ve Suriye arasında çıkabilecek bir çatışmanın, kendi Ortadoğu politikalarına zarar vereceğinin bilincindeydi. İki ülke arasında en son doğrudan görüşme, Ocak 2000'de ABD'nin gözetiminde gerçekleşmişti. 2003 yılının Aralık ayında İsrail, Beşar Esad'ın 2004 yılında yapacağı ziyaretten önce Türkiye'ye arabuluculuk teklifini sunmuştu ve Suriye de bu teklifi kabul etmişti. Ancak, uluslararası ortamın uygun hale gelmesi ve görüşmeler için uygun bir zeminin oluşması 2007 yılına kadar sürmüştü, Türkiye Nisan 2007'den itibaren iki ülke arasında mesaj taşıma görevine başlamıştır (Yeşilyurt, 2013: 419).

Türkiye'nin arabuluculuk rolü, Nisan 2008'de Suriye Devlet Başkanı Esad tarafından teyit edilmiş ve Mayıs 2008'de hem Suriye hem de İsrail, Türkiye gözetiminde barış görüşmelerine başladıklarını eş zamanlı olarak açıklamışlardır. Ancak, Aralık 2008'de İsrail'in Gazze'ye yönelik "Dökme Kurşun" adlı operasyonunu başlatması, Türkiye'nin arabuluculuğunda yürütülen Suriye-İsrail görüşmelerinin sonlanmasına sebep olmuştur (Taban, 2014: 64).

29 Ocak 2009 tarihinde Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda, Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı konuşma, arabuluculuk sürecinin sona erdiğinin belirgin bir göstergesi olmuştur. Türkiye'nin bu arabuluculuk çabaları, Suriye ile oluşturulan güven ilişkisi açısından kritik bir öneme sahipti. Davos'tan sonra Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri gerginleşirken, Suriye, Türkiye'nin arabuluculuk rolüne olan güvenini ifade etmiştir.

22 Temmuz 2009'da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Halep'teki Başkanlık Sarayı'nda Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile bir araya gelmiş, ardından Halep Üniversitesi'nde kendisine takdim edilen fahri doktora unvanını almıştır. Tören sırasında

yaptığı konuşma, Türkiye-Suriye ilişkilerinde o dönemin atmosferini yansıtması açısından önem taşımaktadır. Erdoğan, bu törende gerçekleştirdiği konuşmada, Türkiye ve Suriye arasındaki yakınlaşmanın sürekli gelişerek devam edeceğinin altını çizmiştir.

“Ben şahsım ve ülkem adına iki ülkenin bu yakınlığından çok gurur duyuyorum. İnaniyorum ki başta değerli kardeşim Sayın Esad olmak üzere tüm Suriye halkı da şahsımın bu duygularını paylaşıyor. Bizlerle aynı gururu duyuyorlar. İşte onun için diyorum ki İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin gibi Şam, Halep, Laskiye aynı kültürün aynı kardeşlik ikliminin şehirleridir. Sevgili kardeşim Esad ile bu kardeşlik iklimini geliştirmek için büyük gayret sarf ettik. Bu iki ülke birbirinden ayrı düşmüştü. Ama son 7 yıl içinde bu ayrılığı gidermek suretiyle artık bu kardeşlik iklimini teneffüs eder hale geldik. Aramızdaki yapay meseleleri bir kenara koyduk. Farklılıkları, ayrılıkları, anlamadığımız meseleleri değil, onlardan kat kat fazla olan ortak noktaları ortaya çıkardık ve dünyaya örnek olabilecek bir yakınlaşmayı, dostluğu birlikte tesis ettik, tesis etmeye ve daha da geliştirmeye gayret ediyoruz. Biz de bir söz vardır: ‘Bir elin nesi var iki elin sesi var.’ Taraflar aynı anlayışla olaylara yaklaşırsa netice alırsınız. Ama tek tarafın yaklaşmasıyla netice alamazsınız. İşte Türkiye-Suriye ilişkilerinde şimdi bu süreç başladı.” (TBMM, 2011)

2009 yılında, Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkiler giderek derinleşmiş ve bu, İstanbul'da gerçekleşen Erdoğan-Esad görüşmesinin ardından dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yaptığı açıklamayla netleşmiştir. Davutoğlu, iki ülke arasında vize muafiyeti sağlandığını ve YDSİK'nin oluşturulduğunu duyurdu. YDSİK kapsamında, her yıl başbakanların liderliğinde, icra organlarının bakanlarının katılımıyla ortak kabine toplantıları gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca, 16 bakanın bulunduğu Bakanlar Konseyi'nin yılda iki kez toplanarak eylem planları hazırlaması öngörüldü. Hazırlanan eylem planları, Bakanlar Konseyi'nde ele alınarak başbakanların onayına sunulacaktı (Ayhan, 2009: 31).

12-13 Ekim 2009 tarihlerinde Gaziantep ve Halep'te YDSİK Bakanlar 1. Toplantısı gerçekleştirilmişti. Türkiye'yi, Davutoğlu ve 9 bakanın yanı sıra, farklı partilerden 29 milletvekili, 6 vali, 6 belediye başkanı, YÖK Başkanı, 7 üniversite rektörü ve çok sayıda iş

adamı ve akademisyen temsil etti. Bakanlar toplantısının ardından, 22-23 Aralık 2009 tarihlerinde Şam'da Başbakanlar düzeyindeki YDSİK toplantısı düzenlendi. Toplantı sonrası, çeşitli alanlarda 50 adet anlaşma, mutabakat zaptı ve iş birliği protokolü imzalandı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2009).

Bu protokoller, o dönemdeki Türkiye-Suriye ilişkilerinin doğasını ve kapsamını yansıtmaktaydı. 2009 yılı sonunda yapılan dış politika değerlendirmelerinde, Türkiye'nin Suriye'yi ekonomik olarak Arap dünyasına açılan kapı olarak gördüğü ve siyasi olarak derinleşen ilişkilerin Türkiye'nin Ortadoğu'daki diğer ülkelerle ticaretine katkı sağladığı vurgulanıyordu. Erdoğan'ın şu sözleri, Türkiye'nin Suriye dış politikasında ekonomik unsurların rolünü anlamak açısından dikkate değerdir:

“Suriye bizim için sadece 20 milyonluk bir pazar değil, 320 milyonluk Arap dünyasına açılan kapıdır”. Suriye’de üretilen mallar Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt ve Libya gibi ülkelerin de aralarında bulunduğu 12 ülkeye gümrüksüz girebilmektedir. Bu yüzden Türk yatırımcılar Suriye’de üretim yaparak, ürettikleri malları gümrüksüz olarak bu ülkelere satabilecektir. İki ülke arasındaki ticaretin ve vizesiz seyahatin oluşturduğu gelişme trendini gerek Suriye’de gerekse Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde açıkça görmek mümkündür. Mesela Gaziantep şimdiden özellikle Arap dünyasına yönelik ihracatta yıllık üç milyar doları yakalamış durumdadır.” (İnat ve Telci, 2009: 148)

Dolayısıyla, 2009 yılında Türkiye-Suriye ilişkileri, karşılıklı çıkarlara dayalı olarak siyasi, güvenlik ve ekonomik alanlarda önemli ilerlemeler kaydetti. Batı ile güçlü bağlara sahip olan Türkiye'nin dostluğu, Suriye'nin uluslararası alanda itibar kazanmasına yardımcı olurken, Türkiye de Suriye üzerinden Ortadoğu'ya geniş bir açılım yapma fırsatı buldu. Bu bağlamda, Türkiye-Suriye ilişkileri 2009 yılı itibariyle bir “kazan-kazan” durumu olarak nitelendirilebilir (İnat ve Telci, 2009: 150).

Bu dönemde derinleşen ilişkiler ve imzalanan anlaşmalar, turistik ziyaretler açısından da iki ülke arasında belirgin bir artışa yol açtı. 2006 yılında 277,779 Suriyeli, 2007’de 332,840 Suriyeli, 2008’de 406,935 Suriyeli ve 2009’da 509,679 Suriyeli Türkiye'yi ziyaret etti. Vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması sonrası, 2010 yılında yüzde 25'lik bir artışla 889,494 Suriyeli Türkiye'ye geldi (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013).

2003 yılından itibaren Türkiye-Suriye ticaret hacmi sürekli olarak arttı ve 2010 yılında zirveye ulaştı. Yoğunlaşan ilişkiler ve artan ticaret, Anadolu Jet'in 27 Şubat 2010'da Ankara-Şam arasında ilk direkt uçuşunu başlatmasını mümkün kıldı. Haftada üç kez gerçekleştirilecek olan bu uçuşlar, iki ülke arasındaki bağları daha da güçlendirdi. 8-9 Mayıs 2010 tarihlerinde, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün daveti üzerine İstanbul'u ziyaret etti. Bu görüşmede, Türkiye-Suriye ilişkileri, Filistin-İsrail meselesi ve İran'ın nükleer programı gibi konular ele alındı. Esad, toplantı sonrası yaptığı basın açıklamasında, iki ülke arasındaki sınırın giderek anlamsızlaştığını ve Türkiye'nin İsrail ile arabuluculuk rolünden memnuniyet duyduklarını belirtti. Ayrıca, Cumhurbaşkanı Gül ve eşi Hayrünnisa Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve eşi Emine Erdoğan'ın katılımıyla, Beşar Esad ve eşi Esmâ Esad onuruna Tarabya Köşkü'nde bir kahvaltı düzenlendi. Bu kahvaltıya her iki ülkenin dışişleri bakanları da katıldı. Ziyaret sırasında, "Basın Yayın Alanında İş Birliği Anlaşması" ve "Nusaybin ve Kamışlı Kara Hudut Kapılarının Ortak Kullanımına İlişkin Anlaşma" imzalandı (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2010).

Bu dönemde Türkiye ve Suriye arasında gerçekleşen yakın ve sık temaslar, iki ülke arasında liderlerin bireysel tutumlarının ön planda olduğu ve siyasetin ötesine geçen bir ilişki şeklinin ortaya çıktığı şeklinde değerlendirilmiştir. Erdoğan ve ekibinin Arap dünyasında yüksek bir kredibiliteye sahip olmasının altında, 'kültürel benzerlikler', 'iyi komşuluk ilişkileri' ve 'sürekli ve birlikte kalkınma' vurgularının yattığı belirtilmektedir (İnat ve Telci 2011: 101).

2010 yılının Haziran ayında, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı (AİGK/CICA) 3. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'ne katılmak üzere İstanbul'a gelen Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile gerçekleştirdiği görüşme dikkate değerdir. Görüşmede, İsrail'in Gazze'ye yardım götürülen Mavi Marmara gemisine yaptığı saldırı önemli bir gündem maddesi oluşturmuştur. Esad, barış görüşmeleri bağlamında, İsrail'in barışı engellediğini ve Türkiye'nin çabalarına Suriye'nin destek vermesinin bu durumu gözler önüne serdiğini belirtmiştir. Esad, Erdoğan ile birlikte Çırağan Sarayı'nda düzenlenen basın toplantısında, İsrail'in Gazze'ye yardım gemilerine yaptığı saldırıyı "cinayet" olarak niteledi ve İsrail'in tutumunu eleştirerek, Türkiye'nin bu konuda alacağı her kararın arkasında olacağını ifade etti. Bu dönemde, Suriye güvenlik güçlerinin PKK'ya yönelik operasyonları da iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine işaret etmektedir.

Örneğin, 15 Haziran 2010 tarihinde Suriye'nin Kamışlı, Afrin, Haseki ve Halep kentlerinde gerçekleştirdiği operasyonlarda 11 PKK militanının öldürülmesi, Türkiye-Suriye iş birliğinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Esad: "Türk Kanı Arap Kanı Bir Kandır", 2010).

2010 yılının yaz aylarında Türkiye-Suriye ilişkilerinde pek çok önemli gelişme yaşanmıştır. 19 Temmuz 2010 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Şam'ı ziyareti sırasında, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile görüşmesinde, Mavi Marmara gemisine yönelik saldırının uluslararası soruşturulması, Gazze'ye yönelik ablukanın kaldırılması ve Filistinli gruplar arasındaki uzlaşma konuları gündeme gelmiştir. Bu gelişmeler, iki ülke arasında siyasi, güvenlik ve ekonomik alanlarda daha güçlü bağların oluşmasına ve Türkiye ile Suriye'nin bölgesel meselelerde daha yakın iş birliği yapmasına katkı sağlamıştır (Davutoğlu Şam'da Meşal'le de Görüştü, 2010).

2010 yılının Ekim ayında, Türkiye ve Suriye arasında önemli bir adım atılmıştır. 2-3 Ekim 2010 tarihlerinde Suriye'nin Lazkiye kentinde, iki ülkeden 12'şer Bakanın katılımıyla Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Bakanlar Toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantı, 2009 yılında yapılan ilk toplantının ardından ikinci kez gerçekleşti. Toplantıda, aralarında terörle mücadele ve bölgesel iş birliği konularının da bulunduğu çeşitli meseleler ele alınmıştır (Şahin, 2010:16-17).

Bu önemli toplantının ardından, 11 Ekim 2010 tarihinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Suriye'yi ziyaret etti. Bu ziyarette, Erdoğan ve Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad, terörle mücadele konusunda iş birliğini, PKK'nın etkisiz hale getirilmesi, Suriye uyruklu teröristlerin ülkelerine geri dönüşü ve rehabilitasyonunu, Suriye sınırının güvenliğini ve örgüte katılımların engellenmesini görüşmüştür (Temel, 2010: 121-123).

Yine 2010 yılının Aralık ayında, Türkiye ve Suriye arasında kritik bir toplantı daha gerçekleştirilmiştir. 20-21 Aralık tarihlerinde Ankara'da yapılan bu toplantı, YDSİK toplantısı olarak adlandırıldı ve en üst düzeyde gerçekleştirildi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Suriyeli mevkidaşı Naci Otri'nin eşbaşkanlık ettiği toplantıda, 11 yeni anlaşma imzalanmıştır.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, toplantının ardından yaptığı açıklamada, Türkiye ve Suriye arasındaki iş birliğinin bölge için bir model teşkil ettiğini belirtmiştir. Davutoğlu, bu modelin başarısının diğer bölge ülkeleri tarafından da takip edilebileceğini vurgulamıştır. Ayrıca, Ankara ve Şam arasındaki yakınlaşmanın iki ülke liderlerinin gösterdiği çaba sayesinde olduğunu belirtmiştir (Davutoğlu: "Bölgemizin Makus Talihi Değişecek", 2010).

Toplantıda ayrıca, terörle mücadele konusunda iş birliğini artırmayı hedefleyen bir anlaşma imzalanmıştır. "Genişletilmiş Adana Mutabakatı" adı verilen bu anlaşmada 1998 tarihli Adana Mutabakatına atıfta bulunulmuştur. 23 maddeden oluşan bu anlaşma, terörle mücadelede iş birliği mekanizmalarının daha etkin kullanılmasını amaçlamaktadır (T.C. Başbakanlık, 2011).

Bunların yanı sıra, iki ülke arasında çeşitli alanlarda iş birliğini artırmak amacıyla anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlar arasında Eximbank tarafından Suriye'ye kredi verilmesi, sosyal hizmetler, elektrik enerjisi ve yenilenebilir enerji alanlarında iş birliği, emlak ve çevre koruma gibi konularda anlaşmalar yer almaktadır. Ayrıca, Asi Nehri üzerine bir dostluk barajı inşa edilmesi, Nusaybin-Kamışlı arasında ortak bir gümrük kapısı açılması, doğalgaz şebekelerinin birbirine bağlanması ve Gaziantep-Halep arasında hızlı tren seferlerinin başlatılması gibi projeler de gündeme getirilmiştir. Bu dönemde atılan adımlar, Türkiye-Suriye ilişkilerinin hızla gelişmesine ve "model ortaklık" olarak nitelendirilmesine yol açmıştır (Coşkun, 2011).

2010 yılının sonlarına doğru Türkiye-Suriye ilişkilerinde askeri iş birliği de gündeme gelmiştir. 28 Aralık 2010'da Türk Genelkurmay Başkan Vekili Aslan Güner, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile bir araya gelerek iki ülke arasında askeri iş birliğini artırma isteğini dile getirmişlerdir. Bu görüşmede, iki ülkenin zaten siyasi ve ekonomik olarak yakınlaşan ilişkilerine askeri boyut da katma ve ortak askeri tatbikatlar düzenleme konusunda fikir alışverişinde bulunulmuştur. Ömer Çelik, 2010 yılında AK Parti Dış İlişkilerden sorumlu Genel Başkan Yardımcısı olarak atanmış ve aynı yıl yazdığı bir makalede, Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerinin önemine vurgu yapmıştır. Çelik, Batı'nın Suriye ile olan bağlarını zayıflatırken, Türkiye'nin Suriye'ye desteğinin devam ettiğini ifade etmiştir (Çelik, 2010: 34).

2011 yılının başlarında, Türkiye-Suriye ilişkilerinde sembolik bir adım atılmıştır. Asi Nehri üzerinde inşa edilecek olan Türkiye-Suriye Dostluk Barajı'nın temeli, 6 Şubat 2011 tarihinde Hatay'da düzenlenen bir törenle atılmıştır. Törene Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Suriye Başbakanı Naci Otri katılmıştır. Erdoğan'ın bu etkinlikte Esad ve Otri'ye "kardeşim" diyerek hitap etmesi, iki ülke liderleri arasındaki kişisel yakınlığı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu dönemde yapılan ikili görüşmelerde, Türkiye-Suriye iş birliğinin her iki tarafın da yararına olduğuna dikkat çekilip, 2011 yılında tamamlanacak ortak projelerden söz ediliyordu. Türkiye-Suriye Dostluk Barajı'nın temel atma töreni, iki ülkenin dostluk temelli bir amaçla son kez bir araya geldiği bir an olarak kaydedilmiştir. Söz konusu baraj, su sorununun tarihsel olarak iki ülke arasında önemli bir mesele olduğu düşünüldüğünde, bu adımın önemi daha da belirgin hale gelmektedir. Bu dönem, Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkilerinin başarılı bir dış politika örneği olarak görülmektedir (Eskioğlu, 2019: 77).

2.2.2. Arap Baharı Öncesi Politikalar

Türkiye, 2010 yılına kadar Ortadoğu'da oldukça etkin bir dış politika izlemekteydi. Ancak, bu yılın sonlarına doğru, bölgede başlayan bir isyan hareketi ile Arap Baharı dönemi başlamış, bu neredeyse tüm Ortadoğu ülkelerini etkileyecek bir olaylar zincirine dönüşmüştür. Bu durum, başladığı andan itibaren dışarıdan bakıldığında şaşırtıcı olarak görüle de bölgeyi iyi tanıyan uzmanlar için beklenen bir durumdur. Arap Baharı süreci, özünde yeni bir olgu olmasa da bazı açılardan önceden var olan muhalefet hareketlerinin bir devamı olarak da görülebilir. Özellikle Suriye'de, tarih boyunca sürekli bir muhalefet var olmuştur. Bu muhalefet zaman zaman güç kazanmış ancak genellikle rejim tarafından bastırılmıştır. Aynı şekilde, Ortadoğu'da da bazı ülkelerde muhalefet hareketleri nispeten sınırlıyken, diğerlerinde zaman zaman yaygınlaşmıştır. Bu hareketler, Arap Baharı'na yol açan sürecin temel taşlarını oluşturmuştur (Çetinsaya, 2010).

Arap Baharı, tarihi perspektiften bakıldığında, belki yeni bir süreç olmasa da, TDP'nin kritik bir evreyi temsil etmektedir. Zira, AK Parti komşular ile sıfır sorun politikası bağlamında ilişkiler geliştirdiği Mısır, Libya ve Suriye gibi ülkelerde, mevcut yönetimler ve demokrasi talepleriyle ayağa kalkan halk arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye, bu ülkelerde halk ayaklanmalarının patlak verdiği dönemde, başlangıçta ihtiyatlı

bir tutum sergilese de daha sonra özgürlük ve demokrasi taleplerinde bulunan halkın yanında yer almıştır (Salik 2011: 21). Sıfır sorun politikasının başlatıldığı dönemde, Türkiye'nin iş birliği içinde olduğu rejimler daha istikrarlıydı. Ancak Arap Baharı ile birlikte, bu rejimlerden bazıları çökerken, diğerleri istikrarlarını yitirmişlerdir. Bu da sıfır sorun politikasının sürdürülebilmesi için Arap toplumuyla daha sıkı ilişkiler kurulmasını zorunlu hale getirmiştir (Glasova 2011: 32).

Arap Baharı, Türkiye'nin savunduğu uzun vadeli reform süreçlerinden ziyade hızlı demokratikleşme taleplerini öne çıkararak bir tablo ortaya koymuştur. Türkiye'nin yumuşak güç araçlarını kullanarak bölgede reformları destekleme stratejisi, ortaya çıkan dinamikler nedeniyle yeniden düzenlenmeye ihtiyaç duyulmuştur. Türkiye, dış politikasında meşruiyet açısından bir ikileme düşmemek adına başlangıçta ihtiyatlı bir tutum benimsemiş ve sonrasında halkın yanında yer almıştır. Bu ihtiyatlı tutumun altında yatan neden, Türkiye'nin Batılı ülkeler kadar esnek olmaması ve hassas bir coğrafyada, ani askeri operasyonlar, rejim değişikliği ve yaptırımlar gibi eylemlere karşı dikkatli olma gerekliliğiydi (Orhan 2011: 22). Bu hassas duruş, Arap Baharı'nın başlangıcında Türkiye'nin dış politikasında bazı tutarsızlıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örneğin, 1 Mart 2011'de Türkiye, Libya'ya NATO müdahalesine başlangıçta karşı çıkarken (NATO'nun Libya'da ne işi var?, 2011), Başbakan Erdoğan, 22 Mart 2011'de yaptığı açıklama ile NATO müdahalesini onaylamış ve Kaddafi'nin devrilmesini destekleyen bir tutum sergilemiş ve şu sözleri sarfetmiştir;

“En başından itibaren, Türkiye olarak, Mısır ve Tunus'a yaptığımız uyarı ve tavsiyeleri Libya'ya da yaptık. Yoğun bir diplomasi trafiği yürüttük. Libya Lideri Kaddafi'ye ben en son 1 Mart'ta, göreviyle alakalı mademki resmi lider değil, böyle bir sıfatı taşımadığınızı söylüyorsunuz o zaman halkın üzerinde ittifak edecek isme Libya'yı terk etmekte çok büyük faydalar olduğunu söyledim. 3 kez kendisiyle görüştim, bir kez oğluyla, iki kez mevcut başbakan ile görüştim ve bu uyarılarımızı, bu düşüncelerimizi kendilerine ilettim. Bu arada muhalif kesimlerle görüşmelerimiz devam etti. Ne yazık ki uyarılarımız dinlenmedi, bize verilen sözler tutulmadı ve önce kardeş katliamı, ardından da uluslararası operasyon geldi. Şu anda en büyük arzumuz, bu operasyonun mümkün olduğu en kısa sürede sonuçlandırılması ve şu mevcut can kaybının en kısa sürede neticelendirilmesidir. Libya halkının kendi geleceğini belirlemesi bizim en büyük

arzumuzdur. Şu anda NATO'nun devreye girmesi söz konusudur. NATO devreye girecekse bizim bazı şartlarımız var. Biz, NATO Libya'nın Libyalılara ait olduğunu tespit ve tescil için oraya girmelidir. Yeraltı kaynaklarının, zenginliklerinin birilerine dağıtımı için değil. Libyalı kardeşlerimiz, güçlü, istikrarlı, huzurlu bir geleceği inşa etmek için her türlü imkana sahipler. Libya halkına bu fırsat tanınmalı, operasyon işgale dönüşmeden, Libyalıların kendi kararlarını vermeleri için fırsat tesis edilmelidir.”

Türkiye, Arap Baharı'na yönelik politika belirlerken, uluslararası baskın güçlerin nasıl bir tepki vereceğini gözlemleyerek hareket etmeye özen gösterdi. Kenneth Waltz'ın teorik bakış açısına göre, anarşik ve düzensiz bir yapıya sahip olan uluslararası sistemde, sistemin baskın güçlerinden olmayan devletlerin dikkatsizlik yapma veya hata yapma lüksleri bulunmamaktadır. Zira, özellikle Arap Baharı gibi belirsiz bir süreçte yapılan bir hata, kritik sonuçlar doğurabilir. Öte yandan, sistemin baskın güçleri daha fazla esnekliğe sahiptir, dikkatsiz davranabilir, hataları tekrar edebilir ve potansiyel tehditlerin gerçekliği konusunda bekleme stratejisi izleyebilirler (Waltz 1979: 195).

Bu bağlamda, Türkiye'nin Arap Baharı karşısında izlediği dikkatli tutum, uluslararası sistemdeki konumunun gerektirdiği bir stratejidir. Türkiye, sistemin baskın güçlerinden olmadığı için, bu tür belirsiz durumlar karşısında adımlarını dikkatli bir şekilde atmak zorundadır. Bu nedenle, Türkiye, Arap Baharı'nın başlangıcında, uluslararası baskın güçlerin tepkilerini gözlemleyerek politika geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle, böylesine belirsiz ve potansiyel olarak istikrarsız bir süreçte, Türkiye'nin yanlış adımlar atma veya dikkatsiz davranma gibi bir lüksü yoktur. Buna karşın, baskın güçlerin bu tür durumlar karşısında daha esnek ve rahat hareket edebildiğini göz önünde bulundurarak, Türkiye, kendi ulusal çıkarlarını korumak ve bölgesel istikrarı desteklemek adına ihtiyatlı bir yaklaşım benimsemiştir.

2.3. Arap Baharı Süreci

2000'lerin ilk on yılı bitiminde Ortadoğu bölgesinde kapsamlı bir değişim süreci gözlenmeye başlanmıştır. Bu dönemde, Ortadoğu'daki toplumların iç dinamikleri ve yaşam koşullarındaki hoşnutsuzluklar, çeşitli ifade biçimleriyle dışa vurulmuştur. Devlet yöneticileri bu toplumsal ifadeleri zaman zaman tehditkâr olarak algılamış ve kontrol altına

almaya çalışmıştır. Toplumsal ifadelerin tehlike olarak addedildiği durumlarda, yöneticiler bu hareketleri genellikle isyan veya itaatsizlik olarak değerlendirmiştir.

Toplumların hoşnutsuzluklarını dile getirdikleri en yaygın mecralar kamusal alanlardır. Burada önemli olan husus, toplumların bir araya gelmesinin ve harekete geçmesinin hızlı gerçekleşebilmesidir. Bu toplumsal hareketler, özellikle modern çağda, sosyal medya vasıtasıyla büyük kitlelere ulaşmaktadır. “Sosyal medya, insanları etkileyerek kolektif hareketler için bir zemin sunmaktadır. Arap Baharı olaylarında sosyal medyanın otoriter rejimlerin devrilmesinde oynadığı rol, küresel çapta şaşkınlığa neden olmuştur. Arap Baharı'nın kitlesel özelliği ve diğer ülkelere hızla yayılmasında teknolojinin katkısı büyüktür. Uzun yıllardır iktidarda olan rejimler, birkaç ay içinde güçlerini kaybetmiştir” (Korkmaz, 2012: 21-47).

Dünya giderek küreselleşmektedir ve farklı kültürlerin insanları arasında etkileşim artmaktadır (Huntington, 1997: 19). Tarihsel süreçte bazı olaylar, tarihin akışını “aniden” değiştirme gücüne sahiptir. Tek bir olay, tarihsel süreçleri derinden etkileyebilir (Zengin, 2013:21). Teknoloji sayesinde bu tür olaylar hızla yayılıp, dünya genelinde benzer mücadeleler ve destekler doğurabilmektedir. Özellikle demokrasi ve insan hakları için verilen mücadeleler, dünyanın en uzak köşelerinden bile destek görebilmektedir. 21. yüzyılın tarihi açıdan en kayda değer olaylarından biri olarak kabul edilen “Arap Baharı”, bu türden bir harekettir. Arap Baharı, Aralık 2010'dan itibaren Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde, rejim ve yönetim değişikliklerini, geniş çaplı protestoları, kamu binalarının işgallerini ve daha pek çok eylemi tetikleyen Arap toplumlarının başlattığı bir dizi hareketi kapsamaktadır (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 149).

Arap Baharı, 2010 yılı sonlarında Tunus'ta, Muhammed Buazizi adında bir seyyar manavın, aşırı kötü sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle kendini yakması sonucu başlamıştır (Winkel, 2017: 62). Bu olayın ardından, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde diğer Arap ülkelerine hızla yayılan bu hareketler, 20. yüzyılın ortalarından bu yana bölgede görülen en büyük siyasi değişimlerden birini tetiklemiştir. Bu hareketler, 19. yüzyılda yaşanan “Halkların Baharı”na benzetilerek “Arap Baharı” olarak adlandırılmıştır (Aktaş, 2018: 199).

İlgili literatür incelendiğinde, bu adlandırmada Batılı kaynakların etkisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Mahalli (2016: 11) adlı araştırmacı, Tunus'ta bir gencin

kendini yakmasının ardından ülke genelinde halkın sokağa döküldüğünü ve Batılı yorumcuların bu olayları “Arap Baharı” olarak nitelendirmeye başladığını belirtmiştir. Aynı şekilde, Koçak (2012: 25) da “Arap Baharı” teriminin ilk kullanımının Foreign Policy dergisinde Marc Lynch tarafından yapıldığını ifade etmektedir.

Arap Baharı, Arap dünyasında gerçekleşen toplumsal hareketleri tanımlamak için kullanılan genel bir terimdir. Yazılı kaynaklar, sosyal medya ve görsel medyada, bu hareketlere verilen adlar oldukça çeşitlidir. Bunlar arasında Arap Baharı, Arap Kışı, Arap Uyanışı, Arap İsyanı, Arap Devrimi, Kanlı Bahar, Twitter Devrimi, Facebook Devrimi, Yasemin Devrimi, Arap Ayaklanması, Demokrasi Devrimleri, İslami Uyanış, Wikileaks Devrimi, İnternet Devrimleri gibi adlandırmalar bulunmaktadır (Koçak, 2012: 25; Zengin, 2013: 23; Siypak, 2016: 61; Aktaş, 2018: 199; Öter Candan, 2018: 32). “Arap Baharı” teriminin, ilkbahar ve sonbahar mevsimlerini de içermesi ve bu sürecin Tunus'ta başarıyla sonuçlanması, ayrıca bu terimin diğer adlandırmalardan (örneğin isyan, ayaklanma, hareket) daha kapsayıcı olması nedeniyle kullanıldığı düşünülmektedir (Karaatlı, 2018: 186).

Arap Baharı, Arap dünyasında 1960'lardan bu yana görülen en etkili olayları tetikleyen, geniş kapsamlı bir hareketler serisidir ve bu olaylar, özellikle İngiliz ve Fransız sömürgeci güçlerle yakın ilişkileri olan monarşik rejimlerin çöküşüne şahitlik etmiştir (Fuller, 2016:40). Bu hareketlerin ateşi, Tunus'ta Muhammed Buazizi'nin kendini yakmasından sonra “Onur için Devrim” sloganıyla başlayan protestolarla yükselmiştir (Preysing, 2013:44). Otokratik yönetimler altında yaşanan ekonomik sıkıntılar, yoksulluk, yolsuzluklar ve yüksek işsizlik, kitlelerin ayaklanmasına yol açmıştır (Aktaş, 2018: 199).

Protesto dalgası hızla yayılmış ve halkın farklı kesimleri - öğrenciler, işçiler, devlet memurları, avukatlar, doktorlar – bu harekete katılım göstermiştir. Tunuslular, Avrupa'nın çeşitli başkentlerinde, özellikle Paris ve Londra'da, Tunus konsoloslukları önünde gösteri düzenleyerek ülkedeki halka destek vermişlerdir (Kışlakçı, 2012: 137). Arap dünyasındaki yaygın işsizlik, siyasi yozlaşma, ifade özgürlüğünün kısıtlanması, yolsuzluklar ve kötü yaşam koşulları gibi sorunlar, protestoların başlamasına neden olmuş ve bu protestolar domino etkisiyle benzer sorunlar yaşayan diğer ülkelere de yayılmıştır (Buzkıran ve Kutbay, 2013: 149).

Kor (2014: 8)'un belirttiğine göre, Arap Baharı, Soğuk Savaş'ın kalıntıları ile yönetilen ve hızlı sosyal değişime ayak uyduramayan bir bölgede, Sovyet Bloku'nun çöküşünden yirmi yıl sonra ortaya çıkan, aslında daha önce gerçekleşmesi beklenen bir süreçtir. 2011 yılında Libya'yı 42 yıl yöneten Muammer Kaddafi, Yemen'i 33 yıl yöneten Ali Abdullah Salih, Mısır'ı 30 yıl yöneten Hüsnü Mübarek ve Tunus'u 23 yıl yöneten Zeynel Abidin Bin Ali'nin ardışık olarak devrildiği görülmüştür. Açıl (2017: 165) ise Arap Baharı'nın Tunus, Mısır, Libya, Fas, Suriye ve Yemen gibi Arap ülkelerini önemli ölçüde etkilediğini belirtirken, otoriter rejimlerin son bulduğu, hükümetlerin yenilendiği ve Suriye'nin iç savaşa sürüklendiğine dikkat çekmektedir.

Mostafa (2014: 59) ise Arap Devrimleri'nin dış etkilerin de içinde bulunduğunu belirtir. Aras (2017: 135) da benzer şekilde büyük güçlerin Arap Baharı üzerindeki etkisine işaret ederek, bu hareketlerin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini derinden etkilediğini, yeni dengelerin kurulduğunu ve ABD, Rusya, Almanya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin bölgeye yönelik politikalarının etkisini ifade etmektedir.

2.3.1. Arap Baharı ve Etkileri

2010 yılında Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde bir dizi protesto ve ayaklanmayla başlayan Arap Baharı süreci, hem ulusal, bölgesel ve küresel alanda birçok farklı boyutta etkilere neden olmuştur.

Siyasi açıdan bakıldığında, Arap Baharı birçok ülkede önemli değişikliklere yol açmıştır. Tunus ve Mısır'da, liderler devrilmiş; özellikle Tunus'ta, yeni anayasa yazılarak özgür seçimler yapılmıştır. Mısır'da ise, ilk başlarda demokrasiye doğru adımlar atılsa da sonrasında askeri yönetim tekrar yönetime el koymuştur. Libya ve Yemen gibi diğer ülkelerde, devrik liderlerin ardından güç boşlukları ortaya çıkmış, bu da iç çatışmalara ve sivil savaflara yol açmıştır. Suriye'de ise ayaklanmaların başarısız olması ve iç savaşın devam etmesi sonucu büyük bir insani kriz meydana gelmiştir (Kök ve Tekerek, 2012).

Yaşanan olayları bazı çevreler petrol kaynaklarına odaklanarak ele alırken, diğerleri bu ülkelerde yaşayan bireylerin demokrasi hakkının önemini vurgulamıştır. Irak, Suriye, Cezayir, Lübnan, Fas ve Tunus gibi ülkelerde yaşanan iç karışıklıklar sadece bu ülkelerin yaşam koşulları ve ekonomilerini etkilemekle kalmamış, aynı zamanda bu ülkelerle ticaret

yapan diğer ülkeleri de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuz etkiler, zayıf ekonomilere ciddi zararlar vererek bir domino etkisi yaratmıştır. Ayrıca, petrol üretimindeki kesintiler ve belirsizlik, küresel petrol fiyatlarında dalgalanmalara yol açarak dünya genelinde ekonomik etkilere neden olmuştur. Bölge ülkeleri arasındaki ticaret ilişkileri de bu süreçten olumsuz etkilenmiştir (Duran ve Çağatay, 2012).

Sosyal ve kültürel açıdan, Arap Baharı insan hakları ve özgürlükler konusunda daha fazla farkındalık yaratmıştır. Halk, siyasi süreçlere daha aktif katılım talep etmeye başlamış ve özellikle genç nesillerin, sosyal değişim için daha etkili bir güç olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle sosyal medya üzerinden gençler arasında politik süreçlere daha aktif katılımı teşvik eden bir hareketlilik ve mobilizasyon gözlenmiştir. Sosyal medya, sadece eylemleri organize etmekle kalmayıp, aynı zamanda yerel ve uluslararası topluluklar arasında dayanışmayı da artırmıştır (Doğan ve Bülent, 2012).

Arap Baharı'nın dış politika açısından Orta Doğu'ya olan yaklaşımı şekillendirmede önemli bir etkisi olmuş ve bu etki sadece Batı ile sınırlı kalmamıştır. Çiçek (2012) tarafından belirtildiği üzere, Orta Doğu'daki tarihsel bağları olan ve bölgede çıkarları bulunan diğer ülkeler de bu süreçten etkilenmiştir. Arap Baharı, bölge ülkelerinin küresel alandaki konumlarını yeniden değerlendirmelerine neden olmuştur. Bölgedeki güç dengelerinde de değişikliklere yol açan bu süreç, özellikle Türkiye ve Katar gibi ülkelerin rollerini artırmıştır. Özellikle Türkiye, stratejik konumu ve aldığı politik kararlar ile bu süreçte önemli bir rol üstlenmektedir. Arap Baharı, bölgesel boyutunun yanı sıra, küresel bir fenomen olarak da dikkat çekmiş ve dünya ülkelerinin olayları yakından izlemesini ve gerektiğinde müdahalelerde bulunmasını beraberinde getirmiştir. Bu, Arap Baharı'nın yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Arap Baharı, bölgesel ve küresel çapta karmaşık ve kapsamlı etkiler yaratmıştır. Bu etkiler, siyasi sistemlerden, ekonomiye, sosyal yapıya, kültürel dinamiklere ve dış politikaya kadar uzanmaktadır. Arap Baharı'nın başladığı tarihten bu yana geçen yıllar, bu etkilerin süregelen niteliğini göstermektedir.

2.3.2. Arap Baharı'nda Suriye

Arap Baharı'nın başlamasından kısa bir süre sonra, Mart 2011'de Suriye'de de benzer hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Suriye, Arap Baharı sürecinin en karmaşık ve trajik örneklerinden biri haline gelmiştir. Başlangıçta barışçıl protestolarla başlayan hareket, zaman içinde iç savaşa ve uluslararası bir krize dönüşmüştür.

Suriye'de Arap Baharı'nın etkileri, ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapılarını derinden sarsmıştır. Beşar Esad'ın yönetimi altındaki otoriter rejime karşı başlayan barışçıl protestolar, hükümetin sert müdahalesi ve şiddet kullanımı sonucu bir direnişe dönüşmüştür. Bu durum, çeşitli grupların ve dış güçlerin müdahil olduğu karmaşık bir çatışmaya yol açmıştır. Suriye'deki iç savaş, milyonlarca insanın ülkeyi terk etmesine ya da yerinden olmasına neden olmuştur. Ayrıca, çatışmaların yol açtığı yıkım ve insan kayıpları, Suriye'nin sosyal dokusunu ve ekonomik altyapısını ciddi şekilde tahrip etmiştir. Arap Baharı, Suriye'yi sadece bölgesel değil, küresel bir mesele haline getirmiş ve uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir.

Arap Baharı sürecinin başlamış olduğu dönemde, Suriye lideri Beşar Esad, ülkesinde herhangi bir ayaklanmanın olmayacağına inanmaktaydı. Şen (2013)'e göre, Esad, Suriye'nin diğer Arap ülkelerinden farklı bir yapıya sahip olduğunu ve halkının uluslararası arenadaki duruşunu benimsemiş olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, Suriye'nin ekonomik zorluklara rağmen bu zorluklara dayanma gücüne sahip olduğunu ifade etmiştir. Ancak, Esad'ın bu düşüncelerinin aksine, 17 Mart 2011 tarihinde Suriye'nin Dera kentinde Arap Baharı sürecinin etkileri baş göstermiş; Dera'da rejim karşıtı yazılar yazan bir grup gencin tutuklanması, ailelerin ve halkın polisle çatışmasına ve kentte protestoların başlamasına yol açmıştır. Muhalif grupların da bu protestolara katılmasıyla gösteriler Suriye'nin birçok kentine yayılmıştır.

Muhaliflerin protestoları yaymasıyla birlikte, 15 Mart "Öfke Günü" olarak ilan edilmiş ve büyük çaplı protesto gösterileri düzenlenmiştir. Toraman (2015)'a göre, 15? Mart, Suriye açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. O gün, Suriye'nin birçok kentinde tarihinin en büyük protesto gösterilerinden biri yaşanmıştır. Ne var ki, Suriye güvenlik güçlerinin orantısız müdahalesi sonucunda birçok sivil hayatını kaybetmiştir. Bu olaylar, cenaze törenlerinde daha fazla çatışmalara ve nihayetinde Suriye'deki Arap Baharı sürecinin

iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur. Esad yönetimi, bu olayları başta önemsememiş ve protestocuları “emperyalist güçlerin kuklası teröristler” olarak nitelendirmiştir. Fakat, zaman içinde olaylar kontrol dışına çıkmış ve Suriye, uzun süreli ve karmaşık bir iç savaşın içine sürüklenmiştir.

Esad, 10 Ocak 2012 tarihinde Şam Üniversitesi’nde gerçekleşen bir konuşmasında, yaşananları büyük bir talihsizlik olarak nitelemiş ve bu süreci halkın bağlılığının sınındığı bir dönem olarak tanımlamıştır. Halkın çeşitli taleplerini görmezden gelerek, protestoların dış güçlerce organize edildiğini dile getirmiş ve bu yönde açıklamalarda bulunmuştur (Hilal Haşan, 2011). Esad yönetimi, olayların büyümesi üzerine, protestoların şiddetini azaltmak amacıyla çeşitli reformlar yapmıştır. Bunlar arasında, Dera'daki sert müdahalelerin sorumlusu olarak gösterilen valinin görevden alınması, askerlik süresinin kısaltılması, kısmi af yasasının kabulü, kadroların yenileneceğinin duyurulması, olağanüstü halin sonlandırılması, yeni bir anayasa yapılacağı, yolsuzlukla mücadelenin artırılacağı ve siyasi partilere ilişkin yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Ayrıca, Suriyeli Kürtlere vatandaşlık hakkı tanınmış ve bazı tutuklular serbest bırakılmıştır (Toraman, 2015: 64).

Ancak, Suriye’deki muhalifler yapılan reformları yeterli bulmamış ve Suriye’deki olaylar yatışmamıştır. Protestoların şiddetinin artması üzerine Esad yönetimi, göstericilere karşı daha katı bir tavır takınmıştır. Olayları bastırmak amacıyla güç kullanımına başvurulmuş, bu durum ise sivil kayıplara yol açmıştır. Suriyeli muhalifler 25 Mart gününü “Kararlılık Cuması” olarak ilan etmiş ve Dera, Humus, Rakka, Lazkiye, Şam ve Deyr-ez Zor gibi kentlerde büyük protestolar düzenlemişlerdir. Esad rejimine destek veren gruplar da çeşitli kentlerde yürüyüşler düzenleyerek karşılık vermiştir. Bu süreçte BM tarafından yapılan açıklamalara göre, Mart ayında Suriye’de 850'den fazla kişi yaşamını yitirmiştir (21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2013). Olayların tırmanması uluslararası tepkileri de beraberinde getirmiştir. AB, İsrail, Fransa ve Türkiye gibi ülkeler Esad rejimini eleştirirken, Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Irak ve Rusya gibi ülkeler Esad’a desteklerini açıklamışlardır.

Suriye’de Arap Baharı sürecinde aktif rol üstlenen devletler arasında Türkiye önemli bir yer tutmaktadır. Dönemin Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu, Suriye’ye çeşitli

ziyaretlerde bulunarak, reformların şiddetsiz bir şekilde hızlanması gerektiğini vurgulamış ve Suriye'nin iç savaş ortamından çıkması için girişimlerde bulunmuştur.

Esad yönetimi, uluslararası alandaki uyarı ve tepkilere kulak asmamış, protestoculara karşı sert tavrını sürdürmüştür. Suriyeli muhalifler, 22 Nisan gününü “Büyük Cuma” olarak ilan ederek, Arap Baharı sürecinin en büyük protesto gösterisini düzenlemişlerdir. Esad rejimi bu gösterilere gerçek mermi ile müdahale etmiş, çok sayıda sivil hayatını kaybetmiştir. AB, yaşananlara tepki göstererek Suriyeli muhaliflere destek verdiğini açıklamıştır. 28 Nisan’da BM toplanarak Suriye’yi kınamak istemiş, ancak Rusya’nın muhalefeti nedeniyle bu gerçekleşmemiştir.

Suriye’de şiddet olayları artarken, ülkeden komşu ülkelere doğru göç dalgası başlamıştır. 3 Haziran’da düzenlenen protestolarda, güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu 63 Suriyeli muhalif hayatını kaybetmiştir. 6 Haziran’da ise Cirz El-Şuğur kasabasında güvenlik güçleri pusuya düşürülmüş, 120’den fazla Suriyeli asker öldürülmüştür. Suriye Ordusu, kasabayı geri alarak kontrol altına almıştır. Bu olaydan sonra Suriye halkı Türkiye’ye sığınmıştır (21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2013).

Beşar Esad, yaşananlar karşısında reform planları için ulusal bir diyalog grubu oluşturduğunu belirtmiş ve işlenen suçların af kapsamına alınacağını duyurmuştur. Ancak, Esad aynı zamanda Suriyeli muhaliflere "mikroplar" terimini kullanarak sert söylemlerini sürdürmüştür. Devlet televizyonunda yaptığı konuşmada “ülkemiz mikroplardan temizlenmeli” ifadelerini kullanarak taraftarlarını harekete geçirmiştir. Esad’a destek verenler, Şam’da büyük bir gösteri düzenlemişlerdir. Diğer yanda, muhalifler, Esad rejimini devirmek için bir Ulusal Konsey kurmaya karar vermişlerdir. 2011 yılında İstanbul’da “Ulusal Kurtuluş Konferansı” düzenleyerek, Esad’a karşı birlik olma çağrısında bulunmuşlardır. Eğer rejim yıkılırsa, 25 üyeden oluşan bir konsey ile geçiş hükümeti kurulması planlanmaktadır. Suriye’de sivil direnişin başarısız olması ve Esad’ın sert tutumu nedeniyle, muhalifler silahlı mücadeleye yönelmişlerdir. Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) adında bir ordu oluşturularak başına, rejimin ordusundan ayrılan Albay Riyad al Assad getirilmiştir. (Sabah, 2012).

Beşar Esad hükümeti, Ramazan ayı boyunca artan protestolara karşı sert bir tutum sergilemiş ve 30 Temmuz’da Hama kentine tank destekli bir operasyon düzenlemiştir. Bu

operasyonda, muhtelif kaynaklara göre 95 veya daha fazla sivil yaşamını yitirmiştir. Müdahalenin Ramazan ayında yapılmış olması, ulusal ve uluslararası alanda tepki çekmiş, ancak Esad rejimi bu tepkileri de baskılarla bastırmaya çalışmıştır. Hama'dan sonra Esad yönetimi, Deir el Zor şehrinde de sert bir operasyon gerçekleştirmiş ve bu operasyon neticesinde 50'ye yakın sivil yaşamını yitirmiştir. Arap Birliği, bu olayın ardından ilk defa Suriye yönetimini açıkça kınamıştır (ORSAM, 2012).

Türkiye, komşusu Suriye'de yaşanan bu olaylara kayıtsız kalmamış ve aktif diplomasi yoluyla çözüm aramıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Deir el Zor'daki saldırının ardından Suriye'ye giderek Beşar Esad ile görüşmüş ve olayların sükunetle çözülmesi için telkinlerde bulunmuştur. Esad, bu görüşmeden sonra Suriye'de reform sürecinin devam edeceğini belirtmiş ve Suriye ordusunun Hama'dan çekildiğini ifade etmiştir. Ancak, Türkiye sınırına yakın bölgelerde operasyonlar sürmüştür ve kısa süre sonra Lazkiye ve Humus şehirlerine de operasyonlar düzenlenmiştir. Suriye ordusunun daha sonra bu bölgelerden çekildiğine dair haberler çıksa da Türk Dışişleri Bakanlığı bu haberleri doğrulamamıştır. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye'deki olaylara karşı sessiz kalamayacaklarını vurgulamışlardır. Aynı zamanda, ABD, Fransa, Kanada, Almanya ve İngiltere gibi uluslararası aktörler de Esad yönetimine bu bölgelerden çekilmesi çağrısında bulunmuşlardır (Mabley, 2012: 94).

Suriye'deki şiddet olaylarından ötürü Beşar Esad ve yönetimi uluslararası alanda tepki ve baskıyla karşılaşmıştır. Eylül ayında gerçekleşen BM Genel Kurulu toplantısında Suriye krizi önemli bir gündem maddesi olmuştur. Toplantı öncesi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve ABD Başkanı Barack Obama, Suriye'ye yönelik yaptırımlar konusunda anlaşmaya varmışlardır. Ancak, bu yaptırımlar BM Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin'in veto hakkını kullanması sebebiyle geçmemiştir. Bu durum üzerine Türkiye, BM'ye bağlı kalmaksızın Suriye'ye yaptırım uygulama kararı almıştır. AB ise, Suriye'ye yatırım yasağı getirmiş ve bazı Suriyeli yetkililere yönelik seyahat yasağı ve mal varlıklarını dondurma gibi yaptırımlar uygulamıştır, bu adımlarla Esad rejiminin ekonomik olarak zayıflatılması hedeflenmiştir (Taban, 2014: 93-105).

Beşar Esad, Çin, İran, Rusya ve Hizbullah gibi müttefiklerinin desteğini krizin başından itibaren almış ve bu destek sayesinde iktidarını sürdürmüştür. Aldığı destekle ülke içindeki kontrolünü pekiştirmiş ve gerçekleştirdiği operasyonlarla sivil protestoları bastırmıştır. Sivil protestoların sonlanması, Suriye'de çeşitli silahlı grupların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Durumun karmaşıklaşmasıyla birlikte, terör örgütleri ve radikal unsurların da Suriye'de etkin olmaya başladığı gözlemlenmiştir.

2.3.3. Suriye'deki Çatışma Ortamı ve Temel Etkileri

Arap Baharı hareketleri dalgası, birçok Arap ülkesinde hızlı bir şekilde iktidar değişikliklerine yol açmıştır. Bununla birlikte, Suriye bu türden hızlı bir değişimi yaşamamıştır. Suriye'nin bu anlamda diğer Arap ülkelerinden farklı bir seyir izlemesinin altında yatan temel faktörlerden biri ülkenin karmaşık etnik yapısıdır. Eylül 2011 tarihinde, Suriye'nin nüfusu yaklaşık 20 milyon kişi olarak tahmin edilmektedir (CIA FACTBOOK, 2011). Etnik dağılım, çeşitli gruplardan oluşmaktadır; %77-83 Arap, %7-8 Kürt, %5-6 Türkmen, %2 Ermeni, %1 Çerkes ve %1 diğer. Dini yapıda da çeşitlilik söz konusu: Sünni Müslümanlar (%74), Nusayriler (%12), Hristiyanlar (%10), Dürziler (%3) ve az sayıda Yahudi ve Yezidi gibi.

BAAS Partisi tarafından 1970'ten beri yönetilen Suriye'de, Nusayri azınlık, kritik devlet kurumlarında -ordu, polis, istihbarat gibi- öncelikli olarak yer almaktadır (Sandıklı ve Semin, 2012: 10-12). Bu, Nusayri azınlığın, diğer etnik grupların demokratik katılımlarını sınırlayarak, otoriter bir yönetim tarzı benimsemesine olanak tanımaktadır.

Esad yönetiminin iktidarda kalmasını sağlayan faktörler arasında homojen olmayan nüfus yapısı ve Nusayrilerin güçlü etkisinin yanı sıra, Esad rejiminden yararlanan diğer grupların desteği de bulunmaktadır. Nusayri azınlığın ordu ve istihbarat birimlerindeki güçlü pozisyonları da önemlidir. Uluslararası alanda, Rusya ve Çin, Esad rejimine askeri ve siyasi destek sağlamışlardır. Ayrıca İran, Esad rejiminin devamından yana önemli bir müttefik olmuş ve askeri ve siyasi yardım sağlamıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 11-12).

Muhafız gruplar ise, askeri ve siyasi birlik sağlamakta zorlanmışlardır. Dahası, Suriye'ye radikal silahlı gruplar ve terör örgütlerinin müdahil olması, iç savaşı daha da karmaşık hale getirmiş ve sürecin uzamasına yol açmıştır (Polat, 2016: 144). Örneğin, diğer

Arap Baharı hareketlerinde ordu çoğunlukla muhaliflerin yanında yer alırken, Suriye'de ordu Esad rejiminin yanında kalmıştır. Bu, İktidar-Ordu bütünleşmesi, Suriye'deki iç savaşı diğer Arap Baharı süreçlerinden ayıran bir özellik olmuştur.

Tüm bu faktörler, Suriye'deki muhalif hareketlerin hemen iktidar değişikliği sağlayamamasının nedenlerini açıklamaktadır. Suriye'deki iç savaşın devam etmesi, sivil halk üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olmuş, birçok insan silahlı çatışmalardan kaçarak komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır (Şöhret, 2016: 80).

Sonuç olarak, Suriye'nin etnik ve dini çeşitliliği, uluslararası destek, ordunun tutumu ve radikal grupların müdahil olması gibi faktörler, Arap Baharı hareketlerinin Suriye'de diğer Arap ülkeleriyle karşılaştırıldığında farklı bir seyir izlemesine neden olmuştur denilebilir.

2.4. Suriye'deki Hareketler

Arap Baharı süreci, Ortadoğu coğrafyasında pek çok ülkeyi etkilemiş olsa da, bu etkinin Suriye üzerindeki derinliği ve devamlılığı, bölgesel ve küresel dış politika açısından büyük öneme sahiptir. Suriye, tarihsel olarak karmaşık bir demografik yapıya sahip olmasının yanı sıra, bölgesel güç dengeleri ve jeopolitik konumu açısından kritik bir öneme sahiptir. Arap Baharı'nın Suriye'ye yansımaları, yerel muhalefet hareketlerini daha görünür kılmış ve ülkedeki siyasi yapıyı sarsmıştır. Suriye'deki hareketler, uluslararası toplumu ikiye bölen ve Türkiye gibi komşu ülkeler için de önemli sonuçlar doğuran bir iç savaşa dönüşmüştür.

Suriye'deki iç savaş, Arap Baharı'nın bu ülkeye özgü karmaşıklıklarla birleşmesi sonucu, hem yerel hem de uluslararası düzeyde, sürdürülemez bir krize dönüşmüştür. Suriye halkının talepleri, demokratik reformlar ve daha iyi yaşam koşulları gibi gerçekleşmiş olsa da, bu hareketler çeşitli bölgesel ve küresel aktörlerin kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde müdahalesine maruz kalmıştır. Suriye'deki çatışmaların boyutu, bölgesel aktörlerin rolü ve uluslararası müdahaleler, Arap Baharı sürecinin Suriye'deki yansımalarını karmaşıklaştırmıştır.

Suriye krizinin çok boyutlu yapısını anlamak için, bölgesel aktörler kadar küresel aktörlerin rollerini de dikkate almak gereklidir. Bölgesel aktörler arasında, komşu ülkeler ve

Arap dünyasının yanı sıra, DAEŞ ve ÖSO gibi silahlı gruplar da bulunmaktadır. Bu aktörler, Suriye iç savaşının çeşitli aşamalarında kilit roller oynamışlardır. Küresel aktörler ise, Suriye krizine kendi bakış açıları ve çıkarları doğrultusunda müdahil olmuşlardır. Bu nedenle, Suriye'deki hareketlerin daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesi, bu aktörlerin hareketlerini ve politikalarını anlamak açısından önemlidir.

2.4.1. Bölgesel Aktörler

Türkiye, 2000'li yılların başında komşularıyla ilişkilerini güçlendirme politikası çerçevesinde Suriye ile yakınlaşmıştı. Sınır ticaretini kolaylaştıran anlaşmalar, vize serbestisi ve ekonomik iş birliği alanında yapılan anlaşmalarla Türkiye-Suriye ilişkileri önemli ölçüde derinleşmiştir. Bu dönemde, Türkiye, Suriye'nin istikrarını kendi ulusal güvenliği ve bölgesel istikrar açısından hayati bir öneme sahip olarak görmüştür. Ancak, 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaş, Türkiye'nin Suriye politikalarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Başlangıçta, iki ülke arasındaki ilişkilerin sürdürülmesi yönünde çabalar gösterilse de Esad rejiminin muhaliflere yönelik şiddeti artırması ve Türkiye'nin sınırlarına yakın bölgelerde güvenlik tehditlerinin ortaya çıkması, Türkiye'nin muhalefeti destekleme yoluna gitmesine neden olmuştur. Kürt grupların etkinliği de Türkiye için kaygı verici bir husus haline gelmiştir. Suriye iç savaşı sonrasında ise Türkiye, sınır güvenliğini sağlama, terör tehditlerine karşı askeri operasyonlar düzenleme ve Suriye'de siyasi istikrarı destekleme politikalarını sürdürmeye odaklanmıştır. Suriye krizinin yarattığı insani sorunlar kapsamında Türkiye, milyonlarca Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yaparak, bölgedeki insani krize karşı önemli bir rol oynamıştır (Balci, 2021: 348).

İran ve Suriye arasındaki ilişkiler, kriz öncesi dönemde tarihsel bağlar ve stratejik ortaklık temelinde güçlüydü. İran, Suriye'yi, özellikle Şii ekseninin önemli bir unsuru olarak görmekte ve bölgedeki nüfuzunu artırmak için kritik bir partner olarak değerlendirmekteydi. 2011'de Suriye'de iç savaşın başlamasıyla, İran Esad rejimine açıkça destek vermeye başladı. İran'ın bu desteği, sadece politik değil aynı zamanda askeri, mali ve lojistik boyutlarda da gerçekleşti. Hizbullah üzerinden de Suriye'ye müdahale eden İran, bu örgütü Suriye'deki çıkarlarını koruma ve bölgedeki rakipleriyle, özellikle Suudi Arabistan ve Türkiye ile rekabette bir araç olarak kullandı. Savaşın sona ermesiyle birlikte, İran Suriye'deki etkisini koruma ve bölgesel stratejik çıkarlarını ilerletme çabalarına devam etmektedir. İran,

Suriye'de kalıcı bir askeri varlık kurarak ve Esad rejimi ile ekonomik anlaşmalar yaparak bu etkiyi pekiştirmeye çalışmaktadır. Bu, İran'ın Ortadoğu'daki nüfuzunu koruma ve genişletme stratejisinin temel bir parçası olarak kalmaya devam etmektedir (Sinkaya, 2011: 43-46).

Suudi Arabistan ve Katar, kriz öncesi dönemde Suriye ile karmaşık bir ilişki dinamiği içerisindeydiler; bu ilişkide İran'ın bölgedeki artan nüfuzuna dair endişeler belirleyici bir rol oynuyordu. Suriye İç Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, Suudi Arabistan ve Katar aktif bir şekilde muhalefeti mali ve askeri destekle güçlendirmeye yönelik politikalar izlediler. Esas olarak, bu iki Körfez ülkesinin ana hedefi, Esad rejimini zayıflatmak ve İran'ın bölgedeki nüfuzunu sınırlamaktı. Ayrıca, kendi bölgesel çıkarlarını ve etkilerini de artırmak için Suriye'yi bir alan olarak kullanmaya çalıştılar. Savaşın sona ermesinin ardından, Suudi Arabistan ve Katar, Suriye'deki durumu dikkatle izlemeye devam etmektedirler. Suriye'deki siyasi süreçler ve bölgesel güç dengelerine odaklanarak, daha dengeli ve çoğunlukla diplomatik bir yaklaşım benimsemektedirler. Aynı zamanda, bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla Suriye ile ilişkilerin yeniden yapılandırılmasına dair fırsatları değerlendirmektedirler (Başkan, 2019: 88-95).

Lübnan, Suriye ile tarihsel olarak sıkı ve karmaşık bir ilişkiye sahip olmuştur, bu ilişki Suriye'nin Lübnan'ın iç politikasında etkili olmasını ve güvenlik ve istikrar üzerinde rol oynamasını sağlamıştır. Lübnan'daki siyasi ve mezhebi gruplar arasında Suriye'ye olan tutumlarda farklılık görünürken, Hizbullah gibi Şii gruplar, Suriye ile daha yakın ilişkiler kurmuştur. Ancak, 2011 yılında Suriye'de patlak veren iç savaşın Lübnan'ı da etkisi altına alması; Hizbullah'ın Suriye'de Esad rejimini desteklemek adına savaşçı göndermesi, Lübnan'ı çatışmanın içine çekmiş ve Suriye'den Lübnan'a doğru büyük bir mülteci akını yaşanmış, bu da Lübnan'ın sosyoekonomik yapısına ve güvenliğine ek baskılar oluşturmuştur. İç savaşın sona ermesiyle birlikte, Lübnan, sınırlarını güvence altına almak, Suriye ile ilişkilerini yeniden şekillendirmek ve Hizbullah'ın Suriye'deki varlığı nedeniyle karmaşık hale gelen bölgesel dinamiklerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, Lübnan'ın Suriye ile ekonomik ve siyasi ilişkileri dengelemesi ve ülkesindeki mültecilerin durumunu yönetmesi gerekmesi gibi önemli zorluklarla karşı karşıya olduğu görülmektedir (Özdemirci, 2016: 78-79).

İsrail, Suriye ile tarihsel ve stratejik bir düşmanlık içindedir; Golan Tepeleri meselesi ve İran'ın bölgedeki etkisi bu ilişkiyi daha da karmaşık hale getirmektedir. 2011 öncesinde, İsrail, Suriye'nin İran ve Hizbullah ile olan müttefik ilişkisinden rahatsızdı, bu nedenle İsrail kendi güvenlik tedbirlerini artırmaya odaklandı. 2011 yılında Suriye iç savaşı başladığında, İsrail doğrudan müdahale etmekten kaçınırken, İran ve Hizbullah'ın Suriye'deki etkisinin artmasına dikkatle yaklaştı ve İsrail'e yönelik olası saldırılara karşı proaktif hava saldırıları düzenledi. Suriye iç savaşının sona ermesinin ardından, İsrail'in stratejisi, kendi güvenliğini sağlamak ve İran'ın bölgedeki etkisini sınırlamak üzerine odaklanmıştır. İsrail, askeri operasyonlarını Suriye'ye yönelik olarak sürdürürken, bölgesel güvenliğini güçlendirmek ve Suriye'nin gelecekteki istikrarını etkileyebilecek güç dengelerini yakından takip etmek amacıyla uluslararası toplumla iş birliğine de önem vermektedir. Bu çerçevede, İsrail'in bölgedeki politikaları, Suriye'deki dinamiklerle iç içe geçmiş ve kendi ulusal güvenlik çıkarlarına yönelik stratejik bir yaklaşım sergilemektedir (Bulut, 2020).

Suriye'deki Kürt gruplar, özellikle 2011 Suriye Krizi öncesinde, genellikle merkezi hükümet tarafından sıkı kontrol altında tutuluyordu. Esad rejimi, Suriye'nin toplumsal ve politik düzenini korumak amacıyla çeşitli baskıcı politikalar uygulamış, Kürt grupların siyasi ve sosyal örgütlenmelerini sınırlamıştır. Kürtler, Suriye nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturuyor olsalar da hükümet Kürt kimliğini ve dilini tanımamış ve Kürtlerin sosyo-ekonomik haklarını sınırlamıştır. 2011 yılında Suriye'deki iç savaş patlak verdiğinde, Kürt gruplar, özellikle de YPG (Kürt Halk Savunma Birlikleri) Terör Örgütü, bunu kendi lehine çevirmek için bir fırsat olarak gördü. YPG, Kürt nüfusun yoğun olduğu kuzey ve kuzeydoğu Suriye'de özerk bölgeler oluşturmayı amaçlayan bir politika izlemeye başladı. Aynı zamanda, ABD YPG'yi DAES'le mücadelede etkili bir partner olarak gördü ve YPG'yi hem silahlarla hem de maddi kaynaklarla destekledi. ABD'nin bu desteği, YPG'nin kapasitesini ve etkisini önemli ölçüde artırdı (Sandıklı ve Semin, 2017: 196-201).

Suriye iç savaşının sona ermesinin ardından, Kürt grupların durumu belirsiz kalmıştır. Türkiye'nin YPG'yi bir terör örgütü olarak görmesi ve YPG'ye karşı askeri operasyonlar düzenlemesi, bölgedeki durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Öte yandan, YPG ve diğer Kürt gruplar, Suriye'nin gelecekteki siyasi yapılanmasında söz sahibi olmak için çaba göstermeye devam etmektedirler. ABD'nin YPG'ye verdiği destek, bölgedeki güç dengelerini de etkilemektedir. (Çalışkan, 2020)

ÖSO, 2011 yılında, Suriye İç Savaşı'nın başlangıç aşamasında kurulmuştur. Başlangıçta, ÖSO, Suriye Arap Ordusu'ndan firar eden subaylar ve askerler tarafından oluşturulmuştur. Bu dönemde ÖSO, Esad rejimine karşı ayaklanmaların ve protestoların başladığı Suriye'deki karmaşa sürecinde, demokrasi ve özgürlük mücadelesi amacıyla aksiyona geçmiş ve bu amaçlarla Beşar Esad'ın otoriter rejimini devirmeyi hedeflemektedir (Çelik, 2014: 41-42).

Zamanla ÖSO'nun yapılanmasına çeşitli muhalif grupların yanı sıra, yerel milisler ve dış destekli güçler de katılmıştır. Başlangıçta birkaç bin kişi ile kurulan ÖSO, zaman içinde on binlerce kişiye ulaşan bir güce dönüşmüştür. 2012 ve 2013 yılları arasında ÖSO, Suriye genelinde birçok cephede aktif olarak savaşmış. Aynı zamanda, yabancı devletlerden (örneğin Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan) mali ve askeri destek alarak güç kazanmıştır (Taşkiran, 2012: 70-71).

2013 ve 2014 yıllarında ÖSO, Esad rejiminin yanı sıra DAESH ve diğer radikal gruplarla da çatışmaya girmiştir. Bununla birlikte, ÖSO, ABD ve Türkiye gibi ülkelerle iş birliği yaparak varlığını sürdürmektedir. Özellikle Türkiye'nin desteklediği Suriye Ulusal Koalisyonu'nun himayesinde, ÖSO'daki bazı gruplar yeniden yapılanmış ve Suriye'de Türkiye destekli operasyonlarda yer almıştır (Semin, 2015: 2-7).

Günümüzde, ÖSO, Suriye İç Savaşı'ndaki birçok fraksiyon ve grup arasında sadece bir aktör olarak kalmıştır. Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine düzenlediği askeri harekatlarda (Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı operasyonları) önemli bir rol oynayan ÖSO, bu bölgelerin güvenliğinin sağlanmasında ve yönetiminde de etkili olmuştur. ÖSO'nun geleceği, Suriye'deki genel siyasi ve askeri duruma bağlı olarak belirsizliğini korumaktadır (Polat, 2020: 65-79).

ÖSO'nun yanı sıra DAESH de bölgesel silahlı gruplar arasında yer almaktadır. ÖSO, Esad rejimini devirmeye yönelik muhalif bir grup olarak başlamıştır. Ancak, zamanla, içindeki farklı gruplar ve dış destekçilerin etkisiyle karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. DAESH ise radikal İslamcı bir takvimle Suriye ve Irak'ta geniş bir bölgeyi kontrol altına almayı amaçlamaktaydı. DAESH'in etkisi önemli ölçüde azalmış olmakla birlikte, radikal gruplar ve uyuyan hücreler hala bölgede tehdit oluşturmaktadır. ÖSO ise, çeşitli dış destekçilerin etkisi altında, Suriye'nin geleceği üzerinde etkili olma ve rejimle müzakere pozisyonlarını

güçlendirme amacıyla varlığını sürdürmektedir. Bölgedeki dinamikler karmaşık olmaya devam ederken, YPG, ÖSO, DAESH ve diğer silahlı grupların rolleri Suriye'nin geleceği açısından belirleyici olacaktır (Polat, 2020: 87-89).

2.4.2. Küresel Aktörler

ABD, Suriye Krizi sürecinde ve sonrasında birçok açıdan konunun tarafları arasında yer alan küresel aktörler arasındadır. ABD, Suriye krizinin başlamasının ardından Beşar Esad rejimine karşı muhalifleri çeşitli yollarla desteklemeye başlamıştır. Başlangıçta, ABD'nin desteği esasen diplomatik ve mali nitelikteydi; Suriye muhalefetinin uluslararası alanda meşruiyet kazanmasına yardımcı olmak, sivil toplum gruplarına mali yardım sağlamak ve muhalefetin askeri kanadına eğitim ve silah desteği sunmak bu destekler arasında sayılabilir. 2012 yılından itibaren, ABD bu desteği askeri alana da genişletmiştir. ÖSO gibi muhalif gruplara eğitim, silah ve lojistik destek sağlamış; aynı zamanda bölgesel ortaklarla iş birliği yaparak, muhalefetin hem politik hem de askeri kanadına destek sağlamada kilit rol oynamıştır (Çoban, 2022: 44-46).

Ancak, 2017 yılında ABD'nin Suriye politikasında bir dönüşüm yaşanmıştır. ABD Başkanı Donald Trump, CIA'in muhaliflere yönelik silah ve eğitim programı olan Timber Sycamore'u sonlandırma kararı almıştır. ABD'nin odak noktası, DAESH'e karşı mücadele ve Kürt güçlerine destek yönünde değişmiştir. Bu dönemde, YPG ve Suriye Demokratik Güçleri (SDG) gibi Kürt öncülüğündeki gruplara verilen destek artmıştır. Özetle, ABD'nin Suriye muhalefetine yönelik desteği zaman içinde çeşitli şekiller almış; stratejik öncelikler değiştiğinde bu destek de değişiklik göstermiştir (Pierret, 2021: 2-8).

Suriye meselesinde ABD birtakım diplomatik girişimler ve yaptırımlarla da alanda etkisini ortaya koymuştur. Sürecin başında Suriye hükümeti ile muhalif gruplar arasında arabuluculuk faaliyetleri yer almaktadır. 2012 yılında, Kofi Annan'ın altı maddelik barış planını destekleyerek uluslararası toplumun çabalarına katılmıştır. Ancak bu süreç, taraflar arasında güvensizlik durumu nedeniyle başarısız olmuştur. 2013 ve 2014 yıllarında, ABD Suriye hükümeti ve muhalefet grupları arasında siyasi bir geçiş süreci oluşturmayı hedefleyen Cenevre görüşmelerine aktif olarak katılmıştır. Bu süre zarfında, ABD muhalefeti desteklemiş, ancak görüşmeler somut sonuçlar doğurmamıştır. 2015 yılında, Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalede bulunması üzerine ABD-Rusya arasında Suriye

konusunda yine bir dizi diplomatik görüşme gerçekleşmiştir. ABD, DAEŞ'e karşı koordineli bir mücadele ve Suriye'de siyasi çözüm arayışını desteklemek amacıyla Rusya ile iş birliği yapmıştır (Çağlar ve Aksu, 2019: 521-522).

Diğer taraftan 2011 yılında, ABD Suriye hükümeti yetkililerine ve kurumlarına yönelik yaptırımları uygulamaya başlamıştır. ABD Başkanı Obama, insan hakları ihlallerine karşı Suriye hükümetini cezalandırmak amacıyla yaptırımları ilan etmiştir. 2012-2016 yılları arasında, ABD Esad rejimine yönelik ekonomik ve mali yaptırımları artırmıştır. Bunlar arasında Suriye'ye yapılan petrol satışlarını engelleme ve rejimle ilişkili kişi ve şirketlere karşı ekonomik yaptırımlar yer almıştır. Sonraki dönemde en dikkate değer yaptırımlardan biri olan “Caesar Suriye Sivil Koruma Yasası” Haziran 2020'de yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, Suriye hükümeti ve onun destekçilerine yönelik yeni yaptırımları beraberinde getirmiştir (Çağlar ve Aksu, 2019: 525-527).

Alandaki bir diğer küresel aktör olan Rusya ise Suriye krizinin başlarında, 2011 yılından itibaren Beşar Esad rejimine diplomatik ve askeri destek sağlamaya başlamıştır. Özellikle askeri açıdan Eylül 2015'te Suriye'ye doğrudan müdahalede bulunarak, hava gücünü Esad rejimine destek amacıyla kullanmaya başlamıştır. Bu hamle, Suriye ordusunun sahadaki konumunu güçlendirmiş ve Rusya'nın Suriye'deki ve genel olarak Orta Doğu'daki etkisini artırıcı bir etkisi olmuştur. Sonraki dönemde 2017 yılında Rusya, Suriye'nin İdlib vilayetinde ve Kuzey Suriye'de askeri operasyonlarını yoğunlaştırmış ve 2018-2021 yılları arasında bu çabalarını sürdürmüştür (Çağlar ve Aksu, 2019: 521).

Rusya, Suriye krizini çözmek için diplomatik kanalları da aktif bir şekilde kullanmıştır. 2013 yılında, Suriye hükümetinin kimyasal silahlarını imha etmeyi kabul etmesi konusunda aracılık etmiştir. 2017 yılında, Astana Görüşmeleri olarak bilinen süreci başlatarak, Astana'da Suriye barış görüşmelerine ev sahipliği yapmıştır. Bu süreç, Türkiye ve İran ile birlikte, Suriye'de kalıcı bir ateşkes ve siyasi çözüm için çabaları içermekteydi (Çağlar ve Aksu, 2019: 522).

AB ise Suriye Krizi sürecinde çeşitli şekillerde aktif bir rol üstlenmiştir. 2011 yılından itibaren, AB Suriye'ye yönelik olarak yaptırımlar uygulamaya başlamış, bu yaptırımlar özellikle Beşar Esad rejimini ve rejimi destekleyen kişi ve kuruluşları hedef almıştır. Yaptırımlar, bireysel seyahat yasakları, varlık dondurma ve Suriye'ye silah satışının

kısıtlanmasını içermektedir. Ayrıca, AB, krizin başından itibaren Suriye'deki sivillere yönelik insani yardım sağlama konusunda önemli bir aktör olmuştur. AB ve üye devletleri, Suriye içinde ve komşu ülkelerde milyonlarca insana ulaşarak acil yardım, gıda, sağlık hizmetleri ve eğitim sağlamıştır (Tepeciklioğlu ve Tepeciklioğlu, 2015: 12-13).

Diplomatik alanda da aktif olan AB, Suriye krizinin siyasi yollarla çözülmesi gerektiğini vurgulamış; BM tarafından yönetilen Cenevre Barış Süreci'ni desteklemiş ve tarafları siyasi diyaloga teşvik etmiştir. Suriye İç Savaşı aynı zamanda büyük bir mülteci krizine yol açmıştır ve AB üye ülkeleri, Suriyeli mültecilere ev sahipliği yaparak bu krize yanıt vermiştir. Özellikle Almanya ve İsveç, büyük sayıda Suriyeli mülteciyi kabul ederken, AB aynı zamanda Suriye'nin komşu ülkelerine, özellikle Türkiye'ye, sığınmacıların ihtiyaçlarını karşılamak için finansal destek sağlamıştır (Bayraklı ve Keskin, 2015: 26-30).

Suriye Krizi sürecinde BM ise, çatışmanın sona erdirilmesi ve insani yardım sağlanması konusunda faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle, BM, Cenevre'de taraflar arasında barış görüşmeleri düzenlemeye çalışarak, siyasi diyalog ve ateşkes sağlamaya çalışmıştır. Bu çerçevede, Cenevre Süreci olarak bilinen barış müzakereleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, Suriye'de kimyasal silah kullanımı konusunda soruşturmalar yürüterek, kimyasal silahların kullanımını konusunda raporlar çıkarmış ve BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla Suriye hükümetini bu silahları imha etmeye çağırmıştır (Ağır ve Aksu, 2017: 52).

BM ve bağlı kuruluşları, Dünya Gıda Programı (WFP) ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) öncülüğünde, Suriye içinde ve çevresinde insani yardım sağlama konusunda çalışmalarda bulunmuştur. Çatışmadan etkilenen insanlara gıda, sağlık hizmetleri, barınma ve eğitim yardımı sağlamak amacıyla insani yardım operasyonları düzenlenmiştir. BM ayrıca, uluslararası çabaların koordinasyonunu bakımından, Suriye krizinin çözümüne yönelik uluslararası desteği bir araya getirme konusunda da gayret sarfetmiştir. Bu süreçte, Suriye'deki durumu yakından izlemiş ve çatışmanın insani boyutu, insan hakları ihlalleri ve diğer önemli konularda düzenli raporlar yayınlamıştır, böylece uluslararası toplumun eylemlerinin şekillendirilmesine katkıda bulunmuştur (Efe, 2021).

Suriye Krizi sürecinde Arap Birliği, bölgedeki istikrarı sağlama ve çatışmayı sona erdirme amacıyla önemli adımlar atmıştır. 2011 yılında, Suriye'nin sivillere yönelik şiddetini

kınayarak üyeliğini askıya almış ve Suriye'ye ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Aynı yıl, Suriye hükümetiyle müzakerelere başlamış ve şiddeti durdurma ve siyasi diyalog başlatma çağrısında bulunmuştur. Arap Birliği ayrıca, şiddeti ve insan hakları ihlallerini izlemek amacıyla bir gözlem misyonu göndermiş, ancak bu misyon etkisiz kaldığı için eleştirilmiş ve kısa süre sonra geri çekilmiştir (Çağlar ve Aksu, 2019: 526-530).

Arap Birliği, Suriye krizini çözmek için uluslararası toplumla iş birliği yapma çabalarında da bulunmuştur. BM Güvenlik Konseyi'ne Suriye hükümetine baskı yapma ve barışçıl çözüm bulma çağrıları yaparak aktif bir rol oynamıştır. Ayrıca, mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere yardım sağlama amacıyla insani yardım çabalarını da desteklemiştir. Bu faaliyetler, Arap Birliği'nin bölgesel bir aktör olarak Suriye krizine müdahalede bulunma ve çözüm arayışında aktif rol alma çabalarının bir parçasıdır. Ancak, bu çabaların etkinliği, çeşitli zorluklar ve kısıtlamalar nedeniyle zaman zaman sınırlı kalmıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 234-236).

Suudi Arabistan, Suriye krizinin başlangıcından itibaren, 2011 yılından bu yana, aktif bir rol oynamıştır. Özellikle Sünni muhalif gruplara odaklanan Suudi Arabistan, bu gruplara maddi ve askeri destek sağlamıştır. Suudi Arabistan'ın bu desteği, Esad rejiminin İran ile olan bağlarını zayıflatmayı ve Sünni grupların Suriye'deki etkisini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. 2012 yılında, Suudi Arabistan'ın Suriye muhalefetine silah ve finansman sağladığına dair raporlar ortaya çıkmıştı. Suudi Arabistan, Suriye'nin bir güvenlik tehdidi olarak görülmesi ve İran'ın bölgedeki nüfuzunu sınırlama amacını taşıdığı düşünülmekteydi (Phillips, 2020: 144-150). 2015 yılında, Suudi Arabistan, Suriye muhalefetine desteklemek için Müşterek Operasyon Merkezi'ni kurdu ve çeşitli muhalif gruplara daha yoğun destek sağlamaya başladı (Drevon ve Haenni, 2021: 2-3).

Katar, 2011 yılında Suriye krizine aktif bir şekilde müdahil olmuş, Esad rejimine karşı muhalefeti desteklemiş ve bu tutumunu El-Cezire gibi medya araçları aracılığıyla da göstermiştir. Başlangıçta Katar, Suudi Arabistan ve BAE ile benzer politikalar izlerken, zamanla Arap Baharı sürecinde daha aktif bir rol alarak Müslüman Kardeşler gibi grupları desteklemeye başlamıştır. Bu politikalar, Körfez ülkeleri arasında gerilim yaratmış ve Katar'a karşı 2014 ve 2017 yıllarında iki farklı ambargo uygulanmıştır. Özellikle 2017'deki ambargoda Katar'ın terörist grupları finanse ettiği iddia edilmiştir. Bu süreçte Katar, Suriye

krizinde özellikle Sünni muhaliflere destek verirken, Suudi Arabistan ile arasında gerilimler artmıştır. ABD'nin İran'a karşı izlediği yumuşama politikası ve Suriye konusunda gösterdiği pasif tutum, Körfez ülkelerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. Katar, Suriye politikasında Türkiye ile iş birliğini sürdürmüş ve bu durum Katar-Türkiye ilişkilerini güçlendirmiştir. Katar'ın Suriye'deki muhalif gruplara verdiği destek, bölgede karmaşıklaşan dinamikler ve DEAŞ'ın yükselişiyle birlikte, Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerde daha da gerilimlere yol açmıştır. (Bilig ve Hâcib, 2022: 380-384).

BAE, Suriye krizinin başından itibaren muhalefeti desteklemiş, ancak Suriye'nin Bahreyn olayları karşısında sessiz kalmasından memnuniyet duymuş ve kendi ülkesinde Arap Baharı hareketlerinin yaşanmasından endişe duymuştur. BAE, Katar'ın farklı yaklaşımlarına karşın Suudi Arabistan ile uyumlu hareket etmiş ve 2014 yılında Katar'a karşı diplomatik yalnızlaştırma ve ambargoya katılmıştır. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesine olumlu yaklaşmış, İran'ın Şam üzerindeki etkisinin azaltılmasını ummuş ve Esad rejimi ile ilişkileri yeniden kurma yoluna gitmiştir. BAE, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine yönelik operasyonlarına sert tepki göstermiş ve Türkiye'nin karşı olduğu gruplara, özellikle PKK'nın Suriye kolu PYD (Demokratik Birlik Partisi)/YPG'ye 2017'den itibaren silah ve finansal destek sağlamıştır. (Bilig ve Hâcib, 2022: 384-385).

Körfez ülkelerinin Suriye krizine müdahil olmalarının temel amacı, bölgesel güç dengesini korumak ve İran'ın etkisini sınırlandırmaktır. Ancak, bu ülkelerin farklı stratejileri ve öncelikleri, Suriye krizinin karmaşıklığını ve bölgedeki çatışma dinamiklerini daha da artırmıştır.

2.5. Suriye'de Esad Rejiminin Girişimleri ve Halkın Desteği

Arap Baharı, Suriye'de de etkisini göstermeye başladığında, binlerce kişi, Devlet Başkanı Beşar Esad'a destek olmak için 2011 yılının Mart ayında sokaklara akmıştır. 29 Mart 2011'de gerçekleşen ilk kitlesel destek yürüyüşünde, ülkenin dört bir yanından gelen yaklaşık 6 milyon kişi, 2,3 kilometrelik devasa bir Suriye bayrağı açarak dayanışma göstermiş; Kasım 2011'de ve sonrasında 2012, 2014 ve 2015 yıllarında daha da büyük kalabalıkların katılımıyla tekrarlanmıştır (Özel Dosya: Suriye Hakkındaki NATO Anlatısının Yapı Sökümü, 2016). Esad'a yönelik destek gösterileri Humus, Deraa,

Deyrezzor, Rakka, Lazkiye ve Şam'da gerçekleşmiştir. Suriye dışında, Lübnan'da yaşayan Suriyeliler de sokaklara çıkarak Devlet Başkanları Esad'a desteklerini sunmuşlardır

Bu gösteriler, özellikle Türkiye ve dünya medyasında az yer bulmuşken, Esad karşıtı protestolar geniş çapta rapor edilmiştir. Esad destekçilerinin bu büyük kitlesel yürüyüşleri, çoğunlukla görmezden gelinmiştir. NATO'nun Suriye halkının Beşar Esad'a olan desteğini incelediği bir rapor da bu durumu doğrulamaktadır. NATO'nun 2013 tarihli raporuna göre, Suriye halkının %70'i Esad rejimini desteklemekte, %20 tarafsızken, sadece %10'unun isyancılara destek verdiği belirtilmektedir ("Friends of Syria" Call for Immediate End to All Violence by Bashar al-Assad, 2012).

Esad hükümetine olan desteğin somut bir göstergesi, Haziran 2014 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimleridir. 15 milyon 840 bin kayıtlı seçmenin bulunduğu Suriye'de, %73'lük bir katılımı yapılan seçimlerde Beşar Esad, oyların %88,7'sini alarak zafer kazanmıştır. Esad'ın rakipleri Hasan Abdullah El Nuri %4,3, ve Mahir Haccar ise %3,2 oy aldı. Böylece, Beşar Esad, iç savaşın hüküm sürdüğü bir ortamda, halkının desteğiyle siyasi olarak yedi yıl daha görev yapma onayını almıştır (Suriye'de Esad 3. Kez Devlet Başkanı Seçildi, 2014).

2011'deki siyasi çalkantıların ardından Suriye'de 2018 yılında ilk yerel seçimler düzenlenmiştir. Güvenlik kaygıları nedeniyle seçimler yalnızca hükümetin kontrolünde olan bölgelerde gerçekleştirilmiş ve 650'den fazla sandık kurulmuştur. 40 bin adayın 18.478 yerel yönetim koltuğu için yarıştığı seçimlerde, Suriye ordusunun DAESH'den geri aldığı Deyr ez-Zor şehri de dahil olmuştur. Seçim kararını etkileyen önemli bir faktör, Esad rejiminin Şam, Humus, Ürdün ve İsrail sınırlarındaki bölgelerde kontrolü yeniden sağlaması olmuştur (Suriye Savaşın Ardından İlk Kez Yerel Seçime Gidiyor, 2018).

İç savaş öncesinde Suriye nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Nusayriler, genel olarak Esad rejimini desteklemektedir. Araştırmalar, Nusayri toplumunun, muhtemel alternatifler arasında Esad ailesini en uygun gördüğünü ortaya koymaktadır. Esad gitse yerine kim gelecek sorusu, DAESH veya El Nusra gibi radikal grupların iktidarı ele geçirmesi durumunda Nusayri toplumu üzerinde gerçekleşebilecek baskı ve şiddet ihtimali ile birlikte

Nusayrilerin temel endişeleri arasındadır (Sarıgöl, 2012: 200-201).

Dürziler, Suriye nüfusunun küçük bir kısmını oluştururken, savaşın güney cephesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dürzilerin rejimle duygusal bağları yoktur, ancak sosyalist görüşleri nedeniyle radikal gruplarla çatışma halindedirler. BAAS rejiminin çökmesi durumunda, Dürzilere yönelik potansiyel bir soykırım veya baskı tehlikesi bulunmaktadır, bu nedenle çoğu zaman rejimi desteklemek zorunda kalmaktadırlar (Ayhan, 2011: 39).

Ermeni ve Süryani toplulukları ise, buldukları bölgelerin kontrolüne bağlı olarak farklı tarafları desteklemektedir. Eğer yaşadıkları bölge hükümet kontrolünde ise Esad rejimini, SDG'nin kontrolünde ise SDG'yi desteklemektedirler. Hafız Esad'ın Dürzilere ve Hristiyanlara yönelik "Benimle birlikte olun, sizi Sünnilerle karşı koruyacağım" şeklindeki sözleri, Arap Hristiyanlarının BAAS Partisi'ni radikal gruplara karşı bir güvence olarak görmesine neden olmuştur (Suriye Alevileri: Katliamdan İktidara, 2013).

Bu bağlamda, Suriye iç savaşı sırasında toplumun farklı kesimleri arasında farklı motivasyonlar ve endişeler bulunmaktadır. Esad rejimine destek, toplumun çeşitli kesimlerinde farklı nedenlerle şekillenmektedir. Nusayriler ve Dürziler, kendilerini potansiyel tehditlere karşı koruma amacıyla rejimi desteklerken, Ermeni ve Süryani toplulukları, buldukları bölgelerin güvenliğini ve kontrolünü gözetmektedir. Ayrıca, BAAS ideolojisine inanan veya rejim sayesinde kamu sektöründe istihdam edilenler de Esad'ı desteklemektedir (Öztürk, 2022: 63-65).

Yerel seçimler ve halkın katılımı, Suriye'de iç savaşın dinamikleri ve toplumun karmaşıklığı göz önüne alındığında, Esad rejiminin değişen şartlara rağmen hala belirli bir desteğe sahip olduğunu göstermektedir.

Genellikle Lübnan sınırına yakın bölgelerde ikamet eden Şii topluluklar, Lübnan temelli Hizbullah örgütü ile bağlantılı olarak Esad rejimine destek vermektedir. Suriye'de yaşayan yaklaşık yarım milyon Filistinli de BAAS Partisi'nin İsrail karşıtı duruşunu dikkate alarak, Esad rejimini desteklemektedir. Filistinli toplumun büyük çoğunluğu, Esad rejiminin

devrilmesi durumunda İsrail'in daha fazla güç kazanacağı görüşündedir.

Esad rejimi, Sünni nüfusun önemli bir kesiminden de destek görmektedir. Bu desteğin ardında çeşitli sebepler bulunmaktadır. Birincisi laiklik; Sünni topluluğun bir kesimi, laik yapıya verdiği değer nedeniyle, muhaliflerin dini temelli tutumlarından rahatsızdır. İkinci olarak, BAAS ideolojisine olan bağlılık; Sünni kesimin çoğu tarafından fazla benimsenmese de BAAS ideolojisinin kendi içinde önemli bir takipçi kitlesi bulunmaktadır. Birçok Sünni, artık savaşın sona ermesini istemektedir. Onlara göre, Esad rejimi, tüm zorluklara rağmen en güçlü taraftır ve savaşı bitirebilecek durumdadır. Bu yüzden, savaşın yol açtığı yönetsel ve ekonomik sorunlardan dolayı yılmış olanlar, Esad rejiminin savaşı sonlandırabileceğine inanmaktadırlar (Stratejik Ortak, 27.08.2016 tarihli haber).

Beşar Esad, 2015 yılında bir röportajda halkın kendisine olan desteğini şöyle dile getirmiştir:

“Kendi halkı, bölgedeki devletler ve Batı ona karşı olmasına rağmen başarılı olabiliyorsa ya bize gerçeği söylemiyorsunuz ya da Süpermen gibi biri olduğunu söylüyorsunuz. Normal bir liderin bu kadar uzun süre direnmesi ancak halkın desteğiyle mümkündür.” (Gazete Vatan, 5.03.2015 tarihli haber)

Suriye ordusuna bakıldığında, bazı askerlerin ordudan ayrılmasına rağmen, ordunun genel yapısının korunduğu görülmektedir. Suriye ordusu, DAEŞ, ÖSO, YPG ve El Nusra gibi silahlı gruplarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Suriye ordusunun büyük kısmı, Esad rejiminin yanında savaşmaya devam etmektedir ve bu durum, Esad'ın kaybettiği bölgelerin çoğunu geri almasını sağlamıştır. Şam, Lazkiye, Hama, Humus, Dera, Halep ve kıyı bölgelerinin büyük bir kısmı Suriye ordusunun kontrolü altındadır. Rusya'nın müdahalesi, Esad'ın askeri kapasitesini artırmasına yardımcı olsa da, Suriye ordusunun kendi toprakları için gösterdiği kararlı mücadele de göz ardı edilemez bir gerçektir (BCC Türkçe, 12.11.2014 tarihli haber).

Günümüz Suriye'sinin kimliği, büyük ölçüde BAAS anlayışı tarafından

şekillendirilmiştir. BAAS anlayışı, tüm Arap ulusunu kapsayan dayanışma, yardımlaşma ve ilerlemeyi hedeflemektedir (Gazete Duvar, 16.01.2017 tarihli haber). Bu nedenle, BAAS Partisi ve Esad rejimi, Suriye toplumunun çeşitli kesimlerinden, farklı nedenlerle destek görmeye devam etmektedir.

BAAS Partisi'nin temel kuruluş felsefesi, Arap uluslarının birliği üzerinedir. - Fransız mandası döneminde filizlenen bu birleşme arzusu, her zaman özgün bir karakter taşımıştır. Dini ve mezhebi ayrımları bir kenara bırakarak, kendini Arap olarak tanımlayan herkesi kucak açan bir anlayış bu. Hafız Esad döneminde bu ulusal birliği, Suriye'nin güçlenmesi üzerinden öne çıkartılmıştır. Hafız Esad'a göre Arap birliğinin sağlanabilmesi, öncelikle güçlü bir Suriye'yle mümkündür. Hafız Esad, iktidarda olduğu süre boyunca bu anlayışla politikalar yürütmüştür. Nusayri azınlığın yönetimi elinde olması, zaman zaman Sünni çoğunluğu rahatsız etse de, Esad'ın politikaları mezhepçilik yerine ulusal kimlik ve gücü vurgulamıştır (Manfreda, 2019).

BAAS Partisi'nin temelleri, laik bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Bu, Suriye'de farklı dinlere mensup insanların özgürce ve bir arada yaşamasına imkan tanımıştır. Ayrıca, BAAS ideolojisi, mezhepçiliği ve sınıf ayrımcılığını reddederek, Arap kimliğine sahip olan herkesi kapsamıştır.

Hafız Esad döneminde, BAAS Partisi büyüyerek halk arasında yaygınlaşmıştır. Hafız Esad'ın liderliği altında, parti, toplumun farklı kesimlerine ulaşmıştır. Özellikle köylerde yaşayan Sünni Müslümanların önemli bir kısmı, BAAS Partisi'ne katılmıştır. Hafız Esad, partiyi her tabakadan insanı kucaklayacak şekilde örgütlemiştir. Bu kapsamlı yapılanma, öğretmenlerden işçilere ve orta sınıftan aydın kesime kadar uzanmaktadır (Orhan, 2011: 5-10).

BAAS merkezli Esad yönetiminin iki farklı boyutu bulunmaktadır: kurumsal yapı ve bu yapıya entegre edilmemiş olan birimlerdir. Esad yönetiminin asıl gücü, ordu, özel güvenlik güçleri ve istihbarat birimlerinde yoğunlaşmıştır. Bu kesimlerdeki üst düzey yöneticilerin büyük çoğunluğu, Esad ailesine yakın Alevilerden oluşmaktadır. Hükümetin ana kurumları, BAAS Partisi üyeleri tarafından doldurulmuştur. Parti, hükümetle paralel

çalışıyor gibi görünse de aslında daha baskın bir konumdadır. Ordu içinde, BAAS Partisi üyesi olmak zorunlu değilken, yükselmeyi hedefleyenlerin genellikle parti üyeliğini seçtiği gözlemlenmiştir (Sever, 2004: 199). Ancak zaman içinde, parti içinde bazı çürümeler ve ayrıcalıklar ortaya çıkmış, bazı üyeler ve yöneticiler parti üyeliğini kişisel çıkarlar için kullanmışlardır.

BAAS Partisi'nin bütünleştirici ideolojisi ve ulusal kimliği ön plana çıkararak anlayışı, Suriye'yi bir arada tutmada kritik bir rol oynamaktadır. Nusayri kesimin önderliğinde olmasına rağmen, Sünni çoğunluğu ve diğer azınlıklar da, ülkenin içinde bulunduğu zor durumdan çıkışın Beşar Esad liderliğindeki BAAS Partisi ile mümkün olduğuna inanmaktadırlar. Suriye iç savaşında yabancı ülkelerin müdahalesi, halkın gözünde bu mücadeleyi daha da karmaşık ve kirli bir duruma getirmiştir. BAAS ideolojisinin vurguladığı “ulusal bilinç” çerçevesinde hareket eden Suriye halkı, ülkelerinin parçalanmasını engellemek adına, Beşar Esad'ın iktidarda kalmasını tercih etmektedir.

2.6. Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'deki Etkileri

Arap Baharı'nın getirdiği değişim dalgası Suriye'ye ulaştığında, ülkede iç savaşın patlak vermesi, farklı dünya devletlerinin olaylarla ilgili çeşitli bakış açılarına ve Suriye'ye dair çeşitli stratejilere sahip olduklarını gözler önüne sermiştir. Suriye'de yaşananlar, Beşar Esad'a karşı olan uluslararası muhalefeti de gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle ABD'nin başını çektiği, ancak aktif olarak Suudi Arabistan, Katar, Türkiye ve Fransa'nın da içerisinde yer aldığı bir grup, Esad karşıtı bir tutum sergilemiştir. Hariri liderliğindeki grup Lübnan'da ve Libya'daki yeni yönetim de benzer bir şekilde Esad'a karşı cephe almışlardır (Ayhan, 2011). Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkeler muhaliflere mali ve askeri destek sağlamış, Arap Birliği'nde de Suriye'ye karşı izolasyon politikasını desteklemişlerdir.

Öte yandan, Suriye rejimi uluslararası arenada tamamen yalnız değildi. Rusya, Suriye ile tarihi bağlarına dayanarak, Esad rejimine desteğini sürdürmüştür. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Çin de Suriye'nin yanında yer almıştır. Rusya ve Çin'in desteği sayesinde, Suriye'ye karşı Libya benzeri bir müdahale kararı alınamamıştır. Suriye ayrıca bölgede Lübnan'daki Hizbullah, İran ve Irak'tan da destek görmüştür. BM ve Arap

Birliği'nin, Suriye'de Şiddeti sona erdirmek ve taraflar arasında diyalog baŐlatmak amacıyla atadığı özel temsilci, bu hedeflere ulaşmada başarılı olamamıŐtır (Tekir, 2022: 354-366).

Suriye'de Şiddeti durdurma ve sivil halkı koruma amacıyla ‘‘Suriye Halkının Dostları Grubu’’ kurulmuştur. Bu grup, Suriye rejimine karşı muhalefeti desteklemiş ve Suriye'ye uygulanan yaptırımları sıklılaŐtırmayı hedeflemiştir. Arap Birliği ve İİT de, Suriye'yi üyelikten askıya alarak ve çeşitli yaptırımlar uygulayarak Esad rejimine baskı yapmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2013).

Arap Birliği'nin Rusya'nın teŐvikleriyle 2011'de Suriye ile imzaladığı bir protokol, gözlemci heyetinin Suriye'ye gönderilmesini sağlamıştır. Ancak, heyetin hazırladığı raporda yer alan Esad'ın görevi bırakması ve Ulusal Birlik Hkmeti kurulması yönündeki ağrılar, Suriye tarafından reddedilmiŐtir. Gözlemci heyetinin görevi, Őiddetin artması ve güvenlik kaygıları nedeniyle askıya alınmıştır (Clk, 2022: 170-172).

Ayrıca Esad rejiminin muhaliflere karşı kimyasal silah kullandığı iddiaları zerine Arap Birliği, 2013 yılında uluslararası toplumu harekete geçmeye çağırmıştır. Bu, bazı çevrelerce askeri müdahale çağrısı olarak yorumlansa da beklenen etkiyi oluŐturamamıŐtır (Şen, 2013: 74).

Bu gelişmeler ışığında, Suriye'deki iç savaşın, uluslararası aktörlerin çeşitli tutumları ve stratejileri arasında karmaşık ve çok yönlü bir hl aldığı görülmektedir. Uluslararası toplumun bir kesiminin Esad'a karşı tutumu, diğerlerinin ise Esad'ı destekleyen politikaları, Suriye'deki krizi daha karmaşık hle getirmiş ve çözümü zorlaştırmıştır.

Suriye iç savaşı, Türkiye'nin jeopolitik konumu ve komşu ülke olması göz önünde bulundurulduğunda, özel bir hassasiyet taşımaktadır. Suriye'de meydana gelen olaylara, Türkiye hükümeti başından itibaren kayıtsız kalmamış, Esad rejiminin eylemlerine karşı belirgin bir tepki göstermiştir. Türkiye'nin öncelikli tutumu, Suriye hükümetiyle iletişimi sürdürmek ve Suriyeli muhalif gruplarla diyalog geliştirmek, aynı zamanda Esad rejiminden talep edilen reformları uygulamasını sağlamak yönünde olmuştur. Ancak, bu giriŐimlerin başarısız olması ve Suriye hükümetinin Türkiye'nin önerilerine olumlu yanıt vermemesi zerine, Türkiye, Suriye ile olan ekonomik ilişkilerini askıya alarak, Suriye Merkez Bankası ile olan tüm ilişkilerini kesmiŐ ve Suriye hükümeti yetkililerininin Türkiye'deki mal

varlıklarına el koymuştur. Karşılığında, Suriye de Türkiye ile olan Serbest Ticaret Anlaşması'nı durdurduğunu duyurmuştur (Taban, 2014: 75).

Türkiye-Suriye ilişkileri, Arap Baharı öncesinde önemli bir gelişme kaydetmişti, ancak Suriye'de patlak veren iç savaş ve Esad rejiminin protestoculara yönelik şiddetli tutumu, iki ülke arasındaki ilişkileri bozmuştur. Türkiye, uluslararası alanda Esad rejimine karşı sert yaptırımların uygulanması için çaba göstermiştir. Bununla birlikte, iç savaşın sonuçları Türkiye'yi de doğrudan etkilemiş, Suriyeli mültecilerin akını, Türkiye'nin insani değerlerine ve uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak sınırlarını açmasına neden olmuştur. Türkiye, sığınmacıların temel ihtiyaçlarını karşılamak için ciddi çabalar sarf etmiş ve onların güvenliğini sağlamak adına uluslararası toplumu da harekete geçmeye çağırmıştır (Alibabalu, 2022: 147-170).

İlerleyen süreçte, Suriye krizi, Türkiye'nin güvenliğini de doğrudan tehdit eder hale gelmiştir. 22 Haziran 2012'de, Suriye tarafından düşürülen bir Türk keşif uçağı, iki ülke arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Türkiye, bu olayın ardından angajman kurallarını değiştirmiş ve Suriye sınırına yaklaşan her askeri unsuru tehdit olarak değerlendireceğini açıklamıştır. 3 Ekim'de, Suriye tarafından ateşlenen top mermilerinin Türkiye'nin Akçakale ilçesine düşmesi sonucu 5 Türk vatandaşı yaşamını yitirmiştir. Bu olay, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) olağanüstü toplanmasına ve potansiyel tehditlere karşı hızlıca harekete geçebilmek adına bir tezkere kabul edilmesine yol açmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013).

11 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye'nin Hatay ili, Reyhanlı ilçesini hedef alan bombalı bir saldırı gerçekleştirilmiş ve bu saldırı sonucunda 51 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Türk hükümeti, bu saldırının ardında Suriye rejimini sorumlu tutmuş, Suriye ise, saldırıyı reddederek Irak ve Şam İslam Devleti (DAEŞ) tarafından gerçekleştirildiğini öne sürmüştür. Bu saldırı, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki en ölümcül terör eylemi olarak kaydedilmiştir. Daha sonra, 16 Eylül 2013'te Türkiye'nin angajman kurallarını ihlal eden Suriye'ye ait bir uçağı Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) düşürmüştür. Suriye, ihlalin kısa süreli olduğunu ileri sürerek, uçağın düşürülmesinin Türkiye'nin Esad rejimine karşı düşmanca tutumunun bir sonucu olduğunu iddia etmiştir. 23 Mart 2014 tarihinde, Suriye'ye ait başka bir savaş uçağı

Türkiye tarafından, angajman kurallarını ihlal ettiği için düşürülmüştür. Türkiye, uçağa dört kez uyarı yapıldığını, ancak uyarılara uyulmadığını belirtmiştir (Taban, 2014: 98-99).

Suriye'de başlayan iç savaş, Türkiye'nin izlediği politikaları ve Suriye hükümetinin içerde benimsediği otoriter yaklaşımı dikkate alındığında, iki ülke arasındaki ilişkileri germiş ve ilişkiler kesilmiştir.. Türkiye, sınır güvenliği konusundaki endişelerin yanı sıra, Nisan 2021 itibarıyla ülkesinde yaklaşık 3,5 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmanın getirdiği zorluklarla da boğuşmaktadır. Türkiye, Suriyeli sığınmacıların barınma, sağlık, eğitim ve sosyal entegrasyon ihtiyaçlarıyla ilgilenmektedir (Aksakal, 2022: 684-685).

Türkiye'nin, Suriye krizine ve mültecilere yönelik tutumu, uluslararası toplumda genellikle olumlu karşılanırsa da iç politika sahnesinde tartışmalara neden olmaktadır. Suriye ile olan ilişkilerdeki gerginlik ve mülteci sorununun ülke üzerindeki etkisi, Türkiye'nin gelecekte izleyeceği politikalar açısından kritik öneme sahiptir.

2.7. Türkiye'nin Esad Rejimine Bakışı

Orta Doğu'da baş gösteren Arap Baharı olarak bilinen dönemde, Türkiye, Arap dünyasındaki demokrasi ve ekonomik özgürlük taleplerine yanıt olarak ortaya çıkan halk hareketlerini desteklemiştir. Ancak, Suriye'de yaşanan kriz, Türkiye için karmaşık bir mesele haline gelmiştir. Suriye'deki muhalefetin Esad yönetimine karşı başarıya ulaşamaması ve iç sorunların bölgesel ve uluslararası bir çatışmaya dönüşmesi, Türkiye'yi güney sınırında zorlu bir durumla yüz yüze getirmiştir. Suriye krizi Türkiye'nin güvenliğini hala tehdit etmektedir. Suriye halkının reform talepleriyle gösterilere başlaması üzerine, Türkiye de Suriye hükümetine reform çağrısında bulunmuştur.

Ancak, Türkiye'nin Suriye'deki halk hareketlerine yönelik politikaları ve reform çağrıları, Esad yönetimi nezdinde beklenen desteği görememiş ve BAAS Partisi, halk hareketlerini bastırmak için şiddete başvurmuştur. Esad'ın bu konuda somut adımlar atmaması ve halkı üzerinde askeri baskı kurması, Türkiye'nin tutumunu değiştirmiştir. Türkiye, diplomasi yoluyla çözüm bulunamayacağını anlayınca Şam ile olan ilişkilerini kesmiştir. Suriye'de muhalefetin giderek güçlenmesi ve silahlı direnişe dönüşmesi üzerine Türkiye, Esad yönetimine karşı net bir tutum sergilemiştir. Bu, Türkiye'nin Orta Doğu'da sürdürdüğü politik ve ekonomik iş birliğini olumsuz yönde etkilemiştir (Sandıklı ve Semin,

2017: 234). Türkiye, Suriye'deki trajediyi sadece bölgesel değil, uluslararası bir çözüm gerektiren bir problem olarak görmekte ve bu sorumluluğun paylaşılmasının gerektiğini belirtmektedir (Duran, 2017: 513).

2013 yılında, Türkiye'nin Hatay iline bağlı Reyhanlı kasabasında 11 Mayıs tarihinde gerçekleşen iki bombalı saldırı sonucunda 51 kişi yaşamını yitirmiş ve 146 kişi yaralanmıştır. Saldırıda 452 iş yeri, 293 konut, 62 araç ve 11 kamu binası zarar görmüştür (Sandıklı ve Semin, 2017: 238).

2013 yılının sonlarına doğru, DAESH ve PYD'nin Suriye'de etkisini artırarak toprak kazanımları elde ettiği gözlemlenmiştir. Bu gruplar, Suriye'de askeri ve idari anlamda kendilerine ait bölgeler kurma yolunda önemli adımlar atmışlardır. Suriye krizi, sadece hükümet ve silahlı muhalifler arasındaki çatışmanın ötesine geçmiş, mezhebi ve etnik boyutlar kazanmış ve Suriye'nin toprak bütünlüğünü sorgulanır hale getirmiştir (Atlıoğlu, 2016: 221-222). Suriye'de devam eden iç savaş, Türkiye'nin güvenliğini mültecilerin akını, DAESH ve PKK terör örgütlerinin faaliyetleri ve güney sınırında bir Kürt devletinin kurulması ihtimaliyle tehdit etmektedir.

Türkiye'nin toprak bütünlüğü açısından ciddi bir tehlike teşkil eden PKK, Suriye'nin kuzeyinde PYD aracılığıyla etkin olmuş, PYD ise DAESH'e karşı Batı'nın sahada bir muhalif gücü olarak desteklenerek uluslararası arenada boy göstermiştir (Demir, 2017: 272-273). Suriye'deki çatışmaları derinleştiren etnik, dini ve mezhebi farklılıklar gibi kültürel faktörler de vardır. Türkiye'ye odaklanarak bakıldığında, Suriye halkının gösteri yapmasına Esad yönetiminin silahlı müdahalesi sonucu tırmanan ve iç savaşa dönüşen çatışmalar, komşu ülke Türkiye'yi direkt olarak etkilemiştir. Suriye'den gelen mülteciler, Esad yönetiminin PKK/KCK gibi terör gruplarına verdiği destek, Suriye'nin kuzeydoğusunda yükselen ayrılıkçı hareketler ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin durması, krizin Türkiye üzerindeki doğrudan etkisini gösteren ana unsurlardır.

2017 yılında, bölgedeki çatışmalar hala devam ederken, 2013 yılından bu yana Suriye'nin kuzeyinde güçlenen DAESH, muhaliflerin etkili olduğu bölgeleri ele geçirmeye başlamıştır. Batı ülkeleri, DAESH gibi global cihatçı grupları en büyük güvenlik tehdidi olarak görmüş ve Suriye'deki yönetim değişikliği taleplerini ikinci plana atmışlardır. Bu durum,

Suriye yönetiminin uluslararası alanda gücünü yeniden kazanmasına katkı sağlamıştır (Atlıoğlu, 2016: 228).

Günümüzde, Suriye'de bölgesel ve küresel aktörlerin, savaşın ardından bölgede etkinlik kurma çabaları göze çarpmaktadır. Rusya, Suriye ile tarihsel çıkar ilişkilerinden dolayı, Suriye'nin ABD'nin etki alanında olmaması için aktif bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynaklarının zenginliği de Rusya'nın bu ilişkileri sürdürmesinde önemli bir faktördür. Ayrıca, Rusya'nın Orta Doğu'daki tek askeri üssü Suriye'de bulunmaktadır. Şam rejiminin çökmesi, Rusya'nın bölgedeki tek askeri üssünü kaybetmesi anlamına gelmektedir (Demirağ, 2016: 79). Türkiye'nin Suriye politikasında öncelikli hedefi, ülkenin bölünmeden, parçalanmadan ve barış içinde demokratikleşmesini sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için Türkiye, Suriye meselesinde rol oynayan tüm faktörlerle ilişkilerini devam ettirmelidir.

Türkiye'nin Suriye'de benimsemesi gereken politika, geçmişte yaptığı gibi, iç savaş ve mezhep çatışmalarından uzak durmak ve bu çatışmalara taraf olmaksızın önlemeye çalışmak olmalıdır (Duran, 2017: 513). Ancak, günümüzde Suriye'deki krizin uluslararası bir boyuta ulaştığı ve iç savaştan kaçarak diğer ülkelere sığınan milyonlarca insanın yaşadığı trajediler görülmektedir. Bu insanlık dramı, uluslararası gündemde sürekli olarak "mülteci/sığınmacı sorunu" olarak öne çıkmaktadır. Bu dramın tüm dünyanın gözü önünde yaşanmasına rağmen, uluslararası toplum ve küresel güçler bu konuda yetersiz kalmıştır.

2.8. Arap Baharı Sürecinde ve Sonrasında Suriye ile İlişkilerde Türk Dış Politikasının Dönüşümü

2011 yılında "Arap Baharı" hareketlerinin Suriye'ye sıçraması sonucunda, Dalacoura'nın (2012: 76; Yeltin, 2018: 204) ifade ettiği üzere, Türkiye başlangıçta olayları soğukkanlılıkla izlemiştir. Özellikle son on yıl boyunca geliştirdiği Türkiye-Suriye ilişkilerini bozmamak için sabırlı bir politika izlemiştir. Ancak, Esad'ın halkına karşı uyguladığı ağır baskı ve Türkmenlerin muhalif gruplarda yer alması gibi etkenlerle, Türkiye Suriye yönetimini uyarmıştır.

Dalacoura'nın (2012: 76) aktardığına göre, bu uyarı ve sonraki olaylar üç döneme

ayrılmıştır. İlk olarak, Esad'ın halkına yönelik şiddeti artırmasına rağmen reform yapması için diplomatik baskı yapmıştır. İkinci olarak, Esad rejimini bitirme hedefli politikaları hızlandırmış ve muhalifleri desteklemiştir. Üçüncü ve son olarak, terör gruplarının (PYD/YPG, DAES) artması ve bu grupların Türkiye'ye yönelik saldırıları nedeniyle askeri operasyonlar başlatmıştır.

2012 yılına gelindiğinde, Türkiye-Suriye ilişkileri tamamen kopmuştur. 26 Ocak 2012'de dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu, Esad'ı Suriye'deki krizin son bulması gerektiği konusunda son kez uyarılmış ve sonunun Libya'nın devrik lideri Kaddafi gibi olacağını belirtmiştir (Zeren ve diğerleri, 2017: 1885).

Süreç içerisinde Suriye'nin kuzeyinden Türkiye'ye havan, füze ve roket gibi mühimmatlar düşmüştür. Gaziantep, Hatay, Kilis ve Akçakale gibi sınır şehirlerinde çok sayıda bombalı saldırı yaşanmıştır. Ayrıca Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde bombalı saldırılar gerçekleşmiş ve yüzlerce Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir (Yeltin ve Işık, 2017: 43-44; Taşdemir ve Özer, 2017: 60).

Bu süre zarfında, bir Türk savaş uçağı Akdeniz'de uçarken Suriye tarafından düşürülmüş ve ilişkiler kopma noktasına gelmiştir (Yeltin ve Işık, 2017: 43-44). Sonraki süreçlerde Türkiye, BM'deki her türlü oylamada Suriye rejimi aleyhine oy kullanarak Batılı devletlerin safında yer almıştır (Bağlıoğlu, 2013: 507-508).

Taylor (2016: 5-6; Taşdemir ve Özer, 2017: 60) belirtmiştir ki; “Yönetilemeyen bölgeler çeşitli düzeylerde tehlike oluşturmaktadırlar. Ya küresel cihadizme bağlı terör eylemleri barındırmaktadırlar, ya da terör ve suç çetelerine hizmet eden üsler oluşturmaktadırlar ya da bu yönetilemeyen bölgeler, insani krizlerin en büyük tetikleyicisi olmaktadır.” Bu çerçevede, özellikle DAES ve PYD/YPG terör örgütlerinin “devlet dışı” aktörler olarak sürece katılımları; hem Türkiye'ye yönelik bir mülteci akını başlatmıştır -ki Göç İdaresi Başkanlığı istatistiklerine göre ülkemizde hala yaklaşık 3,4 milyon Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır- hem de Suriye'nin kuzeyinde PYD/YPG'nin kanton oluşturarak Türkiye'nin sınırlarını tehdit etmesine yol açmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023).

Bu sebeple, AK Parti hükümeti tarafından kısa vadedeki (terör ve göç) ve uzun vadedeki (Suriye'nin kuzeyinde olası bir “Kürt” devleti) güvenlik tehditleri olarak tanımlanan bu durumlar, Suriye politikalarının daha sert bir hal almasına sebep olmuştur. Yapılan araştırmalar ve AK Parti yetkilileriyle yapılan mülakatlar sonucunda; AK Parti'nin hem düzensiz göç hem de Suriye'nin kuzeyinde yaşanan çatışmaları birer tehdit olarak gördüğü ve politikalarını bu iki ana güvenlik meselesi etrafında şekillendirdiği anlaşılmıştır. TBMM Dışişleri Komisyonunda görev yapan dönemin AK Parti Bursa Milletvekili Atilla Ödünç, kendisiyle yapılan görüşmede; AK Parti hükümetinin, Suriye'deki gelişmelerin başlangıcından itibaren, çözüm odaklı ve arabulucu bir rol üstlenerek bölgesel bir güç olduğunu tekrar kanıtladığını, bu bağlamda her zaman aktif bir aktör olduğunu belirtmiştir (Ekinci, 2022: 77).

Ödünç, Suriye politikaları üzerine görüşlerini aktarırken, meseleyi Türkiye için bir güvenlik sorunu olarak nitelendirmiş ve bu sorunun AK Parti tarafından; göç ve terör gibi kısa vadeli ve Suriye'nin kuzeyinde oluşturulacak olan özerk bölge ya da devlet gibi uzun vadeli tehditler olarak tanımlandığını ve atılan adımların bu algı üzerinden atıldığını ifade etmiştir. Bu nedenle, Türk hükümetinin askeri hamlelerinin asıl hedefinin, bölgedeki istikrarsızlıktan kaynaklanan göç dalgasını durdurmak, bölgede istikrarı sağlamak suretiyle mevcut mültecilerin kendi topraklarına dönmelerini sağlamak ve bölgeyi terör örgütlerinden temizlemek olduğunu, aynı zamanda uzun vadede PYD/YPG'nin özerk bölge oluşturma ve devlet kurma hedeflerine engel olmak olduğunu vurgulamıştır (Ekinci, 2022: 78).

Görünüşe göre AK Parti lideri ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi lehine olan ve 2018 genel seçimlerinden itibaren bu sistem uygulanmaya başlandığında desteklerini ifade eden Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Devlet Bahçeli'nin beyanları bu durumu pekiştirmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Fırat Kalkanı" harekâtı sırasında, hedefin DAES ve PYD/YPG örgütlerine yönelik olduğunu belirtirken, aynı zamanda Suriye halkına destek verilmesinin de önemli olduğunu vurgulamıştır (Erdoğan'dan "Fırat Kalkanı" Harekâtı için ilk Açıklama, Salih Müslim'e Sert Yanıt, 2016). Harekâtın ilerleyen dönemlerinde ise; "Esad'ın hükmettiği devlet terörüne son vermek için oradayız, başka bir nedenle değil." (Dış İşleri Bakanlığı Fırat Kalkanı Açıklaması, 2016) şeklinde konuşarak Türkiye'ye yönelik göç dalgasını engelleme ve Suriye halkına bu konuda yardım etme hedeflerini açıkça belirtmiştir.

Bahçeli, aynı harekât sırasında ise; "Sınırlarımızdaki terör tehdidi, sınırlarımızdaki tüm teröristlerin temizlenmesi ile ortadan kaldırılmalı, bu nedenle 'Fırat Kalkanı' harekâtını olumlu görüyoruz." (Bahçeli'den Fırat Kalkanı Açıklaması, 2016) şeklinde ifade etmiştir. Bahçeli, PYD/YPG ve DAESH'in Suriye'deki Türkiye sınırına yakın şehirleri işgal ettiğini, PYD'nin "sözde" kantonlar oluşturduğunu ve bu kantonları birleştirerek sınırlarımız boyunca özerk bir bölgesel yönetim kurmayı hedeflediğini belirterek, çalışmamızın ana konusu olan kısa ve uzun vadeli terör tehditlerine dikkat çekmiştir (Bahçeli'nin Açıklamaları, 2016). Sonraki (Zeytin Dalı ve Barış Pınarı) harekâtlar da "Fırat Kalkanı" operasyonunun bir uzantısı olmuş ve MHP'nin desteği bu süreçte sürekli olmuştur.

AK Parti lideri ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan, Suriye konusundaki genel yaklaşımlarını çeşitli ortamlarda ve farklı zamanlarda açıklamış ve Suriye'deki gelişmelere küresel ve bölgesel güçlerin tavrını sert bir dille eleştirmiştir. Basın toplantıları ve medyaya yansıyan konuşmalarında özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Suriye'nin kuzeyindeki gruplara açıkça destek verdiğini, Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ettiği PYD'yi bir bölgesel aktör gibi kabul ettiğini eleştirmiş, terör örgütlerine silah, cephane ve benzeri askeri destek sağlandığını ifade etmiş ve bu duruma rağmen mücadele etme konusunda kararlı olduklarını vurgulamıştır. Suriye konusunu küresel bir kriz olarak tanımlayan Erdoğan, BM'ye de çeşitli platformlarda çağrılarda bulunmuş, ancak bu çağrılara ciddi bir yanıt alamamıştır. Bu bağlamda, BM'nin adaletsiz ve çaresiz olduğunu, işlevini yitirdiğini ve Suriye sorununun eğer şimdi çözülmezse ileride çözümsüz ve müdahale edilemez bir duruma geleceğini belirtmiştir (Erdoğan: Suriye'de Mücadelemiz Bundan Sonraki Süreçte Çok Daha Farklı Bir Şekilde Devam Edecektir, 2021).

Bununla birlikte, Suriye mültecileri konusunda özellikle ABD ve AB ülkelerine karşı açık eleştirilerde bulunan Erdoğan, göç sorununun küresel bir boyuta ulaştığını belirterek, sadece sınırlarına yakın ülkelerin değil, sınırların anlamını yitirdiği global dünyada tüm ülkelerin bu konuda sorumluluk taşıması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin her türlü etnik ve dini çeşitliliğe sahip olan kişilere kapılarını açtığını ve "açık kapı politikası" uyguladığını belirten AK Parti lideri, göç olayının insanlık trajedisi olduğunu ve bu konuda Türkiye'nin her zaman mağdurların yanında olduğunu ve olmaya devam edeceğini vurgulamıştır. Ayrıca, Ege Denizi'nde hayatını kaybeden binlerce mülteciyi anarak, AB'nin bu konuda umursamaz

bir tavır içinde olduğunu ve tüm sorumluluğu Türkiye'ye yıktığını dile getiren Erdoğan, ülkesinde yaklaşık 5 milyon mülteci olduğunu ve Türkiye'nin -milli gelire oranla- dünyada mültecilere ev sahipliği yapma ve bu konuda kaynak sağlama konusunda ilk sırada olduğunu vurgulamıştır (Erdoğan'dan Batı'ya Göçmen Tepkisi, 2021).

Öte yandan, hükümetin göç konusunda izlediği politikayı destekleyen ve aynı zamanda kısa vadeli tehdit algılamalarında paralel bir çizgi izleyen Bahçeli ise; Göçün tarih boyunca var olan bir olay olduğunu hatırlatarak, "Türk halkının her zaman mağdurlara kucak açtığını, kendi sofrasında yer verdiğini, Batılı ülkelerin ise bu konuda ilgisiz kaldığını" (Bahçeli'den Mülteci Açıklaması, 2020) ifade etmiştir. Ancak, bir diğer açıklamasında Suriyeli mültecileri misafir olarak nitelendirirken, eğer bayram için gidilebiliyorsa, kalıcı olarak da gidilebileceğini belirtmiş ve kendi nüfus güvenliğini ve nüfus geleceğimizi koruma zorunluluğumuzun olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan, mültecilerin güvenliklerinin sağlandığı durumda kendi topraklarına dönmelerinin daha uygun olacağını ifade etmiştir (Cumhuriyet, 31.07.2021 tarihli haber).

Sonuç olarak, belirli noktalarda eleştirilerini dile getirmiş olsa da, MHP'nin kısa ve uzun vadeli güvenlik tehdidi algılamaları AK Parti hükümeti ile paralellik göstermekte ve Türk hükümetini bu konuda desteklemektedir. AK Parti hükümetine koşulsuz destek veren MHP'nin, sert güç kullanımı ve Esad hakkındaki görüşleri de çalışmamızda incelenmiştir. Bu çerçevede, MHP lideri Bahçeli'nin konuya ilişkin görüşlerini ele alan çalışmamızda, Bahçeli, bir grup toplantısında yaptığı konuşmalarda Esad'ın devrilmesi gerektiğini, devrilene kadar kalplerin huzur bulmayacağını ve gerekirse Şam'a girilmesi gerektiğini ifade ederek AK Parti hükümetine olan desteğini yinelemiştir (Bahçeli'nin TBMM Konuşması, 2020).

Genel bir değerlendirme yapıldığında, Türkiye'nin kuzey Suriye politikalarının daha çok 'güvenlik odaklı' yaklaşımlarla şekillendiğini ifade edebiliriz. Böylelikle, Türkiye dışında kalan diğer yerel ve global aktörlerin Suriye'deki tavır ve rolleri, AK Parti dönemindeki Türkiye'nin Suriye politikalarını belirgin biçimde etkilemiş ve yumuşak güçten sert güce geçişin gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu durum nedeniyle, hem ülkedeki mültecileri kendi topraklarına geri döndürmek hem de güney sınırındaki potansiyel tehditleri ortadan kaldırmak amacıyla, Türkiye, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı

operasyonlarını başlatmıştır (Ulutaş ve Duran, 2016: 21).

AK Parti hükümeti, bu tehdit ve güvenlik algısını gidermek adına sert güç kullanmayı esas almıştır. Bu durum, önceden belirlenen yumuşak güç politikasından önemli bir ayrılık göstermektedir. Sert güç kullanımı, Suriye rejimine karşı yürütülen ekonomik ve diplomatik yaptırımların yanı sıra, kısa vadede PYD/YPG tehdidini azaltmak ve Suriyeli mültecilere güvenli bir alan oluşturmak, uzun vadede ise PYD/YPG tehdidini tamamen ortadan kaldırmak amacıyla Suriye topraklarına düzenlenen üç askeri harekattan oluşmaktadır. Türkiye, BM'nin 51. Maddesine dayanarak 'meşru müdafaa hakkını' kullanmış ve 24 Ağustos 2016'da 'Fırat Kalkanı' operasyonunu başlatmıştır. Bu operasyonla TSK ve ÖSO, öncelikle Cerablus'u, ardından Çobanbey ve Dabık'ı DAEŞ'ten temizlemiş, sonrasında ise El-Bab'a yönelmiştir (Yeltin, 2018: 209).

Öte yandan, PYD/YPG'nin Afrin'e ulaşma çabalarının da engellendiği görülmüştür. Türkiye, DAEŞ'i sınırlarından temizlerken, PYD/YPG'nin Afrin'e ulaşma girişimlerini de durdurmuştur (Ulutaş ve Duran, 2016: 25).

Türkiye'nin 'Fırat Kalkanı' operasyonu ile PYD/YPG'nin Afrin'e ulaşmasının engellenmesi, PYD'nin Menbiç'ten Fırat'ın batısına doğru genişlemesi ve ABD'nin SDG adı altında yaklaşık 30 bin kişilik silahlı PYD/YPG gücü oluşturma çabaları, Türkiye'nin endişelerini artırmış, ikinci operasyonun düzenlenmesini motive etmiş ve sonuçta, 20 Ocak 2018'de 'Zeytin Dalı' operasyonu kapsamında, PYD'nin kanton olarak ilan ettiği Afrin'e girilmiştir (Polat, 2020: 70).

Polat'a (2020: 71) dayanarak, Zeytin Dalı operasyonunun nedenleri şunlardır: ÖSO'nun kontrolü altında olan 10 bin kilometrekarelik bir alanı güvence altına almak, PKK'nın Doğu Akdeniz'e ulaşma hedefini tamamen engellemek, Türkiye'nin Arap dünyasıyla olan coğrafi bağlantısının kesilme riskini ortadan kaldırmak, Suriye sınırlarının güvenliğini sağlamak, PYD/PKK'nın Amanos Dağları üzerinden Türkiye'ye gerçekleştirdiği sızmalara engel olmak, terör örgütünün Akdeniz'e ve buradan dünyaya açılmasını engellemek, "Fırat Kalkanı" operasyonunun güvenliğini ve devamlılığını sağlamak, Tel Rifat bölgesini kontrol altına alarak sivillerin evlerine geri dönüşünü sağlamak ve ABD'nin

terör örgütlerine desteğini durdurmak. Bu noktalara ek olarak, Türkiye'nin sınır illerinin güvenliği ve Fırat Kalkanı operasyonunun korunması açısından Afrin'in kritik bir öneme sahip olduğu ve terör örgütlerinin Afrin'de bulunmasının Kilis ve Hatay'ın büyük bir kısmını terör örgütlerinin ateş menziline soktuğu belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin, Afrin ve Kobani'nin birleşmesini "Kürt koridoru" projesinin önemli bir parçası olarak gördüğü ifade edilmiştir (Polat, 2020: 71).

Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde kurulacak bir Kürt devletine kesinlikle izin vermeyeceği, Suriyeli göçmenlerin güvenli bir şekilde ülkelerine geri dönmelerini sağlama, Amanos bölgesindeki terör gruplarının Türkiye'ye sızmasını engelleme ve PYD'nin Doğu Akdeniz'e erişim hedefini bloke etme gibi sebeplerle operasyonların başlatıldığı görülmüştür. Bu hedefler doğrultusunda Türkiye, bölgesel ve küresel aktörlerle çatışma riskini de kabullenmiş ve operasyonlarına başlamıştır. Bu süreçte ABD ve Rusya gibi küresel ve bölgesel güçlerle zaman zaman çıkar çatışmaları yaşanmıştır. Türkiye, Obama yönetiminin Suriye politikalarından rahatsızdı ve bu politikaların yeni yönetimle birlikte değişeceği umudunu taşıyordu. Ancak, Başkan Trump'ın ÖSO'ya verdiği desteği kesip, SDG'yi "en etkili müttefik" ve "vazgeçilmez müttefik" olarak tanımlaması, bunun yanında PYD flamaları ile ABD bayraklarının yan yana asılmasıyla bu ümidi yitirilmiştir (Köylü, 2018: 82-83).

ABD'nin SDG aracılığıyla PYD'ye verdiği destek, Türkiye ile müttefiklik ilişkisine zarar vermiş ve ABD'nin SDG üzerinden yürüttüğü projede PYD, Suriye'de DAESH'e karşı en önemli güç veya Kuzey Suriye'nin (Rojava) asıl sahibi olarak tanımlanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin bölgesel politikadan dışlanmasına yönelik bir girişim olmuştur (Köylü, 2018: 82). Ancak, Türkiye'nin kararlı operasyonlarının ardından ABD, Dışişleri Bakanı Rex Tillerson aracılığıyla, Türkiye'ye PYD/YPG'den temizlenmiş Afrin için "güvenli bölge" önerisi getirmiş ve Türkiye'nin meşru müdafaa haklarına ve güvenlik endişelerine saygı gösterdiklerini belirtmiştir.

Öte yandan, ABD'nin SDG aracılığıyla Rusya'nın etki alanını kısıtlaması ve petrol rezervlerini kontrol altına alması, Suriye'deki savaş masraflarını Suriye petrolleriyle karşılamak isteyen Rusya'nın ABD ile Suriye konusundaki ittifakını olumsuz etkilemiştir. Bu durumun sonucunda Rusya, ABD'nin liderliğindeki Cenevre Süreci'ne alternatif olarak

Astana-Soçi Süreci'ni başlatmıştır. Bununla birlikte, PYD'nin ABD'ye yönelmesi, hatta kontrolüne girmesi, Rusya'nın PYD ile olan ilişkisini zarar vermiş ve bu durum, Esad ile PYD'yi birbiriyle çatışma durumuna getirmiştir. ABD-Rusya rekabetinde Türkiye, doğal olarak PYD/YPG terör örgütünü destekleyen ABD yerine, bu örgütlerle arası bozulan Rusya'yı seçmiş ve Astana-Soçi sürecine aktif bir şekilde katılmıştır. Türkiye'nin operasyonları sonucunda, PYD'nin silahlı kolu YPG'nin lideri Sipan Hemo, Rusya'yı "Kürtlere ihanet" suçlamasıyla karşı karşıya gelmiş ve Rusya'nın kendilerini bir gecede sattığına dair beyanlarda bulunmuştur (Köylü, 2018: 82-83).

Sonuç olarak, Türkiye, 9 Ekim 2019 tarihinde, sınır güvenliğine tehdit oluşturan terör örgütlerini ortadan kaldırmak, Kuzey Suriye'deki bölge halkının güvenli bir yaşam sürdürebilmesini sağlamak, PYD/YPG terör örgütünün yasa dışı faaliyetlerini durdurmak ve Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumak amacıyla “Barış Pınarı” operasyonunu gerçekleştirmiştir (Polat, 2020: 77). Fırat'ın doğusunda bulunan terör örgütlerine yönelik gerçekleştirilen bu operasyonun hedefleri, Polat'a (2020: 77) göre, Millî Savunma Bakanlığı'nın web sitesinde şu şekilde listelenmiştir:

- Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden terör unsurlarının sınır bölgelerinden temizlenmesi ve sınır güvenliğinin sağlanması,
- Türkiye-Suriye sınırının güneyinde bir terör koridorunun oluşturulmasının önlenmesi,
- Kuzey Suriye'deki bölge halkının güvenliğinin temini ve onlar için güvenli bir yaşam alanının kurulması,
- DEAŞ ve PKK/KCK/PYD-YPG gibi Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden terör örgütlerinin ve teröristlerin etkisizleştirilmesi,
- Topraklarından edilmiş Suriyelilerin evlerine geri dönebilmeleri için uygun koşulların oluşturulması.

“Barış Pınarı” operasyonu, kendisinden önceki iki operasyon (Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı) gibi uluslararası hukuka, BM Güvenlik Konseyi'nin terörle mücadele

kararlarına ve BM Sözleşmesi'nin 51. maddesine uygun olarak, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı gösterilerek Rasulayn ile Tel-Abyad arasındaki yaklaşık 120 km'lik bir alanda gerçekleştirilmiştir ve sona ermiştir (Polat, 2020: 77). Bu operasyon sonrası Türkiye, Fırat'ın batısı ile doğusu arasındaki terör gruplarının birleşmesini önlemiş, kontrolü altına aldığı mayınlı bölgeleri temizlemeye başlamış, ayrıca 22.10.2019 tarihinde Soçi'de Rusya ile mutabık kaldığı anlaşma uyarınca ortak devriye faaliyetlerine başlamıştır (Polat, 2020: 79-80).

Bununla birlikte, operasyonun başladığı ilk günden itibaren ABD, AB ve hatta NATO'dan çeşitli tepkiler gelmiştir. Ancak Türkiye'nin kararlılığı sonucunda, 17 Ekim 2019 tarihinde ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence, Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert O'Brien ve Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey'den oluşan bir ABD heyeti ile yapılan görüşmeler sonucu, terör örgütü PKK/PYD/YPG'nin 120 saat içinde "Güvenli Bölge"den çekilmesi, ağır silahlarının toplanması ve tahkimatlarının yıkılması için ateşkes kararı alınmıştır (Polat, 2020: 79).

2.9. Dış ve İç Etkenler Bağlamında Türkiye'nin Suriye Politikasının Değerlendirilmesi

Türkiye'nin Suriye politikasına genel olarak bakıldığında, Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte belirlenen iki temel parametre üzerinden şekillendiği görülmektedir. Bu parametrelerden birincisi, Türkiye'nin en uzun sınırı olan Suriye sınırında, Suriye iç savaşı ile birlikte dış desteklerle oluşturulan terör koridorunun yol açtığı sınır güvenliği meselesi; diğer önemli mesele ise Suriye iç savaşında Suriye rejiminin sivil halk üzerindeki saldırıları sonucu ortaya çıkan insani kriz ve bunun doğurduğu sığınmacı meselesidir. Türkiye, bu iki mesele ekseninde Suriye iç savaşına yönelik politikalarını oluştururken, ulusal güvenlik yaklaşımı ve insani yaklaşımı benimsemiştir.

Türkiye'nin Suriye politikasının dönüşümü, Arap Baharı sürecinin başlangıç dönemlerinde "bekle-gör" politikası ile başlamıştır. AK Parti hükümeti, olayların Suriye geneline yayılması ve şiddet olaylarının artmasıyla beraber Esad rejiminin halka karşı şiddet kullanmaması için uyarılarda bulunmuştur. Türkiye, Esad yönetimiyle olan iyi münasebetlerini kullanarak Suriye üzerinde model ülke olabileceğini düşünmüştür. Ancak Esad rejimi reform hususunda yavaş hareket etmiş ve halkına karşı şiddet uygulamalarını

artırmıştır. Bu durum, Türkiye'nin zaman içerisinde Suriye'ye yönelik tavır değişikliğine gitmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikasını muhalif kesimden yana değiştirmesindeki en önemli nedenlerden bir diğeri de diğer ülkeler gibi Esad hükümetinin de kısa süre içerisinde değişeceği beklentisi olmuştur. Ancak bu beklenti doğrultusunda, Türkiye, olası yeni Suriye hükümetinde söz sahibi olmayı ve etkili bir iletişimi arzulamasına rağmen, durum istenildiği gibi ilerlemeyerek zaman içinde Suriye'nin Ortadoğu'nun diğer ülkelerinden farklı olduğu anlaşılmıştır.

Sınır komşusu ile yaşanan meseleler Türkiye'nin yalnızca güney illerinde değil, aynı zamanda diğer bölgelerini de göç meselesi temelinde derinden etkilemiştir. Suriye'de 2011 yılından bugüne süren ve çok sayıda insanın hayatından, evinden, yurdundan olmalarına neden olan olaylar, bu meseleye taraf olan aktörler açısından Suriye'yi destekleyen ve desteklemeyenler olarak iki kutba ayırmıştır. Suriye'deki olaylara 2014 sonlarına doğru ABD hükümeti ve 2015 yılında Rusya'nın katılması olayların gidişatını değiştirmiştir. Türkiye için iç savaş, sınırında terör koridoru oluşturma ihtimalini ortaya çıkarmış ve "ulusal güvenlik sorunu" haline gelmiştir.

Türkiye'nin Suriye politikasının dönüşümü, bu süreçlerin ışığında daha iyi anlaşılabilir. Türkiye'nin başlangıçta "bekle-gör" politikası uygulaması, daha sonra Esad rejimine karşı tavır alması ve son olarak ulusal güvenlik endişeleriyle hareket etmesi, bu politikanın dönüşümün temel aşamalarını oluşturur.

Suriye iç savaşının başlaması itibari ile TDP'yi belirleyen iki temel parametre ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi Türkiye'nin en uzun sınırı olan Suriye sınırında Suriye iç savaşı ile birlikte dış desteklerle oluşturulan terör koridorunun yol açmış olduğu sınır güvenliği meselesidir. Türkiye'nin bu mesele ekseninde Suriye iç savaşına yönelik politikalarını oluştururken, iki temel yaklaşım ile hareket etmiştir. Bunlardan biri özellikle sınır güvenliği meselesine yönelik olarak benimsemiş olduğu ulusal güvenlik yaklaşımıdır. Sınır güvenliği konusunda Türkiye diplomatik ve askeri açılımlar gerçekleştirmiş ve uluslararası bir mahiyet kazanmış olan Suriye meselesinde önde gelen aktörlerden biri olmuştur. Suriye iç savaşında palazlanan DEAŞ terörüne ilaveten, Türkiye'nin güneyinde PYD-YPG gibi PKK'nın uzantıları olan terör örgütlerinin yapılanmaların oluşturduğu terör

koridorunun Türkiye'nin ulusal güvenliği için ciddi bir tehdide dönüşmesinden sonra Türkiye bir dizi sınır ötesi askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. Terör koridorunun güvenlik koridoruna dönüştürülmesinde oldukça başarılı olan bu askeri operasyonların gerçekleştirilmesinde Türkiye'nin bu hareketlerini uluslararası hukuk çerçevesinde gerçekleştirmiş olması haklılık ve meşruluk zemini sağlanması açısından dikkat çekmektedir.

Diplomatik çabalar nezdinde sürece baktığımızda ise Cenevre görüşmeleri, Astana ve Soçi Zirveleri önemli gelişmelerdendir. Bu süreçler, Türkiye'nin Suriye'deki krizin siyasi çözüm sürecinde ön plana çıkan aktör olmasını sağlamıştır. Türkiye hem Cenevre görüşmeleri hem de Astana ve Soçi Zirveleri ile savaşın denklemini kendi lehine çeviren aktör olmuştur.

Cenevre görüşmeleri, Suriye'deki iç savaşın çözümü için BM tarafından düzenlenen bir dizi konferanstır. Türkiye, bu görüşmelerde aktif bir rol oynamış ve Suriye'deki krizin çözümü için uluslararası çabaları desteklemiştir. Astana ve Soçi Zirveleri ise, Suriye'deki krizin çözüme yönelik olarak Rusya ve İran ile birlikte yürütülen diplomatik süreçlerdir. Bu zirveler, Türkiye'nin Suriye politikasında önemli bir dönüşümü temsil etmektedir.

Türkiye, bu süreçlerde Suriye'deki krizin çözümüne yönelik olarak hem askeri operasyonları hem de diplomatik çabaları sonucu savaşın denklemini etkileyebilen bir aktör niteliğindedir. Türkiye'nin bu süreçlerdeki aktif rolü, Suriye'deki krizin çözümüne yönelik uluslararası çabaları desteklemiş; hem Cenevre toplantıları hem Rusya ve İran'la sürdürdüğü Astana ve Soçi zirveleri ile uluslararası çözüm mekanizmalarının önde gelen aktörlerinden biri haline gelmiştir.

Türkiye'nin Suriye politikasında bu süreçlerin önemi, sadece askeri ve diplomatik çabalarla sınırlı değildir. Türkiye, bu süreçlerde aynı zamanda bölgedeki yerli unsurların güvenliği, alt yapı, sağlık ve eğitim hizmetleri alanlarında da çalışmalar başlatmıştır. Bu politikası ile göç krizini önünü almak ve göçe zorlanmış olan kitlelerin geri dönmelerine imkan tanıyan bir ortam oluşturmak çabasına girmiştir.

Türkiye'nin Suriye politikasında, sınır güvenliği ve askeri operasyonlar ile diplomatik çabalar ve uluslararası ilişkiler birbirini tamamlayan unsurlar olmuştur. Türkiye,

bu iki unsur arasında denge kurarak hem kendi ulusal çıkarlarını korumuş hem de Suriye'deki krize yönelik çözüm çabalarına katkıda bulunmuştur. Bu politika, Türkiye'nin Suriye'deki duruma yönelik kapsamlı ve çok boyutlu yaklaşımının bir yansımasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI ROLLERİ, KARAR BİRİMLERİ VE AK PARTİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKASINDA SURİYE

Uluslararası ilişkilerin ve dış politika yapımının yapısını anlamak için rol teorisi kritik bir öneme sahiptir. Bu teori, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin davranışlarını ve etkileşimlerini derinlemesine incelememize olanak tanır. Devletlerin uluslararası arenada nasıl algılandıklarını, hangi rolleri benimsediklerini ve bu rollerin uluslararası politika ve dış politika yapımında nasıl bir etkisi olduğunu anlamamıza yardımcı olur. Bu bağlamda, Türkiye'nin dış politikasında benimsediği roller, uluslararası ilişkilerde nasıl bir konumda olduğunu ve diğer devletlerle nasıl etkileşime girdiğini göstermektedir.

AK Parti dönemi, TDP'nin karar birimlerinin şekillenmesi açısından önemli bir dönem olarak karşımıza çıkar. 2002 yılından itibaren süregelen bu dönem, Türkiye'nin dış politika yaklaşımını ve uygulamasını önemli ölçüde yeniden biçimlendirmiştir. Başlangıçta birçok aktörün içinde yer aldığı dış politika karar süreci, zamanla siyasal erkin artan gücüyle daha merkezi bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemde, Türkiye'nin dış politika karar birimlerinin nasıl bir değişim geçirdiği, hangi aktörlerin öne çıktığı ve bu aktörlerin dış politika yapım sürecinde nasıl bir rol oynadığı kritik bir öneme sahiptir.

Suriye politikası, AK Parti döneminin dış politika yaklaşımında öne çıkan önemli bir konudur. Bu dönemde, Türkiye'nin Suriye ile olan ilişkileri derinleşmiş ve çok boyutlu bir hal almıştır. Siyasi ilişkilerin yanı sıra, diplomatik, askeri ve ekonomik alanlarda da birçok gelişme yaşanmıştır. Bu bağlamda, Suriye politikası konusunda alınan kararlar, hangi karar birimlerinin etkili olduğu ve bu birimlerin Suriye politikasında nasıl bir rol oynadığı bu bölümde detaylı bir şekilde incelenmektedir.

3.1. Rol Teorisi Perspektifinden Türk Dış Politikasına Atfedilen Dış Politika Rollerini

Rol teorisi, sosyal bilimlerde ve özellikle uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır. Bu teori, bireylerin veya grupların toplum içindeki davranışlarını ve etkileşimlerini anlamamıza yardımcı olur. Bireylerin ve grupların belirli "rolleri" olduğunu ve bu rollerin, sosyal etkileşimlerde nasıl davrandıklarını büyük ölçüde etkilediğini öne

sürmektedir. Bu roller, bireylerin ve grupların sosyal beklentilere uygun davranma biçimlerini belirler ve bu, onların toplum içindeki etkileşimlerini ve davranışlarını şekillendirmektedir.

Uluslararası ilişkiler bağlamında, rol teorisi, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin davranışlarını ve etkileşimlerini anlamamıza yardımcı olur. Devletlerin ve diğer aktörlerin belirli rolleri benimsemesi ve bu rolleri oynaması, uluslararası politika ve dış politika yapımında nasıl davrandıklarını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Bu roller, devletlerin uluslararası alanda nasıl algılandıklarını ve diğer devletlerle nasıl etkileşime girdiklerini göstermektedir.

Rol teorisi, uluslararası ilişkilerin karmaşık dinamiklerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Devletlerin ve diğer aktörlerin belirli rolleri benimsemesi uluslararası politikaların ve dış politika stratejilerinin şekillendirilmesinde önemli bir rol oynar. Örneğin, bir devletin kendini "barışın koruyucusu" veya "bölgesel lider" olarak görmesi, dış politika hedefleri ve stratejilerinde bu doğrultuda kararlar almasıyla sonuçlanmaktadır. Böylelikle uluslararası sistemin karmaşık yapısının yanı sıra karmaşık aktör davranışı ve etkileşimlerinin arasında politik kararların açıklanması ve bir anlamlılık kazanmasını sağlamaktadır.

Türkiye'ye atfedilen dış politika rolleri ise TDP'nin genel özellikleriyle ve yaşanan tarihsel olaylarla paralellik göstermektedir. TDP'nin genel özellikleri için ise, Türkiye'nin tarihsel, coğrafi ve kültürel bağlamını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Günümüzde Türkiye, stratejik konumu, büyük nüfusu ve ekonomik potansiyeli nedeniyle bölgesel bir güç olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin dış politikası, bu faktörlerin yanı sıra, Türkiye'nin ulusal çıkarları, güvenlik endişeleri ve uluslararası normlar ve değerler tarafından da şekillendirilmektedir.

TDP'nin genel özelliklerinden birini, Türkiye'nin hem Batı hem de Doğu ile güçlü bağları oluşturmaktadır. Türkiye, Batı ekseninde ABD ve AB ile ilişkiler yürütmekte ve bu ilişkilerinde BM, NATO üyeliğinin getirdiği birtakım imkanları kullanmaktadır. Doğu ekseninde ise, Müslüman kimliğinden kaynaklanan ve İslam coğrafyasına odaklanan birtakım politikalar yürütmekte, bu faaliyetlerinde özellikle Ortadoğu politikalarında İİT gibi örgütlerde de üye olarak aktif bir görünüm sergilemektedir. Doğuda Türki Cumhuriyetler,

Çin, Pakistan gibi ülkelerle de stratejik işbirliklerini ve ticari ve diplomatik ilişkilerini sürdürmektedir. Coğrafi olarak her iki kıtanın da parçası olma durumu, Türkiye'nin hem Batı hem de Doğu ile ilişkilerini dengeleme yeteneğini yansıtmaktadır.

TDP'nin bir başka önemli özelliği, Türkiye'nin bölgesel bir lider rolü oynamasıdır. Türkiye, Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanlar gibi stratejik bölgelerdeki meselelerde aktif rol almaktadır. Türkiye'nin bu bölgelerdeki etkinliği, Türkiye'nin bölgesel güvenlik, ekonomik iş birliği ve kültürel etkileşim gibi konularda önemli bir rol oynamasını sağlamaktadır.

3.1.1. Türkiye'de Rol Teorisine İlişkin Literatür

Rol teorisi, yabancı dış politika literatüründe geniş bir yer kaplamasına rağmen, TDP analizlerinde bu kuramın kullanımı ne yazık ki oldukça kısıtlıdır. TDP çalışmalarında, Türkiye'nin dış politika rollerine dair referanslar bulunsa da, bu analizlerde rol teorisini kullanıldığını belirten akademisyenlerin sayısı sınırlıdır. Bu durum, rol odaklı çalışmaların TDP çalışmalarında hala yeterince keşfedilmemiş bir alan olduğunu göstermektedir

Türkiye'nin dış politika rolleri, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar bir dizi dönüşüm ve değişimden geçmiştir. Bu roller genellikle iç ve dış dinamiklerin, tarihsel bağlamın ve liderlerin kişisel görüşlerinin bir sonucu olarak şekillenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye'nin dış politika rolleri genellikle "Batı yanlısı" ve "izolasyonisttir". Bu dönemde, Türkiye'nin dış politikası, Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi çerçevesinde şekillenmektedir. Bu ilke, Türkiye'nin barışçıl bir politika izlemesini ve uluslararası anlaşmazlıklardan kaçınmasını öngörmektedir. Bu dönemde Türkiye, genellikle Batı ile yakın ilişkiler kurmayı ve Sovyet tehdidine karşı NATO gibi Batı ittifaklarına katılmayı tercih etmiştir (Özdamar vd., 2014a: 13).

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye hem söylem hem de uygulama düzeyinde, Batı İttifakı'nın bir parçası olarak komünizme karşı bir duruş sergilemiştir. Genelde Sovyetler'e karşı bir 'tampon' veya 'kale' olarak nitelendirilen Türkiye'nin rolü, Soğuk Savaş'ın önce yumuşaması ve sonrasında sona ermesiyle birlikte hem içeride hem de dışarıda farklı bir değerlendirme sürecine girmiştir (Aydın, 2005).

1980'ler ve 1990'lar boyunca, Türkiye'nin dış politika rolleri değişmeye başlamıştır. Bu dönemde, Türkiye, ekonomik liberalleşme ve küreselleşme süreçlerine daha fazla entegre olmuştur. Bu süreç, Türkiye'nin dış politika rollerini de etkilemiş ve Türkiye, daha "aktif" bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin dış politika rolleri arasında "bölgesel güç", "bölgesel işbirlikçi" ve "ekonomik partner" gibi roller öne çıkmıştır (Aras ve Görener, 2010: 79-81).

Aras (2002) ise Orta Asya ve Kafkaslar'da yeni devletlerin ortaya çıkışının TDP'de önemli değişimlere yol açtığını belirtir. Bu yeni dönemde iki ana dış politika gündemi belirginleşmiştir:

- Türkiye modeli yönetimlerin bölgeye yayılması,
- Yeni güç boşluğunda ortaya çıkan fırsatların kullanılması.

Aras'ın çalışması özellikle ikinci gündeme odaklanır ve Türkiye'nin bölgedeki potansiyel politikalarını tartışır. Yazarın temel önerisi, Türkiye'nin "köprü" rolünü kullanarak bölgede daha aktif bir politika ile ortaya çıkan fırsatları etkin bir şekilde kullanmasıdır.

Yanık (2009) ise köprü metaforunun kullanımını dış politika elitlerinin farklı dönemlerdeki kimlik vurguları ile birlikte inceler. Yani, köprü metaforu, farklı dönemlerde dış politika yapıcılar tarafından çeşitli dış politika kimliklerinin oluşturulmasında kullanılmıştır. 1990'larda Türkiye, köprü metaforunu doğu ülkeleri için laik ve demokratik bir model olma iddiası ile kullanmıştır. Bu dönemde köprü kavramı, batı ve doğuyu birleştiren bir özellik taşır. Ancak, 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra köprü rolünün içeriği değişmeye başlamıştır. Dini bir vurgu eklenmiş ve köprü rolü, İslam ve Hristiyanlık arasında bir köprü oluşturma işlevini de kazanmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin köprü rolü, medeniyetleri birleştirme noktasında da kullanılmıştır. Yanık'a göre, köprü rolü, TDP'deki kimlik dalgalanmaları ile birlikte değişen ve Türkiye'nin dış politika "eşiği" ve "ötekileştirmelerini" belirleyen bir kavram haline gelmiştir. Yanık'ın köprü kavramının kullanımı, sadece coğrafi bir referans değil, aynı zamanda değerler üzerinden tanımlanan bir özellik olduğunu gösterir.

2000'lerin başında, AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Türkiye'nin dış politika rolleri yeniden şekillenmiştir. AK Parti'nin dış politika rolleri, genellikle "bölgesel lider", "bölgesel koruyucu", "bölgesel alt sistem ortağı", "küresel alt sistem ortağı", "örnek" ve "köprü" olmak üzere altı ana kategoriye ayrılmıştır (Aras ve Görener, 2010: 73). Bu roller, AK Parti'nin dış politika vizyonunu ve motivasyonlarını belirlemiş ve Türkiye'nin uluslararası sistemdeki konumunu ve statüsünü şekillendirmiştir (Arı ve Munassar, 2020: 3-9).

Yanık (2011) bir başka çalışmasında, Türkiye'nin coğrafi konumunun iki kıtaya ait olduğunu belirten siyasal elitlerin, bu durumun aynı zamanda iki farklı siyasal geleneğin özelliklerini taşıdığı sonucuna vardığını belirtir. Yanık, bu iddiasını, coğrafyanın ötesine geçen ve bir güç aracı olarak kullanılmasını sorgulayan eleştirel jeopolitik bakış açısı ile destekler. Bu bağlamda, Yanık, Türkiye'nin iki kıtaya ait olduğu iddiasının, aynı zamanda Türkiye'nin "arabulucu" rolünün oluşturulmasına yardımcı olduğunu vurgular.

Kirişçi (2009) ise, Türkiye'nin ulusal güvenlik odaklı ve eleştirilere maruz kalan geleneksel politikasından, komşu bölgelerde olumlu karşılanan bir dış politikaya doğru bir gelişme gözlemlemektedir. Bu değişimde, yeni pazarlar ve ticari ilişkiler gibi ekonomik faktörlerin önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. Kirişçi, TDP literatüründe bulunan 5 açıklama şeklini özetler:

- Avrupalılaşma odaklı açıklamalar,
- Türkiye'nin kimliğinin açıklanmasına inşacı yaklaşımlar,
- İç politik faktörler,
- Uluslararası yapısal faktörler ve jeopolitik,
- Türkiye'nin "yumuşak güç" olma arayışı.

Bu noktada, Kirişçi, ne literatürde ne de Davutoğlu'nun söyleminde ekonomik faktörlere bir vurgu olmadığını belirtir. Devletler dış politikalarını giderek daha fazla ekonomik faktörler çerçevesinde belirlemektedir ve Kirişçi, Türkiye'nin bu ekonomik rolünü

"tacir ülke" kavramı ile açıklamaktadır. Kirişçi, Özal döneminden itibaren TDP'nin belirlenmesinde ekonomik faktörlerin önemini vurgular. Ülkenin "tacir ülke" rolü öne çıktıkça, hükümet politikalarını karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde belirler. Kirişçi'nin belirttiği gibi, "komşularla sıfır sorun" gibi dış politika gündemleri, yeni ihracat pazarları bulma gündemi ile birlikte düşünülmelidir.

Arap Baharı'nın patlak vermesiyle birlikte, bu rollerin bazılarında belirgin bir dönüş gözlemlenmiştir. Bunun yerine "merkezi/pivot ülke", "aktif bağımsız ülke", "kalkındırıcı" (yani gelişmekte olan ülkelere yardım eden), "mazlumların koruyucusu" ve "model/örnek ülke" rollerine daha fazla vurgu yapılmıştır. Bu yeni roller, yumuşak güç araçlarına doğrudan vurgu yapmamaktadır ve daha büyük maddi yetenekler gerektirmektedir. "Örnek" rolü, yumuşak güce dayalı gibi görünse de, bu rolün referansları, liderlik iddiasında bulunan ve bölgedeki olayların seyrini etkileme kapasitesine sahip rollerle paralel olarak artmaktadır (Özdamar vd., 2014b: 102-103).

3.1.2. Türk Dış Politikası Rollerinin Ortaya Çıkışı ve Kaynakları

Yukarıda TDP'de kullanılan rol kavramlarına ilişkin literatürde yapılan çalışmaları özetleyecek olursak, Türkiye'nin rol tasavvurlarının erken Cumhuriyet dönemiyle başladığı görülmektedir. Kurucular tarafından belirlenen Batı'ya ait olma hedefi, ülkenin demokratikleşmesinin yolunu açmış ve yeni dış politika aktörlerinin siyasal elit olarak belirmesini sağlamıştır. Bu yeni siyasal elitlerle birlikte, yeni dış politika vizyonları da ortaya çıkmıştır. Ancak, bu alternatif vizyonlar Özal dönemine kadar görece sessiz (izolasyonist/içe dönük/kapalı) kalmıştır. Özal, "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar" olarak adlandırılan farklı bir dış politika vizyonu sunmuştur. Özal ile birlikte, Türkiye "bölgesel lider" ve "köprü" olma arayışına girmiş ve bu roller, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile bir ivme kazanmıştır. AK Parti elitleri de iktidara geldiklerinde kendi dış politika vizyonlarını getirmişlerdir. 2002 ve 2007 seçimlerini takiben, artan iç destek ve güven ile birlikte, bu roller daha da konsolide olmuştur. Arap Baharı sürecinde "bölgesel lider, bölgesel koruyucu, bölgesel alt sistem ortağı, küresel sistem ortağı, örnek ve köprü rolleri" daha çok dış politikada dile getirilir hale gelmiştir (2010: 81). Arap Baharından sonraki süreçte ise, AK Parti liderlerinin bölgesel lider, bölgesel koruyucu, bölgesel alt sistem ortağı rollerine olan atıflarının artması ile birlikte köprü rolünün öneminin azaldığını belirtilmektedir (Aras ve Görener, 2010).

2014 yılında yürütücülüğünü Doç. Dr. Özgür Özdamar'ın gerçekleştirdiği “Türkiye'nin Dış Politika Rollerini: Ampirik Bir Yaklaşım” adını taşıyan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) destekli büyük çaplı bir proje 24 aylık bir sürenin ardından sonuçlandırılmıştır (Özdamar, 2014a). Proje, TDP rollerine ilişkin o zamana kadarki ilk ve en geniş çalışma niteliğinde olmakla birlikte; gerek ortaya koyduğu dış politika rolleri açısından gerekse anket, mülakat, söylem analizi gibi nitel ve nicel araştırmada kullanılan farklı araştırma araçlarına yer vererek bu modeller üzerinden daha birçok akademik çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için araştırmacılara bir kapı aralamıştır.

Projede, TDP çalışmalarında 'rol' konusunun önemli bir eksiklik olduğunu ve bu alanda daha derinlemesine bilimsel araştırmaların gerekliliğini vurgulanmaktadır. Projenin genel amacı, bu konuda bilimsel verilere dayalı çıkarımlar yaparak, dış politika karar vericileri, bürokrasi, akademi, medya, kamuoyu gibi platformlarda TDP'ye atfedilen rollerin anlaşılmasına yardımcı olabilmektir.

Projede öncelikle, DPA literatüründe yer alan ve TDP kapsamında çok fazla inceleme alanı bulamayan 'rol teorisi' literatürü ele alınmaktadır. Bu amaçla, çalışmanın ilk evresinde, karar vericilerin dış politika söylemleri üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda 2012'lere kadar 17 yıllık bir süre içerisinde Başbakan veya Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş İsmail Cem, Yaşar Yakış, Ali Babacan, Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan örneğinde bir söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine literatür incelemesi ve liderlerin konuşmalarının içerik analiziyle bu aşama tamamlanmış ve 25 adet TDP rolü ortaya koyulmuştur (Özdamar, 2014a: 15).

Projenin ikinci aşamasında, Türkiye'nin seçkin isimlerinin TDP rollerine ilişkin düşüncelerinin ve bu rollerle bağlantılı tutumlarının derinlemesine mülakat yöntemleriyle belirlenmesidir. Bu süreçte, 50 lider ve fikir öncüsü ile yapılan mülakatlar sayesinde, TDP'nin rollerinin bir haritası çıkarılmıştır.

Son aşamada ise, 3.000 kişilik bir grup üzerinde anket çalışması gerçekleştirilerek kamuoyu tutumları elde edilmiş ve böylelikle, üç ayrı analiz seviyesi oluşturulmuştur. Bu analiz seviyelerinin tümünün incelenmesinin amacı, genellikle elit konusu olarak kabul edilen dış politika alanında elitlerin ve genel halkın görüşlerinin karşılaştırılmasını sağlamak ve Türkiye'ye yönelik rollere ilişkin literatüre stratejik bir katkı sağlamaktır.

3.1.3. Türk Dış Politikasında En Sık Kullanılan Dış Politika Roller

Bahsi geçen proje kapsamında yürütülen içerik analizlerinin ve mevcut literatürün birleşimi sonucunda, Proje kapsamında TDP'deki en sık vurgulanan 25 dış politika rolüne ilişkin bir liste oluşturulmuştur (Özdamar, 2014a). Tez kapsamında gerçekleştirilen analizde de bu liste model olarak kullanılmıştır. Bu kısımda, TDP üzerine var olan akademik yazılarda ve çeşitli makalelerde belirtilen TDP rollerine ilişkin bulgulara ve açıklamalara da yer verilmektedir.

Küresel Sistem Ortağı

Aras ve Görener (2010) genel olarak küresel sistemi destekleyen bir duruşu ifade ettiğini belirttikleri "küresel sistem ortağı" rol anlayışını ortaya koymuşlardır. Türkiye'nin uluslararası normlara ve kurallara uygun hareket etme eğilimi ve küresel örgütlerde aktif bir rol üstlenmesi, bu rol anlayışının mevcudiyetini göstermektedir. Aras ve Görener'in bölgesel hedefleri bu role dahil etmelerine rağmen, projede önemine binaen Türkiye'nin bu hedefleri "bölgesel alt sistem ortağı" tanımına dahil edilmiştir. Küresel sistem ortağı, esasında Türkiye'nin uluslararası düzeni, uluslararası toplumun ve örgütlerin kurallarını destekleme eğilimini belirtmektedir. Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi gibi mekanizmaların oluşturulmasında ve uluslararası hukuk ve geleneklerin belirlenmesinde aktif bir rol oynaması, bu rol anlayışının belirtileri olarak değerlendirilmiştir.

Barış ve İstikrar Savunucusu

Bu rol, bir ülkenin genellikle belirli bir bölgeyle sınırlı kalmaksızın, tüm dünya genelinde barış ve istikrarı savunma sorumluluğunu taşıdığı durumları ifade etmektedir. Bu rol, Holsti (1970) tarafından da ifade edilmiştir. Holsti (1970: 272), bu rolü, "bölgesel bağlantılardan bağımsız olarak, barışı tehdit eden durumlara veya saldırılara karşı evrensel bir bağlılık durumu" şeklinde tanımlamıştır. Bu rol bölgesel değil, evrensel bir roldür. Türkiye'nin çatışma dolu bir bölgedeki "istikrar adası" olarak tanımlanmasına sıkça atıfta bulunulur. Türkiye bağlamında, liderlerin Türkiye'nin çevresindeki bölgelere karşı ayrımcılık yapmaksızın istikrar ve barışı savunan bir ülke olduğu şeklindeki ifadeleri, bu rol anlayışının göstergeleri arasında kabul edilmiştir.

Bölgesel Ortak

Bu rol anlayışı, Holsti (1970) tarafından tanımlanmıştır. Esasen, bölgesel iş birliği sistemleri oluşturma amacını taşıyan bir rol kavramını temsil etmektedir. Holsti (1970: 266), bu rolün daha geniş toplulukların oluşumu ya da belli alt-sistemlerin inşası için geniş çaplı iş birliği çabalarını içerdiğini belirtmiştir. Liderlerin bölgesel kurumlar ve iş birliği girişimlerinde aktif bir şekilde yer alması ya da bu tür girişimleri başlatmaları, bu rol anlayışının belirleyicileri olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin İİT ve Karadeniz İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel iş birliği kurumlarına katılımı ve bölgesel yönetim girişimlerine olan vurgusu da bu rol anlayışının belirli özellikleri arasında sayılmıştır.

Sadık Müttefik

Yine Holsti (1970) tarafından tanımlanan bu rol tasavvuru da, "sadık müttefik" rolünün, bir hükümetin diğer bir hükümetin dış politikalarını destekleme taahhüdünü içerdiğini belirtmiştir (Holsti, 1970: 267). Türkiye bağlamında, Türkiye'nin NATO üyesi ülkelerle olan ilişkileri bu rolün değerlendirilmesine düşünülebilir. Özellikle Türkiye'nin Amerika ve diğer Avrupa müttefiklerine sağladığı destekler, bu rol anlayışının öğeleri arasında sayılabilir. Burada önemli bir nokta, NATO ve NATO müttefikleriyle olan ittifak ilişkilerine yapılan atıfların da bu rolün bir parçası olarak kabul edilmesidir.

Dış Ticaret Odaklı Ülke/ Tacir Ülke

Kirişçi (2009) "Tacir Ülke" rol kavramını, Rosecrance'dan almıştır. Kirişçi'nin iddiasına göre, Özal döneminden bu yana ekonomik değerlendirmeler, dış politikanın önemli bir belirleyicisi olmuştur. Ancak, bu ekonomik faktörler yeterince incelenmemiştir. Bu rol anlayışı, liderlerin dış politikayı esasen ekonomik değerlendirmelere dayandırdıkları ve özellikle ticari ilişkilerini çeşitlendirmek amacıyla kullandıkları durumları belirleyebilecek şekilde tasarlanmıştır. Proje kapsamında incelenen konuşmalarda Türkiye'nin belirli bölgelerle olan ekonomik bağımlılığını azaltma ve Afrika, Ortadoğu gibi bölgelerle yeni ilişkiler kurarak ticaret ağını çeşitlendirmek gibi ifadeler, bu rol kavramının belirleyicileri olarak kabul edilmiştir. "Bağımsız" ya da "aktif bağımsız" rolleriyle benzerlikler taşısa da, bu rol anlayışı daha çok ekonomiye dayalı iş birliği ilişkilerine yapılan vurguları içerir şekilde tanımlanmıştır.

Model Ülke

Holsti'nin (1970) tanımladığı “örnek” rol kavramından yola çıkarak “model ülke” rol tanımı oluşturulmuştur. Bu rol, uluslararası sistemin bir parçası olarak belirli politikaların benimsenmesi ve bu sayede prestij ve etkinin artırılmasını içermektedir (Holsti 1970: 267). Model ülke rolü, Türkiye için de uygulanabilir bir durumdadır. Türkiye genellikle "ilerici", "demokratik" ve "laik" bir ülke olarak tanımlanır ve çoğunluğu Müslüman olan bir popülasyona sahiptir. Bu özellikleriyle, özellikle kendi bölgesindeki Müslüman ülkeler için bir model teşkil edebileceği düşünülmüştür (Tank 2006). Bu doğrultuda yapılan tüm atıflar, 'örnek ülke' rol tanımının belirtileri olarak kabul edilmiştir.

Kalkındırıcı

Bu rol tanımı da Holsti'den (1970) alınmıştır. Holsti (1970: 266), bu rolün gelişmekte olan ülkelere yardım etme sorumluluğunu ifade ettiğini belirtmiştir. Bu rol tanımına sahip bir ülke veya lider, materyal-yeterlilik konusunda kendini yetkin görmekte ve çeşitli bölgelere veya ülkelere kalkınma sağlama yeteneğine sahip olduğunu düşünmektedir. Türkiye'nin özellikle Balkanlar, Orta Asya ve Afrika bölgelerine olan dış politika yönelmelerinde bu rol tanımı gözlemlenebilir ve kalkınma hedeflerine yönelik yapılan atıflar bu rol tanımının bir parçası olarak kabul edilmektedir.

Enerji Koridoru

Bu rol tanımında, Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle enerji hatlarının geçiş noktası olduğu üzerinden hareket edilir. Türkiye'nin Ortadoğu, Kafkaslar, Rusya, Avrupa gibi ülkelerle enerji anlaşmaları çerçevesinde bu rolü üstlendiği, genellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle AK Parti döneminde belirginleşmiştir.

Mazlum Halkların Koruyucusu

Bu rol tanımında, TDP belirleyicileri, Türkiye'nin zor durumda olan veya mağdur olduğunu düşündükleri toplulukların savunucusu olabilecek bir rolü benimsemektedirler. Bu rol tanımı, Balkanlar veya İsrail-Filistin çatışmalarına yapılan atıflarla da kullanılabilen, ancak Arap ayaklanmaları sonrası Ortadoğu'ya yönelik olarak daha belirgin bir şekilde

kullanılmaktadır. TDP belirleyicilerinin Türkiye'yi bu bölgenin halklarının haklarını savunabilecek bir ülke olarak konumlandığı durumlarda daha belirgin hale gelmektedir.

Merkez Ülke

Arap Baharı sürecinin ilk birkaç senesinde Türk liderlerinin ifadelerinde “merkez ülke” ya da “önemli ülke” kavramlarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Özdamar, 2014a: 25). Bu ifadeler genellikle birbirinin yerine kullanılmaktadır. “Bölgesel lider” rol tanımı ile benzerlik gösterse de “merkez ülke” rolü, farklı bölgeler, kültürler, ittifaklar ve ekonomik ilişkilerin hem coğrafi hem düşünsel merkezinde olmayı içerir ve bu sebeple bölgesel liderlikten ayrılmaktadır. Bu nedenle, bu kavram daha çok küresel bir rolü ifade eder ve Türkiye, bu rolü ile karmaşık ilişkiler ağı içerisinde merkezi bir pozisyonu işgal etmektedir. Türkiye'nin bu konumdaki nesnel ve düşünsel belirginliklerine yapılan atıflar, “merkez ülke” rol tanımının göstergeleri olarak kabul edilmiştir.

Batılı Ülke

Bu rol tanımı, Türkiye'nin dış politikasının belirgin bir özelliğini temsil eder. Osmanlı Devleti'nin son döneminden başlayan reformlar ve Cumhuriyet'in kuruluşu ile Avrupa'yı model olarak modernleşme hedefi, Türkiye'nin Batı, özellikle Avrupa siyasi sistemine entegrasyonu amacına yöneliktir. Türkiye'nin Avrupa'nın çeşitli uluslararası kuruluşlarına üyelik başvuruları da bu girişime kanıt olarak gösterilebilir. Aydın (2005), Batıya yönelim, TDP'nin değişmez “yapısal” belirleyicilerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Bu durum Soğuk Savaş sonrası dönemde de geçerliliğini sürdürmüştür. Proje kapsamında yapılan söylem analizinde, Türkiye'nin diğer uluslararası bölgelerden bağımsız olarak Batı (Avrupa ve Atlantik) toplumunun bir parçası olma isteğini ifade eden söylemler, 'Batılı Ülke' rol tanımının göstergesi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, AB, Avrupa Konseyi ve NATO'ya yönelik politika ifadeleri de bu rol tanımının göstergeleri olarak tanımlanmaktadır.

Doğulu Ülke

Türkiye'nin konumu ve Müslüman nüfus yapısının dikkate alındığı bu rol tanımında, Türkiye'nin bir Doğulu – Müslüman bir ülke olarak tanımlanabilmesini akla getirmektedir.

Özellikle Necmettin Erbakan'ın temsil ettiği Milli Görüş hareketi gibi muhafazakar siyasi partiler, AK Parti'nin de siyasal anlamda fikirsel geçmişini yansıtacak şekilde, Türkiye'nin Batı ile olan ittifakının sadece stratejik ve ekonomik boyutta kalması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu siyasetçiler, Türkiye'nin Müslüman dünyası ile daha yakın ilişkiler içinde olması gerekliliğinin altını çizmişlerdir. Proje analizinde AK Parti'nin siyasi geçmişi göz önüne alındığında, bu tür bir rol tanımının kullanılma ihtimalinin değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle, Türkiye'nin "Müslüman kimliği", Müslüman Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile tarihsel bağlarına yapılan atıflar, "Doğulu- Müslüman Ülke" rol tanımının belirleyici özellikleri olarak kabul edilmiştir.

Köprü Ülke

TDP'de "köprü ülke" rolü sıkça dile getirilen bir durumdur. Liderlerin genelde iki farklı köprü tipi üzerine odaklandıkları görülmüştür: Kıtalararası Köprü (Doğu-Batı arası) ve Medeniyetlerarası Köprü.

Kıtalararası Köprü (Doğu-Batı arası); Türkiye'nin jeopolitik konumu nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde farklı dönemlerde çeşitli liderler tarafından "köprü" rolü kullanılmıştır. Köprü rolü genellikle, "farklı kültürlerden kişiler arasında bilgi ve mesajları aktarabilme"(Holsti 1970: 267) yeteneğini simgelemektedir. Türkiye'nin durumunda, "kıtalararası coğrafi köprü" rolü, ülkenin Asya ve Afrika'yı, ya da Doğu ve Batı'yı birleştiren stratejik konumuna vurgu yapar.

Medeniyetlerarası Köprü (Kültürel-Düşünsel); Türkiye'nin coğrafi ya da stratejik konumunu değil, ülkenin entelektüel ve kültürel sorumluluklarını temsil eder. 9/11 saldırıları sonrasında, Türkiye'nin Müslüman ve Hristiyan medeniyetler arasında bir köprü işlevi gördüğü düşünülmüştür. Türkiye'nin "Batı'daki Müslüman dünyanın sesi" olduğunu ifade eden söylemler, bu rolün belirleyici unsurları arasında kabul edilmiştir (Yanık, 2009; 2011).

Arabulucu

Bu rol, liderlerin "çatışan taraflar arasında anlaşmazlıkları çözmek için sürekli bir görevi olduğu" algısını temsil eder. Bu durum Holsti tarafından "Arabulucu-Birleştirici" rolü olarak adlandırılmıştır. Ancak, Holsti (1970: 265) 'nin belirttiği gibi, bir olayda arabuluculuk

rolüne atıfta bulunulması, bu rolün varlığına işaret etmez. Bunun yerine, bir ülkenin (veya liderin) birden çok kriz durumunda bu rolü üstlenme eğiliminde olması gerekir. Projede, bu tür bir rolün varlığını gösteren sürekli bir sorumluluk algısı incelenmiştir.

Bariş Destekçisi/ Sorun Çözücü

Bariş destekçisi rolü, arabulucu rolüne benzetmekle birlikte ülkeye daha güçlü bir konum vermesi bakımından ayırt edilebilmektedir. Bu rol, krizdeki tarafları ikna etme ve arabuluculuktan daha fazla, tarafları barışa zorlama ve yaptırım uygulayabilme yeteneğini içermektedir. Bu tip sorumluluk ve güce dayalı atıflar "Bariş-yapıcı" rolünün belirgin özellikleri arasındadır.

Tam Bağımsız

Özellikle AK Parti döneminde Türkiye'nin dış politikasının bağımsız olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu rol, Holsti'nin çalışmasından alınmış olup, "bir devletin, başka bir devletin lehine değil, kendi çıkarları doğrultusunda dış politika yürütmesi" (1970: 268) anlamına gelmektedir. Bu rolün temel noktası, ülkenin kendisini başka bir devlet veya dış aktörlerin isteklerine göre şekillendirmeksizin, kendi dış politikasını belirleyebilme becerisi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Aktif Bağımsız

"Aktif bağımsızlık" rolü, tam bağımsızlık rolüne benzemekte ise de, temelde ondan ayrılmaktadır. Bu, kendi kararlarını kendisi alabilen ve bağımsızlığını güçlendirmek için aktif olarak iş birliği girişimlerine, ticari ve diplomatik ilişkilere girişen bir ülkeyi ifade eder. Holsti'ye göre (1970: 262), bu rol, bağımsızlık ve self-determinasyonun yanı sıra arabuluculuk faaliyetlerini ve ticari ve diplomatik ilişkileri genişletmek amacıyla aktif programlar izlemeyi vurgular. Türkiye'de bu rol, genellikle dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "ritmik diplomasi" olarak tanımladığı dış politika hamleleri ile örtüşmektedir.

Bölgesel Koruyucu (Hâmi)

Bu rol, bir ülkenin başka ülkeleri korumakla özel bir görevi olduğunu vurgulamaktadır (Holsti, 1970: 261). Bu çalışma, bu rolün, Türkiye'nin yakın bölgelerdeki bazı ülkeleri "askeri" ve "fiziksel" olarak korumasını içerecek şekilde yorumlanmıştır.

Yükselen Güç

Bu rol, bir ülkenin mevcut en güçlü ülke olmadığını kabul ederken veya küresel bir süper güç olduğunu belirtmezken, artan gücünü vurgular. Kısacası, liderlerin hem bölgesel hem de küresel bir güç olma hedeflerini karşılamak için tasarlanmıştır. Ülke henüz küresel bir lider olmamakla birlikte, bu tür bir rol almayı hedeflemektedir.

İzolasyoncu-İzole

Bu rol kavramı, Türkiye'nin kendine yeterli olması ve çatışma dolu bölgesel çevresi ile ilişki kurmaması veya bu ilişkilere müdahale etmemesi gerektiği fikrine dayanır. Bu izolasyonist tutum, TDP'nin çeşitli dönemlerinde belirgin bir şekilde görülmüştür. Bu rol, dış müdahalelerden kaçınma ve dış bağlantıların olabildiğince sınırlı tutulması gibi kavramları içerir.

Dünya Devleti

Bu rol tanımı, İsmail Cem tarafından ortaya atılmış ve sıkça dile getirilmiştir. Türkiye'nin tarihi bağları ve coğrafi konumu yanında, ülke için küresel bir rol öngörülmüştür. Cem (2001: 21), Türkiye'nin bilim ve teknolojiye yaptığı katkıları, refah seviyesini ve diğerlerine ilham verme yeteneğini vurgulamıştır. "Model ülke" veya "aktif bağımsız" rollerinden farklı olarak, bu rol Türkiye'nin küresel konumunu ve yerini ifade eder.

Avrasya Ülkesi

Bu rol, İsmail Cem tarafından 1990'larda sıklıkla belirtilmiştir. "Coğrafi Köprü" rolünden farklı olarak, bu rol, Türkiye'yi Avrasya bölgesinin bir parçası olarak konumlandırır. Bu rolde, Avrupa ve Asya kıtaları ayrı kıtalar olarak görülmez.

İyi Komşu

Bu rol, TDP yapımcılarının konuşmalarında sıklıkla ifade edilir. Türkiye'nin komşularıyla barışçıl ikili ilişkiler kurma hedefini simgeler. Mevcut sorunların çözümünü vurgulayan ifadeler, bu rolün göstergeleri olarak kabul edilir. "Komşularla sıfır sorun" ifadesi, bu rolün belirgin özelliklerinden biri olarak sayılır.

Bölgesel Lider

Bu rol tanımı, liderin kendi ülkesini belirlediği bir bölgenin yönetim sorumluluğunu üstlenmesini içerir. Bu, Holsti'nin (1970: 261) çalışmasındaki rol tasavvurları arasında geçmekle birlikte Aras ve Görener (2010) tarafından AK Parti dönemi TDP'nin analizinde de kullanılmıştır. Aras ve Görener, AK Parti liderlerinin konuşmalarının çoğunda, ülkeyi bölgesel lider olarak tanımlayan güçlü bulgular" bulunduğunu ifade etmişlerdir (2010: 82). Çalışmada, bu rol siyasi, ekonomik ve askeri liderliği bir arada kapsamaktadır. Bu tür ifadeler, bu rol tanımının göstergeleri arasında yer almaktadır.

Bölgesel Güç

Bu rol tanımı, Türkiye'yi bir "Bölgesel Lider" veya "Hâmi" olmaktan ziyade, bölgede belirleyici bir güç olarak tasvir etmektedir. Liderlerin söylemlerinde, Türkiye'nin çevresindeki bölgelerde önemli bir güç olarak kendisini göstermesine yönelik ifadeler, bu rolün belirleyicileri arasında kabul edilmiştir.

3.2. AK Parti Dönemi Türk Dış Politika Karar Birimleri

AK Parti dönemi, TDP karar birimlerinin şekillenmesi açısından kritik bir dönem olmuştur. 2002'den beri süregelen bu dönem, Türkiye'nin dış politika yaklaşımını ve

uygulamasını önemli ölçüde yeniden biçimlendirmiştir. Başta birçok aktörün içinde yer aldığı dış politika karar süreci, zaman içerisinde siyasal erkin daha da güçlenmesiyle daha merkezi/daha tekil bir mekanizma halini almıştır.

AK Parti'nin iktidarının ilk döneminde başbakan, bakanlar Kurulu ve bakanlıklar aktif rol oynarken sonrasında başbakan ve ardından cumhurbaşkanının TDP kararlarında daha baskın bir biçimde belirleyici bir role sahip olduğu görülmektedir. Genelkurmay ve askeri mekanizmanın dönemin başında etkili olduğu, Milli Savunma Bakanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu'nda sivilleşmeye gidilmesiyle dış politika karar birimi olarak 2011'lere geldiğinde etkisini yitirdiği söylenebilir. Dışişleri Bakanlığının ise uzun bir dönem daha önemli bir karar birimi olarak kaldığı, fakat giderek artan bir şekilde, genel politika yönünün hükümet tarafından belirlenmesi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle dış politika kararlarının alınmasında etkisini yitirdiği ifade edilebilir.

Ayrıca AK Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin dış politika gündemi, uluslararası sahnede daha belirgin bir konum kazanma çabalarıyla gelişmiştir. Avrupa'nın yanı sıra Ortadoğu, Afrika, Balkanlar ve Asya dahil olmak üzere geniş bir yelpazede dış politika inisiyatifleri sürdürmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bu genişlemiş çabanın bir sonucu olarak, Türkiye'nin dış politika karar birimleri, daha geniş bir aktör, kurum ve konu yelpazesini ele almıştır.

Bu bilgiler ışığında AK Parti dönemi karar birimlerinin neler olduğu; dış politika karar alıcılarının ne şekilde teşekkül ettiği; yapılacak bir DPA'ya karar birimi olarak hangi kurumların ele alınmasında fayda olacağı sorularının cevaplandırılabilmesi için konuyu kuramsal söylem, parlamenter sistemin yapısı ve devletin örgütlenme biçimi açılarından değerlendirmek gerekmektedir.

3.2.1. Karar Birim Kuramına Göre Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi

DPA, hükümetlerin ve devletlerin uluslararası arenada nasıl hareket ettiğini, nasıl kararlar aldığını ve neden belirli eylemleri seçtiğini anlamaya çalışan bir disiplindir. Bu disiplinde kullanılan bir çerçeve olan Karar Birim Kuramı, bir üst teori olarak kabul

edilmekte ve DPA'ya daha kapsamlı ve duruma bağılı bir yaklaşım sunmayı amaçlamaktadır (Çuhadar, 2012: 29; Hermann, 2001: 47-81).

Bu teori, hükümetlerin “kara kutusu”na odaklanmakta ve bir hükümetin karar verme süreçlerini ve politika sonuçlarını şekillendiren birimlerin kim olduğunu ve ne şekilde etkili olduğunu araştırmaktadır (Hermann, 2001: 45-47). Karar Birim Kuramı'na göre dış politika süreci genellikle üç aşamadan oluşur: girdiler, karar birimi dinamikleri ve çıktılar (Gürkaynak ve Özkeçeci-Taner, 2004: 16-47). Girdiler, dış politika problemi, karar anı ve yetkili karar biriminin belirlenmesi şeklinde tanımlanabilir. Karar biriminin sınıflandırılması, kuramın dinamiklerini oluşturur. Son aşama ise bir çıktı olarak dış politika eylemlerinden oluşmaktadır.

Önceki bölümde ifade edildiği üzere karar birimi kuramı kapsamında, “baskın lider”, “baskın grup” ve “özerk aktörler koalisyonu” şeklinde üç ana otorite tipi tanımlanmaktaydı. Bu otorite tipleri arasında, baskın grup ve özerk aktörler koalisyonu arasındaki temel bir fark dikkat çekmektedir. Baskın grup üyeleri genellikle aynı politik ve ideolojik bakış açısına sahipken, bu durum özerk aktörler koalisyonu'nda genellikle geçerli değildir. Bu, karar verme sürecinin karmaşıklığını ve çeşitliliğini yansıtan karar birimi kuramının temel bir bileşeni niteliğindedir.

Bu anlatılanlar ışığında, Öztop'un Türkiye'deki dış politika karar birimlerinin hangi kurumlardan müteşekkil olduğuna ilişkin yapmış olduğu çalışmada, AK Parti döneminde, özerk aktörler koalisyonu, baskın grup ve baskın lider biçimlerinde kendini gösteren dış politika karar birimi yapılarına rastlanmaktadır (Öztop, 2016).

Özerk aktörler koalisyonu modelinde, hükümetin eylemlerini belirlemek için bireysel, grup veya kurumsal temsilcilere dağıldığı durumlarda yetkili karar birimi, özerk aktörler koalisyonu olarak tanımlanmaktadır (Hermann, 2001: 61). Öztop yapmış olduğu çalışmasında, AK Parti döneminin başında, dış politika eylemlerinin belirlenmesinde hükümet içinde ve TBMM'de farklı bireyler, gruplar veya kurumların temsilcilerinin etkili olduğunu tespit etmiştir. Öztop, ABD'nin Irak'a yönelik askeri müdahalesini konu alan 1 Mart 2003 tarihli Tezkerenin görüşülmesi sürecine ilişkin analizinde, Tezkerenin reddinde farklı grupların “orantısız uzlaşma” niteliğinde bir davranışı sonucu Özerk Aktörler

Koalisyonu karar tipine uygun bir durumun ortaya çıktığını ifade etmektedir (Öztop, 2016: 442-443).

Baskın grup modelinde ise, bir grup birey, danışarak ve karşılıklı fikir alışverişinde bulunarak kolektif bir eylem belirlemektedir (Hermann, 2001: 60-61). AK Parti döneminin sonraki yıllarında, siyasal mekanizmanın güçlenmesi sonucunda parti içerisinde belirli baskın grupların dış politika kararlarının belirlenmesinde etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Öztop çalışmasında, “2009 Ermeni Açılımı” örneklemini üzerinden bu durumu ortaya koymaktadır. Cumhurbaşkanı'nın referandum yoluyla seçilmesi ve rasyonelleştirilmiş parlamentarizm ilkesi çerçevesinde çıkarılan yeni kanunlarla Hükümetin siyasal anlamda daha da güçlendirildiği bu dönemde, tek parti iktidarı olan AK Parti hükümetinin karar alma sürecinin baskın grup modeline uyduğu görülmektedir. Bu süreçte AK Parti grubunda “çatışmayı inkar” ve “birlikte hareket etme” davranışını gösterir şekilde Parti tabanında “uyuşma”nın söz konusu olduğu bir çıktısının gerçekleştiği gözlenmektedir (Öztop, 2016: 443-444).

Baskın lider modelinde, hükümetin dış politika araçları genellikle tek bir kişiye yoğunlaşmıştır. Bu lider, genellikle hiyerarşinin en üstünde bulunur ve bilgiye olan duyarlılık derecesi önemli bir etken olarak kabul edilmektedir (Efegil, 2012: 134-135). Öztop, 2010 sonrasında Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde, AK Parti dış politika karar alma sürecinin baskın lider modeline örnek olarak gösterilebileceğini öne sürmektedir. Erdoğan'ın güçlü liderliği ve etkileyici kararlarının, dış politika kararları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını iddia etmektedir. 2011 Suriye Krizi örnekleminde ortaya koyduğu bu iddiasında belirleyici karar alıcı olarak Başbakanlık görevinde bulunan Tayyip Erdoğan'ı göstermekte; kararların “bilgiye açık”, “ılımlı-duyarlı”, “sınırlamalara meydan okuyan” ve “ilişki odaklı” bir düzende alındığını ifade etmektedir. Aynı zamanda karar çıktısında tek parti pozisyonunun hakim olduğunu ifade etmektedir (Öztop, 2016: 445-451). Öztop'un baskın lider yönünde gerçekleştirdiği analiz, özellikle Suriye Krizi sürecinde ön plana çıkan ve sürecin ana aktörleri arasında adı çokça dile getirilen, dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu hesaba katıldığında tutarlılıktan uzaklaşmaktadır. Lakin her ne kadar Tayyip Erdoğan Başbakan sıfatıyla etkin bir pozisyonda bulunuyor olsa da, süreç içerisinde Türkiye-Suriye ilişkileri derinleşmiş ve çok boyutlu bir hal almıştır. Siyasi ilişkilerin yanı sıra diplomatik, askeri alanlarda da birçok gelişme yaşanmış; enerji, finans, ticaret, altyapı gibi

birçok faaliyet alanında ortaklıklara gidilmiştir. Bu durum farklı kurumların ve mekanizmaların süreç içerisinde yer alması sonucunu doğurmuş ve Suriye politikasında nihai karar alıcı siyasi mekanizmanın yanında bu bölgede etkili olan bakanlıklar ve bürokratlar da süreci etkin şekilde değerlendirebilecek bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Sonuç olarak bu dönemde Baskın Lider modelinden ziyade Baskın Grup modelinin daha açıklayıcı olduğu ifade edilebilir. Baskın Lider modelinin, 17-25 Aralık süreci akabinde ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte daha geçerli olduğu ifade edilebilir.

3.2.2. Parlamenter Sistemin Yapısına Göre Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi

Parlamenter sistemler, karar alma mekanizmaları ve karar birimleri ile ilgili benzersiz özelliklere sahiptir. Özellikle iç ve dış politika süreçlerinin iç içe geçtiği ve karar mekanizmalarının karmaşıklığı yüksek olduğu durumlarda, devlet merkezli teorilerin yetersiz kaldığı görülebilmektedir. Bu noktada, Putnam'ın (1988) "iki seviyeli oyunlar" teorisine göre, uluslararası bir anlaşma için liderlerin halkın (resmi veya gayri resmi) onayını alması gerektiği durumlarda, iç siyasi ortam ve uluslararası zorlukların etkileşimi göz önünde bulundurulmalıdır.

Parlamenter sistemlerdeki karar birimleri ve mekanizmaları anlamak için, parlamenter demokrasinin aktörleri ve onların rolleri hakkında bir anlayış gereklidir. Miller (2021), özellikle Meclis üyelerinin, bu aktörlerin rollerini ve katkılarını anlamamızda kritik bir yol olduğunu belirtmektedir. Meclis üyeleri, parlamenter demokrasiyi temsil eden önemli aktörler olarak görülür ve genellikle Meclis ile özdeşleşmektedirler.

Dış politika ve parlamenter süreçler konusunda Esentürk (2019) tarafından yapılan bir çalışmada ise, parlamentoların dış politika yapımına olan katılımlarının ve etkilerinin, yürütme ile parlamento arasındaki politik ilişkiler, tek parti hükümetleri ve parti disiplini gibi faktörlere bağlı olduğu belirtilmiştir. Örneğin, İngiltere gibi ülkelerde, tek parti hükümetleri genellikle dış politika süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Parlamenter sistemlerde ideolojilerin rolü de dikkate alınmalıdır. Herweg vd. (2015) çalışmasında, ideolojilerin partilerin tutarlı politika programları oluşturmalarına yardımcı olduğu belirtilirken, ideolojilerin azalan önemi, politika yapma sürecini zorlaştırmaktadır.

Parlamente sistemlerin karar birimleri konusunda, Greene (2019) parlamente sistemlerin genellikle rakip gündemlere sahip partileri bir araya getirdiğini ve genellikle özerk aktör gruplarını kapsadığını belirtir. Ancak, anlaşmazlıkların çözümü ve kararların alınması için üzerinde uzlaşmış kurallar, bu sistemlerin anarşi modeline dönüşmesini engellemektedir.

Parlamento, yürütme ve kabine ile iç içe olduğu için, parlamente sistemlerde yürütmenin parlamentodan doğduğunu ve kabinede yer alan partilerin yasama organında yer aldığını unutmamak önemlidir. Bu bağlamda, Kaarbo ve Kenealy (2015) politika yapma yetkisinin genellikle parlamente yetkilerin katı kurumsal veya anayasal okumalarının ima ettiğinden daha akışkan olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.

Son olarak, meclisin partiler üstü bir yapı teşkil etmesi, görevdeki hükümet partilerini seçim hesap verebilirliğinin hedefi haline getirmektedir (Kam vd., 2020). Aynı zamanda, yasama organları, komite incelemesi, genel kurul tartışmaları ve oylamaları ve soru önergeleri gibi araçları kullanarak dış ilişkilerde etkili olabilmektedirler. Yasama organları, siyasi partiler ve bireysel milletvekilleri, parlamentolar arası organları veya doğrudan temasları da kullanabilmektedirler (Raunio, 2016).

Parlamente sistem örneklerini incelediğimizde genel itibariyle parlamento içerisinden çıkan hükümetlerin parlamentoya karşı sorumlu olarak dış politika kararları aldığını ve bu politikaları farklı mekanizmalarla parlamentonun onayına veya denetimine tabi tuttuğu görülmektedir. Bu sistem içerisinde parlamento içerisinden görevlendirilen başbakan ve bakanlar kurulunun oluşturduğu hükümet yapısının dış politik kararlarda belirleyici olduğu ifade edilebilmektedir. Bakanlar Kurulu yapısı, cumhurbaşkanı/devlet başkanı ve hükümet arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımı, bakanlıkların etkin bir rol oynaması, Güvenlik kurulları, istişare ve danışma organları gibi birtakım mekanizmaların varlığı dış politika kararlarının yapımında birçok unsurun süreçte etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak parlamente sistemlerin geçerli olduğu ülkelerde ister cumhurbaşkanı/devlet başkanı meclis içerisinden seçilsin ister halkoyu yoluyla yürütme organı daha da güçlendirilerek vatandaş tarafından seçilsin esas unsur olan parlamento etkinliğini sürdürmektedir. Dış politika kararlarının alınmasında öne çıkan temel farklılık,

hükümetlerin farklı partilerden oluşan bir koalisyon sonucu kurulması ya da tek parti iktidarı sonucu bir parti tabanından teşekkül etmiş olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Koalisyon hükümetleri örneklerinde genel olarak kararlar “özerk aktörler koalisyonu” niteliğinde alınırken, tek parti hükümetlerinde “baskın grup” kararı şeklinde alınmaktadır. Her iki durumda da parlamento içerisinde bir uzlaşma sistemi söz konusu olmakta ve devlet kurumları ve bürokrasisinin istikrarlı bir durumda öne çıktığı bir yapılanma göze çarpmaktadır.

3.2.3. Devletin Örgütlenme Biçimine Göre Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi

Karar alma mekanizmaları, devletlerin örgütlenme biçimlerine göre değişebilmektedir. Bu, federal, konfederal ve üniter yapıları içermektedir. Federal yapılarda yetkiler yerel ve merkezi organlar arasında paylaşılırken, konfederal yapılarda ise çoğunlukla birimler tarafından kullanılmaktadır. Üniter yapıda ise, yetkilerin büyük bir kısmı merkezi organlara aittir (Arı, 2011: 188-190).

Devletlerin dış politika kararları üzerinde hükümet sistemlerinin de etkisi bulunmaktadır. Başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemler, karar alma sürecini farklı şekillerde etkilemektedir (Arı, 2011: 191). Örneğin ABD’deki başkanlık sisteminde, başkan halk tarafından seçilir ve parti veya Kongre üyelerinden bağımsız kararlar alabilmektedir. Başkan, dış politikada belirleyici rol oynamakta ve anayasadaki yetki ve sorumlulukları ile tüm ilgili organları yönetmektedir (Kaarbo ve Ray, 2011: 154-155; Arı, 1997: 84).

Parlamenter sistemlerde ise, seçmenler partiyi seçmekte ve çoğunluğu kazanan parti içinden başbakan veya bakanlar kurulu atanmaktadır. Bu durumda, hükümetin kararları genellikle meclis tarafından onaylanmakta ve bu çerçevede kararlar yürütülmektedir (Kaarbo ve Ray, 2011: 155). Başka bir deyişle, başkanlık sisteminde başkanın kararları partiye veya kongreye bağlı değilken, parlamenter sistemde karar alıcılar, kararlarının kabul görmesi ve onay alması gerektiğinin farkında ve belli dengeler gözeterek süreci yürütmektedir (Breuning, 2007: 94).

Devletlerin farklı örgütlenme biçimleri ve hükümet sistemleri, dış politika karar alma sürecini şekillendirmektedir. Konfederal, federal ve üniter yapılar yetki kullanımının nasıl dağıtılacağını belirlerken, başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemler de bu süreci

etkileyen içsel unsurlar olarak önem taşımaktadır. Bu faktörlerin kombinasyonu olarak, devletlerin dış politikada nasıl hareket edeceklerini belirleyen çok taraflı karmaşık bir yapı oluşmaktadır.

Devletlerin farklı örgütlenme biçimlerinin etkilerinin yanında, dış politika belirleme süreçlerini etkileyen birçok içsel unsur da bulunmaktadır. Dış politika karar alma süreci, karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu açıdan bürokratik kurumlar ve bürokrasi ağı da devletin örgütlenme biçimi içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Hemen her devlet, öneri geliştirme, mevcut politikayı yürütme ve istihbarat bilgisi sağlama gibi görevlerden sorumlu geniş bir bürokrasi ağına sahip olup, bu ağ uluslararası politikanın karmaşık yapısına uyum sağlamaktadır.

Lider veya karar alıcının, uluslararası politikanın çeşitliliği karşısında “tüm alternatifleri değerlendirme zorluğu”, bürokratik organların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda, devlet içinde, belirli bir politik alanda sorumlu olan bir dizi bürokratik organ bulunmaktadır. Bunların her biri kendi kuruluş amacına uygun olarak hareket etmektedir (Kaarbo ve Ray, 2011: 164-165).

Bu bürokratik organlar, genellikle hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Hiyerarşik yapının en üstünde bulunan kişiler, genellikle liderlere en yakın olanlardır. Bu hiyerarşik düzen, etkin bir karar verme sürecini mümkün kılmak amacıyla oluşturulurken, bürokratik yapıların da dış politika konularında kendi görüşlerinin uygulanmasını öne çıkarması, bazen karar alma sürecinde sorunlar oluşturabilmektedir. Bu durum, her bir bürokratik kurumun farklı bir “organizasyonel rol” oynamasıyla açıklanabilmektedir. Yani, her bir bürokratik organın belirli görev ve sorumlulukları vardır, bu nedenle farklı bakış açıları ve öneriler sunabilmektedirler (Kaarbo ve Ray, 2011: 165).

ABD bürokrasisinde, bu tür bir yapı daha somut bir şekilde görülebilmektedir. Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Başkan'ın Yürütme Ofisi gibi organlar, dış politika kararlarının oluşturulmasında ve sonuçlarında sorumlu olan başkana yardım ve destek sağlayan yürütme organlarını oluşturmaktadır (Arı, 1997: 109-130). Dışişleri Bakanlığı, ABD'nin dış ilişkilerinin birinci derecede sorumlusudur ve diğer bakanlıklar arasında özel bir statüye sahiptir. Başkan tarafından atanan Dışişleri Bakanı, aynı zamanda dış politika konularında başkanın baş danışmanıdır. Bununla birlikte, bu etkinin kişisel

yetenekler ve ilişkilerle sınırlı olduğu da kabul edilmektedir (Arı, 1997: 113). Savunma Bakanlığı ise, ulusal güvenlikle ilgili konuların uygulanmasından sorumlu olup, Beyaz Saray'a analizlerini ve tavsiyelerini sunmaktadır (Wittkopf vd., 2008: 378).

Yukarıda farklı devlet örgütlenme biçimlerinde olduğu gibi Türkiye'de de bürokratik yapı, dış politika karar alma sürecinde kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren, bürokrasinin etkisi, ulusal ve uluslararası politika kararlarının şekillenmesinde belirgin olmuştur. Türkiye, jeostratejik konumu, tarihi ve kültürel bağları nedeniyle karmaşık bir dış politika yapısına sahiptir ve bu karmaşıklık, bürokratik organların etkili bir şekilde çalışmasını gerektirmektedir. Nitekim bulunulan coğrafya itibariyle nihai karar vericiler açısından “tüm alternatifleri değerlendirme zorluğu” daha bariz bir şekilde kendini göstermektedir (Duran, İ. ve Sezgin O. 2007: 165-168).

Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin dış politikasının şekillendirilmesinde anahtar bir role sahiptir. Bakanlık, ülkenin dış ilişkilerini yönlendiren stratejik planlamaların yanı sıra uluslararası anlaşmaların ve diplomatik ilişkilerin yürütülmesinde de merkezi bir rol oynamaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın yanı sıra Hükümet, Milli Savunma Bakanlığı ve diğer ilgili kurumlar da dış politika kararlarının oluşturulmasında ve uygulanmasında etkin rol oynamaktadır (Öztop, 2016: 221-222).

Bu şekilde, bürokratik kurumlar, dış politika karar alma sürecinin temel bileşenleri niteliğinde olup ve bu organlar arasındaki etkileşim ve iş birliği, uluslararası ilişkilerin yönetilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

3.3. Suriye Politikası Açısından Türk Dış Politikası Karar Birimlerinin Değerlendirilmesi

Karar birim kuramı, DPA içerisinde önemli bir yer tutan bir yaklaşımdır ve bu kuram, devletlerin dış politika kararlarını nasıl, neden ve hangi koşullar altında aldıklarına dair derinlemesine bir inceleme imkanı sunmaktadır. Özellikle farklı yönetim biçimlerinin dış politika karar alma süreçlerine nasıl etki ettiği bu kuramla aydınlatılabilmektedir. Bu bağlamda, parlamenter devlet sistemleri genel olarak değerlendirildiğinde, karar alma mekanizmalarının nasıl işlediği ve bu mekanizmaların politika sonuçları üzerindeki etkileri daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Türkiye özelinde bakıldığında ise devletin örgütlenme

biçiminin, tarihsel süreç içerisinde nasıl değiştiği ve bu değişimin dış politika karar birimlerini nasıl etkilediğine ışık tutmaktadır (Hermann, 2011: 49).

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye'de parlamento, ülkenin karar alma süreçlerinde belirleyici bir role sahip olmuştur. Parlamenter sistem içerisinde, milletvekilleri ve komiteler aracılığıyla ülkenin temel politikalarını şekillendirme, yasa yapma ve denetleme yetkilerini kullanmıştır. Ancak, 2000'lerin başından itibaren özellikle AK Parti hükümetinin iktidara gelmesiyle birlikte, yürütme organının, yani hükümetin, karar alma süreçlerindeki ağırlığı artmıştır. Bu dönemde bazı yasal düzenlemeler ve uygulamalar sayesinde yürütme, nihai karar alıcı olarak daha merkezi bir konumda bulunmuştur. Bu değişiklik, parlamentonun karar alma mekanizmalarındaki etkinliğinin göreceli olarak azalmasıyla paralel bir şekilde gerçekleşmiştir. Böylece, yürütme erki ya da daha spesifik olarak hükümet, karar alma süreçlerinde daha baskın, öne çıkan bir pozisyona gelmiştir (Öztop, 2016 :442-446).

Bu değişim süreci, kamu kurumları ve bürokratik yapı üzerinde de belirgin etkiler bırakmıştır. Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye'de güçlü ve köklü bir bürokratik yapılanma olduğunu görmek mümkündür. Ancak bu değişim süreci içerisinde, bürokrasinin geleneksel olarak sahip olduğu etkinlik ve otorite, önceki dönemlere göre belirgin bir şekilde azalmıştır. Bununla birlikte, bu değişim bürokrasinin dış politika karar alma mekanizmasındaki rolünü tamamen ortadan kaldırmamıştır. Aksine, bu süreçte bürokrasinin işlevi ve konumu yeniden tanımlanmıştır. Hükümetin süreç içerisinde artan etkisiyle birlikte, bürokrasinin karar alma sürecindeki pozisyonu da değişmiştir (Mercimek, 2018: 145-146).

Bu değişimin altında yatan nedenler karmaşık olup, yürütmeyi güçlendirici mekanizmaların geliştirilmesi ve nihayetinde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş gibi yapısal değişikliklerle veya siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerin gerektirdiği beklenmedik olayların vuku bulmasıyla ilişkilendirilebilir. Bazı durumlarda, yürütmenin gücünü artırma eğilimi, daha hızlı ve etkin karar alınmasına olan ihtiyaçtan kaynaklanabilmektedir. Diğer yandan, bürokrasinin değişen rolü, devletin iç ve dış politika zorluklarına yanıt verme şeklini de yansıtabilmektedir (Atmaca ve Günay, 2020: 207).

Dış politika belirleme süreci, bir devletin uluslararası alanda nasıl bir pozisyon alacağını tanımlayan girift bir süreçtir ve birçok değişkene bağlı olarak şekillenmektedir. İç

politikada yaşanan gelişmeler, toplumun beklentileri, liderlerin kişisel görüşleri, tarih ve kültürel değerler, uluslararası ortamda yaşanan değişiklikler ve devletin kendi örgütlenme biçimi, bu süreci etkileyen başlıca faktörlerdendir. Dış politika, uluslararası ilişkilerde yaşanan hızlı değişimler ve beklenmedik durumlar nedeniyle genellikle çok boyutlu ve katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, devletin dış politika kararlarını etkili bir şekilde alabilmesi için doğru ve zamanında bilgiye, analize ve tepkilere ihtiyacı vardır. Bu noktada, uzman bürokratlar ve kamu kurumları kritik bir rol oynamaktadır. Onlar, ulusal ve uluslararası meseleler konusunda derin bilgi ve deneyime sahip oldukları için, dış politika sürecinde öneri geliştirme, mevcut politikaları yürütme ve istihbarat bilgisi sağlama gibi temel görevleri üstlenirler. Bu bağlamda, dış politika sürecinin karmaşıklığına rağmen, devletin iç yapısı ve bürokrasisi, bu sürecin etkili bir şekilde yürütülmesinde kilit bir rol oynamaktadır (Alden ve Aran, 2016: 28).

Dış politika, devletlerin uluslararası arenada nasıl hareket edeceğini tanımlayan karmaşık ve çok boyutlu bir alandır. Bu karmaşıklık, bir liderin veya ana karar alıcının, sürekli değişen ve çeşitlenen uluslararası olaylar ve dinamikler karşısında bütünsel bir perspektifle “tüm alternatifleri dikkate alma ve değerlendirme zorluğunu” beraberinde getirmektedir. Bu zorluk, özellikle büyük devletlerde, belirli bir politik alanda uzmanlaşmış, spesifik görevlerle yükümlü bir dizi bürokratik organın varlığını zorunlu kılmaktadır (Hudson, 2014: 84). Bu organlar, sadece belirli dış politika alanlarına odaklanarak daha etkili ve hızlı kararlar alınmasını sağlayabilmektedirler. Ayrıca, bu organlar, kendi kuruluş amaçları ve öncelikleri doğrultusunda hareket etmektedirler, bu da bazen farklı bürokratik organlar arasında çakışmalara ya da farklı perspektiflere yol açabilmektedir. Ancak genelde bu organlar, belirgin bir hiyerarşik yapı içinde faaliyet gösterirler, bu da onların daha organize ve sistemli bir şekilde çalışmalarına olanak tanımaktadır. Bu yapısal özellikler, dış politika kararlarının etkili, tutarlı ve zamanında alınmasına katkıda bulunmaktadır (Sönmezoğlu, 2012: 754-755).

Hiyerarşik yapının en üstünde bulunan kişiler, genellikle nihai karar alıcılar olarak liderlere en yakın olanlar olup, bu düzen, etkin bir karar verme sürecini mümkün kılmak amacıyla oluşturulur. Ancak, bürokratik yapıların dış politika konularında kendi görüşlerinin uygulanmasını öne çıkarması, karar alma sürecinde sorunlar oluşturabilmektedir. Bu durumu anlamak için, bürokratik kurumların farklı bir

“organizasyonel rol” oynaması gerektiğini kabul etmek gereklidir. Her bürokratik organın belirli görev ve sorumlulukları vardır, bu nedenle farklı bakış açıları ve öneriler sunabilmektedirler. Bu çeşitlilik, dış politikanın dinamik doğasına uyum sağlamak, farklı senaryoları değerlendirmek ve en iyi çözümleri bulmak için büyük öneme sahiptir (Breuning, 2007: 88).

2011 yılında 643 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bakanlık teşkilatlarının en üst idari amiri niteliğindeki Müsteşarlık makamlarının kaldırılarak yerine bürokrat vasfı taşıyıp taşımadığı ayırt edilmeksizin geniş bir yelpazede ve birden fazla sayıda atama yapılabilen Bakan Yardımcılığı pozisyonunun getirilmesine kadar bürokrasinin kurumsal bir yapıda etkin olduğu bir örgütlenme biçimi söz konusudur. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçişle her ne kadar bürokratik yapı etkinliğini biraz daha yitirmiş gibi görünse de bu döneme kadar siyasal mekanizmaya tavsiyelerde bulunma ve yol gösterme konusunda etkisini asgari düzeyde de olsa sürdürmüştür (Eren ve Saitoğlu, 2021: 324-325).

Sonuç olarak, Türkiye’de parlamenter sistem içerisinde bürokrasi, dış politika karar alma sürecinin karmaşık ve çok katmanlı yapısında kritik bir rol oynamaktadır. Hem devletin genel örgütlenme biçimi hem de liderlerin karar alma kapasitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olan bürokratik yapıyı ele aldığımızda Suriye krizi sürecinde karar birimi olarak yalnızca siyasal yapının değerlendirilmesi gerçekçi olmayacaktır. AK Parti’nin ilk döneminde Suriye’yle geliştirilen dostane ilişkiler döneminden 2011 Suriye Krizi sürecine gelindiği dönemde birçok alanda ikili ve çok taraflı iş birliği gerçekleştirilmiştir.

Bu ilişkiler kamu kurumları ve bakanlıklar arasında birçok alanda kendisini göstermektedir. Dış politika alanında, Suriye konusunda sürecin başından beri lokomotif niteliğindeki Hükümet, Dışişleri Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin aktif rol almasıyla ilişkilerin geliştirilmesi ve sorunların çözümünde öne çıkmıştır. Ancak, geçmişte güvenlik odaklı bir bakış açısına sahip olan bu yapı, Arap Baharı süreci ve DAESH’in ortaya çıkmasıyla bölgedeki güvenlik tehditleri nedeniyle Milli Savunma alanında askerlerin ve sivil bürokratların ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Bu açıdan Suriye politikası konusunda karar birimleri ele alınırken siyasi mekanizma ayağında hükümet ve temsilcilerinin, Dışişleri Bakanlığını temsilen bakanlık bürokratları ve diplomatlar ve milli güvenlik bakış açısını yansıtabilecek şekilde Milli Savunma Bakanlığı

görevli askerleri ve sivil bürokratları ve Milli Güvenlik Kurulu görevlilerinin görüşlerinin alınması gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SURIYE POLİTİKASININ TÜRKİYE’DEKİ KARAR BİRİMLERİNİN ROL ALGISI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüm, Türkiye'nin Suriye politikasının, Türkiye'deki karar birimlerinin rol algısı üzerinden değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Araştırmanın başlangıcında, problem tanımlanarak araştırmanın temel amacı, kapsamı ve sınırları belirlenmiştir. Araştırma soruları, bu çalışmanın yönünü belirlemekte olup, seçilen araştırma deseni ve veri toplama yöntemleri detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bölüm, aynı zamanda, araştırmanın nasıl yürütüldüğüne dair kılavuz niteliği taşımaktadır.

Araştırma, Türkiye'nin Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset (Hükümet) üçlüsünden oluşan dış politika karar birimlerinin 2011 Suriye Krizi'ndeki rol algılarını incelemektedir. Bu bağlamda, bu karar birimlerinin TDP'ye atfedilen dış politika rollere olan yaklaşımları, derinlemesine mülakatlarla ortaya konulmuştur. Ayrıca, bu birimlerin Suriye politikasını nasıl değerlendirdikleri, rol algılarını şekillendiren unsurlar ve bu rollerde yaşanan dönüşümler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Son olarak, bu bölümde, araştırma bulguları titizlikle analiz edilerek görsellerle desteklenmiştir. Bulguların temsil ettiği önemli ifadeler, doğrudan alıntılarla sunulmuş, okuyucunun araştırmanın derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olacak şekilde tasarlanmıştır. Bu bölüm, Türkiye'nin Suriye politikasının karar birimlerinin rol algıları üzerinden nasıl şekillendiğini anlamak isteyenler için kapsamlı bir rehber niteliği taşımaktadır.

4.1. Araştırma Yöntemi ve Analiz Tekniği

Bu araştırmanın başlangıç aşamasında, öncelikle araştırma problemi tanımlanmaktadır. Problem, araştırmanın temelini oluşturmakta ve bu bağlamda araştırmanın amacı, kapsamı ve sınırları belirlenmektedir. Araştırma soruları, çalışmanın yönlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu sorular, araştırmacının neyi, neden ve nasıl araştırdığını ortaya koymakta ve çalışmanın temel rehberi niteliğini taşımaktadır.

Araştırma yöntemi kapsamında, belirlenen araştırma sorularından hareketle, uygun araştırma deseni seçilmiştir. Seçilen bu desenin neden tercih edildiği açıklanarak, kullanılan veri toplama yöntemleri üzerinde durulmuş ve hangi yöntemlerin ne şekilde kullanıldığı anlatılmıştır. Veri analizi süreci, kullanılan temalar ve kodlar detaylı bir biçimde ortaya konmuştur. Bu bölüm, aynı zamanda araştırmanın nasıl yürütüldüğünü anlamak isteyen okuyucular için kılavuz niteliği taşımaktadır.

Araştırmanın son kısmında da, araştırma bulguları titizlikle analiz edilmiş ve görseller kullanılarak açıklanmıştır. Bu görseller, okuyucunun bulguları daha iyi anlamasına yardımcı olmak amacıyla tasarlanmıştır. Ayrıca, ortaya çıkan bulguları temsil eden çarpıcı ifadeler, doğrudan alıntılarla verilmiştir. Bu alıntılar, okuyucuya, araştırmanın derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımakta ve bulguların güvenilirliğini ve geçerliliğini destekler niteliktedir. Bu bölüm, araştırmanın sonuçlarını ortaya koymakta ve gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturma potansiyeli taşımaktadır.

4.1.1. Araştırma Problemi

Araştırma “Türkiye'nin Suriye politikası konusunda etkili olduğu belirlenen dış politika karar birimlerinin oluşturduğu Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset (Hükümet) üçlüsünün dış politika rol algılarındaki farklılıklar, Arap Baharı'nın ardından 2011 Suriye Krizi sırasında Türkiye'nin yanlış bir dış politika yolu izlemesine yol açmış olabilir mi?” sorusuna yanıt aramaya çalışmaktadır. Bu karmaşık ve çok boyutlu sorun, AK Parti iktidarının ilk döneminde gelişen Türkiye-Suriye ilişkilerinin enerji, ticaret, finans, diplomatik ve siyasi alanlardaki kazanımlarının, Arap Baharı sürecindeki gerilemesinin ardından önemli bir konu haline gelmiştir.

Bu problem, hem Türkiye hem de Suriye vatandaşları için ciddi sonuçlar doğurmuş, iki ülke arasında derin yaralar oluşturmuştur. Literatürde, bu probleme dair rol teorileri ve karar birimi kuramını bir arada kullanarak analiz gerçekleştiren bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, TDP'ye atfedilen roller üzerindeki algılamaları yoluyla karar birimlerinin rol algılamalarındaki benzer ve farklı yönleri ortaya koyarak bir rol çatışması olup olmadığını tespit etmeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, bu rol çatışmasının kaynakları üzerinde

durularak, Suriye Krizi sürecinde uygulanan politikayı değerlendirme ve alternatif çözüm yolları sunma ihtimali de araştırılmaktadır.

Bu çalışma, rol teorileri ve karar birimi kuramının bir bileşimini kullanarak, dış politika karar birimlerinin rol algılamalarındaki farklılıkların Suriye politikasına nasıl etki ettiğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın, Türkiye'nin dış politika yolunun doğru bir şekilde değerlendirilmesine yardımcı olabileceği ve Suriye Krizi'ndeki taraflar için alternatif çözüm yolları sunabileceği düşünülmektedir.

4.1.2. Amaç ve Araştırma Soruları

Bu araştırmanın genel amacı, Türkiye'nin Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset (Hükümet) üçlüsünden oluşan dış politika karar birimlerinin, 2011 Suriye Krizi'nde rol algılamalarındaki farklılıkları ve bu farklılıkların Türkiye'nin dış politikasına etkisini kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu bağlamda o dönemde Suriye politikasının şekillenmesinde etkili olan Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset(Hükümet) üçlü dış politika karar birimlerinde aktif görev almış olan temsilcilerle gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarla öncelikle bu kişilerin TDP'ye atfedilen 25 dış politika rolüne yaklaşımlarının ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Ardından mülakat formu kapsamında hazırlanan sorularla ve genel olarak sürece ilişkin değerlendirmelerinin alınmasıyla rol algılarını şekillendiren unsurların neler olduğu, Arap Baharı öncesinde ve sonrasında bu rollerde nasıl bir dönüşüm yaşandığı, farklı karar birimlerinin süreci nasıl ele aldığı, o dönemde Suriye politikasının şekillenmesinde hangi unsurların etkili olduğu gibi sorulara yanıt aranması amaçlanmaktadır.

Araştırma amacı doğrultusunda; a) karar birimlerinin rol algılamalarındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir, b) karar birimleri Arap Baharı öncesi ve sonrasında Türkiye'nin Suriye politikasını nasıl değerlendirmektedir, c) tercih edilen rollerin (ekonomik, siyasi, kültürel...vb.) kaynakları nelerdir? gibi sorulara cevap aranmıştır.

4.1.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma konu olarak, Türkiye'nin Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset üçlüsünden oluşan dış politika karar birimlerinin 2011 Suriye Krizi'ndeki rol algılamalarını incelemektedir. Çalışmanın kapsamı, bu üç karar biriminin rol algılamalarının farklılıkları, benzerlikleri ve bu farklılıkların dış politika kararlarını nasıl etkilediği üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, bu araştırma, rol çatışmasının olup olmadığı ve bu çatışmanın Suriye politikasına olası etkileri üzerinde de duracaktır.

Bu çalışma, belirli bir dönemi ve spesifik bir olayı, yani 2011 Suriye Krizi'ni ele almakta olduğundan, Arap Baharı öncesi Suriye ile ilişkilerin geliştiği AK Parti iktidarının ilk yılları ve Arap Baharı süreciyle Suriye'deki ayaklanmaların baş göstererek iç savaş ortamının yaşandığı dönemle sınırlı tutulmuştur. İnceleme, sadece yukarıda belirtilen üç karar birimi üzerinde yoğunlaşacak, diğer olası etkenler veya olası kurumlar araştırmanın dışında bırakılmıştır. Ayrıca, çalışma rol teorileri ve karar birim kuramını bir arada kullanarak analiz yapıldığından, uygulanan metodoloji diğer teorik çerçeveleri araştırma dışında bırakmaktadır.

4.1.4. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, nitel bir yaklaşım benimsemekte olup, nitel araştırma desenlerinden “birbiri içine geçmiş tek ögeli örnek olay araştırması” şeklinde tasarlanmıştır. Tek bir örneğin alt unsurlarıyla çalışılmasını ifade eden bu araştırma deseni türünde örnek olay bir konuyu anlamak için çok sayıda olay ya da kişinin farklı yönleriyle ele alınıp incelenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir (Güler vd., 2015: 305-309) ve derinlemesine mülakatlarla elde edilen verilere dayanmaktadır. Araştırmanın nitel doğası, dış politika karar birimlerinin rol algılamalarının karmaşıklığını ve nüanslarını daha iyi kavramamıza olanak tanımaktadır.

Araştırmada kullanılan derinlemesine mülakat tekniği, katılımcıların deneyimlerini, duygularını ve düşüncelerini doğrudan ifade etmelerine olanak tanımaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin dış politika karar birimlerindeki elit temsilcilerin rol algılamalarını anlamak amacıyla bu yöntem tercih edilmiştir. Derinlemesine mülakat, karmaşık rol algılamalarının

doğasını ve bu algılamaların nasıl oluştuğunu anlamak için ideal bir araç niteliğindedir (Özdamar, 2014a: 2).

Araştırma örnekleminde, Türkiye'nin Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset (Hükümet) karar birimlerinden seçilmiş olan elit temsilciler bulunmaktadır. Bu üç birim, Türkiye'nin Suriye politikasında kritik roller üstlenmekte olup, bu çalışma için stratejik olarak seçilmiştir. Bu seçim, araştırmanın kapsamı açısından açıklayıcı bir model niteliğindedir.

Mülakatlar tamamlandıktan sonra, elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu analiz, farklı karar birimlerinin rol algılamalarındaki benzerlikleri ve farklılıkları analiz düzeyine ilişkin birtakım temalar belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu, araştırma sorularının yanıtlarını bulmamıza yardımcı olan kritik bir adımdır.

Bu araştırma deseni, söz konusu problemi daha detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele alabilmemiz için tasarlanmıştır. Ayrıca, bu desenin seçilmesinin arkasında yatan temel amacımız, Türkiye'nin dış politika karar birimlerinin rol algılamalarını daha bütünsel ve nüanslı bir şekilde anlamak ve derinlemesine incelemektir.

4.1.5. Veri Toplama Yöntemi, Güvenilirlik ve Tutarlılık

Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. 2014 yılında yürütücülüğünü Doç. Dr. Özgür Özdamar'ın gerçekleştirdiği "Türkiye'nin Dış Politika Rollerini: Ampirik Bir Yaklaşım" adını taşıyan TÜBİTAK projesinin mülakat tekniği ve likert skala ölçeği bu çalışma için model olarak alınmıştır. Bu teknik, Türkiye'nin Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset (Hükümet) birimlerinde görev yapan elit temsilcilerle gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerden oluşmaktadır. Derinlemesine mülakatlar, katılımcıların rol algılamalarını, bu algılamaların kaynaklarını ve etkilerini daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde incelemek amacıyla seçilmiştir. Mülakatlar sırasında kullanılan açık uçlu sorular, katılımcıların düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini özgürce ifade etmelerine imkan tanımış, bu da araştırmanın karmaşıklığını ve derinliğini artırmıştır. Ayrıca, mülakatlar öncesinde gerçekleştirilen literatür taraması ve ön çalışma, soruların uygun bir şekilde tasarlanmasına yardımcı olmuştur, böylece mülakatlar daha odaklı

ve verimli hale gelmiştir. Mülakatlar, kapsamlı bir şekilde hazırlanmış mülakat formu yoluyla gerçekleştirilmiş ve etkin bir şekilde yazıya geçirilmiştir.

Nitel veri analizi çerçevesinde dış politika karar birimleri olarak tespit edilen Milli Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Hükümet (Siyasi Yöneticiler) görüşünü temsilen, bu kurumlarda 2011 Suriye Krizi döneminde aktif olarak görev yapmakta olan 5'er seçkin temsilciyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bu kapsamda mülakat tekniği olarak "açık uçlu sorular" ve "likert ölçeği" teknikleri benimsenmiştir. Derinlemesine mülakatlar için topluma dış politika konularında öncülük eden ve lider konumundaki elit kesimlerle görüşmelerde temsilciler şu şekilde belirlenmiştir:

Bürokrasi: Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi dış politikayı belirleyen kilit noktalardaki önemli sivil bürokratlar ve askerlerden 5'er kişi;

Politikacılar: TBMM'de temsilcileri bulunan AK Parti'nin üst düzey yöneticilerinden 5 kişi.

Gerçekleştirilen mülakatlar tamamen gizli bir şekilde yürütülmüş ve elde edilen hiçbir veri özel şekilde ve kişiye referans yoluyla kullanılmamıştır. Çalışma nitel veri analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup kişilerden soyut, algı düzeylerini yansıtacak şekilde metne dönüştürülmüştür. Ayrıca gerçekleştirilen mülakatlar için gerekli Etik Kurul Kararı 2022-YÖNP-1057 sayısıyla Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Etik Kurulundan alınmıştır.

Elde edilen veriler içerik analizi tekniğine tabi tutularak, belirli temalar ve kavramlar çerçevesinde birbirine benzeyen verilerin bir araya getirilmesi yoluyla çözümlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 242). Böylelikle tanımlama, ortaya koyma, gösterme, yani anlamı aydınlatma amacı taşıyan bu kategorileştirmeyle okuyucunun anlayacağı bir biçimde yorumlama gerçekleştirilmiştir (Bilgin, 2014: 2). Örnek olay deseninde örnek olay ögeleri arası karşılaştırma yoluyla analiz gerçekleştirilmiştir. Bulgular kısmında araştırma temaları/soruları ve bu temalara ilişkin gerçekleştirilen kodlamalara yer verilmiştir. Araştırmanın nitel analizi, gerçekleştirilen mülakatlar ve likert skala ölçeğinde nitel veri

analizi programı olan MAXQDA programında belirlenen temalar altında kodlanmış; gerçekleştirilen kodlamaların ardından analiz boyutlarının gerektirdiği şekilde tek, ikili ya da çoklu vaka modelleri üzerinden program dökümleri alınarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği açısından öncelikle yapılan mülakatlar, kişilerin unvan ve isimleri saklı tutularak yazılı kayıt altına alınmıştır. Yapılan çalışmayla alakalı olarak Lisansüstü Eğitim Enstitüsünden Etik Kurulu kararı alınmıştır. Çalışmanın aktarılabilişliğinin sağlanabilmesi açısından analiz düzeyi detaylı bir şekilde anlatılmış ve temalar ve alt temalar açık bir şekilde paylaşılmıştır. Araştırmanın tutarlılığını öncelikle standart bir biçimde uygulanan likert skala ölçeği ve standart açık uçlu soruları içeren görüşme formları sağlamaktadır. Bu formlar çalışmanın ekinde açık bir biçimde yer almaktadır. Ayrıca verilerin toplanması, işlenmesi, kodlanması ve analizinde bir sıra ve düzen sürdürülmeye çalışılarak tutarlılık korunmaya çalışılmıştır.

4.1.6. Veri Toplamada Kullanılan Sorular ve Araçlar

Karar birim temsilcilerinin dış politika rol algılarının ne yönde olduğunun ortaya koyulabilmesi için yapılan görüşmede öncelikle Ek-1’de yer alan “Mülakat ve Analiz Düzeyine İlişkin Bilgi Notu” görüşmeciyile paylaşılmış ve araştırmanın amacı, konusu, kimlerle yapılacağı ve muhtemel sonuçları üzerine bilgi verilerek, çalışmanın Etik Kurul Raporu olduğu ve görüşmenin bu kapsamda gizli olarak gerçekleşeceğine dair bilgi verilmiştir. Ardından Ek-2’de yer alan “Türk Dış Politikasında En Sık Kullanılan 25 Dış Politika Rolü” başlıklı 2014 yılında gerçekleştirilen TÜBİTAK Projesiyle ortaya koyulan 25 TDP rolünün listesi paylaşılarak, çalışmanın ana omurgası niteliğindeki dış politika rolleri hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Görüşmecinin bazı roller hakkında daha fazla açıklamaya ihtiyaç duyması ihtimaline karşı, talep etmesi halinde paylaşılmak üzere, Ek-3’de yer alan “Dış Politika Rollerinin Açıklamaları” başlıklı metin hazırlanmıştır.

Görüşmecinin TDP rollerine ilişkin olası bilgi eksikliği giderildikten sonra Ek-4’te yer alan “Mülakat Soru Şablonu Likert Skalası” paylaşılmış ve görüşmeciye dış politika rollerine ilişkin çeşitli önermeler yönlendirilerek, bu önermelere ne derece katılım katılmadığı konusunda geri bildirim alınmıştır. Örneğin, “Türkiye ‘küresel sistem ortağı’ bir

ülke olmalıdır” şeklindeki bir önermeye, katılımcıdan kesinlikle katılmadığı ve tamamen katıldığı spektrumda bir tercihte bulunması ya da fikri olmadığı ya da cevap vermek istemediği yönünde bir seçim yapması beklenmektedir.

Daha sonra Ek-5’te yer alan mülakat formu kılavuzluğunda derinlemesine mülakat gerçekleştirilmektedir. Mülakatlarda kullanılmak üzere bir soru şablonu oluşturulmuştur. Bahsi geçen soru şablonunda önce bir giriş cümlesi, ardından açık-uçlu/yarı yapılandırılmış sorular ve ardından demografik bilgiler olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. Soruların daha anlaşılır olması ve cevapların daha doğru olarak toplanabilmesi amacıyla destekleyici materyal de hazırlanmıştır.

Elde edilen veriler “Elit Mülakatları Veri Tabanı” adlı tabloya işlenmiştir. Bu tabloya aktarılan veriler doğrudan bilgi yazımı yerine “Kod Rehberleri” kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1

Elit Mülakatları Veri Tabanı

Görüşmeci	S1-(Roller)					S2	S3	S4
	R1	R2	R3	R4	R5	(1, 2)	(R1, R2)	(1,2)
G1								
G2								
G3								

Yukarıda ayrıntısı verilmiş olan veri tabanı için bir "Kod Rehberi" oluşturulmuştur. Kod rehberinin oluşturulması, veri tabanı okur-yazarlığı için önemli bir aşamadır. Böylelikle veri tabanındaki her bir hücrenin sayısal değerinin ve kısaltmaların ne anlama geldiği belirlenmektedir. Aşağıda bu Kod Rehberi sunulmaktadır.

Tablo 2

Türk Dış Politika Roller ve Kodları

Kod	Rol	Kod	Rol
R1	Küresel Sistem Ortağı	R14	Arabulucu
R2	Barış ve İstikrarın Savunucusu	R15	Barış Destekçisi ve Sorun Çözücü
R3	Bölgesel Ortak	R16	Tam Bağımsız
R4	Sadık Müttefik	R17	Aktif Bağımsız
R5	Tacir Devlet	R18	Bölgesel Koruyucu
R6	Model Ülke	R19	Yükselen Güç
R7	Kalkındırıcı	R20	İzolasyoncu
R8	Enerji Koridoru	R21	Dünya Devleti
R9	Mazlumların Koruyucusu	R22	Avrasya Ülkesi
R10	Merkez Ülke	R23	İyi Komşu
R11	Batılı Ülke	R24	Bölgesel Lider
R12	Doğulu Ülke	R25	Bölgesel Güç
R13	Köprü		

Tablo 3

Mülakat Soruları ve Cevaplarının Kodları

Soru Kodu	Beklenen Cevap	Cevaplar (Kodları)				
S1 (Roller)	5 Temel Rolün Sıralanması	R1	R2	R3	R4	R5
S3 (Alternatif Roller)	Alternatif rollerin sıralanması	R1		R2		R3
S4 (Rol Kaynakları)	Rollerin hangi kaynakları var	Sınıfsal (1), Etnisiteye Bağlı (2), Dini (3), Kültürel (4), Tarihi (5), Siyasi (6), Ekonomik (6), Uluslararası (7), Sosyolojik (8), Cevap Yok(99)				
S5 (Dış Kaynaklar)	Bahsettiğiniz rollerin dış kaynakları var mı?	Sistemsel baskılar(1), NATO ittifakı (2), AB (3), BM(4), Avrupa Konseyi (5), Batı Bloğu(6), Süper Güç ile ilişkiler(7), Bölgesel politikalar(8), Komşuluk ilişkileri(9), cevap yok (99)				
S6 (Ekonomik Kaynaklar)	Bahsettiğiniz rollerin ekonomik kaynakları var mı?	Dış Ticaret (1), Liberal Ekonomi olma isteği (2), İç ekonomi aktörleri(3), Dış ekonomik Faktörler(4), Kapitalist Ekonomik Sistem (5), Dış Borçlar (6), Ekonomik teşvikler (7) , Siyasal Ekonomi(8), AB fonları (9), Enerji Kaynakları (10), Enerji transfer merkezi (11), Karşılıklı bağımlılık (12), Bölgesel ekonomik İşbirliği(13), İnsan Kaynağı (14), Ekonomik güç (15), Cevap Yok(99)				

Yukarıda verilen harita, derinlemesine mülakat gerçekleştirilen toplam 15 dış politika seçkininin, 25 dış politika rolü hakkında Ek-4’te yer alan “Mülakat Soru Şablonu Likert Skalası”ndaki sorulara verdikleri cevaplar ışığında hazırlanmıştır. Harita, “Tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “nötr”, “katılmıyorum”, “tamamen katılmıyorum” ve “cevap yok” seçeneklerinin yer aldığı sorulara verilen cevapların ağırlığını göstermekte ve 2 kişi ve daha az tercih edilmiş seçenekler harita dışında bırakılmıştır. “Tamamen katılıyorum” ve “katılıyorum” seçeneklerini tercih eden seçkinlerin ilgili rolü onayladıkları; “katılmıyorum” ve “tamamen katılmıyorum” seçenekleri o rolü onaylamadıkları; “nötr” seçeneğini tercih edenlerinse ilgili rol hakkında kayıtsız kaldığı şeklinde değerlendirilmiştir.

Şekil 1’de yer alan haritaya bakıldığında “barış ve istikrarın savunucusu (15)”, “bölgesel ortak (15)”, “barış destekçisi ve sorun çözücü (15)”, “tam bağımsız (15)” rollerinin istinasız dış politika seçkinleri tarafından kabul edildiği görülmektedir. Bu roller dış politika seçkinlerinin farklı karar birimleri içerisinde yer alsalar da Türkiye’nin tam bağımsız bir ülke olarak bölgesel alt sistem ortağı olarak, yani bölgesindeki ülkelerle iş birliği içerisinde barış ve istikrardan yana bir tavır takınması gerektiği yönünde bir fikir birliğinde buldukları şeklinde ifade edilebilir. Diğer rollere baktığımızda ise “Küresel sistem ortağı (14)”, “yükselen güç (14)”, “iyi komşu (14)”, “enerji koridoru (14)”, “arabulucu (14)”, “bölgesel güç (13)”, “dünya devleti (13)”, “aktif bağımsız (13)”, “dış ticaret odaklı (13)”, “köprü ülke (11)”, “kalkındırıcı (10)”, “batılı ülke (10)” rollerinin 3’te 2 oranında desteklendiği görülmektedir. Buna göre dış politika seçkinlerinin arasında, bu dış politika rollerinin de benimsenmesi gerektiği hususunda bir benzerlik olduğu sonucuna ulaşılabilir. Daha sonra “bölgesel koruyucu (9)”, “sadık müttefik (9)”, “model/örnek ülke (9)”, “bölgesel lider (8)”, “mazlum halkların koruyucusu (8)” ve “merkez ülke (6)” rolleri daha düşük oranlarda kabul görmektedir. Son olarak ağırlıklı olarak kabul görmeyen ve dış politika seçkinleri tarafından benimsenmeyen roller arasında “Avrasya ülkesi (7)” rolü, “doğulu ülke (10)” rolleri küçük oranlarla desteklenirken büyük ölçüde desteklenmemiştir. “İzolasyoncu (15)” rolü ise dış politika seçkinlerinin tümü tarafından kabul görmemiştir.

Tablo 4

Kabul Edilen Rollerin Karar Birimlerine Dağılımı

Kod Sistemi	Karar Birimleri Seçkinleri	Siyaset	Milli Güvenlik	Dışışleri
▼ Karar Birimleri Seçkinleri				
Siyaset				
Milli Güvenlik				
Dışışleri				
▼ Rol Algıları				
▼ Kabul Edilen Roller				
Küresel Sistem Ortağı				
Barış ve İstikrarın Savunucusu				
Bölgesel Ortak				
Sadık Müttefik				
Dış Ticaret Odaklı				
Model/Örnek Ülke				
Kalkındırıcı				
Enerji Koridoru				
Mazlum Hakların Koruyucusu				
Merkez Ülke				
Batılı Ülke				
Doğulu Ülke				
Köprü Ülke				
Arabulucu				
Barış Destekçisi ve Sorun Çözücü				
Tam Bağımsız				
Aktif Bağımsız				
Bölgesel Koruyucu				
Yükselen Güç				
Dünya Devleti				
Avrasya Ülkesi				
İyi Komşu				
Bölgesel Lider				
Bölgesel Güç				

Tablo 4, likert skalasından elde edilen verilere göre farklı karar birimlerinde yer alan dış politika seçkinlerinin içlerinde yer aldıkları karar birimleri bazında kabul edilen dış politika rollerinin ağırlıklarına göre oluşturulmuştur. Tabloda büyük noktalar tercihte yoğunluğu gösterirken, küçük noktalar düşük yoğunluğu nokta bulunmaması ise o kısımda bir tercih gerçekleşmediğini göstermektedir. Sağ üç sütundaki tercihlerin toplamını gösteren “karar birimleri seçkinleri” başlığını taşıyan sütun, Şekil 1’de yer alan haritadaki sonuçlara paralel değerleri göstermektedir. En sağda bulunan 3 sütunda ise sırasıyla siyaset, milli güvenlik ve dışışlerinin görüşlerini yansıtabilecek şekilde oluşturulmuştur. Buna göre dışışleri görüşünü yansıtan dış politika seçkinlerine göre “sadık müttefik” rolü siyaset ve milli güvenlik görüşüne göre daha çok benimsenmiştir. Yine “model/örnek ülke”, “kalkındırıcı”,

“köprü ülke”, “arabulucu”, “batılı ülke” rolleri de diğer karar birim ya da birimlerine göre daha fazla tercih edilmiştir. Aynı şekilde “dünya devleti” ve “bölgesel güç” rollerine de daha fazla vurgu yapılmıştır. Diğer taraftan “enerji koridoru”, “merkez ülke”, “doğulu ülke”, “yükselen güç”, “bölgesel lider” rolleri diğer karar birimlerine göre daha az tercih edilmiştir. Karar birimlerinden dışişleri görüşünü yansıtan dış politika seçkinlerinin likert skalaya verdikleri cevaplar ve bu temsilcilerle yapılan mülakatlardan elde edilen veriler değerlendirildiğinde; Türkiye’nin AB üyelik süreciyle elde ettiği insan hakları ve demokratik kazanımlara bağlı bir ülke olarak, özellikle bölgesinde barış ve istikrarın sağlanması önceleyen, bölgesindeki ülkelere model teşkil eden, bu özelliğiyle İslam coğrafyası ve Batılı ülkeler arasında bir köprü vazifesi gören, sözüne sadık, bölgesinde güçlü bir ülke olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu anlamda “merkez ülke”, “bölgesel lider”, “yükselen güç” gibi rollerin biraz iddialı roller olduğunu belirterek, daha uzlaşmacı bir çizgide bulunarak uluslararası sistemin bir parçası haline gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Milli güvenlik bakışını temsil eden dış politika seçkinlerinin tercihlerine baktığımızda ise “dış ticaret odaklı”, “bölgesel lider”, “enerji koridoru”, “merkez ülke”, “bölgesel koruyucu”, “yükselen güç”, “dünya devleti”, “bölgesel lider” rollerinin diğer karar birim ya da birimlerinden daha fazla benimsendiği görülmüştür. Bunun yanı sıra “sadık müttefik”, “kalkındırıcı”, “mazlum halkların koruyucusu”, “barış destekçisi ve sorun çözünü”, “iyi komşu” rollerini daha az tercih ettiği tespit edilmiştir. Milli güvenlik temsilcilerinin tercihleri ve mülakatta ifade ettiklerinden yola çıkarak bakış açılarına bakıldığında dışişlerinin görüşünün aksine daha fazla inisiyatif alabilen bir ülke görüntüsü ortaya çıkmıştır. Bölgesel güç olmanın ötesinde bölgesel liderliğin de ön planda tutulduğunu; güç ve kabiliyetlerin geliştirilmesiyle ancak mazlum halkların koruyuculuğu, sorun çözücü, kalkındırıcı rollerini yerine getirebileceğini vurgulamışlardır. Türkiye’nin çıkarları doğrultusunda sadık müttefik ya da iyi komşu rollerinden şartlara göre uzaklaşabilmek gerektiğinin altını çizmişlerdir.

Karar birimlerinden siyaset görüşünü yansıtanların tercihlerine göre rollere baktığımızda ise “bölgesel lider”, “yükselen güç”, “enerji koridoru”, “mazlum halkların koruyucusu”, “barış destekçisi ve sorun çözücü”, “iyi komşu” rolleri daha çok kabul görmüştür. Diğer taraftan “sadık müttefik”, “batılı ülke”, “bölgesel güç”, “köprü”, “bölgesel koruyucu”, “dünya devleti” rolleri diğer karar birimlerine kıyasla daha az kabul gören roller

arasında yer almıştır. Siyaset görüşünü yansıtan seçkinlerin tercihleri ve mülakatlarda ortaya koydukları ifadeleri ise hem güç referanslı ve inisiyatif almayı gerektiren “bölgesel lider”, “yükselen güç” gibi rollerin tercih edildiği, hem de daha sorumluluk ekseninde tanımlayabileceğimiz “mazlum halkların koruyucusu”, “barış destekçisi ve sorun çözücü”, “iyi komşu” gibi rollerin benimsendiği görülmüştür. Diğer taraftan Türkiye’nin çıkarları ve beklentileri doğrultusunda sadık müttefiklik ya da batılı ülke tanımının çok bağlayıcı olmaması gerektiği belirtilerek, Türkiye’nin bölge yerine küresel bir güç olma hedefi taşıması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 5

Reddedilen Rollerin Karar Birimlerine Dağılımı

Kod Sistemi	Karar Birimleri Seçkinleri	Siyaset	Milli Güvenlik	Dışışleri
✓ Karar Birimleri Seçkinleri				
✓ Siyaset				
✓ Milli Güvenlik				
✓ Dışışleri				
✓ Rol Algıları				
✓ Reddedilen Roller				
✓ Bölgesel Lider				
✓ Yükselen Güç				
✓ Model/Örnek Ülke				
✓ Köprü Ülke				
✓ Dış Ticaret Odaklı				
✓ Bölgesel Koruyucu				
✓ Merkez Ülke				
✓ Mazlum Halkların Koruyucusu				
✓ Model Ülke				
✓ Sadık Müttefik				
✓ İzolasyoncu				
✓ Avrasya Ülkesi				
✓ Doğulu Ülke				
✓ Batılı Ülke				
✓ İyi Komşu				

Tablo 5, dış politika seçkinleri tarafından uygulanan likert skalasında “tamamen katılmıyorum” ve “katılmıyorum” seçeneklerine verilen cevapların ağırlıklarına göre hazırlanmıştır. Buna göre dışışleri görüşünü temsil eden seçkinlerin, bir önceki tabloyla da paralel olarak “bölgesel lider”, “yükselen güç”, “merkez ülke” gibi kendi deyimleriyle iddialı olarak gördükleri bu rollere katılmadıkları tespit edilmiştir. Milli güvenlik görüşünü yansıtan seçkinler ise, “iyi komşu”, “sadık müttefik” gibi kendi ifadeleriyle bağlayıcı

birtakım rollere katılmadıklarını; milli çıkarlar doğrultusunda hareket kabiliyetinin korunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Siyaset görüşünü temsil eden seçkinlerin verdiği cevaplardan ise “batılı”, “doğulu”, “Avrasyalı” gibi Türkiye’yi belli bir konumla sınırlayan rollerin genel olarak kabul edilmediği görülmüş, Türkiye’nin yükselen gücüne ve iyi ilişkiler çerçevesinde, bölgesinde lider bir konumda olması hususuna vurgu yapılmıştır.

4.3. Derinlemesine Mülakat Bulgularının Değerlendirilmesi

Derinlemesine mülakat sürecinde kullanılan veri tabanı ve ayrıntılı mülakat notları doküman analizi yöntemiyle incelenmiş olup; dış politika karar birimi seçkinlerinin görüşlerini yansıtan bu dokümanlarda yer alan görüşme içeriği 3 farklı usulde, bireysel, gruplandırılarak ve tek bir belge halinde kodlanmıştır. Böylelikle analiz açısından oluşturulan temalar ve alt temalardan hangilerinin ne ağırlıkta kodlandığı belirlenebilmiş; seçkinlerin genel görüşü ve grup olarak üzerinde durduğu hususlar daha iyi tespit edilebilmiştir. Ayrıca her bir grup için tek vaka modeli uygulanarak ilgili temanın analizi bakımından kod haritası çıkarılmıştır. Böylelikle tüm karar birimi seçkinlerinin görüşlerini analiz etme imkânı sağlanmıştır. Tek vaka modelinin tüm dokümanlara uygulanmasıyla da araştırmayla alakalı genel verilere ulaşılmıştır. Ayrıca iki vaka modeli kullanılarak karar birimleri arasındaki rol tercihlerinin ve olaylara bakış açıları arasındaki farklar net bir şekilde ortaya koyulmuştur.

Tablo 6

Temalar ve İçerikleri

TEMALAR	İÇERİK
Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler	Dış politika seçkinlerinin kendilerinin tercih ettiği dış politika rollerinden ilk 5 sıralaması
Rollerin Kaynakları	Belirlenen dış politika rollerinin ilgili dönemde hangi kaynaklardan ileri geldiği sorusuna verilen cevaplar yer almaktadır
Arap Baharı Öncesi Dış Politika	Seçkinlerin gözünden Arap Baharı öncesinde AK Parti dış politika göstergeleri yer almaktadır
Karar Alma Mekanizması	2011 Suriye Krizi döneminde karar alma mekanizmasının hangi nitelikte olduğunu ve alınan kararlarda hangi isimlerin belirleyici olduğunu içermektedir
Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar	Suriye politikasını etkileyen iç ve dış dinamiklerin neler” olduğunu içermektedir
Rol Çatışması	Karar birimleri arasında rol çatışması olup olmadığı, bu çatışmanın sebeplerinin neler olduğu, yabancıların Türkiye’ye atfettiği rollerle Türkiye’nin kendisine atfettiği roller arasında çatışma olup olmadığı, Türkiye’nin Suriye’de kendine atfettiği rol ve Suriye’nin Türkiye’ye bu konudaki bakış açısında bir çatışma olup olmadığı hususları yer almaktadır

Derinlemesine mülakat sonucunda elde edilen veriler ışığında analiz düzeyine ilişkin olarak MAXQDA programında temalar için kodlar ve alt kodlar oluşturulmuştur. Her kod ve alt kod ait olduğu tema ile aynı renkte gösterilmiştir. Tablo 7’de temaların ve ilk basamak kodların yer aldığı kod sistemi verilmiştir.

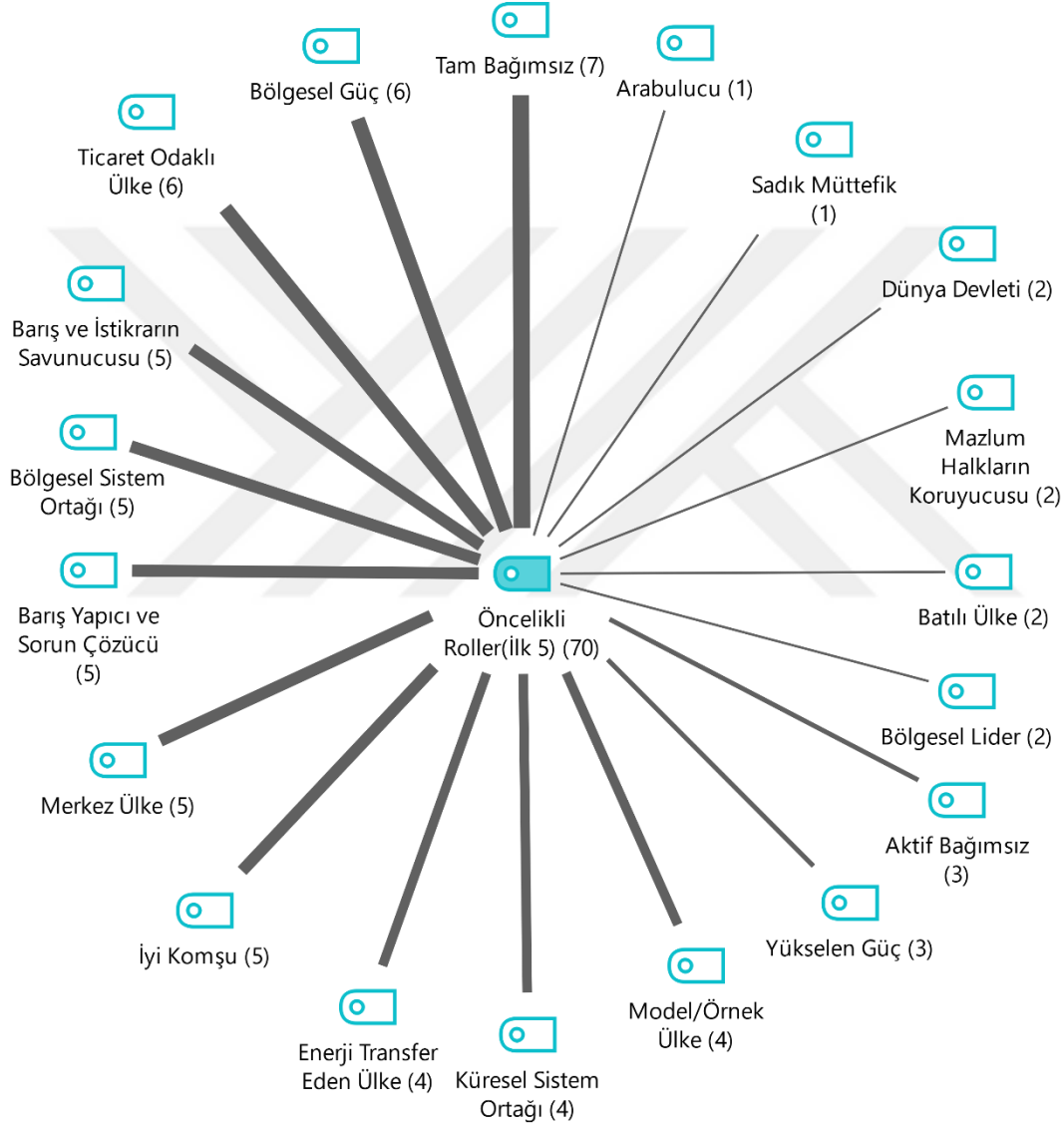
Tablo 7

Kod Sistemi

- ∨ ● **Kod Sistemi**
  - > ● Karar Birimleri Seçkinleri
  - > ● Karar Birimleri
  - > ● Rol Tercihleri
  - > ● Rollerin Kaynakları
  - > ● Arap Baharı Öncesi Dış Politika
  - > ● Karar Alma Mekanizması
  - ∨ ● Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar
    - > ● İç Dinamikler
    - > ● Dış Dinamikler
  - ∨ ● Rol Çatışmaları
    - > ● Karar Birimleri Arasında
    - > ● Çatışma Sebebi
    - > ● İç-Dış Rollerde Çatışma(Uluslararası)
    - > ● İç-Dış Rollerde Çatışma(Algılanan-Gerçekl...
  - > ● Merkez Ülke Rolü
  - > ● Model/Örnek Ülke Rolü
  - > ● Bölgesel Lider Rolü
  - > ● Dış Politika Roller

4.3.1. Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler

Aşağıda yer alan harita dış politika seçkinlerine yöneltilen, o dönemde 25 dış politika rolünden hangi 5'ini tercih edeceklerine ilişkin soruya verilen cevaplardan elde edilen rollerin sıklıklarına göre oluşturulmuştur.

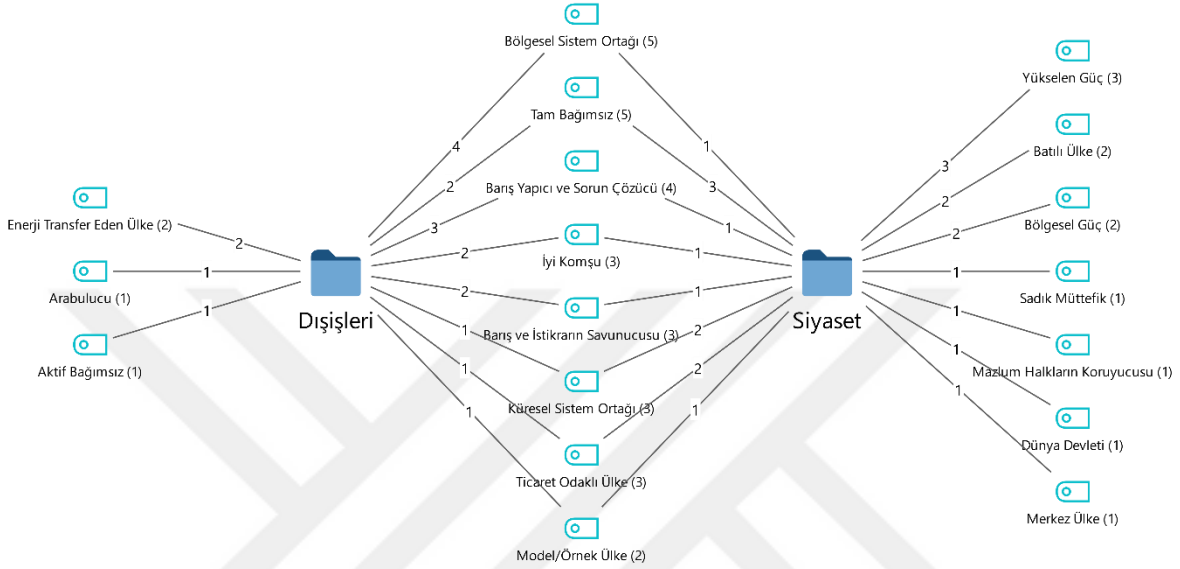

Şekil 2. Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler (Tek Vaka Modeli-Tüm Seçkinler)

Toplamda 19 dış politika rolüne yapılan atıfların ağırlıklarına bakıldığında, karar birimi temsilcilerinin “tam bağımsız”, “bölgesel güç”, “ticaret odaklı”, “barış ve istikrarın savunucusu” ve “bölgesel sistem ortağı”, “iyi komşu” gibi rolleri öncelediği tespit edilmiştir. Bu durum önem itibarıyla Türkiye’ye bölgesinde barış ve istikrarın yaşandığı, ekonomik

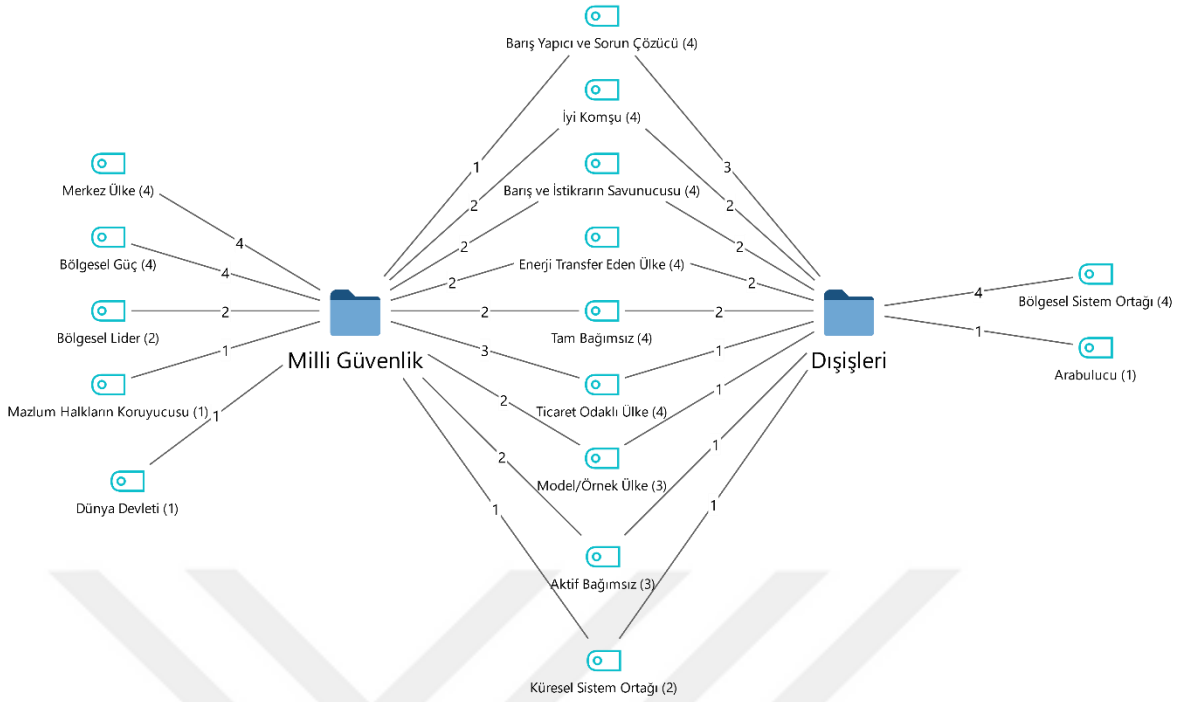
anlamda yetkin, tam bağımsız ve bölgesinde güçlü bir devlet imajı atfedildiği şeklinde yorumlanabilir. Daha sonra gelen rollere bakıldığında ise Türkiye'ye küresel sistem içerisinde aktif katılım gerçekleştirebilen, bölgesinde model alınmasının yanı sıra liderlik konusunda da iddialı, inisiyatif alabilen ve mazlum halkların haklarını savunan bir rol biçildiği sonucuna ulaşılabilir.

Şekil 3. Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler (İki Vaka Modeli-Dışişleri/Siyaset)

Yukarıda dışişleri ve siyaset karar birimleri temsilcilerinin dış politika rol tercihlerinin iki vaka modeli yoluyla oluşturulmuş kod haritası yer almaktadır. Buna göre dışişleri ve siyaset dış politika seçkinlerinin öncelikli olarak “bölgesel sistem ortağı”, “tam bağımsız”, “barış yapıcı sorun çözücü”, “iyi komşu”, “ticaret odaklı” roller üzerinde tercihte buldukları tespit edilmiştir. Siyaset temsilcilerinin dışişleri temsilcilerinden farklı olarak “yükselen güç”, “bölgesel güç”, “mazlum halkların koruyucusu” gibi daha gücü ve sorumluluğu öne alan rolleri öncelendiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra dışişleri temsilcileri siyaset temsilcilerinden farklı olarak ekonomik ve diplomatik ilişkilere önem veren ve bu hususlarda inisiyatif alabilen bir imajı temsilen “enerji transfer eden ülke”, “arabulucu”, “aktif bağımsız” rollerini tercih etmişlerdir.

Şekil 5. Rol Önceliklerine İlişkin Tercihler (İki Vaka Modeli- Dışişleri/Milli Güvenlik)

Şekil 5’te verilen haritada da görülebileceği üzere genel olarak yine barış ve istikrar, bağımsızlık, model ülke, ekonomik ilişkilere ilişkin rollerin her iki karar birim temsilcileri tarafından benimsendiği görülmüştür. Karar birimleri arasında bakış açısı farklarının önceki haritalarda da görüldüğü gibi milli güvenlik temsilcilerinin milli çıkar ve gücü öncelediği bakışıyla, dışişleri temsilcilerinin diplomasiyi önceleyen bakışından ileri geldiği ifade edilebilir. Bu doğrultuda milli güvenlik seçkinlerinin “merkez ülke”, “bölgesel güç”, “bölgesel lider” gibi daha etken rolleri önceledikleri; dışişleri seçkinlerinin ise “bölgesel sistem ortağı”, “arabulucu” rolleri gibi daha uzlaşmacı rolleri önceledikleri tespit edilmiştir.

4.3.2. Rollerin Kaynakları

Çalışma kapsamında belirlenen dış politika rollerinin hangi temel kaynaklardan veya dinamiklerden beslendiğine dair karar birimleri seçkinlerine soru yöneltilmiştir. Bu bağlamda, belirtilen dönem içerisinde dış politika seçimlerinin ve rollerinin arkasında yatan ana motivasyonların kaynağına ilişkin yöneltilen soruya karşı Tablo 7’de yer alan kaynaklara ulaşılmıştır.

Tablo 8

Rollerin Kaynakları

Kod Sistemi	Karar Birimleri	Dışışleri	Milli Güvenlik	Siyaset
▼ Karar Birimleri				
Dışışleri				
Milli Güvenlik				
Siyaset				
▼ Rollerin Kaynakları				
Etnisiteye bağlı				
Dini				
Kültürel				
Tarihi				
Siyasi				
Ekonomik				
Uluslararası				
Sosyolojik				

Yukarıda yer alan Tablo 8’de, dışışleri, milli güvenlik ve siyaset karar birimi temsilcilerinin, 2011 Suriye krizi dönemi dış politika rollerinin kaynaklarına ilişkin veriler bulunmaktadır. Buna göre karar birim temsilcileri tarafından dış politika rollerinin kaynaklarının sosyolojik, uluslararası, ekonomik, siyasi, tarihi, kültürel, dini ve etnisiteye bağlı olduğu belirtilmiştir. Solda kaynakların toplamını gösteren sütuna bakıldığında, tarihi, kültürel, ekonomik ve siyasi kaynaklara fazlaca atıfta bulunulduğu tespit edilmiştir. Yapılan mülakatlarda kriz döneminde bile iki ülke arasındaki ortak tarihi, kültürel, ekonomik, sosyolojik ve dini unsurlara atıfta bulunulmuş; siyasi mekanizmaların ve uluslararası örgüt ve büyük devletlerin süreç içerisindeki önemine işaret edilmiştir. Suriye’deki etnik yapının sorunun önemli bir noktasında yer aldığı da belirtilmiştir. Tablodan farklı karar birim temsilcilerinin hangi rol kaynaklarını daha çok öncelediği de görülebilmektedir.

4.3.3. Arap Baharı Öncesi Dış Politika

Aşağıda yer alan Tablo 9’da dış politika seçkinlerinin gözünden, AK Parti’nin Arap Baharı’na kadar olan dönemdeki dış politika göstergelerini ele almıştır. Bu kısım, AK Parti’nin bu dönemde izlediği dış politika yolunun ne olduğunu anlamak adına bu yolu şekillendiren temel unsurlara yer vererek, söz konusu dönemin dış politika temel göstergelerini daha iyi anlamayı sağlayacaktır.

Tablo 9

Arap Baharı Öncesi Dış Politika Göstergeleri

Kod Sistemi	Karar Birimleri	Dışışleri	Milli Güvenlik	Siyaset
▼ Karar Birimleri				
Dışışleri				
Milli Güvenlik				
Siyaset				
▼ Dış Politika				
▼ Arap Baharı Öncesi Dış Politika				
Sivilleşme				
Model Ülke Söylemi				
Sadık Müttefik				
Komşularla Sıfır Sorun				
Arap Dünyasıyla Olumlu İlişkiler				
Ekonomik İlişkiler				
AB Üyelik Süreci				
İnsan Hakları				
Demokratikleşme				
Pasif Savunma				

Derinlemesine mülakatlarda, Arap Baharı öncesinde AK Parti dış politikalarının temel göstergelerinin neler olduğuna yönelik dış politika seçkinlerine sorular yöneltilmiş ve Arap Baharı öncesinde ağırlıklı olarak AB üyelik süreci kapsamında uygulanan politikalar dile getirilmiştir. AB'ye uyum süreci çerçevesinde gerçekleştirilen bir dizi yasal düzenlemeyle demokrasi ve insan haklarına yönelik iyileştirmelere imza atıldığı hem Avrupa ülkeleriyle hem de komşu ülkelerle ve Arap coğrafyasıyla olumlu ilişkiler geliştirildiği görülmektedir. Ülke ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmeler ve refah seviyesindeki artış ve bu olumlu atmosferle Türkiye'nin, potansiyel bir AB üyesi ve özellikle İslam coğrafyası açısından demokratik değerlere sahip bir Müslüman ülke imajıyla bir model teşkil ettiği belirtilmiştir.

Tablo 9'a bakıldığında, dışışleri temsilcilerinin Arap Baharı öncesi AK Parti politikalarından yukarıda da belirtildiği üzere AB'ye üyelik sürecinde gerçekleştirilen demokratikleşme, insan hakları konularındaki ilerlemelere ve ekonomide gerçekleştirilen atılımlara ilişkin gelişmelere daha çok refere ettikleri görülmüştür. Milli güvenlik temsilcilerinin ise insan hakları ve demokrasi konusundaki gelişmelerin yanı sıra komşularla sıfır sorun politikası kapsamında geliştirilen ilişkiler ve terörle mücadele konularında

gerçekleştirilen mutabakatlara değindiği tespit edilmiştir. Bu dönemde AK Parti dış politikasının güvenlik konularında pasif savunma halinde olduğu belirtilmiştir. Siyaset temsilcilerinin verdikleri cevapların dağılımına bakıldığında ise, karar alıcı mekanizma olarak olağan bir şekilde tabloda yer alan tüm göstergelere uygulanan politikalar doğrultusunda atıf yapıldığı görülmektedir. Sivilleşme konusu siyaset temsilcileri tarafından AB'ye üyelik süreci kapsamında gerçekleştirilmesi gereken reformlar ve askeri vesayetle mücadele kapsamında ifade edilmiştir.

4.3.4. Karar Alma Mekanizması

“Karar Alma Mekanizması” teması, özellikle 2011 Suriye Krizi sırasında Türkiye'nin dış politika kararlarının nasıl şekillendiğine odaklanmaktadır. Bu kritik dönemde, karar alma mekanizmasının hangi yapısal özelliklere sahip olduğu ve bu mekanizmada hangi aktörlerin öne çıktığı bu temanın ana konularını oluşturmaktadır. Aynı zamanda, alınan kararlarda etkili olan başlıca isimler, onların bu kararlara nasıl katkıda buldukları ve bu süreçte hangi dinamiklerin belirleyici olduğu da bu temada incelenmektedir. Kısacası, bu tema, 2011 Suriye Krizi'nde Türkiye'nin dış politika kararlarının arkasındaki ana yapıları ve aktörleri ele almaktadır.

Tablo 10

Karar Alma Mekanizması

Kod Sistemi	Karar Birimleri	Dışışleri	Milli Güvenlik	Siyaset
▼ Karar Alma Mekanizması	●	●	●	●
● Abdullah Gül	●	●	●	●
● Tayyip Erdoğan	●	●	●	●
● Ahmet Davutoğlu	●	●	●	●
● Baskın Lider	●	●	●	●
● Baskın Grup	●	●	●	●
● Özerk Aktörler Koalisyonu	●	●	●	●

İlk bölümde belirtildiği üzere Karar Birimi Kuramı, “baskın lider”, “baskın grup” ve “özerk aktörler koalisyonu” şeklinde dış politika yapımında üç ana otorite tipi tanımlamaktaydı (Hermann, 2001: 47-81; Hagan, 1993: 1-187). Yine önceki bölümde değindiğim, Öztöp (2016)'un Türkiye'deki dış politika karar birimlerinin hangi kurumlardan müteşekkil olduğuna ilişkin yapmış olduğu çalışmasında, 1 Mart Tezkeresi sürecinde özerk

aktörler koalisyonu, 2009 Ermeni açılımı sürecinde baskın grup ve 2011 Suriye Krizi döneminde ise baskın lider modeline göre dış politikada karar alındığını belirtmekteydi.

Baskın lider modeline göre dış politika araçları tek bir lider üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, Öztop (2016), 2010 sonrası AK Parti dış politikasında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bu modelin tipik bir örneği olduğunu belirtirken, Erdoğan'ın başat olarak karar alma sürecinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ancak Suriye Krizi sırasında Türkiye-Suriye ilişkileri çok boyutlu bir yapı kazanmış, bu süreçte birçok farklı kurum ve aktör devreye girmiştir. Bu durum, sadece Erdoğan'ın liderliğiyle açıklanabilecek bir modelin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, baskın lider modelinin özellikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişten sonra, sistemin yapısı gereği, daha uygun olabileceği düşünülmektedir.

2011 Suriye Krizi dönemindeki karar alma mekanizmasının nasıl teşkil ettiğini gösteren Tablo 9'daki verilere bakıldığında, dış politika karar birimleri nezdinde açık ara farkla baskın grup modeline uygun bir karar alma mekanizması olduğu görülmektedir. Dış politika kararlarını etkilemede karar alma mekanizmasında hangi isimlerin etkin olduğu hususunda verilen cevaplara bakıldığında, yine baskın grup modelinin geçerli olduğu görülebilmektedir. O dönemde cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Abdullah Gül, başbakanlık görevinde bulunan Recep Tayyip Erdoğan ve dışişleri bakanlığı görevinde bulunan Ahmet Davutoğlu'nun karar alma mekanizmasında etkili olduğu, farklı ağırlıklarda karar birim temsilcileri tarafından ifade edilmiştir. Yani dış politika kararları baskın lider modelini sağlayacak şekilde tek bir liderin güdümünde alınmamaktadır.

Tablo 10'dan da görülebileceği üzere, yapılan derinlemesine mülakatlarda ağırlıklı milli güvenlik ve sonrasında siyaset karar birimlerini temsil eden dış politika seçkinleri, Davutoğlu'nun karar mekanizması içerisinde yönlendirici ve öne çıkan bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Bu dönemde Erdoğan'ın ve Gül'ün de etkili olduğunu, ancak Davutoğlu'nun gerek Bakanlar Kurulu toplantılarında gerek Milli Güvenlik Kurulu toplantılarında ön planda olduğunu vurgulamışlardır.

4.3.5. Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar

Suriye politikasını etkileyen iç ve dış unsurların neler olduğuna dair temada, Türkiye'nin Suriye politikasını şekillendiren önemli dinamiklere odaklanmaktadır. Hem içteki dinamikler hem de uluslararası dinamikler Suriye politikasının oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. İç dinamikler kapsamında, Türkiye'nin o dönemde içinde bulunduğu politik ortam bu politika üzerinde etkili olmuştur. Dış dinamiklerde ise, uluslararası kuruluşlar ve büyük devletlerin etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu tema, bu yapıyı inceleyerek Suriye politikasının hangi ortamda şekillendiğini aydınlatmayı amaçlamaktadır.

Tablo 11

Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar

Kod Sistemi	Karar Birimleri	Dışışleri	Milli Güvenlik	Siyaset
✓ Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar	●	●	●	●
✓ İç Dinamikler	●	●	●	●
✓ Diplomatik Vesayet	●	●	●	●
✓ 1 Mart Tezkeresi	●	●	●	●
✓ Rejim Değişikliği Beklentisi	●	●	●	●
✓ Askeri Vesayet	●	●	●	●
✓ Hükümet	●	●	●	●
✓ Lider Davranışı	●	●	●	●
✓ Gezi Olayları	●	●	●	●
✓ FETÖ	●	●	●	●
✓ Dış Dinamikler	●	●	●	●
✓ Uluslararası Kuruluşlar-Büyük Dev	●	●	●	●

“Suriye Politikasını Etkileyen Unsurlar” temasına ait kodların ve alt kodların tercih ağırlıklarını gösteren Tablo 11 incelendiğinde, dışışleri karar birimlerinin görüşünü yansıtan seçkinlerin bu unsurlar hakkında çok yorum yapmadıkları görülmektedir. Bu durum derinlemesine mülakat kapsamında konuşulan hususlarda dışışleri temsilcisi seçkinlerin, o dönemki dinamiklerden ziyade karar birimleri ve rol çatışması konularına ağırlık vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda dışışleri karar birimi temsilcileri yalnızca Suriye politikasını etkileyen iç dinamikler arasından, Türkiye'nin Suriye'de bir rejim değişikliği beklentisi olduğuna yönelik unsurun varlığına işaret etmişlerdir.

Suriye politikasını etkileyen unsurlara genel olarak bakıldığında; iç dinamiklerden, Suriye’de rejim değişikliği beklentisinin, o dönemki hükümet içerisinde farklılıklardan kaynaklanan nedenlerin ve Fethullahçı Terör Örgütü yapılanmasının eylemlerinin ağırlıklı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Dış dinamiklerden ise Uluslararası kuruluşlar, AB, ABD gibi unsurların etkili olduğu görülmektedir.

“Diplomatik vesayet” olarak adlandırılan ve siyaset karar biriminin görüşünü ifade eden iç dinamik unsuru, “belli ilkeler doğrultusunda yetiştirilmiş, modern Türkiye söylemleriyle varlığını sürdüren, menfaati olmaksızın İslam ülkeleriyle derdi olmayan” bir yapıyı ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Buna göre diplomatik vesayet olarak adlandırılan kesimin, o dönemde siyasal iktidardan ve Müslüman coğrafyadan fikirce uzak olduğu; siyasal iktidarın seçimle değişmesi beklentisi içerisinde Suriye politikasında edilgen bir tavır takındığı belirtilmiştir.

“1 Mart Tezkeresi” adlı unsur, AK Parti hükümeti tarafından ABD’ye 1 Mart Tezkeresinin geçeceğine dair verdiği sözün gerçekleşmemesi durumunun Türk-Amerikan ilişkilerine; özellikle “Türkiye-Pentagon dostluğuna” zarar vermesi sonucu, Ortadoğu’da Türkiye’nin güvenliğine tehdit oluşturacak şekilde ABD’nin aşiretlerle ve terör örgütleriyle ittifak yapmasını ifade etmektedir.

Daha ziyade milli güvenlik ve siyaset karar birimi temsilcilerinin dile getirdiği “rejim değişikliği beklentisi”nin; dine mesafeli rejimlerin tek tek yıkılarak bir Müslüman Yüzyılı yaşanacağı düşüncesine, Libya’daki rejimin hızlı bir biçimde yıkılması sonucu Suriye’de de benzer bir durum yaşanacağı ihtimaline, ABD’nin Esad rejiminin düşeceği yönünde gerçekleştirdiği telkinlere dayandığı ifade edilmiştir.

“Askeri vesayet” unsuru AK Parti döneminin yaklaşık ilk on yılında sivilleşme kapsamında mücadele edilen ve hükümet politikalarına ve açıklamalarına karşı aksi yönde tavır takınan ve birtakım gazetelerde açıklamalarda bulunabilen bir yapıyı ifade etmektedir.

“Hükümet” unsuru ise hükümetin yanlış olarak uyguladığı söylenen politikaları; hükümette yer alan bazı karar alıcıların devlet tecrübesinden ve öngöründen yoksun aceleyle hareket etmesini, hükümet içerisindeki karar alıcı mekanizmanın uyumlu olmamasını durumlarını kapsamaktadır.

“Lider davranışı” unsuru ise Türkiye’nin Suriye’ye yaklaşımında, ülkelerarası diyalogunda denk bir temsilden ziyade bölgesel bir lider gibi davrandığı vurgusuna dayanmaktadır.

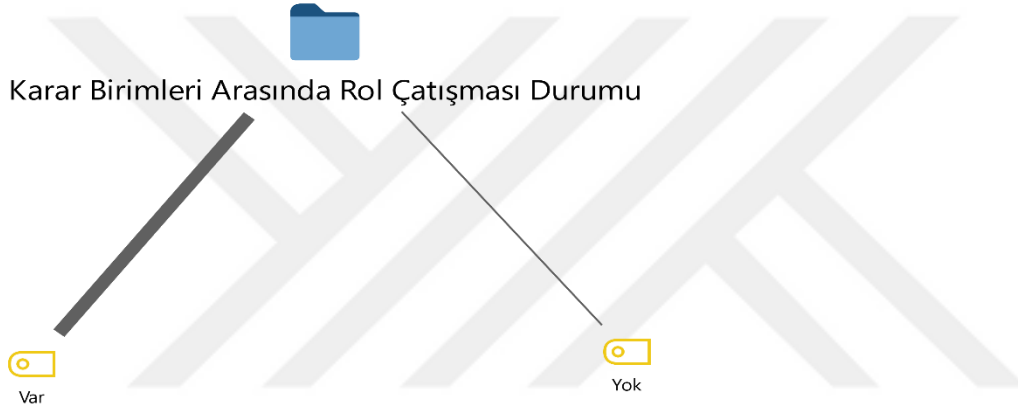
“Gezi olayları” unsuru, Türkiye’nin Arap Baharı sürecinde yaşanan olaylarda olduğu gibi gezi olaylarının gelişmesinde de yaşanan gösterilerin ülke çapında bir ayaklanmaya dönüşüp dönüşmeyeceğine yönelik tedirginliğini karşılamaktadır.

“Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)” unsuru, basına yansıyan örgüt faaliyetleri dışında aslında hakkında kaynak bulunmayan; sonraki dönemde yaşanan gelişmelerle gerçek olma ihtimali yüksek FETÖ faaliyetlerini ifade etmek için kullanılmıştır. Özellikle TSK’da yaygın olarak örgütlenen FETÖ’nün süreç içerisinde en bilinen faaliyeti MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) tırlarının durdurulması hadisesidir. Bunun dışında Türkiye’nin sahanın dışında bulunduğu dönemde, Suriye’de Suudi Arabistan ve Katar’ın Suriyeli muhaliflere finansörlük yaptığı; ABD’nin de CIA üzerinden sahaya kaynak aktardığı ifade edilmiştir. 15 Temmuz 2016’dan sonra yaklaşık 300 paşanın 200’ünün FETÖ iltisakıyla atılmasının ardından CENTCOM’da yer alan Amerikan komutanlarının, “biz en güvenilir müttefiklerimizi kaybettik” sözlerini sarfettiği belirtilmiştir. 24 Ağustos 2016’ya kadar Türkiye’nin sahalarda yer alamamış olmasının, FETÖ’nün ABD’den bu konuda bir talimat aldığı ihtimalini ortaya koyduğu vurgulanmıştır. 2016 Fırat Kalkanı Harekatının 6-7 Ay sürdüğü ve 2000 km²’lik düzlük bir alanı kapsadığı; 2018 Afrin Harekatının ise dağlık bir alanda geçtiği ve beton kaplamalar yapılması gibi süreci uzatıcı zahmetli yönlerinin olmasına karşın 58 gün gibi kısa bir zamanda gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Barış Pınarı Harekatında ise 4000 km²’lik bir alanın kontrolünün 10 gün bile sürmediği belirtilerek, bu durumun önemli bir nedeninin saha tecrübesi olması olsa da diğer bir önemli nedeninin ise FETÖ temizliği sürecinde katedilen mesafe olduğunun altı çizilmiştir.

Dış dinamikler başlığı kodu altında yer alan “uluslararası kuruluşlar-büyük devletler” unsuru, uluslararası kuruluşlardan ve ABD kanadından, Türkiye’nin sahada olmasından ziyade lojistik üssü ya da insani yardımlara aracı olma misyonu yüklenmesi gerektiğine yönelik telkinlerini, rejimin değişeceğine ilişkin fikrin yerleştirilmesi amacıyla hükümete ve temsilcilerine yönelik manipülasyon faaliyetlerini ifade etmektedir. Karar birim temsilcilerinin açıklamaları dış dinamiklerin süreç içerisinde etkili olduğunu göstermektedir.

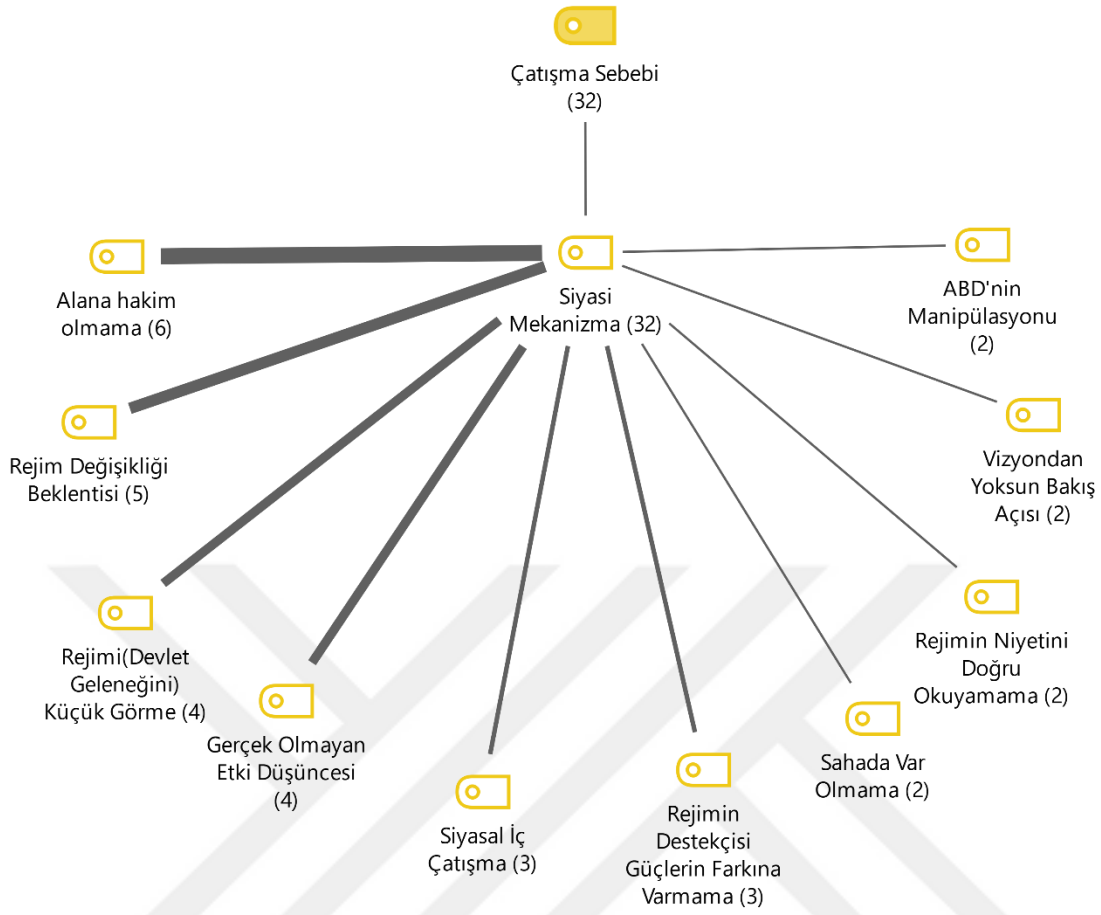
4.3.6. Rol atışmaları

Bu belirgin tema, dış politika karar birimleri arasındaki potansiyel rol çatışmalarını derinlemesine incelemektedir. Bu doğrultuda karar birimleri arasında rol atışması olup olmadığı sorusuna verilen yanıtların ağırlığına bakılarak rol çatışmasına neden olduğu ifade edilen mekanizma ve durumlar ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Bunun yanı sıra, uluslararası aktörlerin Türkiye'ye biçtiği rollerle Türkiye'nin kendi vizyonu arasında bir çatışma olup olmadığına bakılmıştır. Bu çerçevede, temanın altında yer alan kod ve alt kodlar bu konuları detaylı bir şekilde aydınlatmayı hedeflemiştir.

şekil 6. Karar Birimleri Arasında Rol atışması Durumu (Tek-Vaka Modeli)

şekil 6'da gösterilen tek-vaka modeline göre tasarlanmış kod haritası, dış politika seçkinlerine karar birimleri arasında bir rol atışması olup olmadığı sorusuna yönelik verilen cevapların ağırlığına göre oluşturulmuştur. Rol çatışmasını gösterir diğer bulguların dışında karar birim temsilcileri de bizatihi, dış politik hadiseleri ele alırken karar birimlerinin farklı bakış açılarına sahip olduğunu ve bunun rol çatışmasına neden olduğunu ifade etmişlerdir. şekil 6'da da dış politika seçkinlerinin, karar birimleri arasında bir rol atışması durumunun varlığını kabul ettiği görülebilmektedir.

Şekil 7. Rol Çatışmasının Sebepleri (Tek-Vaka Modeli-Tüm Seçkinler)

Şekil 7’de rol çatışmasının sebepleri ve bu sebeplerin kaynağı kod haritası, tek-vaka modeline göre karar birim temsilcilerinin verdikleri cevapların ağırlıkları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Karar birim temsilcileriyle yapılan derinlemesine mülakatta Suriye Krizi sürecinde rol çatışmasının kaynağının, nihai karar alıcı olması dolayısıyla, siyasi mekanizma olduğu belirlenmiştir. Siyasi mekanizmanın rol çatışmasına neden olduğu belirtilen niteliklerine ve faaliyetlerine bakılacak olursa; tercih ağırlığı bakımından en başta, siyasi mekanizmanın, yani nihai karar alıcıların Suriye’nin iç dinamiklerini doğru bir biçimde değerlendirebilecek kadar alana hâkim olmadığı görüşü gelmektedir. İkinci sırada siyasi mekanizmanın Suriye’de bir rejim değişikliği beklentisi içinde olduğu; üçüncü sırada ise Suriye’deki rejimin (devlet geleneğinin) küçük görülmesi durumunun geldiği belirtilmiştir. Dördüncü sırada siyasal mekanizmanın rejim üzerinde gerçek olmayan bir etki kapasitesine sahip olduğuna dair bir görüşünün yer aldığı ifade edilmiştir. Beşinci olarak Suriye Krizi döneminde karar mekanizması içerisinde bir siyasal iç çatışma durumu olduğu görüşü yer almaktadır. Altıncı sırada Türkiye’deki karar alıcıların, rejimin arkasındaki güçlerin farkında

olmadığı durumu gelmektedir. Yedinci faaliyete bakıldığında Türkiye'nin sahada zamanında yer almadığı fikri yatmaktadır. Sekizinci faaliyeti ise siyasal mekanizmanın rejimin niyetinin kendisiyle paralel olarak gerçekleştiğini düşünerek, rejimin gerçek niyetinin doğru okunamaması durumu oluşturmaktadır. Dokuzuncu sıradaki nitelik, nihai karar alıcıların vizyonsuz bir bakış açısıyla süreci değerlendirdiği durumunu ortaya koymaktadır. Son olarak onuncu sırada ise siyasi mekanizmanın ABD'nin manipülasyonundan etkilendiği durumunu ifade etmektedir.

“Alana hâkim olmama” kodunun ifade ettiği söylemler, gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlarda birkaç farklı şekilde kendisini göstermektedir. Bunlardan ilki ve çıkış noktası karar birim temsilcilerinden bir tanesinin “siyasilerin bilgi sağlamada dar bir gruptan beslendikleri ve sahadan yeteri kadar haberleri olmadığı” ifadesidir.

Diğer bir görüşmede ise, sanılanın aksine Arap Baharı sürecinde gerçekleşen halk hareketlerinin Suriye'de çok destek bulmadığı ifade edilmiştir. %10'luk Nusayri azınlığın yanı sıra bir o kadar da Hıristiyan Ortodoks grubun Suriye'de yaşadığı ve bunlarının yanı sıra sürecin başında %80'lik Sünni halkın da birçoğunun rejimi desteklediği belirtilmiştir. İçerisinde Kürt grupların da yer aldığı Sünnilere yaşam hakkı tanınmadığı iddialarının gerçeği yansıtmadığının; her ne kadar stratejik kurumlar Nusayriler tarafından yönetiliyorsa da ekonomi ve ticarete Sünnilerin ön planda olduğunun altı çizilmiştir. Arap Baharı sürecinde Halep'te yaklaşık %98-99 oranında Sünni yaşadığı, fakat insanların burada ticari hayatlarının ve düzenlerinin devamını sağlama güdüsüyle muhalif harekette yer almadıkları ifade edilmiştir. Muhalif grupların birçoğunun Hafız Esad zamanında Hama-Humus isyanlarının bastırılması sırasında ailelerini kaybedenlerin yakınlarından teşkil edildiği belirtilmiş ve bu örnekler üzerinden siyasi karar mekanizmasının alana hakim olmama durumuna örnek gösterilmiştir.

Başka bir görüşmede ise rejim ve rejimin içerisindeki güçlü aile yapısı merkezinde Suriye meselesinin ele alınması gerektiği görüşü ortaya koyulmuştur. Nasıl ki Türkiye'de askeri vesayet gibi vesayet odaklarıyla mücadelenin, peyderpey, belli reformlar çerçevesinde yıllara yaygın bir şekilde gerçekleştiği görülmekte ise; Suriye karar alıcılarından da belli reformların hayata geçirilmesinde aceleci davranılmasının anlamsız olduğu belirtilmiştir. Bunun yerine Suriye'deki gerçekliğin farkında olarak rejimin güvenliğinin Türkiye'nin de

öncelikleri arasında yer aldığı, fakat Suriye’de yaşayan ve ortak kültürel ve tarihsel geçmişimizin bulunduğu halka yönelik daha ılımlı politikalar uygulanmasını ve halkın katılımının da sağlanacağı politikaların bir takvime bağlanarak hayata geçmesi gerektiği, karşılığında da Türkiye’den gelen enterkonnekte enerji sisteminden elde edilen kârdan 10 yıl boyunca rejime tahsis edileceği gibi rejimin etkililiğinin farkında bir yaklaşımla belki de krizin önüne geçilebileceği ifade edilmiştir.

“Rejim değişikliği beklentisi” kodunun ifade ettiği söylemlerden bir tanesi Arap Baharı sürecinde sırayla devrilen rejimlerin; ki Libya’daki rejim çok kısa sürede devrilmiştir; etkisiyle Suriye’de de nihayetinde bir rejim değişikliği meydana geleceği beklentisidir. Her ne kadar politikada yansımaları görülmesede siyasi mekanizmada bu beklentinin var olduğu dile getirilmiştir. Diğer bir görüşmede ise %10’luk Nusayri bir kesimin elinde bulunan yönetimden demokrasiye ilişkin davranışlar beklemenin gerçeği yansıtmadığını; bu gibi rejimlerin varlıklarını ancak halkı üzerinde korku ve baskı kurarak sürdürebildiklerini; demokratikleşme yönünde adımlar atılacaksa bunun çok uzun vadede bir ihtimal sağlanabileceği ve buna rağmen demokrasiye ilişkin ısrarlı reformlar beklemenin ancak rejim değişikliği beklentisiyle açıklanabileceği ifade edilmiştir. Diğer bir görüşmede ise Mart 2011’de ABD’den yetkililerin gelip Esad rejiminin düşeceğine ilişkin siyasi mekanizmaya yönlendirmelerde bulunduğunu dile getirmiştir.

“Rejimi (Suriye’deki devlet geleneğini) küçük görme” kodu nihai karar alıcıların Suriye rejimine yönelik bakış açısının değerlendirilmesi açısından oluşturulmuştur. Yapılan bir görüşmede, Türkiye’deki karar alıcı siyasilerin Suriye devletini küçük gördükleri; halbuki kurucularının Osmanlı döneminde Mekteb-i Mülkiye ve Harp Okulunda eğitim almış, devlet terbiyesine sahip ve bizim köklü devlet geleneğimize uygun bir devlet modeli kurgulamış kişilerin olduğu ifade edilmiştir. Bu kodla ilişkili diğer bir söylem, çoğunlukla Davutoğlu’nun dile getirdiği iddia edilen fakat Tayyip Erdoğan’ın ifade ettiği ortaya çıkmış “Şam’da Emevî Camiinde namaz kılacağız” sözünden hareketle rejimin küçük görüldüğüne ilişkindir. Derinlemesine mülakat kapsamında yapılan birkaç görüşmede de bu söz Davutoğlu’na atfen kullanılmış; bir görüşmede ise her ne kadar Davutoğlu’na atfedilse de bu sözün asıl sahibinin Erdoğan olduğu yönünde bir açıklama yapılarak sözün sahibinin kim olduğu fark etmeksizin, bu sözün iki ülke ilişkilerine büyük zarar verdiği ifade edilmiştir.

“Gerçek olmayan etki düşüncesi” kodu, Türkiye’deki karar alıcıların Suriye’deki rejim üzerinde algıladıkları fakat gerçeği yansıtmayan etki kapasitesini ifade etmektedir. Bu koda ilişkin öncelikli söylem, Türkiye’nin reform çağrılarına karşın Suriye tarafında uygulamada hiçbir şeyin değişmediği ve göstermelik birtakım adımların atıldığı; yani Türkiye’nin beklediği etkiyi rejim üzerinde oluşturamadığı şeklinde kendisini göstermektedir. Bir başka söylem ise, siyasal mekanizma tarafından muhatabının kendi milli varlığı, söylemi olan bağımsız bir topluluk, bağımsız bir devlet olduğunu kimi zaman yok sayılabildiği ve bu durumun karşı taraf açısından olumsuz sonuçlarının olduğu yönündedir. Diğer bir söylemde ise Davutoğlu’nun Beşar Esad’ı son ziyaretleri döneminde, aynı zamanda muhaliflerle farklı mecralarda bir araya gelmesinden ötürü, Suriye tarafının müzakerelere kapılarını kapatması süreci belirtilmektedir.

“Siyasal iç çatışma” kodu, o dönemde AK Parti iktidarı içerisinde yer alan Abdullah Gül, Erdoğan ve Davutoğlu ekseninde gerçekleşen görüş farklılıklarına dayanmaktadır. Bu kod, muhaliflerin devlet erkanınca resmi tanınırlığını sağlama pahasına kabul edilip edilmemesi yönündeki fikir ayrılıkları ve Davutoğlu’nun gerçekleştirilen birtakım toplantılarda çoğunlukla ön plana çıkarak, masada konuşulan konuları yönlendirici olması hususları hakkında bilgi vermek amacıyla oluşturulmuştur.

“Rejimin destekçisi güçlerin farkına varmama” kodu, rejimin Rusya’yla ilişkilerinin Hafız Esad zamanına dayandığı ve o zamandan beridir Rusya’nın rejimin destekçisi olduğu; Arap Baharı döneminde Rusya’yla sürdürdüğü yakın ilişkilerinin yanı sıra İran’la da gelişmiş ilişkileri olduğu söylemlerine dayanmaktadır. Rusya’nın silah ve mühimmat konusunda destek verdiği; insan kaynağının da İran’dan, Lübnan’daki Hizbullah’tan, Filistin, Afganistan ve Pakistan’daki Şiiilerden müteşekkil olduğu dile getirilmiştir.

“Sahada var olmama” kodu, Türkiye’nin Esad’la çözüm fikrinden vazgeçmek zorunda kaldığı durumda hâlâ sahaya çıkamamasına yönelik getirilen eleştirileri ifade etmektedir. Buna ilişkin görüşler, ABD’nin CIA üzerinden, Suudi Arabistan ve Katar’ın ise buradaki unsurların finansörlüğünü yaptıkları, fakat Türkiye’nin bu sürecin başında haklı olarak kendi sınır güvenliğini sağlama yoluyla da olsa sahada var olmadığı fikrine dayanmaktadır. “Sahada olmayana masada kimsenin bir şey vermeyeceği” belirtilmiş, Türkiye’nin de bu süreçte etki kapasitesini azaltacak derecede pasif bir tavır takındığı

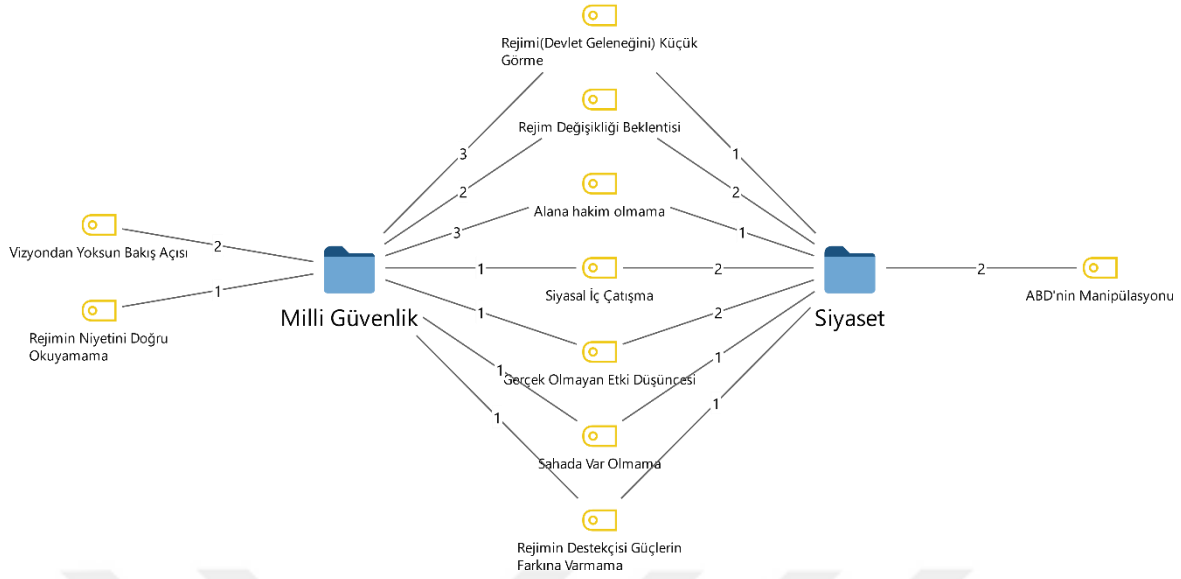
vurgulanmıştır. Bir başka görüş ise zamanında sahada yer almayan Türkiye'nin sığınmacı akımına bu denli maruz kaldığı ve sığınmacı sorununun çözümüne yönelik etki kapasitesini elinden kaçırdığını ifade etmektedir.

“Rejimin niyetini doğru okuyamama” kodu, temelde iki farklı görüşe dayanmaktadır. İlki, Suriye ile ilişkilerimizin iyiye gittiği dönemde rejimin aklındaki düşüncenin, Büyük Ortadoğu Projesi diye adlandırılan süreçte, Irak'tan sonra sıranın Suriye'ye gelebileceği düşüncesiyle Batı müttefiki bir devlet olan Türkiye'yle ilişkilerin geliştirilmesinin rejim açısından faydalı olacağı düşüncesi olduğu ifade edilmiştir. İkincisi ise, Arap Baharı süreciyle rejimin Türkiye'yi “iyi komşu” olarak görmekten ziyade, kendi içişlerine fazlaca karışan, Müslüman Kardeşler odaklı bir politika izleyen ve bunları destekleyen; muhtemelen Osmanlı ve topraklarını yeniden ihya etmek isteyen bir ülke olarak görmeye başladığı dile getirilmektedir.

“Vizyondan yoksun bakış açısı” kodu, nihai karar alıcıların, Türkiye'nin bölgesel bir güç olma yolunda ilerlediği duygusuna fazlaca kapılarak dışişleri ve diğer kamu kuruluşlarının birikimlerini kullanmadan; uzun vadeli ve stratejik bir vizyon oluşturmadan; hissiyatla hareket ettikleri söylemine dayanmaktadır. Nihai karar alıcılar olarak siyasilerin belli uzmanlık alanlarına sahip kamu kuruluşlarından yararlanmaksızın çekirdek bir ekiple süreci götürmeye çalışılması yine bir başka görüşte de eleştirilmektedir.

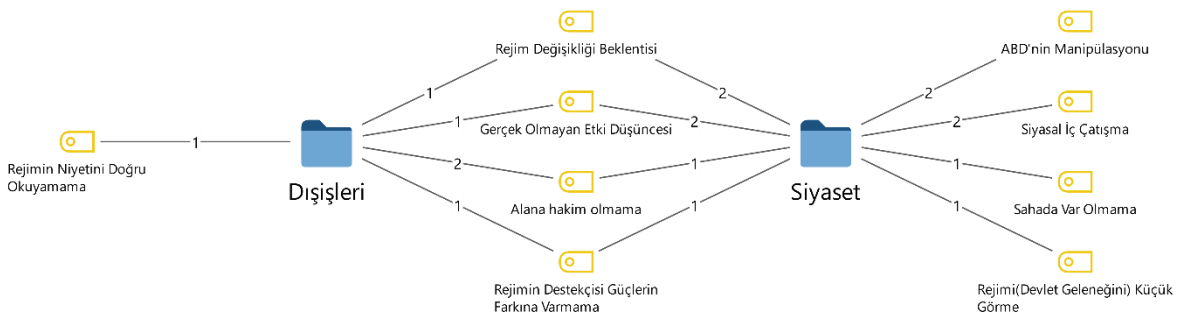
“ABD'nin manipülasyonu” kodu, temel olarak ABD'nin Türkiye'deki nihai karar alıcıları üzerinde rejimin değişeceği yönündeki etkisini ifade etmektedir.

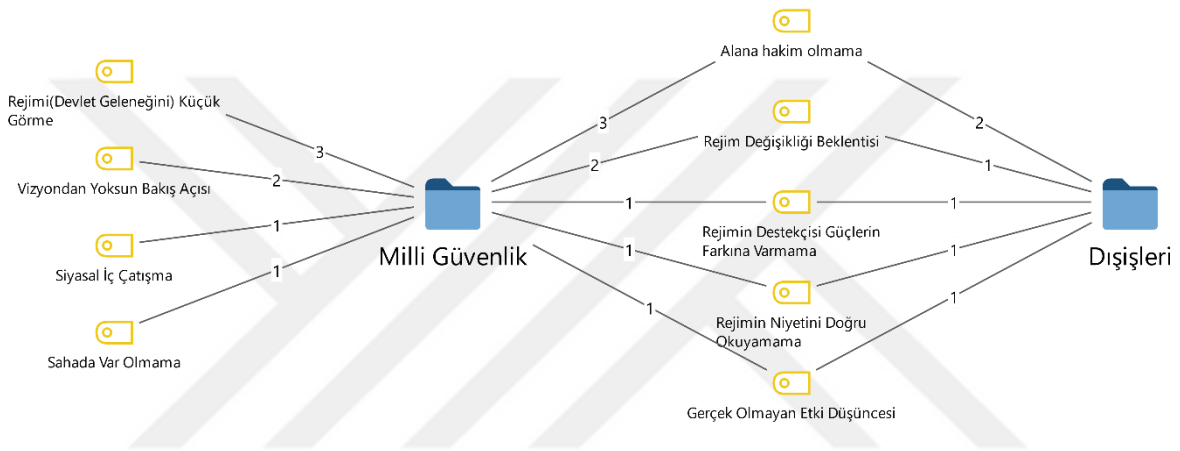
Şekil 8. Karar Birimleri Bakışında Rol Çatışması Unsurları (İki-Vaka Modeli- Milli Güvenlik/Siyaset)

Yukarıda açıklamaları yapılmış olan rol çatışması unsurları, Şekil 8’de iki-vaka modeline göre haritalandırılarak milli güvenlik ve siyaset karar birimlerinin görüşlerini karşılaştırılabilecek şekilde verilmiştir. Milli güvenlik seçkinlerinin siyaset seçkinleriyle ortak görüşünü yansıtan unsurların dışında “vizyondan yoksun bakış açısı” ve “rejimin niyetini doğru okuyamama” görüşlerine de sahip oldukları görülmüştür. Siyaset seçkinlerinin ise ayrıca “ABD’nin manipülasyonu” unsurunu benimsediği tespit edilmiştir. Ortak unsurlardan ise “rejimi küçük görme”, “rejim değişikliği beklentisi” ve “alana hakim olmama” görüşlerinin diğerlerine göre daha fazla benimsendiği ortaya çıkmıştır.

Şekil 9. Karar Birimleri Bakışında Rol Çatışması Unsurları (İki-Vaka Modeli- Dışişleri/Siyaset)

Şekil 9’da dışişleri ve siyaset karar birimlerinin görüşleri, iki-vaka modeline göre karşılaştırılabilecek şekilde haritalandırılarak verilmiştir. Dışişleri seçkinlerinin siyaset seçkinleriyle ortak görüşünü yansıtan unsurlardan “rejim değişikliği beklentisi”, “alana hâkim olmama”, “gerçek olmayan etki düşüncesi” görüşlerinin diğerlerine göre daha fazla benimsendiği ortaya çıkmıştır. Bunun dışında dışişleri seçkinlerinin “rejimin niyetini doğru okuyamama” görüşüne de sahip olduğu görülmüştür. Siyaset seçkinlerinin ise ayrıca “ABD’nin manipülasyonu”, “siyasal iç çatışma”, “sahada var olmama” ve “rejimi küçük görme” görüşlerini benimsediği tespit edilmiştir.

Şekil 10. Karar Birimleri Bakışında Rol Çatışması Unsurları (İki-Vaka Modeli- Milli Güvenlik/Dışişleri)

Şekil 10’da milli güvenlik ve dışişleri karar birimlerinin görüşleri, iki-vaka modeline göre karşılaştırılabilecek şekilde haritalandırılarak verilmiştir. Milli güvenlik seçkinlerinin dışişleri seçkinleriyle ortak görüşünü yansıtan unsurlardan “rejim değişikliği beklentisi”, “alana hâkim olmama” görüşlerinin diğerlerine göre daha fazla benimsendiği ortaya çıkmıştır. Bunun dışında milli güvenlik seçkinlerinin “rejimi küçük görme”, “vizyondan yoksun bakış açısı”, “siyasal iç çatışma” ve “sahada var olmama” görüşlerini benimsediği tespit edilmiştir. Dışişlerinin seçkinlerinin milli güvenlik seçkinlerinden farklı bir görüşü bulunmamaktadır.

Tablo 12

İç-Dış Rollerde Çatışma (Uluslararası)

Kod Sistemi	Karar Birimleri	Dışışleri	Milli Güvenlik	Siyaset
▼ Karar Birimleri				
Dışışleri				
Milli Güvenlik				
Siyaset				
▼ Rol Çatışmaları				
▼ İç-Dış Rollerde Çatışma(Uluslararası)				
Var				
Yok				

Yukarıda yer alan Tablo 12’de karar birim temsilcilerine, Suriye Krizi sürecinde BM, AB gibi uluslararası kuruluşlar ve ABD gibi büyük aktörlerin Türkiye’ye atfettiği roller ve Türkiye’nin kendisine atfettiği roller arasında çatışma olup olmadığı sorusuna verilen cevapların kod ağırlıklarına göre dağılımları verilmiştir. Tablodan da açıkça görülebileceği üzere karar birim seçkinleri dış roller ve iç roller arasında çatışmanın var olduğunu ortaya koymuşlardır.

4.4. Ahmet Davutoğlu ile Yapılan Mülakat

Ahmet Davutoğlu, AK Parti’nin kuruluşunda direkt bir rol almasa da o dönemde dış politika danışmanı olarak atanmıştır. AK Parti’nin daha ilk dönemlerinden itibaren Davutoğlu, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki konumunun yeniden tanımlanması hususunda aktif bir rol almıştır. AK Parti'nin dış politika vizyonu, özellikle Davutoğlu'nun perspektifiyle büyük ölçüde şekillenmiştir.

Davutoğlu, meşhur "Stratejik Derinlik" adlı eserinde Türkiye'nin jeopolitik konumunun, tarihsel bağlantılarının ve kültürel mirasının dış politikasına nasıl rehberlik ettiğine dair detaylı bir analiz sunmaktadır. Ayrıca, komşularla "sıfır sorun" politikasının yanı sıra Türkiye'yi bir "merkez ülke" olarak konumlandıran fikirleri ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu vizyon, Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzeyde proaktif ve etkin bir aktör olmasını hedeflemektedir.

2009 yılında Dışişleri Bakanı olarak atanmış olan Davutoğlu, Arap Baharı ve 2011 Suriye Krizi gibi bölgesel gelişmelere tanık olmuştur. Özellikle Suriye Krizi, Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olarak görev yaptığı döneme denk gelmiş ve bu krizde Türkiye'nin dış politika yaklaşımının belirlenmesinde önemli bir figür olmuştur.

Davutoğlu'nun 2011 Suriye Krizi'nde oynadığı rol, tezin ana konusu olan TDP'nin o dönemdeki dinamiklerini derinlemesine anlama açısından kritik bir öneme sahiptir. Davutoğlu'nun dönemdeki perspektif ve yaklaşımları, Türkiye'nin bu krize hangi koşullarda ve nasıl tepki verdiğini; bölgesel politikalarını nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir.

Aşağıda yer alan başlıklarda Davutoğlu'yla 20.07.2023 tarihinde, kendisinin izniyle ses kaydı alarak ve tezde kullanmak üzere gerçekleştirdiğim mülakata ilişkin bilgiler farklı konu başlıkları altında yer almaktadır. Yapılan görüşmede öncelikle teze ilişkin bilgilendirme yapılmıştır. Bu kapsamda kendisine karar birim kuramı, rol teorileri, tespit edilen TDP karar birimleri ve 25 TDP rollerine ilişkin genel bilgilendirme yapılarak, tez kapsamında karar birimlerinin farklı rol algılarının dış politikada rol çatışmasına neden olup olamayacağı sorusuna cevap arandığı belirtilmiştir.

4.4.1. Ahmet Davutoğlu'nun Dış Politika Rollerine İlişkin Değerlendirmesi

Gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, Davutoğlu'na Ek 2'de yer alan 25 TDP rolünün listesi verilmiş ve bu roller hakkında yorum yapması istenmiştir. Bunun üzerine şu açıklamayı yapmıştır;

“Merkez ülke tamamıyla bana ait bir kavramdır. 1999 yılında ilk defa ve stratejik olarak kullandım. Ben Avrasyalı, Doğulu, Batılı ülke tabirlerini kabul etmem. Afro-Avrasya tabirini ülkede ilk olarak ben kullandım. Afro-Avrasya dünya kıtasıdır. Çünkü Amerika ve Avrupa arasında kalan mainland, o kıtanın merkez ülkesidir. Afro-Avrasya demek neden önemli? Yakın deniz havzası: Kızıldeniz, Körfez ve Hazar da var. Dolayısıyla Avrasya da Afrika kıtası ihmal ediliyor. Bizim açımızdan. Kuzey Afrika, Mısır. Osmanlı devletinin küresel güç haline gelmesi Aden'e inmesiyledir. Bu kısım genellikle ihmal ediliyor. Bizim Yemen, Somali politikası yakın deniz havzası dediğim Karadeniz, Akdeniz, Ege,

Kızıldeniz, Hint, Körfez, Hazar. Bu havza da Somali, Kızıldeniz ve Hint açılımı için önemli olduğundan Somali politikasını çizerken hem buradaki **mazlum halkların koruyucusu** misyonu var, bir de jeopolitik misyon var. Bir de 2011 de kullandığım **akıl ülke**. Mesela ben hiç **bölgesel güç** tabirini yeterli bulmam. **Yükselen güç** tabirinin daha doğru olduğunu düşünürüm. **Bölgesel güç** zaten bölgesel gücü söyler. Başındaki adam hiç jeopolitik bilmese bile bölgesel güçtür ama **bölgesel güç** olmaktan **küresel güç** olmaya bir çaba sarf ettik. Epey de mesafe aldık. Ama son yıllarda bu ciddi şekillerde törpülendi. Çünkü ülkenin çekim gücü olma vasfı kaybedildi. Yani **demokratik niteliği, hukuk devleti ilkesi, örnek ülke** olma vasıfları kaybedilince Mısır'ın önemiyle Türkiye'nin veya İran'ın önemi arasında bir fark kalmadı. Bizi farklı kılan o **merkez ülke olan çekim gücü ve hukuk devleti kuralları ve demokrasi, devlet geleneği, bunlar ciddi sarsıntı geçirdi. Aktif bağımsız doğru, mazlum halkların koruyucusu doğru, arabulucu rolü** tamamıyla bize dönük. O arabuluculuğun en fazla çalıştığı yerlerden biri de Suriye bu bağlamda. Çünkü Lübnan savaşındaki bütün olayların içinde Türkiye yer aldı. Ve o Suriye ile olan ilişkilerimize kolaylık sağladı. Orada etkimiz arttıkça Suriye üzerinde etkimiz arttı. Suriye üzerindeki etkimiz arttıkça oradaki etkimiz arttı. 2008 yılında Lübnan Cumhurbaşkanı'nın Mişel Süleyman'ın seçilmesi tamamıyla benim oradaki **arabuluculuğumla** oldu. Birkaç gün kaldım, birkaç kere gittim. Suriye taraftarlarıyla karşıtlarını bir araya getirdim. Hristiyanları, Müslümanları, Şii'leri, Sünnileri, Hizbullah, Nasrallah, efendim Sinyora hepsiyle yürütülen temaslarla şeyi biz seçtik, Mişel Süleyman üzerindeki uzlaşmayı sağlayabildik. Ama bunu Suriye ile ilişkilerimiz iyi olduğu için yapabildik. Şimdi bunlar, **arabuluculuk, barış ve istikrarın savunucusu doğru, barış yapıcı sorun çözücü doğru, dünya devleti, iyi komşu** bunlar güzel şeyler hep.”

4.4.2. Ahmet Davutoğlu'nun Yetkili Karar Birimine İlişkin Değerlendirmesi

Davutoğlu'na, 2011 Suriye Krizi döneminde yetkili karar biriminin nasıl şekillendiği hususundaki kanaatini öğrenebilmek için öncelikle karar birim kuramına göre yetkili karar birimlerinin nasıl ele alındığı anlatılmıştır. Ardından Öztop (2016)'un çalışmasına atıfta bulunularak, 1 Mart Tezkeresi hadisesinde kararın “özerk aktörler koalisyonu”nu yansıtacak

şekilde gerçekleştiği, 2009 Ermeni Açılımı sürecinde “baskın grup” şeklinde gerçekleştiğinin ifade edildiği ve son olarak 2011 Suriye Krizi döneminde kararların o dönem Başbakanlık görevinde bulunun Erdoğan’ın liderliğinde ve güdümünde “baskın lider” niteliğinde gerçekleştiğinin iddia edildiği anlatılmıştır. Özellikle Suriye Krizi konusunda bu tespite katılıp katılmadığı sorulmuştur. Bunun üzerine Davutoğlu şu açıklamada bulunmuştur;

*“Şimdi bir kere AK Parti’nin olduğu dönemlerden daha da öncesine bakmak lazım. Öncesinde biz geldiğimizde rahmetli Ecevit çok ağır rahatsızlık geçirdiği için Irak’ta dahil **birçok konuda siyasi iradeden daha çok kurumlar öne çıkmış, yani mesela Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı, Dışişleri Bakanlığı’nda çok etkiliydi, gayet de yetkin bir büyükelçiydi. Asker çok devredeydi 28 Şubat’ın etkisiyle. Siyasete göre daha baskındı. Bu da kurumlar arası rekabeti körüklemiştir. Mesela MİT, asker ve genelkurmay ve dışişleri arasında herkes kendi önceliklerini ön plana çıkarıyordu. Diyelim Kıbrıs konusunda dışişleri daha çözüme yakınken asker daha şey tutumda. Siyaset bunları uzlaştırabildiği ölçüde mesafe alabiliyordu. İsmail Cem’in etkisine rağmen. Bülent Ecevit’in bir karizması var fakat hastalığı döneminde böyle bir sorunsal vardı. 1 Mart tezkeresiyle ilgili söylenen, şimdi orada bir anormalite vardı başta. Nasıl bir anormalite. AK Parti iktidara geldi ama partinin genel başkanı başbakan değildi. Dolayısıyla otorite şeyi vardı. Başbakan Abdullah Gül. Kararı o alacak fakat bir taraftan yeni iktidara gelmiş kuvvetli bir parti var ve kuvvetli bir lideri var. Orada siyasetin iki kanadı oluşmuştu fiilen. Öbür tarafta asker daha önceki süreçlerde daha önceki hükümetin Amerika ile yaptığı müzakerelerde ağırlıklı rolü oynamış, meseleye vakıf fakat tedirgin. Çünkü alınacak kararın sonuçlarını öngöremiyor. Bir taraftan bize dönüp efendim bu kararı almak zorundayız Amerika’yı göz ardı edemeyiz, ama diğer taraftan alırsak da şu şu şu sonuçları var yani Amerikan askerlerinin demesi. Dışişleri daha rasyonel bir çizgide ama onlar da kararı hükümete bırakıyor. Yani yeni gelen hükümetinde, kadronun da bütün o dosyalara vakıf olması zor. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer var yeni hükümet ile ama kendi doğrularını takip etmeye çalışıyor. Bir de Meclis var. Kararın geçirileceği yer. Ben başdanışman olarak görev aldığımda, ben Abdullah Bey’le çalışıyorum. Bütün mesele ABD heyet başkanı Bush’un***

gönderdiği mektup, 27 Aralıkta çok net ifadelerle daha önce karar verilmesini söyleyen; bir karar almanız lazım. Kurumlar ile de yeni hükümet daha uyum içinde değil. Yani hükümetin ne kadar etkin olacağı o süreçlerde mesela benim tutumum Askeri müdahaleye karşı. Yani ABD askerinin Türkiye'ye girmesine karşıydım. Türkiye'nin Irak savaşında tek taraflı birleşim kararı olmadan ABD ile müdahalesine taraftar değildim. Ama AK Parti içinde bazı gruplar daha öncesinde ABD ile olan irtibatlardan olaya daha yakındı. Abdullah Bey durumu yönetiyordu bir bakıma. **Abdullah Bey ve Tayyip Bey arasında doğal olarak bir görüş ayrılığı var.** Ve asker bu konuda kararı sivil siyasi otoriteye bırakıyor ama alınan karar ne olursa olsun ağır bedelleri olacak bir karar. Zor bir süreç yani ABD'ye hayır dersiniz IMF'ye borçları olan, bir ülkenin birtakım baskılara maruz kalması mümkün, Irak tezkeresine evet dersin bu sefer bir savaşa müdahil olacaksın. Bir savaşın da ne getireceğini de öngöremezsiniz. Bu gerilimler içinde çok faktörlü bir tablo vardı. Tezkerenin geçip geçmemesinde kurumlar görüşlerini beyan ederler. Siyasi otorite karar verir. Dışışleri işini yapıyordu. Fakat onlar da ülke yönetiminde hükümeti çok benimsemiş değillerdi. Benim bir özelliğim de Dışışlerinin bürokratlarıyla hükümet arasında bir bağ kurmaktı. Çünkü bana belirli ölçüde akademik yönüm de vardı. Benim stratejik derinlik kitabım bütün dışışlerinde okunmuştu o sırada. Biliniyordu. Harp akademilerinde ders veriyordum. Dolayısıyla süreç kendi doğası içinde bütün bu aktörlerin etkili olduğu bir süreçte yürüdü. Ve sonra 1 Mart tezkeresinin neticesi meclis tarafından belirlendi. Çok az bir oyla kabul edilmesinde rağmen gerekli çoğunluk oluşmadığı için reddedilmiş oldu. Aslında bizim için çok da memnuniyet verici bir neticeydi. Çünkü batıya dönüp ABD'ye dönüp ya ne yapalım milli irade böyle denildi, bizim elimizden ne gelir... bir taraftan da savaşın risklerini minimize edebilmek açısından ve yeni hükümetin ekonomi politikasını yürütebilmek açısından. Savaş ekonomisi ayrı bir şey. ABD ile IMF ile ilgiler koptuğunda ayrı bir şey. Yani çok hassas bir ip üzerinde yüründü o zaman ve hemen hemen herkes bir şekilde sürecin içindeydi. Bütün kurumları bir şekilde başbakanlıktan yönetmeye çalışıyorsunuz. Başbakanlıkla ilgili bir strateji içerisinde. Ama bir taraftan da AK Parti genel merkezinde partinin genel başkanı, Tayyip Bey; bir taraftan askerinin alışlagelmiş bir davranış biçimi var. Bir taraftan diplomatlar bütün bu dengeleri yönetmeye çalışıyor ve Ahmet

*Necdet Sezer cumhurbaşkanının kanaatiyle tezkereye mesafesi ve bu denklemler içerisinde böyle bir karar alma sonucu. Nihai karar almada etkili olan da Başbakanlıkta açık söylemek gerekirse, yani Abdullah Bey. Fakat çok da net bir şey söylenemeyeceği için bir denge çıkmıyor. Netice, karar o şekilde cereyan etti. Dolayısıyla muhalefetin durumu, olumsuz bakıyorlar tezkereye. O da bir faktör olarak etkiliydi. Yani Bülent Arınç meclis başkanı AK Parti içinde şimdi, daha sonra olduğu gibi **tek bir aktör yoktu. Birçok aktörün farklı arzuları vardı.** Ve Tayyip Erdoğan, onların hepsini gözetmek durumunda kalıyordu ister istemez daha yeni bir başbakan olarak. Bu süreç öyle gitmişti.”*

*“2009 Ermeni meselesi, o zaman başladığında ben başdanışmandım. Ama protokole imzayı atan bendim yani bittiği zaman Dışişleri bakanıydım. Orada gerçekleştirilen, karar süreçlerini olabildiğince çok daha gizli yürüten bir diplomasiydi. Orada esas bir dış aktör vardı. Dış aktör şu. Azerbaycan. Türkiye’deki her şeyi doğal olarak etkiliyor Azerbaycan inisiyatifi. Yani Azerbaycan ne düşünüyor demeden bir dış politika yürütmek imkansız Türkiye’de. Azerbaycan Türkiye’nin neresinde, ben stratejik derinlikte söyledim. Türkiye bir kartalsa iki kanadı varsa birisi balkanlar birisi Kafkaslar, Orta Asya. Onun da Kafkas kanadının bağı Azerbaycan, balkanların da Bosna Hersek. Azerbaycan’ı göz ardı eden bir Ermenistan var. Yürütemezdik. Müzakerede belli bir noktaya gelindi. Herkesin meselesi Azerbaycan topraklarını kurtarmak ama bunu barışçıl yolla nasıl yapabileceğimizin peşindeyiz. Bir taraftan da Türkiye ilgili, Türkiye’nin orada üç sac ayağında bir durum söz konusuydu. **1915 olaylarının bir, Ermeni diasporasıyla ilişkiler iki, Türkiye’nin Ermenistan ile komşu iki ulus devlet olarak ilişkileri olarak üç,** Ermenistan-Azerbaycan arasına girmiş bir devlet. Biz dedik ki o açılımda üçü birden çözümlenebilsin. Fakat şeye kadar ben başdanışmanken o zaman Ali Babacan dışişleri bakanı. Tabi fakat orada aksayan husus şeydi, Azerbaycan’a yeterince bilgi verilmediği düşüncesiyle Azerbaycan’da bir öfke birikimi oldu. Ben dışişleri bakanı olduktan sonra ilk ziyaretimi Azerbaycan’a yaptım ve Aliyev’le kartlar açıldı. Bu işi sizin için yapıyoruz. Sonra 2009 mayısının sabahında bakan oldum zannediyorum haziran başında Azerbaycan’a gittim. Ekimde de protokolleri imzaladık. Azerbaycan’da rahatsızlıkların doğurduğu bir durum oldu. Tekrar*

Azerbaycan 'a gidip işte bayrakları tüm oradaki şehitliği vs. ziyaret ettik. Mesela orada benimle Aliyev arasında kurulan şey Azerbaycan arasında kurulan güven ilişkisi sorununu toparladı ama tam protokoller imzaya doğru giderken Tayyip Bey gittiğinde Azerbaycan ister istemez çok hassas. Orada bir anda protokoller yavaşladı. Tekrar çözmek için tekrar gittik. Uzun bir süre Azerbaycan faktörü önemliydi. **Abdullah beyin öncülüğünde cumhurbaşkanı, başbakan, dışişleri bakanı iyi bir uyum oldu diyebilirim.** Protokolü imzalamakla birlikte zamanla Azerbaycan 'ın rahatsızlıkları giderildi.”

“Suriye politikasında **da tek lider şeyi çok doğru değil.** Yani vardı tabi nihayet o anda artık eskisi gibi Irak tezkeresi gibi ya da 2004 Kıbrıs gibi 2-3- seçim kazanmış, 2004-2007-2011 seçimlerini kazanmış bir şey var. 2011 'de Suriye krizinde öyle. Ama Suriye krizi öncesinde yani Suriye'yle ilişkilerin iyi geliştirilmesinde açık söylemek gerekirse Tayyip Beyin, Abdullah Bey ve benim ağırlıklı rolümüz olduğu. Asker ve dışişleri itiraz etmedi, destekledi. Ama sürecin çoğunda o iyi olduğu dönemlerde. Ben 60 kere falan gittim Suriye'ye. Beşar Esad kendi Dışişleri bakanımdan daha çok Davutoğlu 'nu görüyorum diyordu. 2006 yılında Lübnan savaşından sonra ben gittiğimde denizden Türk askerinin nakli kolay değil Lübnan 'a karadan Suriye 'den gönderebilir miyiz dedim. Ne zaman oldu, orada **Tayyip Bey'in** etkili olduğu söylenebilir. Tayyip bey yüksek bir retorik kullanır her zaman. Dışişleri o retoriği rasyonel bir zemine indirmeye düzeltmeye çalışır. Suriye meselesinde de o yüksek retorik ve siyasi gerçeklik arasındaki şeyi toparlamaya, yani krizden sonra... **Suriye'de bir taraftan Türkiye'nin sınır güvenliği var bir taraftan kendi çıkarları var, bir taraftan uluslararası bağlantıları var. Suriye'nin birçok tıkanıdığı yerlerde uluslararası irtibatını biz sağladık.** Ve çok iyi bir entegrasyona gitti Suriye ve Türkiye 2010 yılında 52 anlaşma imzaladık bir günde. Sınırları açtık ve zaten Arap Baharı ve Suriye 'de yaşananlar birazda Türkiye'nin bu artan etkisini istemeyen bazı **dış faktörlerin ortalığı karıştırmasıyla oldu.** Bir açmaza girdi tüm dünya ve Türkiye. O vakte kadar **2011 yazına kadar Türkiye hep Suriye'nin yanında yer aldı.** Hiçbir mezhep mevzusu argümanı kesinlikle doğru değil. **Alevi Sünni olmaları söz konusu değil.** Veya Türkiye 2011'e kadar Sünniciydi ve ondan sonra mı değişti?”

4.4.3. Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye'nin Suriye'deki Rejime Bakışının Değerlendirmesi

Davutoğlu'na Türkiye'nin rejime bakış açısının ne yönde olduğu, Türkiye'nin samimi olarak rejimin devamından yana mı olduğu ve o günün politika ortamının nasıl olduğu sorulmuştur. Bu soruya karşılık Davutoğlu şu cevabı vermiştir;

*“Türkiye aslında Suriye'nin/Beşar Esad'ın devamını istiyor. Ama Beşar Esad babasından gelen seksen olayının etkisiyle psikolojisiyle sert bir politikayla bastırma yoluna gitti. Bu da Suriye'yi parçalayan ana faktör oldu. Bu boşluktan doğan yerlere terör örgütleri girince Suriye tam bir kaosa yöneldi. Burada Türkiye 2011'e kadar Suriye'de askeri bir şey olmadı. Askeri temaslar oldu ama asker önemli bir faktör değildi. **Tamamıyla başbakanlık ve dışışleri bakanlığının yönettiği, benim de içinde olduğun bir süreçti.** Yani füilen ve Tayyip Erdoğan'ın, cumhurbaşkanı olduğu zamanda Abdullah Gül'ün olumlu katkısıyla ilişkiler muazzam gitti. Bozulmaya başladığında ve mülteci sorunu başladığında asker devreye girmek durumunda kaldı. Çünkü sınır güvenliği. Ve askerden belli şeyler talep edildi. Asker daha sonra 2012'de bizim uçak düşürülünce. Ondan sonra zaten konu 2012'den itibaren askeri bir mesele haline dönüşünce, askerin güvenlik kaygıları, sınır güvenliğiyle ilgili kaygıları dolayısıyla asker de önemli rol oynamaya başladı. O sırada **bir taraftan FETÖ'nün sırları, bir taraftan Ergenekon, Balyoz operasyonlarının devam ettiği dönemler.** Askerin içinde de Suriye'yle ilgili bir görüş olmadı. Siyasetin Suriye konusundaki ağırlığı daha fazla oldu. Askerin orda negatif olan noktası içerideki o yaşananlar dolayısıyla bazı konularda müdahalelerde geç kalınmıştı. İstihbarat uçağının düşürülmesi vs. daha sonra net angajman kuralları belirlendiğinde Rus uçağının düşürülmesine kadar giden askeri angajmanın uygulanması gerekti. Çünkü Türkiye'nin sınırlarını koruma hakkı vardı. **Dışışleri profesyonel bir diplomasi yürüttü her aşamada.** MİT çok yoğun, özellikle Suriye muhalefeti Türkiye'ye gelmeye başlayınca MİT'in kapasitesi biraz da o sebeplerle genişledi o sebeplerle MİT yeni yollar bulmak zorunda kaldı. Çünkü operasyonun ana merkezi MİT oldu. Çünkü girenler, bir şekilde o 911 km²'lik sınırın korunması, sızmaları engellemek, Suriye içinde Türkiye'nin*

müzahir unsurlar arttıkça MİT'in onları yönetmesi, yani şey anlamında Türkiye'ye yakın unsurları terör tehdidi, DEAŞ geldiğinde yine içerde MİT onların terör örgütlerinin etkisini kırabilmek, PKK ile onların ilişkisi vs. devlet kurumlarının tümünün teknik olarak sürecin içerisinde olduğu ama nihai kararın siyasi düzlemde alındığı bir karar alma süreçleri olmuştur.”

4.4.4. Ahmet Davutoğlu'nun Esad'a ve Rejime İlişkin Değerlendirmesi

Ahmet Davutoğlu'na, Beşar Esad'ın aslında reformlara sıcak baktığı, ondan sonraki süreçte de Türkiye'ye yakın olduğu, ama rejimin baskısından rejimden kopuk ve bağımsız davranmadığı yönünde söylemlerin olduğu ve bu soruya katılamayacağı sorulmuştur. Bunun akabinde Davutoğlu şu cevabı vermiştir;

“Suriye öyle bir sistem ki, Suriye'deki rejim ve ordu, Suriye'de nüfusun yüzde 15 civarında olan Nusayri azınlık istihbarat ve ordunun üst düzey kadrolarının yüzde 85'ini kontrol ediyor. Ekonomik kaynakların hemen hemen tümü Makluf ailesi arasında bölüşülmüştür. Makluf ailesi kim? Beşar Esad'ın annesinin Hafız Esad'ın eşinin ailesi. Yani askeri güç Esad ailesinde, ekonomik güç Makluf ailesinde. Ve sistemi Nusayri bir aristokrat zümre yönetiyor. Bu arada Sünnilere de etkisiz başbakanlık, etkisiz birtakım konumlar verilmiş. Kürtler ve Türkler de tümüyle sistemin dışında. Böyle bir yapıda rejimi oluşturan ana grup olan Nusayrilerin bir iç çekirdeği, güvenliği var. Beşar Esad'la ilişkimiz iyiydi. Ona herhangi bir reform empoze etmedik. Ama zaten Türkiye'yi örnek aldıkları için bütün kurumlarla onların kurumları ilişkiye geçildi. Suriye kurumlarını dönüştürmeye başlamıştık. Biz mesela ticaret borsası kurduk. O ilk defa Türkiye'nin Gaziantep ilinde kuruldu. Gaziantep ve Halep arasında ticaret odası iş birlikleri kuruldu. Biz dörtlü Levant bölgesi ilan ettik. Suriye, Ürdün, Türkiye, Lübnan. Yavaş yavaş bölgede böyle bir alan gelişmesi. Bu çok büyük bir rahatsızlık doğurdu bazı yerlerde. Türkiye ilişkileri iyiyken bu problem olmadı ama daha sonra bu azınlık yönetimi kriz anında içine kapandı. Yani kendini koruma refleksine geçti. Beşar Esad bir ikilemde kaldı. Ben 4 Nisan 2011'de Suriye'ye gittim ilk olaylar başladı. İlişkimiz yine iyi gitti. Tavsiye ettiğim şey Kürtlere vatandaşlık hakkı verin. Yani vatandaşlık kimliği yok

*Kürtlerin. Sistemi biraz yumuşatın ve orduyu kullanmayın. Çok net söyledim. Polisi kullanın bu gösterilerde çünkü gösteriler şiddet içeren değil protesto gösterileriydi. Silahlı bir gösteri yoktu o sırada silahlı bir grup yoktu. Ordunuzu biliyorsunuz siz kim olduğunuzu. Halep'e geldiğinde Suriye milli ordusu gibi görülmez. Nusayriler 82'deki olayları hatırlar. Ve gelen ordu siz biliyorsunuz ordu ve halkı karşı karşıya getirmeyin. Polis kullanın biz size eğitim verelim, plastik mermi kullanın, insanlar ölmesin, gösterileri kontrol altına alın kaosa ulaşmayın ama. **Suriye ordusunun özel istihbaratının üst kademesi de rejimi korumakla Suriye'yi korumak arasında bir tercih konusu söz konusu olduğunda rejimi korumayı tercih etti.** Suriye halkının yer yer bazı kesimlerini ezmek pahasına rejimi korudu. Bu da bizi tedirgin etti çünkü ezilen kesimler Türkiye sınırına geldi. **Bu sefer biz Beşar Esad'a gidip ya bak şunları yap diye konuştuğumuzda yapacağım diye söz verip hiçbir şeyi yapmadı.** Bir müddet sonra bizim üstümüzdeki baskılar arttı. 2011'in Ramazan'ı Hama'da Humus'da camiler minareler bombalandı. Camilerden cesetler çıktı. Filistin'in çok ötesine giden görüntüler ortaya çıkmaya başladı. Bu Türkiye'yi içerden ve dışardan ağır bir baskı altına aldı hükümeti ister istemez. Türkiye güçlüyse bunlara niye izin verdi? Dışarıdan da bütün ülkeler Türkiye ne yapacak diye bakmaya başladı. O sırada Mısır, Tunus, Yemen'de yeni bir yönetim var. Suriye bütün onları zehirleyen bir etki yaptı. Barışçıl süreçleri. Bu sefer Esad'ın yönetim kabiliyeti zayıfladı. Bir müddet sonra da oradaki elit rejime teslim oldu. Esad'ın yakın arkadaşı savunma bakanının oğlu vardı, 2012 yılında eski savunma bakanı, Sünni. Türkiye'ye sığındı. Esad'ın en yakını, çocukluk arkadaşı. Bakanlıkta kabul ettim, neden bize söz veriyordu da yapamıyordu, senin yorumun nedir? Siz ne düşünüyorsunuz dedi? **Bence ne olması gerektiğini anlıyordu, bize güveniyordu yapacağım diyordu ama eve gittiğinde annesi dönüp oğluna diyordu ki bak baban olsa şöyle yapardı, bak baban nasıl bastırıldı, güçlü bir lider ol, taviz verme, tipik diktatörlerin, babasından almışsa babasıyla yarışır. Bizimle olan güven ilişkisiyle babasıyla olan psikolojik yarış arasında kaldı. Anne tarafı da bunu tahrik etti. Etraftaki Nusayriler de buna şey oldu ve sonun da bize verdiği sözleri yapamaz hale geldi. Ana faktör olarak bir erkek çocuğun annesi karşısında babasını hatırlatarak yaşadığı psikolojik bir travma vardı benim gördüğüm, dedim. O kadar doğru söylediniz ki dedi. Biz aile içinde***

*Sünni de olduğumuz için daha ılımlı davranalım diye şey yaptığımızda tamamıyla anne faktörü vardı. Mesela bu bir psikolojik analiz. Doğruluk payı var mı, var. Tek başına bu mu, değil. Biz oraya ayda bir gidip konuşuyorduk, diyelim ki iki ayda bir üç ayda bir. O her gün ailesiyle beraber. Bir müddet sonra o hissi koruma refleksi ve kendi klanını koruma refleksi ve kendi klanını koruma refleksi, ailesini, aile-klan ve ülke. Kriz anında dünya açılırken ve Türkiye onun böyle açılmasını sağladı. Beraber Halep'e gittik, Halep'te futbol maçına katıldık. Tayyip Bey ve biz birlikte. Kriz anındaysa böyle kapandı. Önce ülkesine sonra **klanını** sonra ailesine doğru kapandı. En sonda çekirdek ailede annesiyle baş başa kaldı. Ve tablo bu, benim yorumum bu”*

4.4.5. Ahmet Davutoğlu'nun Uluslararası Kuruluşların ve ABD'nin Türkiye'nin Suriye Politikasına Etkisini Değerlendirmesi

Son olarak Davutoğlu'na Uluslararası kuruluşların ve ABD'nin Türkiye'nin Suriye politikasına ilişkin manipülasyonları söz konusu muydu, sorusu yöneltmiştir. Cevaben Davutoğlu şunları ifade etmiştir;

*“ABD'nin özellikle en olumsuz etkisi, 2013 yılında kimyasal silahlar kullanıldıktan sonra ben bunu cezalandıracağım dedi. Türkiye'de kimyasal silah tehdidini hissediyorduk hepimiz. Suriye'ye girerse konvansiyonel savaşta çok kısa bir sürede kazanabilirsin ama bir kimyasal silah atılsa kazanacağın toprak falan kazanılmaz, milyonlarca insanı kaybedersin. **Onun için bizim o kimyasal silah, biyolojik silah boyutunu hep kararlarımızda göz önüne aldık.** 2013'te ABD kimyasal silah kullanılmasına rağmen Esad'la Rusya üzerinden anlaşmaya yönelince bu doğru bir şey olmadı. Dünya için de doğru bir şey olmadı. Rusya ondan sonra ABD'nin kendisine muhtaç olduğu gibi görüntülendi, bu sefer Ukrayna da harekete geçti. Dolayısıyla biz kararlar alırken mesela ABD ile Rusya arasında çok arabuluculuk yaptım ben. **2005'te, 2006'da, 2008'de Suriye'nin dışa açılan tek kapısı bizdik.** Ve o şeytan üçgeni diye adlandırıldığı dönemde Türkiye Suriye'nin nerdeyse **hamisi** konumuna geldi. Onlar adına ABD ile görüştük. Onlar adına uluslararası anayasa kurumuyla görüştük. Atom, nükleer silah var mı yok mu vs. ama kararları çok etkilemedi. **Bizim Suriye'deki***

kararlarımızı etkileyen en önemli faktör Türkiye ve Suriye arasındaki halklar arasındaki yakın etkileşimin muhtemel sonuçları. Biz olumlu sonuçlar için planladık ve sınırları esnettik çünkü o sınırların o şekilde yaşaması mümkün değildi. Şehirler bölünmüş. Bir tarafta Akçakale diğer tarafta Tel Abyad isimler aynı. Her yerde böyle. Bu ilişkileri düzelterek Türkiye'nin güney sınırında bir güvenlik ve istikrar alanı oluşturmaya çalıştık. Ama kriz çıkıp aynı yerlere terör örgütleri ya da Suriye'nin Şebbihaları geldiğinde bu sefer o sınırı korumak öncelikli hale geldi. Bütün bunlar biraz da anlık şeyler. Yani konjonktürel faktörler de etkili oldu.”

4.5. Derinlemesine Bulguları ve Ahmet Davutoğlu ile Yapılan Mülakatın Karşılaştırılması

Ahmet Davutoğlu'yla gerçekleştirilen mülakattaki ifadeler, Türkiye'nin Suriye politikasının temel motivasyonlarına ve bu politikanın nasıl şekillendiğine dair kendi perspektifinden değerlendirmeler sunmaktadır. Dış politika rolleri hakkındaki kanaatlerinin yanı sıra karar alma mekanizmasının işleyişi, Türkiye'nin Suriye'deki rejime ve Esad'a bakışı, içte ve dışta meydana gelen olayların sürece etkisi gibi sürece ilişkin birçok konuda önemli bilgi yer almaktadır. Öte yandan, derinlemesine mülakat bulguları, Türkiye'deki karar alıcıların Suriye'ye yönelik bakış açıları, dış politika karar mekanizmaları ve bu mekanizmalarda etkili olan faktörler hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Özellikle karar alıcıların Suriye devletini nasıl değerlendirdikleri, Türkiye'nin Suriye politikasının nasıl şekillendiği ve bu politikanın bölgesel ve uluslararası dinamiklerle nasıl etkileşime girdiği konularında kapsamlı bulgular yer almaktadır.

Ahmet Davutoğlu'nun dış politika rolleri üzerine yapmış olduğu değerlendirmelere bakıldığında, söyleminin daha çok Türkiye'nin demokratik sistem, hukuk devleti, örnek ülke ve köklü devlet geleneğinin yapı taşlarını oluşturduğu “merkez ülke” rolü etrafında şekillendiği görülmektedir. Bu rolün Türkiye açısından, Afro-Avrasya'da bir çekim gücü/merkezi ifade ettiği, fakat yapı taşlarını oluşturan değerlerden uzaklaşıldıkça etkisinin de azaldığı ifade edilmiştir. Diğer rollere ilişkin yaptığı değerlendirmelerde “mazlum halkların koruyucusu”, “yükselen güç”, “barış ve istikrarın savunucusu”, “barış yapıcı/sorun çözücü”, “arabulucu” ve “aktif bağımsız” rollerini desteklediğini; “Avrasyalı”, “doğulu”,

“batılı” ülke ve “bölgesel güç” rollerini kabul etmediğini belirtmiştir. Davutoğlu’nun benimsediği bu rollere ilişkin yaptığı değerlendirmelerle, derinlemesine seçkin mülakatında farklı karar birimlerinin tercihleri karşılaştırıldığında, Davutoğlu’nun tercihleri ve karar birim temsilcilerinden siyaset grubunda yer alan seçkinlerin tercihlerinin büyük oranda uyumlu olduğu tespit edilmektedir. Her iki tercih durumunda da derinlemesine mülakatlar kısmında belirtildiği üzere “güç” ve “sorumluluk” bağlamında bir yaklaşımın izlendiği görülmektedir. Bu açıdan daha “uzlaşmacı” bir tavır ortaya koyan dışişleri seçkinlerinin genel tutumundan ayrıştığı ifade edilebilir. Tespit edilen bir başka husus ise Davutoğlu’nun çokça üzerinde durduğu “merkez ülke” rolünün siyaset ve dışişleri temsilcileri tarafından çok benimsenmemesi hususudur. Aksine “merkez ülke” rolünün milli güvenlik seçkinleri tarafından kabul gördüğü ve “inisiyatif alabilmeyi” gerektiren bir rol olarak algılanmaktadır.

Arap baharı öncesinde dış politika göstergeleri hususunda derinlemesine mülakat gerçekleştirilen dış politika seçkinleri ve Ahmet Davutoğlu’nun söylemleri arasında bir uyum mevcuttur. Ahmet Davutoğlu’na göre, "merkez ülke" rolü üzerinde ağırlıklı değerlendirmede bulunduğu, Türkiye bu dönemde, "insan haklarına dayalı", "demokratik" ve "hukuk devleti" nitelikleriyle diğer ülkelere "örnek" teşkil eden, küresel güç olma yolunda ilerleyen bir "yükselen güç" konumunda yer almaktadır. Seçkin mülakatlarında da paralel bir şekilde Türkiye için, AB uyum süreci politikaları doğrultusunda “demokrasi ve insan haklarına dayanan”, “komşularıyla sıfır sorun” yaklaşımını benimseyen, “model ülke” yönüyle “Arap dünyasıyla olumlu ilişkiler kuran” bir tablo çizilmektedir.

Karar alma mekanizmasının işleyişi ve bu mekanizma içerisinde kimin/kimlerin etkili olduğu yönünde yöneltilen sorulara verilen cevaplara bakıldığında yine seçkin mülakatları ve Davutoğlu görüşmesi arasında bir tutarlılık bulunduğu ifade edilebilir. Seçkin mülakatlarında karar alma sürecinde kimlerin etkili olduğu yönünde yöneltilen soruya Davutoğlu, Erdoğan ve Gül cevapları verilmiş; bunlar arasında Davutoğlu’nun ön plana çıkacak derecede etkili olduğu kimi seçkinlerce ifade edilmiştir. Davutoğlu’nun söylemine bakıldığında da karar alma sürecinde kararların “tek liderin kararı” şeklinde gerçekleşmediği, Erdoğan ve Gül arasında birtakım fikir ayrılıkları olabildiği, süreç içerisinde kendisinin de belirleyici bir durumda olduğu görülmektedir. Bülent Ecevit hükümeti döneminde siyasal mekanizmanın zayıf olduğu, bu yüzden o dönemlerde MİT, Genelkurmay ve Dışişleri bakanlığı gibi kurumların ağırlığının olduğunu, kazanılan seçimler

ve zamanla siyasi mekanizmanın güçlenmesiyle bu kurumların geri plana çekilip karar alma mekanizmasını ağırlıklı olarak siyasi mekanizmanın oluşturduğunu dile getirmiştir. Kendisinin dış politikada birçok konuda girişiminin olduğu, Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Süleyman'ın seçilmesinin şahsının o bölgedeki tarafları bir araya getirerek gerçekleştirdiği arabuluculukla söz konusu olabildiğini vurgulamıştır. Suriye ile ilişkiler konusunda da kendisinin altmışın üzerinde ziyaretler gerçekleştirerek diplomatik girişimlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak seçkin mülakatlarında karar mekanizmasına ilişkin ifade edilen hususların Davutoğlu'nun anlatılarıyla tutarlı bir şekilde gerçekleştiği görülmektedir.

Suriye politikasını etkileyen unsurlara bakıldığında seçkin mülakatları ve Davutoğlu'yla yapılan mülakat arasında Ergenekon-Balyoz operasyonlarının teşkil ettiği askeri vesayetle mücadele ve FETÖ unsurlarının faaliyetleri konularında ortak bir bakış açısı olduğu ortaya çıkmaktadır. Davutoğlu, askerlerin Suriye'ye yönelik operasyonlar konusunda negatif bir tavır içerisinde olması ve FETÖ'nün gizlediği faaliyetleri gibi gelişmeler neticesinde bazı konularda müdahalede gecikildiğinin altını çizmektedir.

Rol çatışmasının mevcut olup olmadığı hususunda bir değerlendirmede bulunulacak olursa, seçkin mülakatları bulgularına göre karar birimleri arasında ve Davutoğlu mülakatındaki ifadelerde bir rol çatışması durumunun söz konusu olduğu rahatlıkla dile getirilebilmektedir. Sistemik olarak çatışmanın hangi noktalarda kendisini gösterdiğine bakıldığında, öncelikle seçkin mülakatlarında siyasi mekanizmanın Suriye'de rejim değişikliği olacağına yönelik bir beklentiye sahip olduğu yönündeki yaklaşımına karşın Davutoğlu Suriye'deki rejimin devamından yana olduğunu ve bu sebeple reformlar yönünde yoğun diplomatik girişimlerde ve telkinlerde bulunulduğunu ifade etmiştir.

Seçkin mülakatlarında rol çatışmasının sebebi olarak görülen siyasi mekanizmanın Suriye'deki rejimi güçlü bir devlet geleneğine sahip olmadığı yönünde bir bakışla küçük gördüğü ve rejim üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu şeklinde bir yanılgıya düştüğü belirtilmektedir. Davutoğlu bu konuda Esad'a hiçbir reformun empoze edilmediğini, iki ülke arasındaki ilişkiler iyi olduğunda zaten gönüllü bir şekilde birçok kurumu kapsayacak şekilde Türkiye modelini örnek alarak bir dönüşüm süreci başlamış olduğunu, bu kapsamda Dörtlülük Levant ve iki ülke arasında Ticaret Borsası kuruluşu gibi gelişmelerin yaşandığını

ifade etmektedir. Suriye’de gösteriler meydana gelmeye başladığı zaman, Nusayri azınlığın kendisini içine kapattığı ve reform tavsiyelerine önce olumlu bakıp daha sonra kayıtsız kalındığını ifade etmiştir.

“Alana hakim olmama”, “sahada var olmama” ve “vizyondan yoksun bakış açısı” olarak karar birim seçkinlerince ifade edilen çatışma sebepleri üzerinde konu ele alındığında, bu sebeplerin birbirini destekler nitelikte olduğu ifade edilebilir. “Alana hakim olmama” sebebi, daha önce de ifade edildiği üzere “siyasilerin bilgi sağlamada dar bir gruptan beslendikleri ve sahadan yeteri kadar haberleri olmadıklarını” belirtmek için kullanılmıştır. “Sahada var olmama” sebebi ise, Türkiye’nin Esad rejimiyle yollarını ayırdığında, sınır güvenliği tehlikesi ve sığınmacı akını konusundaki haklı durumuna rağmen pasif savunma durumunda kalarak alanda var olamamasını ifade etmektedir. “Vizyondan yoksun bakış açısı” sebebi ise, karar birimleri olan kurumların çalışmalarından istifade ederek uzun vadeli ve stratejik bir vizyon oluşturmadan, çekirdek bir kadrodan gelen bilgilerle süreç içerisinde hareket etmeye çalışan ve hissiyatla hareket eden bir durumu belirtmektedir. Gerçekleştirilen seçkin mülakatlarında, muhaliflerle ilişkilerde aceleci davranılmaması gerektiği, Esad rejimiyle reform anlamında bir çözüme gidilmesi gerekiyorsa burada sadece Esad’ın kararlarının yeterli olmayacağı ve atılacak adımlarda ailenin ve rejiminde belli konularda gözetilmesi gerektiği, demokratik bir muhatap gibi Suriye’deki muhataplarla muhalifleri konu alarak kolaylıkla masaya oturulamayacağını, baskıcı gelenekten gelen rejimlerin rejimi koruma reflekslerinin önde geleceği gibi ifadelerin sürecin başında çokça kullanıldığı fakat bu söylemlerle nihai karar mekanizmasını üzerinde bir düzlemde buluşamadığı ifade edilmiştir. Davutoğlu’nun ifadelerine bakıldığında da Arap baharı öncesi AK Parti politikaları içerisinde Dışişleri ve Genelkurmaydan politika önerileri ve karar anlamında genellikle bir etken tutum sergilenmediği, kararın topyekûn siyasal mekanizmaya bırakıldığı vurgulanmaktadır. Ayrıca askeri müdahalede geç kalındığı söyleminde belirttiği Ergenekon-Balyoz operasyonları ve FETÖ’nün faaliyetlerinin de etkili olduğu ifade edilebilir. Fakat Davutoğlu konuşmasında süreç içerisinde çok aktif bir rol üstlendiğini, mekik diplomasisi olarak da nitelendirilen, rejime çok sayıda ziyarette bulunduğunu, Lübnan örneğinde de açıkça ifade etmektedir. Her ne kadar belirli nedenlerden ötürü bu şekilde hareket edildiği ifade edilmekte olsa da, kamu kurumlarını ifade edecek şekilde belli uzmanlık alanlarında faaliyet gösteren karar birimlerinin çalışmalarından faydalanılmadığı ve dar bir gruptan bilgi

akışını gerçekleştirip, bu sebepten alana hakim olunamadığı ve sahada var olma noktasında geç kaldığı söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye'nin Suriye politikasının derinlemesine bir analizini sunmaktadır. Çalışma, Türkiye'nin dış politika yaklaşımlarının, tarihsel, bölgesel ve uluslararası dinamiklerle nasıl şekillendiğini ve bu dinamiklerin Türkiye-Suriye ilişkilerine nasıl yansıdığını detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmanın amacı 2011 Suriye Krizi sırasında Türkiye'nin dış politika karar birimlerinin rol algılarını derinlemesine incelemek ve Milli Güvenlik, Dışişleri ve Siyaset gibi farklı karar birimlerinin Suriye meselesine yaklaşımlarını ortaya koyup bu yaklaşımlardaki benzer ve farklı yönleri çıkararak dış politika kararlarının karmaşık yapısını anlamlandırmaya çalışmaktır.

Çalışmada öncelikle dış politika kavramının geniş bir perspektiften ele alınmıştır. DPA'nın temel taşlarını oluşturan kavramlar, teoriler ve yaklaşımlar tanıtılmış; DPA, dış politikayı etkileyen faktörler, dış politika yaklaşım ve teorileri üzerinde derinlemesine bir inceleme sunulmuştur. Ayrıca DPA'da kullanılan rol teorisi ve karar birim kuramlarına ilişkin geniş bir kavramsal ve kuramsal açıklamalara yer verilmiştir. Bu kısmın, tezin diğer kısımlarında yapılan analizlerin temelini oluşturması beklenmektedir.

Daha sonra Arap Baharı süreci, Suriye'ye etkileri ve bu bağlamda Türkiye-Suriye ilişkilerinin nasıl şekillendiği ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Arap Baharı öncesi ve sonrası Türkiye-Suriye ilişkilerinin dönüşümü, bu ilişkilerin bölgesel ve uluslararası dinamiklerle nasıl etkileşime girdiği ve bu etkileşimin Türkiye'nin uluslararası konumunu nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Böylelikle analiz kısmında kullanılan Türkiye-Suriye arasındaki ilişkilerin dönüm noktaları ve ilişkilerde etkili olan mekanizmalar, kişiler, oluşumlar ve iki ülke arasında etkili olan tarihsel, kültürel, ekonomik kaynakların ortaya koyulabilmesi amaçlanmıştır.

Bir sonraki kısımda, ilk kısımda kavramsal ve kuramsal açıklamaları detaylı bir şekilde yapılan rol teorileri ve karar birim kuramlarının Türkiye'de Suriye Krizi bağlamında DPA'da nasıl kullanılabileceğine ilişkin altyapı oluşturulmuştur. Bu bağlamda Türk dış politikası rollerinin tarihsel süreçte nasıl tanımlandığı ve 25 dış politika rolünün neler olduğu belirtilmiştir. Ardından karar alma mekanizmasına ilişkin değerlendirmelerde bulunularak Türkiye'de karar alma mekanizmasının Suriye Krizine yaklaşımda nasıl ele alınması

gerektiği ortaya koyulmuş ve nihayetinde Dışışleri, Milli Güvenlik ve Siyaset 3'lü sac ayağında karar birimlerinin ele alınmasına karar verilmiştir. Devamında AK Parti dönemi dış politikasında Suriye'ye olan yaklaşımı derinlemesine incelenmiştir. Böylelikle son kısımda gerçekleştirilen analize ilişkin dış politika rolleri ve karar birimleri çerçevesinde bir altyapı oluşturulmuştur.

Alan araştırmasına dayanan nitel veri analizin yer aldığı son kısımda ise, Türkiye'nin Suriye politikasının Türkiye'deki karar birimlerinin rol algısı üzerinden değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu bölüm, Türkiye'nin Suriye politikasının arkasındaki temel motivasyonları, bu politikanın nasıl şekillendiğini ve bu politikanın bölgesel ve uluslararası düzeyde ne gibi sonuçlar doğurduğu konularında detaylı bir analiz sunmuştur. Bu kapsamda öncelikle araştırmaya ilişkin yöntem ve teknik açıklanarak araştırma problemi, amacı ve soruları, kapsam ve sınırlılıkları, araştırmanın deseni, veri toplama yöntemi gibi araştırmanın teknik anlamda metodolojisi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra kullanılan modeller hakkında bilgi verilerek Likert skalası ve mülakat sorularıyla elde edilen verilerin belirlenen temalar doğrultusunda kodlandığı tablolara yer verilmiştir. Ardından yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular, şekiller ve tablolar yoluyla, tek-vaka ve iki-vaka modelleri kullanılarak gösterilerek analiz edilmiştir.

Derinlemesine seçkin mülakatlarına ilişkin analizlerin ve bulguların yer verildiği bölümün devamında, 2011 Suriye Krizi döneminde Dışışleri Bakanlığı görevinde bulunan ve dönemin nihai karar alıcıları arasında yer alan Ahmet Davutoğlu'yla yapılan mülakata yer verilmiştir. Literatür açısından oluşturacağı katkı nedeniyle mülakatın tümüne yer vermeye çalışılmış ve içerisinde geçen ve analiz açısından önem arz eden kısımlar öne çıkarılmıştır. Ardından gerçekleştirilen seçkin mülakatlarından elde edilen bulgularla Davutoğlu'nun mülakatında ortaya koyulan hususlar karşılaştırılıp analiz edilerek nihai bulgular elde edilmiştir.

Çalışma neticesinde ulaşılan ana bulgular, karar birimlerinin Suriye politikasına yönelik farklı rol algılarının politika uyumsuzluklarına ve çatışmalara yol açtığını göstermektedir. Bu rol çatışması, Türkiye'nin Suriye politikasının etkinliğini ve tutarlılığını etkilemiştir. Karar birim temsilcileri rol çatışmasının temel nedeni olarak siyasal mekanizmaya işaret etmektedir. Bu doğrultuda rol çatışmasına yol açan sebeplerin siyasal

mekanizmanın “alana hakim olmaması”, “rejim değişikliği beklentisi”, “Suriye rejimini küçük görmesi”, “Suriye yönetimi üzerinde gerçek olmayan bir etki kapasitesine sahip olduğuna inanması”, “içerisindeki siyasal iç çatılmalar”, “Suriye rejiminin destekçilerinin farkına varmaması”, “Türkiye’yi sahada var edememesi”, “rejimin niyetini doğru okuyamaması”, “vizyondan yoksun bakış açısına sahip olması” ve ABD’nin manipölasyonuna maruz kalması” olduğunu ifade etmektedirler. Ahmet Davutoğlu’yla gerçekleştirilen mülakatta zamanında askeri müdahalede bulunamamasının sebebi olarak Balyoz-Ergenekon soruşturmaları ve FETÖ’nün eylemleri olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye ve Suriye ilişkilerinin beklenmedik bir şekilde negatif manada dönüşümünün, rejimin muhalif gösteriler ortaya çıkmasının ardından kendini dış dünyaya kapatması olarak gördüğünü vurgulamıştır. Dışışleri ve Genelkurmay gibi kurumların karar alma sürecinde pasif bir davranış takınarak nihai karar alma sürecinde yer almaktan kaçındıklarını vurgulamış ve bu konunun siyasal mekanizma tarafından yürütüldüğünü belirtmiştir.

Bu çalışmanın bulguları, DPA ve uygulaması için bir dizi öneriye de zemin hazırlamaktadır. Dış politika kararlarında, karar birimlerinin rol algılarının dikkate alınması, daha etkin ve tutarlı politikaların oluşturulmasına yardımcı olabilir. Ayrıca, karar birimleri arasındaki rol çatışmalarının etkin bir şekilde yönetilmesi, politika uyumsuzluklarının ve çatışmalarının önlenmesine yardımcı olabilir. DPA’da, rol algılarının yanı sıra diğer sosyal, ekonomik ve siyasi faktörlerin de dikkate alınması, daha kapsamlı ve gerçekçi bir anlayış sunabilir. Gelecekteki araştırmalar, bu konunun daha da derinlemesine incelenmesi ve farklı olaylar ve bağlamlar içinde test edilmesi yoluyla, bu alandaki anlayışımızı daha da geliştirebilir. Ayrıca, bulgular bölümünde ortaya koyulan karar birimlerinin rol algıları, dış politika kararlarının nasıl karmaşık ve dinamik bir yapıda olduğunu gözler önüne sererek DPA alanında bu gibi çalışmaların ilerleyen süreçte sistematik bir analizin gerçekleştirilebileceği sistemlerin kurulmasına zemin hazırlayabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2019). "Uluslararası Bir Aktör Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı". *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 7 (1), 51-68.
- Aggestam, L. (1999). *Role Conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*. ARENA Working Papers: Oslo University Press.
- Ağcan, M. A. (2014). "Sosyal Bilimler Felsefesi ve Uluslararası İlişkiler Teorisi". E. Balta (ed). içinde *Küresel Siyasete Giriş* (s. 77-109). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağır, O. ve Aksu, Z. (2017). "Birleşmiş Milletleri'in Suriye Krizine Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi". *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4 (9), 43-55.
- Akıllı, E. (2012). "Türk Dış Politikası Zemininde Arap Baharı". *Ortadoğu Analiz*, 3(37), 39-45.
- Akın, A. (2018). "AK Parti İktidarı Döneminde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Türkiye'nin Üyeliği Meselesi". *Researchgate.net*.
- Aksakal, İ. (2022). "Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: Türk Toplumsal Yapısı ve Ulus Devlet Politikasına Etkisi". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 671-690. doi:10.56597/kausbed.1169703.
- Aksu, M. (2004). *Türk Dış Politikası Karar Alma Mekanizmasının İşleyişi: 2. Körfez Krizi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Alden, C. ve Aran, A. (2016), *Foreign Policy Analysis: New Approaches*, 1st edition, New York: Routledge.
- Alibabalu, S. S. (2022). "Turkey's Security Policy towards Northern Syria and Iraq amid Regional Chaos (2011-2019)". *Bilig*, (102), 147-170. doi:10.12995/bilig.10207
- Altınkaş, E. (2012). *Suriye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri. Arap Baharı ve Suriye*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Altunışık, M. B. (2012, 11 Temmuz). Arap Ayaklanmalarını Anlamak. *ORSAM Dış Politika Analizleri*.

- Altunışık, M. B. ve Martin, L. G. (2011). "Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP". *Turkish Studies*, 12(4), 569-587.
doi:10.1080/14683849.2011.622513.
- Aras, B. (2002). *New Geopolitics of Eurasia and Turkey's Position*. London: Frankcass.
- Aras, B. ve Görener, A. (2010). "National Role Conceptions and Foreign Policy Orientation: The İdeational Bases of The Justice And Development Party's Foreign Policy Activism in The Middle East". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1), 73-92.
- Arı, T. (1997). *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- Arı, T. (2002). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (5. bs.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, T., Munassar, O. (2020). "Two Stages of Turkey's Quest for a Regional Power Status in the Middle East: An Integrated Role-Status-seeking Approach". *Gazi Akademik Bakış*, 14(27), 1-29.
- Atlıoğlu, Y. (2018). "Suriye İç Savaşı ve Müzmin Toplumsal Çatışma". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(1), 129-156. doi:10.1501/SBFder_0000002492.
- Atmaca, Y. ve Günay, M. C. (2020). "Bürokratik Oligarşi: Türk Kamu Yönetimi Ekseninde Bir Analizi". *Research Studies Anatolia Journal*, 3(3), 199-210.
- Aydın, M. (1996). "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım". *Teori ve Analiz*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51(01), 97. doi:10.1501/SBFder_0000001917.
- Aydın, M. (2005). *Turkish Foreign Policy: Framework and Analysis*. Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Ayhan, V. (2011). "Suriye'de İktidar Mücadelesi: Reform ve Devrim Kışkıracısındaki Esad Rejimi". *Ortadoğu Analiz*, 3(29), 27-40.
- Babacan, A. (2018). "AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (51), 21-38.

- Babacan, M. (2011). *Türkiye'nin Yeni Dış Ticaret Paradigması. 2000'li Yıllar Türkiye de Ekonomi ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Meydan Yayıncılık.
- Backman, C. W. (1998). "Role Theory and International Relations: A Commentary and Extension". *International Studies Quarterly*, 14(3), 310-340.
- Bağlıoğlu, A. (2013). "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri". *E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 495-523.
- Bahçeli'den Fırat Kalkanı Açıklaması. (2016, 24 Ağustos). *NTV Haber*.
- Bahçeli'den Mülteci Açıklaması. (2020, 10 Mart). *Anadolu Ajansı*.
- Bahçeli'nin Açıklamaları. (2016, 29 Eylül). *Gazete Vatan*.
- Bahçeli'nin TBMM Konuşması. (2020, 11 Şubat). *Sözcü Gazetesi*.
- Balcı, A. (2021). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Barnett, M. (1993). "Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System". *International Studies Quarterly*, 37(3), 271-296.
- Başkan, B. (2019). "Turkey between Qatar and Saudi Arabia: Changing Regional and Bilateral Relations". *Uluslararası İlişkiler*, (16), 85-99.
- Bayraklı, E. ve Keskin, K. (2015). *Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi*. SETA.
- Benes, W. (2011). "Role theory: A Conceptual Framework for The Constructivist Foreign Policy Analysis?", *The Third Global International Studies Conference "World Crisis, Revolution or Evolution in the International Community?"*, 24 Nisan 2022, 768. http://wiscnetwork.org/porto2011/papers/WISC_2011-768.pdf.
- Bengtsson, R. ve Elgstrom, O. (2012). "Conflicting Role Conceptions? The European Union in Global Politics". *Foreign Policy Analysis*, 8, 93-108.
- Berber, E. (2009). "Hiçbir Uluslararası Oluşum AB'ye Alternatif Değildir". H. Özdal, O. B. Dinçer ve M. Yeğin (ed). içinde *Mülakatlarla Türk Dış Politikası* (s. 305-317). Ankara: USAK Yayınları.
- Biddle, B. J. (1986). "Recent Developments in Role Theory". *Annual Review of Sociology*, (12), 67-92.

- BİLGESAM (2017). *Doğu'da Değişim ve Türkiye Raporu*. 27 Kasım 2017.
- Bishku, M. B. (2012). "Turkish-Syrian Relations: A Checkered History". *Middle East Policy*, 19(3), 36-53.
- Breuning, M. (2007). *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*. US: Palgrave Macmillan.
- Brighi, E. ve Hill, C. (2012). "Implementation and Behaviour. Foreign Policy: Theories, Actors, Cases". *Journal of Global Security Studies*, (4), 147-167
- Bulut, S. (2020). "İsrail'in Suriye Krizi Politikası: Bekle-Gör Yaklaşımından Noktasal Saldırı Politikasına". *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*, 260.
- Buzkiran, D. ve Kutbay, H. (2013). "Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik Ve Sosyal Etkileri". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 147-162.
- Caman, E. (2006). "Uluslararası İlişkilerde (Neo) Realist Paradigmanın Almanya'daki Gelişimi ve Evrimi: Kindermann ve Münih Okulu". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (8), 36-52.
- Carr, E. H. (1972). "Utopian Background". R. L. Pfaltzgraff (ed). in *Politics and the International System*. (ss. 23-40). New York: J. B. Lippincott Company.
- Cem, İ., (2001). *Turkey in the 21st Century: Speeches and Texts Presented at International Fora (1995-2000)*, Lefkosa: Rustem.
- Chafetz, G., Abramson, H. ve Grillot, S. (1996). "Role Theory and Foreign Policy: Belarussian and Ukranian Compliance with the Nonproliferation Regime". *Political Psychology*, 17(4), 727-757.
- Chafetz, G. (1997). "The Struggle for a National Identity in Post-Soviet Russia". *Political Science Quarterly*. 111(4), 661-688.
- Coşkun, G. (2011). "Ortadoğu'da Model Ortaklık: Türkiye-Suriye İlişkileri (Model Partnership in the Middle East: Turkish-Syrian Relations)". *USAK Stratejik Gündem*, 11.
- Courant, E. D. ve Snyder, H. S. (1958). "Theory of The Alternating-Gradient Synchrotron". *Annals of Physics*, 3(1), 1-48. doi:[https://doi.org/10.1016/0003-4916\(58\)90012-5](https://doi.org/10.1016/0003-4916(58)90012-5)

- Cristol, J. (2008). "Realism Reconsidered: The Legacy of Hans J. Morgenthau in International Relations". M. C. Williams (ed). in *Ethics & International Affairs*. (ss. 340-342). New York: Oxford University Press.
- Clk, A. (2022). "Suriye Krizinde Diplomatik zm Arayışları: 2011-2021". C. D. İpek (ed). içinde *Suriye Krizi: Bölgesel Dinamikler ve Küresel Yansımalar*. (s. 347-372). Ankara: TASAV.
- ağlar, M. ve Aksu, F. (2019). "Suriye Krizinde Aktörler, Uyuşmayan Talepler ve çatışan çözümler". *International Journal of Social Inquiry*, 2(12), 507-544.
- akmak, C., Din, C. ve ztrk, A. (2011). *Amerikan Dış Politikasında Kongre'nin Rolü*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çalışkan B. (2016). *Küresel Bilek Greşi*. İNSAMER Ortadoğu Analiz.
- Çalışkan, M. (2020). "Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarih Arka Planı ve PYD Terör rgtnn Siyasallaşma abaları". *SBİD*, 10(6), 63-91.
- Çavuş, T. (2012). "Dış Politikada Yumuşak Gç Kavramı ve Trkeyin'nin Yumuşak Güç Kullanımı". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23-37.
- elik, . (2010). "The efficiency of Turkish foreign policy". *Turkish Policy Quarterly*, 9(4), 31-35.
- elik, ř. (2014). "Suriye İç Savaşı'nda Silahlı atışma Hukuku İhlalleri". *İGSBD*, 2(1), 37-65.
- oban, A. (2022). "ABD'nin Barack Obama Dönemi Suriye Politikası". *Uluslararası İlişkiler alışmaları Dergisi*, 2(1), 36-57.
- Çuhadar, E. (2012). "Dış Politikada Karar Birimleri", E. Efeğil ve R. Kalaycı (ed). içinde *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*. Ankara: Nobel.
- Dağlı, T. (2012, 21 Kasım). İlk Saniyesinden Bugüne Suriye İç Savaşının Takvimi. *Sabah Aktüel*.
- Dalacoura, K. (2012). "The 2011 Uprising in The Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications". *International Affairs*, 88(1).

- Davutoğlu Şam'da Meşal'le de Görüştü. (2010, 20 Temmuz). *BBC Türkçe*.
- Davutoğlu: "Bölgemizin Makus Talihi Değişecek". (2010, 21 Aralık). *Haberler.com*.
- Davutoğlu, A. (2002). *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (9. bs.). Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2008). "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007". *Insight Turkey*, 10(1), 77-96.
- Demirağ, Y. (2016). "Rusya'nın Suriye Politikası ve Türk-Rus İlişkilerine Etkisi". . zdağ ve Y. Demirağ (ed). içinde *Stratejik Derinlikte Savrulan Türk Dış Politikası*. (s. 75-85). Ankara: Kripto Yayıncılık.
- Dińer, O. B. ve CoŐkun, G. (2011). *Mayınlı Arazide Yürümenin Adı: Suriye'de DeđiŐimi Zorlamak*. USAK: International Strategic Research Organization.
- Dış İŞleri Bakanlığı Fırat Kalkanı Açıklaması. (2016, 1 Aralık). *BBC Türkçe*.
- Doğan, G. ve Durgun, B. (2012). "Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı erevesinde Bir Değerlendirme". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 61-90.
- Doğan, M. (2015). "Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomik İlişkileri". *Marmara Coğrafya Dergisi*, (32), 306-325.
- Drevon, J. ve Haenni, P. (2021). "How Global Jihad Relocalises and Where it Leads. The Case of HTS, the Former AQ Franchise in Syria. The Case of HTS, The Former AQ Franchise in Syria". *Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research*, 8.
- Duran, H. ve ağatay, . (2012). "Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı". *Akademik İncelemeler Dergisi* 7(2), 181-198.
- Efe, E. N. (2021). "Koruma Sorumluluğu ve Sorumluluk Paylaşımı Kavramları erevesinde Birleşmiş Milletler'in Suriye Krizine Karşı Tutumu ve Birleşmiş Milletler Tarafından Desteklenen Kuruluşların Türkiye'deki Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi". *Journal Of International Relations And Political Science Studies*, (1), 78-101.
- Efegil, E. (2012). *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Ankara: Nobel.

- Efegil, E. (2018). *Dış Politika Analizi (Ders Notları)*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Ekinci, H. (2022). AK Parti'nin Sert Güce Evrilen Suriye Politikaları ve Türk Siyasetine Yansımaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ekşi, M. (2014). *Kamu Diplomasisi ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası*. Siyasal Kitabevi.
- Eralp, A. (1996). "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması". A. Eralp (ed). içinde *Devlet, Sistem, Kimlik; Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*. (s. 57-88). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eralp, A. (2016). *Sistem, Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan: Suriye’de Mücadelemiz Bundan Sonraki Süreçte Çok Daha Farklı Bir Şekilde Devam Edecektir. (2021, 16 Ekim). *Anadolu Ajansı*.
- Erdoğan'dan "Fırat Kalkanı" Harekâtı için ilk Açıklama, Salih Müslim'e Sert Yanıt. (2016, 24 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Erdoğan’dan Batı’ya Göçmen Tepkisi. (2021, 9 Eylül). *TRT Haber*.
- Eren, V. ve Saitoğlu, F. (2021). "Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde üst düzey kamu yöneticileri". E. Akman (ed). içinde *Farklı Boyutlarıyla Cumhurbaşkanlığı Hükümet sistemi*. (s. 301-328). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Esad: "Türk Kanı Arap Kanı Bir Kandır". (2010, 8 Haziran). *Gazete Vatan*.
- Eskioğlu, R. (2019). "Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri". *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 70-80.
- Eyüp, E. (2014). "Realizm". R. Gözen (ed). içinde *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. (s. 159-188). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foulon, M. (2015). "Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities". *International Studies Review*, 17, 647-648. doi:10.1111/misr.12255

- Foyle, D. (2003). "Foreign Policy Analysis and Globalization: Public Opinion, World Opinion, and the Individual". *International Studies Review*, 5(2), 163-202. doi:10.1111/1521-9488.5020013
- Frankel, J. (1963). *The Making of Foreign Policy: An Analysis of Decision Making*. Oxford University Press.
- "Friends of Syria" Call for Immediate End to All Violence by Bashar al-Assad. (2012, 24 February). *Tribune*.
- Greene, T. (2019). "Foreign Policy Anarchy In Multiparty Coalitions: When Junior Parties Take Rogue Decisions". *European Journal of International Relations*, 3(25), 800-825.
- Gönlübol, M. (2000). *Uluslararası Politika (İlkeler-Kavramlar-Kurumlar)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Grossman, M. (2005). "Role Theory and Foreign Policy Change: The Transformation of Russian Foreign Policy in 1990's". *International Politics*, 42, 311-351.
- Gürkaynak- Çuhadar, E. ve Özkeçeci- Taner, B. (2004). "Decisionmaking Process Matters: Lessons Learned from Two Turkish Foreign Policy Cases". *Turkish Studies*, 5(2), 43-78.
- Harnisch, S. (2010). *Role Theory: Operationalization of Key Concepts*. Heidelberg University Press.
- Hagan, J. (1993). *Political Opposition and Foreign Policy in Comparative Perspective*, USA: Lynne Rienner.
- Harnisch, S. (2010). "Role Theory: Operationalization of Key Concepts". in *Role Theory in International Relations*. (pp. 7-15). Routledge.
- Hermann, M. G. (2001). "How Decision Units Shape Foreign Policy: A Theoretical Framework". *International Studies Review*, 3(2), 47-81.
- Hermann, M. G. ve Hermann, C. F. (1989). "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry". *International Studies Quarterly*, 33(4), 361-387. doi:10.2307/2600518.

- Hermann, M. G. ve Ozkececi-Taner, B. (2011). "The Experiment and Foreign Policy Decision Making". *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*, 430-442.
- Hermann, M. G. ve Preston, T. (1994). "Presidents, Advisers, and Foreign Policy: The Effect of Leadership Style on Executive Arrangements". *Political Psychology*, 15(1), 75-96. doi:10.2307/3791440.
- Hermann, M. G., Preston, T., Korany, B. ve Shaw, T. M. (2001). "Who Leads Matters: The Effects of Powerful Individuals". *International Studies Review*, 3(2), 83-131.
- Herweg. Herweg, N., Huß, C. ve Zohlnhöfer, R. (2015). "Straightening the Three Streams: Theorising Extensions Of The Multiple Streams Framework". *European Journal of Political Research*, 3(54), 435-449.
- Hill, C. (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy*. New York: Palgrave MacMillan.
- Hollis, M. ve Smith, S. (1990). *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon Press.
- Holsti, K. J. (1970). "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy". *International Studies Quarterly*, 14(3), 233-309. doi:10.2307/3013584.
- Hudson, V. M. (2007). *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*. US: Rowman & Littlefield Publishers.
- Huntington, S. P. (1997). "The Erosion of American National Interests". *Foreign Affairs*, 76, 28.
- İpek, C. D. (2022). *Suriye krizi: bölgesel dinamikler ve küresel yansımalar*. Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı.
- İnat, K. ve Telci, İ. N. (2009). "Türkiye'nin İran, İsrail/Filistin ve Suriye Politikası 2009". B. Duran, K. İnat, ve M. Ataman (ed). içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009*. (s. 93-159). Ankara: Pelin Ofset.
- İnat, K. ve Telci, İ. N. (2011). "Türkiye'nin İran, İsrail ve Suriye Politikası 2010". B. Duran, K. İnat, ve M. Özcan (ed). içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*. (s. 67-137). Ankara: Pelin Ofset.

- İsmayıl, E. ve Aliyev, B. (2016). "Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerjinin Rolü". *TYB Akademi*, 17, 187-211.
- James, S. (2016). "Neoclassical Realism and Alliance Politics". M. Webber ve A. Hyde-Price (ed). in *Theorizing NATO: New Perspectives on the Atlantic Alliance*. (pp. 61-92). London: Routledge.
- Kaarbo, J. (2015). "A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory". *International Studies Review*, 17(2), 189-216. doi:10.1111/misr.12213
- Kaarbo, J. ve Kenealy, D. (2015). "No, Prime Minister: Explaining the House Of Commons' Vote On Intervention In Syria". *European Security*, 1(25), 28-48.
- Kaarbo, J ve Ray, J. L. (2011). *Global Politics*. Wadsworth, Boston.
- Kam, C., Bertelli, A. M. ve Held, A. (2020). "The Electoral System, the Party System And Accountability In Parliamentary Government". *American Political Science Review*, 3(114), 744-760.
- Karluk, R. S. (2006). "Güney Kıbrıs'ın Gümrük Birliği'ne Katılım Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 69-89.
- Kaya, E. (2015). "Dış Politika Değişimi: AKP Dönemi Türk Dış Politikası". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(12), 72-92.
- Kegley, C. W. (2011). *World Politics: Trends and Transformations*. Cengage: Wadsworth.
- Kenar, N. ve Örnek, S. (2008). "Uluslararası İlişkiler ve Devletlerin Dış Politika Tercihleri". İ. Bal (ed). içinde *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*. (s. 153-208). Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Keyman, F. ve Aydın-Düzgit S. (2013). "Transforming Turkey-EU Relations: Ground for Hope". S. Aydın-Düzgit (ed). içinde *Global Turkey in Europe: Political, Economic, and Foreign Policy Dimensions of Turkey's Evolving Relationship with the EU*. (s. 275-282). Italy: Edizioni Nuova Cultura.
- Kışlakçı, T. (2012). *Arap Baharı*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Kirişçi, K. (2009). "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State". *New Perspectives on Turkey*, 40, 29-57.

- Knutsen, T. L. (1992). *A History of International Relations Theory, An Introduction*. Manchester: Manchester University Press.
- Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. *Yasama Dergisi*, (22), 22-61.
- Köni, H. (2001). *Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Sistemdeki Yeri*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Köylü, M. (2018). "Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı". *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 5(11), 70-86.
- Krotz, U. (2002). "National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared". *Program for the Study of Germany and Europe Working Paper*, 2(1).
- Kürkçüoğlu, Ö. (1980). "'Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünyü ve Bugünü". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1). doi:10.1501/SBFder_0000001394
- Larrabee, F. S., Lesser, I. O. (2003). *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*. US: RAND
- Le Prestre, P. G. (1997). "Role Quests in the Post-Cold War Era". in *Foreign Policies in Transition*. Montreal-London-Buffalo: McGill –Queens University Press.
- Lentner, H. H. (1976). "Foreign Policy Decision Making: The Case of Canada and Nuclear Weapons". *World Politics*, 29(1), 29-66. doi:10.2307/2010046
- Mabley, B. (2012). "The Arab Aggiornamento in Syria: Turkey's Foreign Policy Metaphors". *Turkish Foreign Policy Quarterly*, 10(4), 89-95.
- Magid, A. (1980). "Role Theory, Political Science and African Studies". *World Politics*, 32(2), 311-330.
- Manfreda, P. (2019, 30 Temmuz). The Difference Between Alawites and Sunnis in Syria. *Thoughtco.com*.
- McDermott, R. (1998). *Risk-Taking in International Politics: Prospect Theory in American Foreign Policy*. University of Michigan Press.

- Mcgowan, P. J. ve Gottwald, K.-P. (1975). "Small State Foreign Policies: A Comparative Study of Participation, Conflict, and Political and Economic Dependence in Black Africa". *International Studies Quarterly*, 19(4), 469-500.
- Mercer, J. (1995). *Anarchy and Identity. International Organization*. (2), 229-252.
- Mercimek, Ş. (2018). "Bürokratik Vesayet Anlayışına Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Etkisi". *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2), 131-149.
- Miller, C. (2021). "The House Service: 'Servants' and 'Stewards'". In *Gendering the Everyday in the UK House of Commons. Gender and Politics*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Mintz, A. ve DeRouen Jr, K. (2011). *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Modelski, G. (1962). *A Theory of Foreign Policy*. London: Princeton University.
- Morgenthau, H. J. (1970). *Uluslararası Politika*. B. Oran ve Ü. Oskay (çev.). Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği.
- Mostafa, N. (2014). "Arap Devrimleri ve Uluslararası Sistem: Gidişat, Problemler ve Hedefler". Z. T. Kor (ed). içinde *Ortadoğu Konuşmaları, Bölgesel ve Küresel Perspektiften "Arap Baharı"*. (s. 59-101). İstanbul: Küre Yayınları.
- Mütercimler, E. (2006). *Geleceği Yönetmek ve Kazanmak İçin Stratejik Düşünme. Siyaset-Sosyoloji Dizisi* (c. 75). Alfa Basım Yayım Dağıtım Yayınları.
- Nargül, S. (2020). "Suriye Krizinin Türkiye-İran İlişkilerine Etkileri". *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(12), 1010-1026.
- NATO'nun Libya'da Ne İşi Var?. (2011, 1 Mart). *Hürriyet Gazetesi*.
- Onur, K. (2010). *Türk Dış Politikasında Karar Verme Süreci: Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB Üyeliği Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Orhan, O. (2009). "Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Şam Ziyareti Işığında Türkiye-Suriye İlişkileri". *Ortadoğu Analiz*, 1(6), 39-47.

- Orhan, O. (2011). "Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal - Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye". *Ortadoğu Analiz*, 3(29), 8-26.
- Öniş, Z. ve Kutlay, M. (2013). "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in The Age of Brics". *Third World Quarterly*, 34(8), 1409-1426. doi:10.1080/01436597.2013.831541
- Öter Candan, R. (2018). Arap Baharı Sürecinde Toplumsal ve Siyasal Bir Dinamik Olarak Kadınlar. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, G. (2016). " Dış Politika Analizi". E Balta (ed). içinde *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavralar, Teoriler, Süreçler*. (s. 323-351). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdamar, İ. Ö., Halistoprak, B. T., Sula, İ. E., Aras, B., ve Aydın, M. (2014a). *Türkiye'nin Dış Politika Rollerini: Ampirik Bir Yaklaşım*. Ankara: TÜBİTAK.
- Özdamar, İ. Ö., Halistoprak, B. T. ve Sula, İ. E. (2014b). "From Good Neighbor to Model: Turkey’s Changing Roles in the Middle East in the Aftermath of the Arab Spring". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 11(42) 93-113.
- Özdemirci, A. (2016). "Suriye İç Savaşının Lübnan’a Etkileri (2011-2016)". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 76-105.
- Özel Dosya: Suriye Hakkındaki NATO Anlatısının Yapı Sökümü. (2016, 7 Mayıs). *Medya Şafak*.
- Özkan, M. (2010). "Turkey's rising role in Africa". *Turkish Policy Quarterly*, 9(4), 93-105.
- Öztop, F. A. (2016). "Karar Birimi Kuramı Çerçevesinde Türk Dış Politikasının Analizi: 1 Mart 2003 Tezkeresi Örneği". *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 33-45. doi:10.25272/j.2149-8539.2015.1.2.04
- Öztürk, E. Ç. (2022). "Çatışma Çözümleri ve Uzlaşma Süreçlerinde Kimlik: Suriye’de Mezhepsel Kimlikler ve Çatışma Sonrası Suriye". *Ortadoğu Etütleri*, 14(1), 49-77.
- Phillips, C. (2022). *Capability and Culpability: Iranian and Saudi Rivalry in the Syrian Conflict*. Manchester, England: Manchester University Press.

- Pierret, T. (2021). "Turkey and the Syrian Insurgency: From Facilitator to Overlord". B. Balci ve N. Monceau (ed). in *Turkey, Russia and Iran in the Middle East: Establishing a New Regional Order*. (pp. 59-77). Cham: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-030-80291-2_4
- Polat, D. Ş. (2020). "Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.
- Putnam, R. D. (1998). "Diplomacy and Domestic Politics: The Logics of Two Level Games". *International Organization*, 42(3), 427-460.
- Raunio, T. (2016). "Refusing To Be Sidelined: the Engagement Of The Finnisheduskuntain Foreign Affairs". *Scandinavian Political Studies*, 4(39), 312-332.
- Ripsman, N. M., Lobell, S. E. ve Taliaferro, J. W. (2016). " Neoclassical Realist Theory and the Limits of Structural Realism". N. M. Ripsman, S. E. Lobell ve J. W. Taliaferro (ed). in *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. (pp. 16-32) UK:Oxford University Press.
- Rose, G. (1998). "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". *World Politics*, 51(1), 144-172.
- Rosenau, J. N. (1976). "The Study of Foreign Policy". J. N. Rosenau (ed). in *World Politics: An Introduction*. (pp. 15-35). New York: The Free Press.
- Rosenau, J. N. (1990). *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Russett, B. ve Starr, H. (1992). *World Politics: The Menu for Choice*. US: W.H. Freeman and Company.
- Salik, N. (2011). "Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği". *Ortadoğu Analiz*, 3(35).
- Sandıklı, A. ve Semin, A. (2012). "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye". *Academia.edu*.
- Sarıaslan, F. (2019). "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Değişmeyen Dinamik: Ekonomi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1065-1102.

- Sarıgöl, A. (2012), "Arap Baharının Son Darbesi Suriye’de Muhtemel Bir Kürt Oluşumunun Türkiye ve Ortadoğuya Etkileri". B. Adıbelli (ed). içinde *Arap Baharı ve Suriye*. (s.197-272). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Semin, A. (2015). "Suriye krizindeki iç dinamikler: ÖSO-İŞİD-PYD denklemi". *BİLGESAM Analiz*, 1234, 1-8.
- Sever, A. (2004). "Bağımsızlıktan Bugüne Suriye: BAAS Partisi, Esad Dönemi ve Sonrası". F. Atacan (ed). içinde *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*. (s. 191-221). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Sinkaya, B. (2011). "İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı". *Ortadoğu Analiz*, 33(3), 38-48.
- Siypak, İ. (2016). Avrupa Birliği’nin Komşuluk Politikası ve Normatif Güç Tartışmaları: Arap Baharı Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Snyder, R. C., Bruck, H. W. ve Sapin, B. (1954). *Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics* (ss. vi, 120). Oxford, England: Princeton University Organizational.
- Sönmezoğlu, F. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (5. bs.). İstanbul: Filiz Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2015a). *İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası:1914-1945*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2015b). *Son Onyillarda Türk Dış Politikası 1991-2015*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. ve Bayır, Ö. E. (2014). *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sperling, J. (2016). "Neoclassical Realism and Alliance Politics, Theorizing NATO: New perspectives on the Atlantic Alliance". M. Webber, A. Hyde-Price (ed). London: Routledge.
- Suriye Alevileri: Katliamdan İktidara. (2013, 14 Mart). *BBC Türkçe*.

- Suriye Krizinin Kronolojisi*, (2013). Ankara: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.
- Suriye Savaşın Ardından İlk Kez Yerel Seçime Gidiyor. (2018, 17 Eylül). *Sputnik*.
- Suriye'de Esad 3. Kez Devlet Başkanı Seçildi. (2014, 4 Haziran). *BBC Türkçe*.
- Şahin, M. (2010). "Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik ve Değişim". *Akademik Orta Doğu Dergisi*, (8), 9-21.
- Şen, Y. (2013). "Suriye'de Arap Baharı". *Yasama Dergisi*, 23(1), 55-79.
- Şener, B. (2013). "Türk Dış Politikasını Etkileyen Bir Unsur: Askeri Kapasite". *Milli Güvenlik ve Dış Politikaları Araştırmaları Dergisi*.
- Taban, M. H. (2014). Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Taşdemir, F. ve Özer, A. (2017). "Kuvvet Kullanma Hukuku Açısından Fırat Kalkanı Operasyonu / The Operation Euphrates Shield from the Perspective of use of Force Law". *Akademik Hassasiyetler*, 4(7), 53-70.
- Taşkıran, C. (2012). "Suriye'deki Olaylar ve Türkiye'nin Suriye Politikası". *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 3(15), 69-84.
- Taylor, A. J. (2016). "Thoughts on the Nature and Consequences of Ungoverned Spaces". *SAIS Review of International Affairs*. 36(1). 5-15.
- TBMM. (2011). "24. Birleşim, 25 Kasım 2011". *Tutanak Dergisi*, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM).
- Tekir, G. (2022). "Perde Arkasında ve Aktif: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Suriye Krizine Yaklaşımı". C. D. İpek (ed). içinde *Suriye Krizi: Bölgesel Dinamikler ve Küresel Yansımalar*. (s. 347-372). Ankara: TASAV.
- Telatar, G. (2015). "AK Parti'nin Düzen Kurucu Dış Politika Söylemi ve Ortadoğu". *Alternatif Politika*, 7(3), 490-523.
- Temel, Ü. Ç. (2010). Türkiye'ye Yönelik Terör Örgütleri ve Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

- Tepeciklioğlu, A. ve Tepeciklioğlu, E. E. (2015). "Teoriden pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 163-193.
- Thies, C. (2010). *Role Theory and Foreign Policy*. Iowa University Press: International Studies Association Compendium Project.
- Toroman, İ. (2015). Arap Baharı ve Suriye. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Tower, J. G. (1981). "Congress Versus the President: The Formulation and Implementation of American Foreign Policy". *Council on Foreign Relations*, 60 (2), s. 229-246.
- Tuğtan, M. A. (2014). "Güç, Anarşi, Realizm". E. Balta (ed). içinde *Küresel Siyasete Giriş—Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. (s. 111-128). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri*. (2013). Ankara: T.C. Dışışleri Bakanlığı.
- Ulutaş, U. ve Duran, B. (2016). "Türkiye'nin DEAŞ'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı". B. Duran, K. İnat ve M. Caner (ed). içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*. (s. 11-30). Ankara: SETA Vakfı.
- Ünalmiş, A. N. (2019). "Yumuşak Gücün Tesis Edilmesinde Kültürel Diplomasinin Önemi ve Bir Uygulayıcı Olarak Yunus Emre Enstitüsü". *Bilig*, (91), 137-159.
- Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V. (2017). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Wallace, W. (1974). "Establishing the Boundaries". J. Barber ve M. Smith (ed). içinde *The Nature of Foreign Policy: A Reader*. (pp. 7-12) Edinburgh: The Open University Press.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.
- Wastnidge, E. ve Mabon, S. (2022). *Saudi Arabia and Iran: The struggle to Shape the Middle East*. Manchester, England: Manchester University Press.
- Wendzel, R. L. (1981). *International Politics: Policymakers and Policymaking*. New York: John Wiley.

- White, B. (1989). "Analyzing Foreign Policy: Problems and Approaches". M. Clarke ve B. White (ed). içinde *Understanding Foreign Policy Systems*. (s. 1-26). Aldershot: Edward Elgar.
- Wish, N. B. (1980). "Foreign Policy Makers and Their National Role Conceptions". *International Studies Quarterly*, 24(4), 532-554.
- Wittkopf, E. R., Jones, C. M. ve Kegley, C. W. (2008). *American Foreign Policy: Pattern and Process*. Thomson Wadsworth: Belmont.
- Yanık, L. (2009). "The Metamorphosis of Metaphors of Vision: "Bridging Turkey's Location, Role, and Identity After the End of the Cold War", *Geopolitics*. 14, 531-549.
- Yanık, L. (2011). "Constructing Turkish "Exceptionalism": Discourses of Liminality and Hybridity in Post-Cold War Turkish Foreign Policy". *Political Geography*, 30, 80-89.
- Yeltin, H. (2018). "Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı". *Econder International Academic Journal*, 2(2), 200-214.
- Yeltin, H. ve Işık, K. (2017). "Rekabetten İşbirliğine Giden Süreçte Türkiye-Rusya İlişkilerinde Bir Test: Suriye Krizi". *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 3 (3), 39-50.
- Yeşilyurt, N. (2013). *Ortadoğu ile İlişkiler. Türk Dış Politikası* (c. 3). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yorulmaz, M. (2014). "'Değişen" Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde "Değişmeyen" Güvenlik Paradoksu". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi-Trakya Üniversitesi*, 3(1), 103-135.
- Yurdusev, N. (2007). "'Analiz Seviyesi" ve "Analiz Birimi": Bir Ayrım Argümanı". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(16), 10.
- Zakaria, F. (1998). "From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role". *Princeton University Press*, (82), 9.
- Zengin, M. A. (2016). "ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7(28), 1-21.

Zeren, H. E., Yılmaz, E. A. ve Akbulut, A. (2017). "Dijital Çağda Davutoğlu Döneminden Günümüze Türk Dış Politikasının Sıfır Sorun Söylemi Bağlamında Analiz". *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(15) Özel Sayı, 1879-1891.

EKLER

EK 1

MÜLAKAT VE ANALİZ DÜZEYİNE İLİŞKİN BİLGİ NOTU

“Karar Birimlerinin Rol Algıları Perspektifinden Türk Dış Politikasının Analizi: 2011 Suriye Krizi Örneği” Başlıklı Doktora tezi kapsamında Türkiye’deki dış politika rollerinin 2011 Suriye Krizi döneminde dış politika karar birimi olarak ele alınan Milli Savunma, Dışişleri ve Hükümet (Siyaset) üçlü sac ayağında seçkin düzeydeki algılanışının haritasını çıkarmak amacı ile “seçkin mülakatları” (elite interview) tekniği izlenmektedir. Nitel veri analizi çerçevesinde dış politika karar birimleri olarak tespit edilen Milli Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Hükümet (Siyasi Yöneticiler) görüşünü temsilen, bu kurumlarda 2011 Suriye Krizi döneminde aktif olarak görev yapmakta olan 5’er seçkin temsilciyle derinlemesine mülakat yapılması öngörülmektedir. Bu kapsamda mülakat tekniği olarak "açık uçlu sorular" ve "likert ölçeği" teknikleri benimsenmiştir. Derinlemesine mülakatlar için topluma dış politika konularında öncülük eden ve lider konumundaki elit kesimlerle görüşmelerde temsilciler şu şekilde belirlenmiştir:

Bürokrasi: Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı gibi dış politikayı belirleyen kilit noktalardaki önemli sivil bürokratlardan 5’er kişi;

Politikacılar: TBMM’de temsilcileri bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) üst düzey yöneticilerinden 5 kişi.

2011 Suriye Krizi dönemine ilişkin Rol teorisi ve Karar birim kuramı çerçevesinde gerçekleştirilen nitel veri analizi kapsamında yapılan elit (seçkin) mülakatlarında 25 adet dış politika rolü kullanılmaktadır. Çalışma sonucunda karar birimlerinin 2011 Suriye Krizi döneminde dış politikadaki rol algılarının ne olduğu, nasıl bir bakış açısıyla konuyu ele aldıkları ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Derinlemesine mülakat tamamen gizlidir ve elde edilen hiçbir veri özel şekilde ve kişiye referans yoluyla kullanılmayacaktır. Çalışma nitel veri analizi yöntemiyle gerçekleşecek olup kişilerden soyut, algı düzeylerini yansıtacak şekilde metne dönüştürülecektir.

EK 2

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA EN SIK KULLANILAN 25 DIŞ POLİTİKA ROLÜ

Ülkemizde dış politika analizi çalışmalarında kullanımı çok eskilere gitmeyen Rol teorisi çalışmaları literatürü ve bu konuda mihenk taşı niteliği taşıyan ve Türkiye'deki dış politika rollerini liderler, seçkinler ve kamuoyu ekseninde derinlemesine irdeleyerek gerçekleştirilen TÜBİTAK projesi¹ kapsamında Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türk dış politikasında 25 temel rol belirlenmiştir. Dış politikada en çok dile getirilen 25 rol şu şekildedir;

1. Batılı Ülke
2. Doğulu Ülke
3. Avrasya Ülkesi
4. Merkez Ülke
5. Köprü Ülke
6. Yükselen Güç
7. Bölgesel Güç
8. Tam Bağımsız
9. Aktif Bağımsız
10. Mazlum Halkların Koruyucusu
11. Kalkındırıcı
12. Arabulucu
13. Barış ve İstikrarın Savunucusu
14. Barış Yapıcı/Sorun Çözücü
15. İzolasyoncu
16. Dünya Devleti
17. İyi Komşu
18. Sadık Müttefik
19. Model/Örnek Ülke
20. Ticaret Odaklı Ülke
21. Enerji Transfer Eden Ülke
22. Bölgesel Lider
23. Küresel Sistem Ortağı
24. Bölgesel Sistem Ortağı
25. Bölgesel Koruyucu

---

¹ Özdamar, İ. Ö. (2014), Türkiye'nin Dış Politika Rollerini: Amprik Bir Yaklaşım, Tübitak Proje No: 112K163

EK 3

DIŞ POLİTİKA ROLLERİNİN AÇIKLAMALARI

1. Batılı Ülke:

Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet dönemi kurucuları ve yöneticileri yapılan birçok reformda Avrupa'yı örnek alarak yer yer Batı yönelimli bir modernleşme anlayışı içinde bulunmuşlardır. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyada "Batılı Ülke" olma tasavvuru geliştirmesi; kuruluşundan günümüze muhasır medeniyetler seviyesi olarak Batılı ülkeleri takip ederek uluslararası toplumun bir parçası olmaya yönelik çabası bunu göstermektedir. Türkiye'nin NATO, Avrupa Konseyi üyeliği ve AB üyelik süreci Batılı ülke söyleminin somut adımları olarak kendisini göstermektedir.

2. Doğulu Ülke:

Doğulu ülke rolü daha ziyade Necmettin Erbakan ve devamında AK Parti dönemlerinde Türkiye'nin, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında Müslüman nüfus yoğunluklu ülkelerden biri olması hasebiyle bu coğrafyadaki ortak değerlere atfen kullanılmıştır. Liderlerin, Müslüman ülkelerle olan ilişkilerin geliştirilmesi söylemleri, bu ülkelerle ortak tarihsel ve kültürel bağlara vurgu yapmaları, Doğulu ülke tasavvurunun göstergesidir.

3. Avrasya Ülkesi:

Bu rol tasavvurunda Türkiye tek bir bölge olarak görülen Avrasya Bölgesi'nin bir parçası olarak tasavvur edilmektedir. Avrupa ve Asya kıtaları bu rolde birbirinden farklı kıtalar olarak görülmemektedir.

4. Merkez Ülke:

"Merkez Ülke" rolü liderlerin söylemlerinde kullanmış oldukları "merkez ülke", "önemli ülke" ifadelerine dayanmaktadır. "Bölgesel Lider" rol tasavvuruyla karıştırılabilir de aslında Ülkenin dünyada/kürede bir merkez özelliği teşkil ettiğini ifade etmektedir. Farklı bölgelerin, kültürlerin ittifakların ve ekonomik ilişkilerin hem coğrafi hem düşünsel anlamda merkezinde olma koşullarını barındırmaktadır. Bu bakımdan bölgesel lider tasavvurundan ayrılmaktadır. Dolayısıyla bölgesel olmanın aksine küresel bir rol tasavvurudur ki Türkiye bu tasavvur ile karmaşık bir ilişkiler ağının merkezinde yer almaktadır. Türkiye hakkında bu yönde ortaya koyulan ifadeler bu rol tasavvurunun birer göstergesi olarak kabul edilmiştir.

5. Köprü Ülke:

Bu rol tasavvuru Türk dış politika yapımcıları tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Genel olarak liderler tarafından iki türde köprü olmaktan bahsedildiği görülmektedir: Kıtalararası Köprü (Doğu ile Batı) ve Medeniyetler arası Köprü.

Kıtalar arası Köprü (Doğu ile Batı): Özellikle ülkenin coğrafi konumundan dolayı, köprü metaforu Türkiye Cumhuriyeti tarihinin belirli dönemlerinde farklı liderler tarafından defalarca zikredilmiştir. Türkiye bağlamında köprü rolüne üç farklı şekilde atıfta bulunulduğu saptanmıştır. "Kıtalar arası coğrafi köprü" rolü bunlardan ilkidir. Bu rol temelde jeopolitik bir olguyu ifade etmektedir. Türkiye'nin Asya ile Afrika, ya da Doğu ile Batı'yı birleştiren coğrafi konumuna yapılan atıflar bu rolün göstergeleri arasında sayılmıştır.

Medeniyetler arasında Köprü (Kültürel- Düşünsel): “Medeniyetler arası köprü” ülkenin stratejik ya da coğrafi konumuna hitap etmenin aksine ülkeye düşünsel birtakım sorumluluklar atfeden bir rol tasavvurudur. Özellikle 9/11 Saldırılarının ardından Türkiye için Müslüman ve Hristiyan medeniyetler arasında bir köprü rolünün var olduğu algılanmaktadır. Medeniyetler arası iletişime ve Medeniyetler arası İttifaka yapılan atıflar veya Türkiye'nin “Müslüman dünyanın Batıdaki sesi” olduğuna dair ifadeler bu rol tasavvurunun göstergeleri arasında sayılmıştır.

6. Yükselen güç:

Bu rol tasavvuru liderlerin gelecekte hem bölgesel hem de küresel bir güç olma yönündeki beklentilerini içermektedir. Ülke henüz bir küresel lider olmamakla beraber böyle bir rol üstlenmeyi hedeflemektedir.

7. Bölgesel Güç:

Bu rol tasavvurunda, Türkiye “Bölgesel Lider” ya da “Bölgenin Hamisi” değil, bölgede sözü geçen etkin bir güç olarak tasavvur edilmektedir. Liderlerin söylemlerinde Türkiye'nin kendisini çevreleyen bölgelerde belirgin bir güç olarak gösterildiği ifadeler bu rolün göstergeleri arasında sayılmaktadır.

8. Tam Bağımsız:

Bu rol tasavvurunda temel vurgu ülkenin kendisini başka bir ülke ile ya da dış aktörlerin talepleriyle aynı çizgiye sokma kaygısı olmaksızın kendi dış politikasını self determinasyon yoluyla belirleyebilme yetisi üzerinedir.

9. Aktif Bağımsız:

Her ne kadar bağımsız ülke rol tasavvuru ile benzer olsa da “Aktif bağımsız” rol tasavvuru özünde ondan ayrılmaktadır. Self determinasyondan fazlasını arayan, bağımsızlığını kuvvetlendirebilmek amacıyla aktif bir şekilde iş birliği çabaları, ticari ilişkiler, diplomatik ilişkiler içerisine giren bir ülkeyi ifade etmektedir. Türkiye bağlamında dönemin Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı döneminde genellikle “ritmik diplomasi” olarak ifade ettiği dış politika eylemleri ile örtüşmektedir ve bu tür ifadeler “aktif bağımsız” rol tasavvurunun göstergeleri arasında yer almaktadır.

10. Mazlum Halkların Koruyucusu:

Bu rol tasavvurunda adından da anlaşılacağı gibi, Türk dış politika yapıcılarını Türkiye'ye ezilen ya da mazlum olduğunu düşündükleri kitlelerin koruyucusu olma rolünü atfetmektedirler. Bu rol tasavvuru Balkanlara ya da İsrail-Filistin çatışmalarına atıfla da kullanılıyor olmakla birlikte daha çok Arap ayaklanmaları sonrası Ortadoğu'ya yönelik olarak, Türk dış politika yapıcılar tarafından Türkiye'ye oradaki halkların meşru taleplerini savunacak bir ülke olma işlevinin atfedildiği durumlarda kullanılagelmiştir.

11. Kalkındırıcı:

Bu rol tasavvurunun gelişmekte olan ülkelere karşı üstlenilen bir yardım etme yükümlülüğünü ifade etmektedir. Böyle bir rol tasavvuruna sahip ülke (ya da lider) o materyal yeterliğe sahip olduğunvarsaymakta ve çeşitli bölgeler ile ülkelere kalkınma getirebileceğini varsaymaktadır. Bu rol tasavvuru özellikle Türkiye'nin Balkanlar, Orta Asya ve Afrika bölgelerine doğru dış politika yönelimlerinde gözlemlenmiş, konuşmalarda bu tür kalkınma rollerine yapılan atıflar bu rol tasavvurunun bir parçası olarak sayılmıştır.

12. Arabulucu:

Bu Rol liderlerin “düşman taraflar arasında anlaşmazlıkları çözmelerine yönelik devamlı bir göreve sahip oldukları algısı”na hitap etmektedir. Arabulucu rolüne sadece tek bir olayda atıfta bulunulmuş olması böyle bir rol tasavvurunun mevcut olduğu anlamına gelmemektedir. Bunun yerine ülkenin (ya da liderin) birden fazla kriz durumunda böyle bir rol algısı içerisinde bulunuyor olması beklenmektedir.

13. Barış ve İstikrarın Savunucusu:

Bu rol bir ülkenin özellikle bir bölgede değil dünya genelinde barışın ve istikrarın savunulması sorumluluğunu üstlendiği durumları ifade etmektedir. Türkiye'nin çatışmalarla dolu bir bölgenin ortasındaki bir “istikrar adası” olarak tanımlandığı liderler tarafından sık sık atıfta bulunmaktadır. Türkiye bağlamında, liderlerin Türkiye'nin kendisini çevreleyen bölgeler konusunda ayırım gözetmeksizin istikrar ve barışı sürdüren/destekleyen bir ülke olduğuna yapılan atıflar bu rol tasavvurunun göstergeleri arasında sayılmıştır.

14. Barış Yapıcı/ Sorun çözücü:

Barış yapıcı rolü, her ne kadar arabulucu rolüne benziyor olsa da ülkeye daha güçlü bir pozisyon atfetmesi bakımından ayırt edilebilir. Kriz içerisindeki tarafları ikna etme ve arabuluculuktan farklı olarak bu rol tasavvurunda ülke için tarafları barış yapmaları için baskı altına alabilecek ve onlara yaptırım uygulayabilecek sorumluluk ve kabiliyet (güç) tasavvur edilmektedir. Bu şekilde bir güce yapılan atıflar “Barış-yapıcı” rol tasavvurunun göstergeleri olarak sayılmıştır.

15. İzole- İzolasyoncu

Bu rol tasavvuru Türkiye'nin kendi kendine yetmesi ve çatışmalarla dolu bölgesel çevresi ile ilişkiler kurmaması, onların ilişkilerine müdahale etmemesi gerekliliği üzerine kurgulanmış olup Türk dış politikasının çeşitli dönemlerinde oldukça net bir şekilde gözlemlenmiştir. Bu roltasavvuru dış müdahalelerden korkuyu, dışarıyla her türden bağın mümkün olduğunca az kurulmasını içermektedir. Bu konuları içeren ifadeler izole rolünün göstergeleri olarak değerlendirilmiştir.

16. Dünya Devleti:

Bu rol tasavvuru Türkiye'nin tarihsel bağları ve coğrafi konumunun yanı sıra küresel ölçekteki varlığıyla ilişkilendirilmiştir. Dünyada bilim ve teknolojiye katkıda bulunan, başarıları ile diğerlerine ilham kaynağı olan, kendisiyle benzer kültürel altyapılara sahip olan ülkeler için bir rol model olarak alınan bir ülke anlayışına dayanmaktadır. “Model/örnek ülke” ya da aktif Bağımsız” ülke rol tasavvurlarından Türkiye'nin dünyadaki “yerini ve küresel pozisyonunu” ifade etmesi bakımından farklılaşmaktadır.

17. İyi Komşu:

Bu rol tasavvuru Türk Dış politika yapıcılarının konuşmalarında sıklıkla dile getirilmektedir. Türkiye'nin komşuları ile barışçıl ikili ilişkiler kurmasına hitap etmektedir. Komşu ülkelerle hâlihazırda var olan sorunların çözümünü ifade eden söylemler bu rolün göstergesi olarak sayılmaktadır. “Komşularla sıfır sorun” ifadeleri de bu rolün göstergeleri arasındaki söylemlerdendir.

18. Sadık Müttefik:

“Sadık Müttefik” rol tasavvuru, bir hükümetin başka bir hükümetin dış politikalarını desteklemeye dair yaptığı taahhüdü karşılamaktadır. Türkiye bağlamında ele alındığında Türkiye'nin NATO üye ülkeleri ile olan ilişkileri, Türkiye'nin Amerika ve diğer

Avrupa’lı müttefiklerine verdiği tüm destekler bu rol tasavvurunun kapsamında sayılmaktadır.

19. Model/Örnek Ülke:

Model ülke rolü tasavvuru, Türkiye bağlamında genellikle nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ancak “demokratik”, “seküler” ve “ilerici” bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Böyle nitelikleri ile Türkiye’nin özellikle kendi çevresindeki Müslüman ülkelere örnek ya da model teşkil edebilecek bir ülke olabileceği iddia edilmiştir. Bu yönde yapılan tüm atıflar model ülke rol tasavvurunun göstergeleri olarak sayılmaktadır.

20. Dış Ticaret Odaklı Ülke/ Tacir ülke

“Tacir Ülke” rol tasavvurunun altında Özal döneminden bu yana “ekonomik değerlendirmeler dış politikanın önemli bir belirleyicisi olmuştur” anlayışı yatmaktadır. Liderlerin dış politikayı temelde ekonomik değerlendirmeler ile yaptıkları ve özellikle ticari ilişkilerini çeşitlendirmek için kullandıkları durumları tespit edebilecek şekilde kullanılmıştır. Türkiye’nin belirli bölgelerle ekonomik bağımlılığını ortadan kaldırmak; Afrika, Ortadoğu gibi bölgelerle yeni ilişkiler kurmak suretiyle ticaret ağını çeşitlendirmek gibi ifadeler bu rol tasavvurunun bir göstergesi sayılmaktadır. Her ne kadar “bağımsız” ya da “aktif bağımsız” rolleri ile benzeşse de bu rol tasavvuru daha çok ekonomik temelli iş birliği ilişkilerine yapılan vurguları sayabilecek şekilde tanımlanmıştır.

21. Enerji Koridoru/Enerji Transfer Eden Ülke:

Bu rol tasavvurunda liderler tarafında Türkiye’ye konumu dolayısıyla üzerinden enerji hatlarının geçtiği bir ülke olma işlevi atfedilmektedir. Türkiye’nin enerji anlaşmaları çerçevesinde Ortadoğu, Kafkaslar Rusya, Avrupa gibi ülkeler arasında bu yöndeki girişimleri genelde soğuk savaş sonrası dönemde özellikle de AK Parti döneminde sıklıkla belirtilmiştir.

22. Bölgesel lider:

Bu rol tasavvurunda lider kendi ülkesini özdeşleştirdiği bir bölgeyi yönetme sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu rol siyasi, ekonomik ve askeri liderliğin bir bütünü olarak ele alınmıştır. Bu tür ifadeler bu rol tasavvurunun göstergeleri arasında sayılmaktadır.

23. Küresel Sistem Ortağı:

Küresel sistem ortağı rol tasavvurunun genellikle küresel düzeni desteklemeyi ifade ettiğini belirtilmektedir. Türkiye’nin Uluslararası kurallara, normlara uyma ve küresel örgütlerde aktif rol alma bu tasavvurun varlığını göstermektedir. Küresel sistem ortağı temelde Türkiye’nin uluslararası düzen ile uluslararası toplumun ve örgütlerin kurallarını desteklemesini ifade etmektedir. Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi mekanizmaların oluşumunu sağlayan küresel hukuk ve geleneklerde aktif rol oynamasını öngören söylemleri bu rol tasavvurunun göstergeleri olarak değerlendirilmektedir.

24. Bölgesel Sistem Ortağı:

Temelde, bölgesel iş birliği sistemleri kurmaya dair bir rol tasavvurunu ifade etmektedir. Liderlerin bölgesel kurumlarda ve iş birliği çabalarında aktif rol alma ve/veya bu girişimleri başlatma yönündeki çabalara atıf yaptıkları durumlar bu rol tasavvurunun göstergesi olarak alınmaktadır. Aynı şekilde, Türkiye’nin İslam Konferansı Örgütü,

Karadeniz İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel iş birliğine dair kurumlara ve bölgesel yönetim girişimlerinde ortak olma vurguları da bu rol tasavvurunun göstergeleri arasında sayılmaktadır.

25. Bölgesel Koruyucu (Hâmi):

Bu rolde bir ülkeye başka ülkeleri korumak konusunda özel bir rol yüklenmektedir. Bu rol tasavvuru Türkiye'nin yakınındaki bölgelerde bulunan bazı ülkeleri "askeri" ve "fiziksel" koruması altına alması olarak değerlendirilmektedir.

EK 4

MÜLAKAT SORU ŞABLONU LİKERT SKALASI

Mülakat Soru Şablonu Likert Skalası

	Kesimlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Nötr	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Fıkrim Yok	Cevap Yok
Türkiye 'küresel sistem ortağı', (küresel sistemle işbirliği içinde) bir ülke olmalıdır.							
Türkiye dünya politikasında 'barış ve istikrarın savunucusu' bir ülke olmalıdır.							
Türkiye "bölgesel ortak" olan, (bölgesel alt-sistemlerle işbirliği içinde) bir ülke olmalıdır.							
Türkiye içinde bulunduğu ittifak sistemlerinin "sadık bir müttefiki" olmalıdır.							
Türkiye "dış ticaret odaklı" politika yapan bir ülke olmalıdır.							
Türkiye bölgesindeki diğer ülkeler için 'model ülke' olmalıdır.							
Türkiye muhtaç ülkeler için 'kalkındırıcı' bir dış politika izlemelidir.							
Türkiye 'enerji koridoru' olan bir ülke olmalıdır.							
Türkiye 'mazlum halkların koruyucusu' bir ülke olmalıdır.							
Türkiye dünya politikasında 'merkez ülke' olmalıdır.							
Türkiye, "batılı" bir ülke rolü oynamalıdır.							
Türkiye "doğulu" bir ülke rolü oynamalıdır.							
Türkiye dünya siyasetinde "köprü" rolü oynayan bir ülke olmalıdır. (Doğu-batı, İslam-Hristiyan medeniyetleri arası)							

Türkiye uluslararası anlaşmazlıklarda “arabulucu” rolü oynayan bir ülke olmalıdır.									
Türkiye “barış destekçisi ve sorun çözücü” bir ülke olmalıdır.									
Türkiye “tam bağımsız” bir ülke olmalıdır.									
Türkiye “aktif bağımsız” (yani kendi kendine dış politika inisiyatifli olabilen) bir ülke olmalıdır.									
Türkiye “bölgesel koruyucu” konumunda bir ülke olmalıdır.									
Türkiye “yükselen güç” konumunda bir ülke olmalıdır.									
Türkiye “izolasyoncu” bir ülke olmalıdır.									
Türkiye bir “dünya devleti” olmalıdır.									
Türkiye bir “Avrasya ülkesi” olmalıdır.									
Türkiye bölgesinde “iyi komşu” konumunda bir ülke olmalıdır.									
Türkiye kendisini çevreleyen bölgelerde “bölgesel lider” olmalıdır.									
Türkiye kendisini çevreleyen bölgelerde “bölgesel güç” olmalıdır.									

EK 5

MÜLAKAT

Giriş Cümlesi

“Karar Birimlerinin Rol Algıları Perspektifinden Türk Dış Politikasının Analizi: 2011 Suriye Krizi Örneği” Başlıklı Doktora tezim kapsamında görüşme talebimizi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz.

Bu çalışmanın amacı Türk dış politikasının rolleriyle ilgili bilimsel verilere dayalı çıkarımlar yapmaktır.

Çalışma kapsamında 15 dış politika karar alıcısı ve fikir önderi ile mülakatlar yapılmaktadır. Bu mülakatlardan elde edilen tüm girdiler gizli tutulacaktır.

Şimdi yapacağımız mülakat da tamamen gizlidir ve buradan çıkan fikirler kişiye özel şekilde, size referans verilerek kullanılmayacaktır.

Ekte etik kurul ve yasal izin belgelerimizi de kontrol edebilirsiniz.

Açık uçlu/Yarı Yapılandırılmış Sorular

Mülakatımıza başlamadan önce "dış politika rolleri" kavramının neyi ifade ettiğini kısaca belirtmek isterim.

Rol kavramı bilim insanları tarafından yaklaşık 50 yıldır üzerinde çalışılan bir kavramdır.

Bu roller toplumdaki rollerimiz olabilir (örneğin anne rolü, baba rolü, öğrencinin toplumdaki rolü gibi).

Aynı bunun gibi dış politikada devletler de bazı rolleri üstlenebilmektedirler. Bu devletlerin üstlendikleri rollere göre dış politika yaptıklarını düşünüyoruz.

Örneğin “süper güç” rolünü üstlenmiş Amerika Birleşik Devletleri, bu rolün gerektirdiği şekildedavranacaktır. Örneğin ABD kendisine karşı çıkan Rusya ve Çin gibi diğer büyük güçlerin yükselmesini önlemeye çalışacaktır. (Hegemonyasını devam ettirme çabası içinde olacaktır)

Daha orta boy ülkelerden bir örnek vermek gerekirse, Kanada "barış koruyucusu" rolünü üstlenmiş bir ülkedir. Bu role göre, Kanada'nın uluslararası silahsızlanma antlaşmalarının hayata geçirilmesinde çok büyük roller oynamış, öncülük etmiştir.

(Örneğin 1996 Ottawa kara mayınlarının önlenmesi antlaşması Kanada'nın "barış koruyucusu" rolünü gerçekleştirmesine bir örnektir.)

Türkiye'ye baktığımızda da Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren siyasetçilerin ve bürokratların Türkiye için değişik roller tasavvur ettikleri görülmüştür.

Son 20 yıla baktığımızda da Türkiye için;

'köprü ülke' rolü,
'merkez ülke' rolü,
'bölgesel lider' rolü,
'yükselen güç' rolü,
'arabulucu' rolü,
'sorun çözücü' rolü ,
'mazlumların koruyucusu' rolü,
'Müslüman dünyanın lideri, koruyucusu rolü',
'bağımsız güç'
'kalkındırıcı'
'bölgesel ortak'
'küresel sistem ortağı' rolü

gibi rollerin dillendirildiği gözlemlenmektedir.

Bu rollerin araştırılması: hem sizin gibi elit kesimin fikirlerinin anlaşılması/duyurulması hem de Türkiye için hangi rollerin kullanılabileceğinin formülasyonu açısından çok önemlidir.

Burada önemle belirtmek isterim ki yapacağımız mülakat tamamen sizin roller hakkındakigörüşlerinizi öğrenmek içindir.

Yani bu 15 mülakat tamamlandığında ben Türkiye'de seçkin kesim genel olarak dış politika rolleri hakkında "şunu" düşünüyor diyebileceğim.

Yani burada size devletin/hükümetin dış politika rolleri hakkındaki tutumlarınızı DEĞİL, siz olsanız bu rolleri nasıl belirlerdiniz sorusunu sormak istiyoruz.

Özellikle sizin deneyimleriniz ve bakış açınızı öğrenmek istiyoruz.

Şimdi size, araştırma konumuz olan Türk Dış Politikasında roller konusu ile ilgili sorularımızı sormaya başlıyorum.

1. 2011 Suriye Krizi döneminde Sizce Türk dış politika yapımında en etkin kullanılan 5 dış politika rolü nelerdi?(Gerekirse dış politika rolleri listesi paylaşılabilir.)

1.A. Belirlediğiniz bu rolleri mümkün olan en spesifik şekilde o dönem yaşanan olaylar ışığında biraz daha açıklar mısınız? Yani bu roller, o dönemde Türkiye'nin dış politikası için tam olarak ne anlama geliyordu? Nasıl gerçekleştirildiler?

1.B. Mutlaka ilk 5 almaya çalışılacak. Kişi 4./5. yok derse ısrar edilmeyecek.

2. Belirttiğiniz bu rollerin diğer rollerden sizce neden daha önemli olduğunu daha ayrıntılı anlatır mısınız? (Burada görüşülen kişiyi roller arası ayırım yapmaya teşvik edilecek; 'neden X rolü Y rolünden üstündür sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır.)

3. Peki o dönem yaşanan olaylara yönelik belirlediğiniz dış politika rolleri yerine sizce hangi roller tercih edilmeliydi?

4. Sizin spesifik mesleki deneyiminizin önerdiğiniz dış politika rollerinin kaynağıyla ilgisi nedir? (Burada kişinin döneme ilişkin gerçekleşen dış politika yapımı deneyimi ile savunulan dış politika rolleri arasındaki ilişkileri kurmaya yönlendir.)

5. Sizin 2011 Suriye Krizi döneminde Türk dış politikası için tavsiye ettiğiniz bu rollerin sosyolojik ve uluslararası kaynakları nelerdir?

(Yani: siyasi, tarihi, kültürel, dini, etnisiteye bağlı, sınıfsal, gibi sosyolojik ve dışsal değişkenlerin sizin rol tasavvurlarınız üzerine etkisi olup olmadığını soruyoruz)

6. Sizin o dönemde Türk dış politikası için seçtiğiniz bu rollerin ekonomik kaynakları var mıdır? Varsa nelerdir?

7. Sizin Türk dış politikası için seçtiğiniz bu rollerin dış kaynakları nelerdir? (Not: Sistemik baskılar ve sınırlamalar, uluslararası örgüt üyelikleri [örneğin NATO, AB], süper güçle olan ilişkiler, bölgesel siyaset, komşuların politikaları)

8. Sizce Türkiye'de iç siyasette üretilen DP rolleri ile, dış kaynakların Türkiye'ye atfettiği (ya da empoze ettiği) roller arasında büyük farklar var mı?

(Burada "rol çatışması" kavramını soruyoruz. Terim olarak 'altercasting' anlatmak gerekebilir) (Ayrıca: Türkiye'nin oynamaya çalışıp da dış dünya tarafından kabul edilmeyen bir rol örneği var mıdır?)

9. Türkiye'de dış politika konusunda değişik kesimlerce çok çeşitli roller dile getirilmektedir. Sizin deneyiminize ve gözlemlerinize göre, bu rol tasavvurlarında dış

politika seçkinleri arasında bir anlaşma var mıdır; yoksa fikir ayrılıkları mı daha yaygındır? 2011 Suriye Krizi sürecinde bu ayrılık ortaya çıkmış mıdır?

(Not: Burada elit içi rol tasavvuru [intra-elite cohesion vs. contestation, horizontal role comparison] incelenmekte. Burada eğer bir rol rekabeti/fikir ayrılığı söz konusu ise, kim, nerede, nasıl, hangi kurumda oldu, siyaseti nasıl etkiledi diye sor)

10. (Kamuoyu anketine karar verilirse) Türkiye’de dış politika konusunda değişik kesimlerce çok çeşitli roller dile getirilmektedir.Sizin deneyiminize ve gözlemlerinize göre, bu rol tasavvurlarında dış politika seçkinleri ile kamuoyu tutumları arasında bir anlaşma var mıdır, yoksa fikir ayrılıkları mı daha yaygındır? (Not: Burada elit rol tasavvuru ile kamuoyu rol tasavvuru karşılaştırılacak. [vertical role comparison] incelenmekte)

11. 2011 Suriye Krizi döneminde Türkiye’nin dış politika rolleri tartışılırken “merkez ülke” rolü vurgusu çokça yapılmakta idi. Sizin bu rol hakkındaki tutumlarınızı öğrenebilir miyiz?

12. Ayrıca o dönemde Türkiye’nin dış politika rolleri tartışılırken “model ülke” rolü vurgusu çokça yapılmakta idi. Peki bu rol hakkındaki tutumlarınız nasıldır?

13. Yine o dönemde Türkiye’nin dış politika rolleri tartışılırken “bölgesel lider” rolü vurgusu,özellikle Orta Doğu ve Arap Ayaklanmaları çerçevesinde çokça yapılmakta idi. Sizin bu rol hakkındaki tutumlarınızı öğrenebilir miyiz?

EK 6

BİLİMSEL ARAŞTIRMA ETİK KURULU RAPORU

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu
Bilimsel Araştırma Etik Kurulu

Sayı : E-84026528-050.01.04-2300019901
Konu : Başvuru İncelenmesi

20.01.2023

Sayın Arş. Gör. Murat Çağrı TUNA

Yürütücülüğünüzü yapmış olduğunuz 2022-YÖNP-1057 nolu projeniz ile ilgili Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun almış olduğu 19.01.2023 tarih ve 01/45 sayılı kararı aşağıdadır.

Bilgilerinize rica ederim.

KARAR 45- Sorumlu yürütücülüğünü **Prof. Dr. Soner KARAGÜL**'ün yaptığı ve proje araştırmacısı **Arş. Gör. Murat Çağrı TUNA** tarafından gerçekleştirilen "Karar Birimlerinin Rol Alguları Perspektifinden Türk Dış Politikasının Analizi: 2011 Suriye Krizi Örneği" başlıklı araştırmanın, ilgili **taahhüt edilen izinlerin alınması** ve Bilimsel Araştırmalar Etik Kuruluna sunulması koşulu ile Etik Kurul ilkelerine **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Salih Zeki GENÇ
Kurul Başkanı

Belge Doğrulama Kodu: 7AAA9P4

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi: dogrulama.comu.edu.tr

Adres: Onsekiz Mart Üniversitesi Terzioğlu Yerleşkesi Çanakkale
Telefon No: (0 286) 2180018
e-Posta: comu@bu01.kep.tr
Kep Adresi: comu@bu01.kep.tr

Faks No:
İnternet Adresi: <https://www.comu.edu.tr>

Bilgi için :
Emine Akay
Fen Bilimleri Enstitüsü Etik
Kurulu Memuru
Telefon No: (0 286) 2180018 - 1040

